

Turun yliopisto
University of Turku

TRAGEDIAN TARINA

Nuoren itsemurhaan päättynyt elämä
vanhemman kertomana

Hanna Kiuru

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

SOSNET, Valtakunnallinen sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden tutkijakoulu

Työn ohjaajat:

Leo Nyqvist

Merja Laitinen

Tarkastajat:

Riitta Granfelt

Riitta Vornanen

Vastaväittäjä:

Riitta Vornanen

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kannen kuva: Maiju Hänninen

ISBN 978-951-29-6118-4 (Painettu/Print)

ISBN 978-951-29-6119-1 (PDF/Sähköinen)

ISSN 0082-6995

Suomen Yliopistopaino Oy, Juvenes Print, Turku, 2015

TIIVISTELMÄ

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

KIURU, HANNA: Tragedian tarina. Nuoren itsemurhaan päättynyt elämä vanhemman kertomana

Akateeminen väitöskirjatutkielma, 294 s., 4 liites.

Sosiaalityö

Kesäkuu 2015

Tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisnuorten itsemurhia teon inhimillisen ja sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta. Tutkimustehtävänä on itsemurhan tehneen lapsen vanhempien subjektiivisten kokemusten tavoittaminen. Tarkoituksena on selvittää (1) millaisia sisältöjä ja merkityksiä nuoren elämä ja itsemurha saavat vanhempien kertomuksissa, (2) millä tavoin vanhemmat ovat ennakoineet nuoren tulevaa itsemurhaa ja millaisiksi varjelevat tekijät muodostuvat vanhempien ennakointien pohjalta sekä (3) miten auttamistyö merkityksellistyy osana ennusmerkkeihin ja varjeleviin tekijöihin liittyviä kertomuksia. Tutkimus on suunnattu edistämään itsemurhien ehkäisyä.

Tutkimustyyppinä on narratiivinen laadullinen tutkimus. Pääaineistona on 14 lapsen itsemurhakuoleman kokeneen vanhemman kerronnallista haastattelua. Nuorten kuoliin vaihteluväli on 15–31 vuotta. Täydentävä aineisto koostuu vanhempien kanssa käydyistä sähköpostikeskusteluista sekä heidän antamasta kirjallisesta lisämateriaalista, johon lukeutuu vanhempien omia muistelmia, heidän itsemurhan tehneiden lasten päiväkirjamerkintöjä ja jäähyväiskirjeitä. Analysointi on väljästi ymmärrettyä aineistolähtöinen. Analyysi perustuu narratiivisuuden ja sisällönanalyysin suomiin mahdollisuuksiin tukeutuen myös elämäkerralliseen näkökulmaan.

Elämä ja kuolema ovat toistensa vastakohtia ja tiloja, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Itsensä surmaamisessa merkityksellistyy tavoitteellinen toiminta, jolla on korostuneesti yhteys nuoren sosiaaliseen ympäristöön suhteineen ja tapahtumineen. Ennusmerkit, eli vanhempien jälkikäteen näkemät vihjeet ennen lapsen itsemurhaa, liittyvät useisiin samanaikaisesti tapahtuneisiin prosesseihin, joissa elämään yleisesti liittyvät osa-alueet ovat yhdistyneet toisiinsa ja sekoittuneet keskenään. Varjelevat tekijät rakentuvat ennusmerkkien kääntöpuolina eli sisältöinä, joita vanhemman näkökulmasta nuoren eläessä olisi pitänyt tapahtua. Kyse voi olla myös seikoista, joista vanhempi on jälkeenpäin pohtinut, että tämä jonkun olisi pitänyt ymmärtää tai tehdä toisin. Vanhemmat kritisoivat laajasti auttamistyötä. Kritiikki kohdistui palvelujärjestelmään ja auttamistyötä toteuttaneiden tahojen toimintaan.

Vanhempien kriittinen toimijuus tekee näkyväksi yksilön ja yhteiskunnan välisen kompleksisen suhteen. Palvelujärjestelmää on kehitettävä kokemuseräisen tiedon näkökulmasta. Ammattikäytännöissä korostuu psykososiaalisen työn merkitys. Tutkimus osoittaa, että sensitiivisten aiheiden tutkiminen on tärkeää ja laadullisen kulttuurisen kontekstin huomioivain itsemurhatutkimuksen tarve on suuri.

Asiasanat: elämä, kuolema, itsemurha, itsetuho, menetys, selviytyminen, nuori, lapsi, vanhempi, jäljellejääneet, kokemus, kertomus, tarina, itsemurhien ehkäisy, psykososiaalinen orientaatio, laadullinen itsemurhatutkimus, narratiivinen tutkimus

ABSTRACT

University of Turku
Department of Social Research / Faculty of Social Sciences

KIURU, HANNA: A story of tragedy. The life of young people- ended through suicide.
As told by the parents

Academic dissertation thesis, 294 p., 4 appendices
Social work
June 2015

The research examines the act of suicide committed by young Finnish people, from the perspective of human and social dimensions. The task of the research is to attain the subjective experiences of parents, whose children have committed suicide. The aim is to determine (1) what kind of contents and meanings do the lives and suicides of the young people gain through the narratives made by the parents, (2) in which manner had the parents been aware of omens concerning the upcoming suicides of the youngsters and how had defensive factors been formed on the basis of these such omens, and (3) what kind of meanings have the assistance work gained in the part of the narratives related to omens and protective factors. The research is aimed towards promoting the prevention of suicide.

The type of research used is narrative qualitative research. The main source of material is narrative interviews with the parents of 14 youngsters who had committed suicide. The range of the ages of the youngsters who had died was between 15-31 years. Supplementary material is composed of email discussions with the parents, as well as additional written material provided by them, which includes the parents' own memoirs, as well as diary entries and farewell letters written by the young people who had committed suicide. The analysis is broadly understood as being grounded. The analysis is based on exploiting the possibilities provided by narrative and content analysis, whilst also drawing on a biographical perspective.

Life and death are opposites and states that are in constant interaction with the other. The act of killing oneself is a significant goal-oriented activity, which has an accentuated connection to relationships and events within the individual's own social environment. Omens or the clues that were presented before the child committed suicide and were only realized later by the parents are associated with several simultaneously occurring processes, to which the generally associated sub-sectors of life are both connected to and mixed with each other. Protective factors are constructed as the reverse of omens, or as content, from the perspective of a parent, what should have happened in the youngster's life, or what the parent has subsequently considered that someone should have understood or done otherwise. Parents widely criticized the assistance work. The criticism focused on the service system and operations carried out by the parties for the assistance work.

The parents' critical agency increases the visibility of the complex relationship between individuals and society. The service system is developed from the perspective of empirical data. The importance of psychosocial work is emphasized in professional practice. The research shows that studies into sensitive issues are important and that the need for studies into suicide, in a qualitative and cultural context, is significant.

Keywords: life, death, suicide, self-destruction, loss, survival, young, child, parent, survivors, experience, narrative, story, suicide prevention, psychosocial orientation, qualitative suicide research, narrative research

SISÄLLYS

YHDEN TARINAN LOPPU JA UUDEN ALKU	1
1 JOHDANTO	4
1.1 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	4
1.2 TUTKIMUS AJALLISENA JA JUONELLISENA KERTOMUKSIEN KERTOMUKSENA	8
2 ITSEMURHATUTKIMUSTEN PERINNE JA ANTI	11
2.1 KANSAINVÄLINEN KESKUSTELU	11
2.2 SUOMALAINEN ITSEMURHA TUTKIMUSKOHTENA JA ITSEMURHIEN EHKÄISYTYÖ	18
3 ITSEMURHA TEKONA JA JÄLJELLEJÄÄNEIDEN MENETYSKOKEMUKSENA	25
3.1 ITSETUHOISUUDEN MÄÄRITTELY	25
3.2 ITSETUHOON VAIKUTTAVAT TEKIJÄT JA ITSEMURHA ITSETUHOON JOHTANEEN PROSESSIN PÄÄTEPISTEENÄ	26
3.3 SUKUPUOLISTUNUT ITSETUHOKÄYTTÄYTYMINEN	34
3.4 ITSEMURHA LÄHEISEN MENETYSKOKEMUKSENA.....	38
4 NARRATIIVISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	41
4.1 NARRATIIVISUUS TIETÄMISEN TAPANA	41
4.2 NARRATIIVISEN TIEDON LUONNE	54
4.3 VANHEMPIEN HAASTATELUT NARRATIIVIEI TUOTTAMISTAPANA	58
4.4 TUOTETTUIEN KERTOMUSTEN KÄSITTELY, ANALYSOINTI JA TULKINTA.....	77
4.5 SENSITIIVISYYS JA EETTISTEN VALINTOJEN MERKITYS	83
5 MENETETYN NUOREN ELÄMÄNTARINA	92
5.1 KOHTI TARINOITA	92
5.2 ELÄMÄN JA KUOLEMAN VUOROVAIKUTTEISET MERKITYKSET	97
5.2.1 Nuorta uuvuttavat vaatimukset ja suoritukset	97
5.2.2 Ristiriitainen toiminta perheessä	106
5.2.3 Nuoren itsetuntoa haavoittavat suhteet.....	114
5.2.4 Nuoren elämänuskoa horjuttavat tapahtumat	125
5.2.5 Nuoren järkkyvä mieli ja hallitsemattomat tunteet.....	134
5.3 KOHTI KUOLEMAA	161
5.4 NUOREN OMA ÄÄNI JA HÄDÄN NARRATIIVIT.....	177
6 MENETETYN NUOREN TRAGEDIAN TARINA	191
6.1 AIKA JA VUOROVAIKUTUKSELLISUUS TOIMIJUUDEN, ITSETUHOPROSESSIN JA TARINOIDEN MÄÄRITTÄJINÄ	191
6.2 ELÄMÄN AIKANA.....	198
6.3 KUOLEMAN JÄLKEEN	221
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	246
LÄHTEET	258
LIITTEET	I
LIITE 1 SURUNAUHA RY:N JÄSENTIEDOTTEEN TEKSTI	I
LIITE 2 NARRATIIVISEN HAASTATELUN TUKIPAPERI	III

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1 - Tarinallisen kiertokulun teoria.....	43
Kuvio 2 - Tarinallinen kiertokulku ja kertomuksellisuus nuorten elämässä vanhempien kertomana	50
Kuvio 3 - Tarinallinen kiertokulku ja kertomuksellisuus tutkimuksessa	53
Taulukko 1 - Tutkimukseni vanhemmat ja heidän lapsensa	63
Kuvio 4 - Tarinoiden jäsentyminen haastatteluissa ja analyysin rakentuminen	79
Kuvio 5 - Elämän ja kuoleman vuorovaikutteisten ja dynaamisten merkitysten sisältämät tasot	164
Kuvio 6 - Itsetuhoprosessi nuoren toimijuuden ja ympäristön rakenteiden yhteentörmäyksenä	181
Kuvio 7 - Toimijuus, itsetuhoprosessi ja tarinat reunaehtojen määrittäminä	193
Kuvio 8 - Varjelevien tekijöiden läsnäolo nuoren elämän aikana ja kuoleman jälkeen	230

YHDEN TARINAN LOPPU JA UUDEN ALKU

Väitöskirjan tekemisen prosessi alkoi heti pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen ja se kesti runsaat viisi vuotta. Ajoittain matka on tuntunut pitkältä. Juonia on ollut paljon ja ne ovat limittyneet elämän muihin vaiheisiin. Muistan sen kokonaisvaltaisen innostuksen, joka minulla oli tutkimusta aloittaessani. Vaikka väsymys on ajoittain painanutkin, tuo alkuvaiheen into ja motivaatio eivät ole missään vaiheessa kadonneet. Niitä on pitänyt välillä vain etsiä uudelleen. Tutkimusprosessi on mahdollistanut omista vahvuuksista ja heikkouksista tietoisesti tulemisen. Kuluneet vuodet ovat antaneet paljon. Toisaalta kirjoittaminen ansiotyön rinnalla on edellyttänyt myös monista asioista luopumista. Tämä on koskettanut valitettavasti myös läheisiäni. Tätä tarinaa ei olisi ollut mahdollista saada päätökseen ilman ympärilläni olleita ihmisiä. En ole aina osannut ja ymmärtänyt kiittää teitä arjessa siten, kuin olisitte ansainneet. Yritän tehdä sen nyt.

Haluan ensimmäiseksi kiittää tutkimukseni ohjaajia, professori Leo Nyqvistiä ja professori Merja Laitista. Leo, sinusta välittyneen asiantuntemuksen vuoksi minulla alun perin heräsi kiinnostus jatko-opintoihin. Ajatus tohtorintutkintoon tähtääviin opintoihin haikutumisesta vahvistui graduseminaariryhmässäsi. Sain sinulta kannustusta ja itsevarmuutta, että kykyne riittäisivät tähän prosessiin. Olet tavoittanut tutkimuksellisen kiinnostukseni ja pitänyt tutkimusaiheittani tärkeänä koko prosessin ajan. Se on rohkaissut usein jatkamaan, kun on iskenyt epäily, onko tässä mieltä. Merja, sinä tulit korvaamattomaksi tueksi rinnalleni alkuvuodesta 2012. Olen ollut etuoikeutetussa asemassa, kun olen saanut osaavan, tiiviin ja paneutuneen tukeni tutkimukselleni. On ollut ihailtavaa ja inspiroivaa nähdä ohjauksesi lomassa, miten suurella sydämellä ja palolla työtä voi tehdä. Sain aina uutta voimaa ja oivalluksia kommenttiesi ja keskusteluidemme jälkeen. Olet kannustanut ja tukenut empaattisesti sekä myötäelänyt niitä moninaisia tunteita, joita prosessi on minussa herättänyt. Ohjauksesi ja luottamus taustalla oloosi ovat kantaneet usean notkahduksen yli. Lämmin kiitos!

Esitarkastajina toimineita dosentti Riitta Granfeltia ja professori Riitta Vornasta kiitän tärkeistä huomioista tutkimukseni käsikirjoitukseen liittyen. Niiden avulla matka oli mahdollista saada päätökseensä. Riitta Granfeltia kiitän lämpimästi myös esitarkastusta edeltäneestä kattavasta ja työn sisältöä arvokkaalla tavalla eteenpäin vieneestä kommentoinnista Turun yliopiston laitosväitöksessä. Ihailen ja arvostan sinua kovasti tutkijana. Riitta Vornasta kiitän lisäksi lupautumisesta tutkimukseni vastaväittäjäksi. Kiitos!

Erityinen ja nöyrä kiitos kuuluu teille 14 vanhemmalle, jotka olette osallistuneet tutkimukseeni. Ilman teitä tätä tutkimusta ei olisi ollut mahdollista toteuttaa. Toivon, että työn nyt valmistuttua tavoitatte siitä niitä elementtejä, joiden vuoksi olette alun perin halunneet siihen osallistua. Uskon, että osallistumisellanne ja siten tällä tutkimuksella on merkitystä nuorten itsemurhien ehkäisytyön ja jäljellejääneille suunnatun tuen kehittämisen kannalta. Tulen muistamaan teidän jokaisen kohtaamisen aina ja toivon elämäänne kaikkea hyvää. Sydämellinen kiitos!

Haluan kiittää myös kaikkia Turun yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan oppiaineen henkilöstöön kuuluvia ja tohtorikoulutettavia sekä Sosnet-tutkijakoulun ohjaajia ja jatko-opiskelijoita, jotka ovat kommentoineet seminaareissa tutkimustani sen eri vaiheissa tai antaneet muita neuvoja. Anniina Kaittä, olet aina panostanut kommentointiin ja Minna Strömberg-Jakka, olet vuosien varrella kannustanut monilla lauseilla. Lisäksi tutkimuksen alkuvaiheen kannalta oli merkittävää, että sain työskennellä heti maisteriksi valmistumisen jälkeen sosiaalityön opetuspainotteisena tohtorikoulutettavana. Tuona aikana toteutin haastattelut, joita olisi ollut hyvin vaikea toteuttaa asiakastyön rinnalla. Työsuhteen ja sen joustavan toteuttamisen mahdollisti silloinen lähiesimieheni professori Katja Forssén. Kiitos!

Tutkimukseni taloudellisesta tuesta kiitän Nuorten Ystäviä, Surunauhaa ja Turun yliopiston yhteiskuntatieteellistä tiedekuntaa, jonka myöntämä kolmen kuukauden apuraha mahdollisti syventymisen analyysiin haastavassa vaiheessa. Lisäksi kiitän Turun yliopiston sosiaalityöiden laitosta ja sosiaalityön oppiainetta tohtorikoulutettavan tuloista, jotka auttoivat merkittävästi käsikirjoituksen viimeistelyssä ennen esitarkastusta. Kiitos! Ajoittain on turhauttanut ja painanut, että olen joutunut tekemään tutkimusta ansiotyön rinnalla. Tämä polku on kuitenkin mahdollistanut sen, että olen saanut työskennellä erityisissä työryhmissä ja kohdata upeita ihmisiä, joista moni on jäänyt ystäväksi työpaikkojen vaihdoksista ja maantieteellisistä etäisyyksistä huolimatta. Olen oppinut teiltä ja teidän kanssanne paljon. Kiitos Sanna Lindroos, Liisa Ojala ja monet muut, että olen saanut tutustua teihin! Haluan erityisesti kiittää Akselin lastensuojelun tiimiä, jossa työskentelin aikana, jolloin tutkimukseni oli analyysivaiheessa. Vaikka tuo elämänvaihe oli erityisen kuormittava monestakin syystä, teidän kanssanne oli hyvä tehdä töitä ja kannustitte minua paljon myös kirjoittamisessa. Lämmin kiitos kuuluu silloiselle lähiesimiehelleni Pirjo Junnilalle, joka myönsi minulle kolmen kuukauden opintovapaan, vaikka tiimin tilanne oli tuolloin haastava. Kiitos myös Minna Laineelle, joka toimi si-

jaisenani siten, ettei minun tarvinnut murehtia virkatöiden sujumista. Olet nykyään myös tärkeä sydänystävä. Akselissa tutustuin myös Kata Vertioon, joka jäljempänä oikoluki tutkimukseni käsikirjoitusta. Yhteisen tuttavan kautta tavoitettu Maiju Hänninen kiteytti puolestaan kansikuvaan ajatukseni. Kiitän myös nykyistä työyhteisöä Laureassa kannustuksesta kirjoittamisen loppumetreillä. Kiitos teille kaikille!

Olen onnekas, että elämässäni on useita ihania läheisiä ja rakkaita ystäviä. Olette aina jaksaneet tukea ja kuunnella minua. Näin siitä huolimatta, että aikaa teille on ollut aivan liian vähän. Olette tuoneet arkeen myös hetkiä, jolloin on ollut lupa yrittää unohtaa tutkimustyö. Olette kantaneet huolta jaksamisestani ja vaatineet pysähtymään, jos vauhtia on ollut liikaa. Anne, Suski, Katariina ja muut, olette minulle hyvin rakkaita. Yritän olla jatkossa parempi ystävä. Kaunis kiitos, että olette pysyneet tämänkin matkan ajan mukana!

Monia nimiä jäi mainitsematta, kiitos teillekin!

Lopuksi haluan kiittää perhettäni. Vanhemmilleni kuuluu kiitos siitä, että olen saanut turvallisen ja vakaan pohjan elämälle, minkä ansioista olen pystynyt tekemään aikuisena vaativiakin valintoja ja toteuttamaan niitä. Olette opettaneet minut arvostamaan koulutusta, työn tekemistä ja parhaansa yrittämistä. Äitini jaksoi lisäksi oikolukea työtäni sen eri vaiheissa. Olette minulle tärkeitä. Kiitos! Aviomiehelleni Tuomakselle kuuluu suuri kiitos siitä, että hän on jaksanut väitöskirjatyöni mukana kulkemisen lähes koko suhteemme ajan. Et ole koskaan sanonut tai osoittanut, että valintani kuormittaisivat sinua tai meitä perheenä. Monta yhteistä asiaa on kuitenkin jäänyt tekemättä, koska olen tarvinnut omaa aikaa ja rauhaa kirjoittamiselle. Aina en ole jaksanut olla hyvä puoliso ja usein olen ollut kotona kuormittunut. Siitä huolimatta olet ymmärtänyt ja usein huolehtinut arjesta. Kiitos, että olet mieheni! Nyt on sinun ja meidän vuoro.

kotona Maskussa 24.4.2015, Hanna

1 JOHDANTO

1.1 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Jos joku olisi sanonut minulle 25 vuotta sitten, että poikasi tekee itsemurhan, en olisi uskonut. Minun poikani? Minähän rakastan lapsiani niin kuin vain äiti voi rakastaa! Jos niillä on joku hätä, niin ne tulevat kertomaan minulle. Minähän olen niiden äiti. -- Silti minun poikani teki itsemurhan 25-vuotiaana. Hän ei koskaan kertonut minulle, kuinka paha hänen oli olla -- Viimeisenä iltanaan hän sanoi minulle hyvää yötä. En minä ymmärtänyt, että ne olivat lopulliset hyvästit. En tainnut ymmärtää paljon muutakaan.

Maailmassa kuolee itsemurhiin noin miljoona ihmistä vuodessa, mikä tarkoittaa enemmän kuolemia kuin sodissa ja murhissa keskimäärin (Uusitalo 2007b, 62). Omaehtoinen kuolema on yhteiskunnasta ja kulttuurista riippumatta aina moniulotteinen ja pelottava ilmiö. Toisaalta juuri Suomessa itsemurhia pidetään merkittävänä kansanterveydellisenä ongelmana (Lönqvist, Aro & Marttunen 1993, 161). Vuonna 2011 Suomessa teki itsemurhan yli 900 henkilöä (Tilastokeskus 2012b). Kansainvälisesti vertailtuna suomalaisten itsemurhakuolleisuus on korkea. Viime vuosina se on ollut lähes kaksinkertaista EU:n keskimäärään verrattuna. Erityisesti miehillä itsemurhat ovat merkittävä kuolinsyy, sillä lähes 80 % itsemurhista on miesten tekemiä. (Lönqvist, Aro, Marttunen & Palonen 1993, 1; Tilastokeskus 2012b.)

Huomattavan korkean itsemurhakuolleisuuden kokonaismäärän lisäksi suomalainen suisidaalisuus on poikkeuksellinen myös väestörakenteellisesti tarkasteltuna. Nuoret päätyvät itsemurhiin aikuisia harvemmin lähes kaikkialla maailmassa. Suomen tilanne on kuitenkin toinen. Nuoret tekevät itsemurhia jopa enemmän kuin aikuiset keskimäärin. (WHO 2012.) Joka vuosi yli sata suomalaisnuorta päättää elämänsä itse. Teinikäisiä heistä on lähes kolmannes. (Tilastokeskus 2012a.) Kansainväliset vertailut osoittavat, että maamme nuoriso on yksi maailman itsetuhoisimmista. WHO:n (2012) tilastojen mukaan suomalaiset nuoret miehet tekevät maailman viidenneksi eniten itsemurhia. Nuorten naisten tilanne on vielä huolestuttavampi heidän ollessa tilastoissa toisena.

Itsemurha on Suomessa toiseksi yleisin 15–24-vuotiaiden nuorten ja yleisin nuorten miesten kuolinsyy (Tilastokeskus 2006; MTKL 2013). Alle 15-vuotiaiden itsetuhoisuus on melko harvinaista, mutta nuoruusiässä se moninkertaistuu ollen huipussaan 15–19-vuotiaana (Uusitalo 2007b, 71). Muihin EU-maihin verrattuna erityisesti 15–19-vuotiaiden nuorten itsemurhaluvat ovatkin korkeimpia (Eurostat 2010). Lisäksi itsemur-

hayrityksiä uskotaan olevan 10–15-kertainen määrä itsemurhiin verrattuna. Väestötutkimuksen mukaan nuoruusiän aikana itsemurhaa yrittää noin 3–5 prosenttia nuorista ja vakavia ja toistuvia itsemurha-ajatuksia on noin 10–15 prosentilla nuorista. (Karlsson, Pelkonen & Marttunen 2007.) Vaikka itsemurhien kokonaismäärä on laskenut kahden viime vuosikymmenen aikana, nuorten itsemurhien määrä ei ole kuitenkaan laskenut samassa suhteessa. Huolestuttavana kehityspiirteenä on lisäksi, että naisten itsemurhien suhteellinen osuus on viime vuosina hieman kasvanut. (Tilastokeskus 2009; 2012a.) Suomi on Irlannin ohella toinen EU-maa, jossa nuorten itsemurhat eivät ole mainittavasti vähentyneet (Eurostat 2010). Miksi juuri nuorisomme kuolleisuuden tilanne on niin synkkä? Entä mitä se kertoo yksilöistä, yhteiskunnasta ja niiden välisestä suhteesta? Yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen pohtiminen herättää myös sosiaalityön tutkimuksellisen mielenkiinnon. Itsemurhan tarkastelu yksilöllisenä tekona, joka toteutuu tiettyssä yhteiskunnallisessa ja sosiaalisessa ympäristössä, tekee tutkimuksestani merkityksellisen sosiaalityön kannalta. (Vrt. Raunio 2009.)

YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi Suomelle 2005 päätelmät, joiden mukaan komitea on huolissaan itsemurhien korkeasta esiintymisasteesta nuorten keskuudessa ja suosittelee toimia nuorten itsemurhien estämiseksi (Aula 2007). Päätelmiä voidaan pitää merkittävänä kansainvälisen kehotuksena Suomelle. Itsetuhoisen nuorisomme pahoinvointiin on puututtava. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2006 selvityksen nuorten miesten tapaturmista ja väkivallasta. Selvityksen tarkoituksena oli tuoda esille tavoitteita ja taustaa näiden ongelmien ehkäisemiseksi. (STM 2006.) Selvitys paikansi nuoret miehet suomalaisen terveystalouden erityiskohteena.

Itsetuhoikäyttäytymisellä on aina oirearvoa ympäristölleen. Se ei kerro ainoastaan yksilön pahoinvoinnista, vaan myös yksilön ja hänen ympäristönsä välisen suhteen häiriintymisestä. Vaikka ihmiselämän arvoa ei voida mitata rahassa, itsemurha on myös kansantaloudellinen ongelma, jonka vuoksi menetämme vuosittain noin 30 000 työkäiseen väestöön kuuluvan odotettavissa olevaa aktiivista työvuotta. (Lönqvist ym. 1993, 161.) Itsetuhoisuuden hinta yhteiskunnallemme on vuosittain yli seitsemän miljardia euroa, mikä vastaa noin prosenttia bruttokansantuotteesta. Nuorten osuus tästä on noin kymmenesosa. (Uusitalo 2007b, 71.)

Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin kiinnostunut itsemurhien inhimillisestä ja sosiaalisesta ulottuvuudesta. Siihen liittyvät kytkökset ovat merkityksellisiä itsemurhatekoon päättämisen kannalta, mutta se merkityksellistyy myös jäljellejääneiden kokemuksissa.

Itsemurha on ennen kaikkea inhimillinen tragedia, johon lähes aina kietoutuvat epäonnistumisen ja syyllisyyden tunteet. Itsemurhaa voi tuskin pitää vapaan kansalaisen vapaaseen tahtoon perustuvana seesteisenä ratkaisuna. (Lönngqvist ym. 1993, 161.) Sen hyväksyminen ja ymmärtäminen, että läheinen ihminen päättää elämänsä, voi olla mahdollista. Omaisten taakasta voi tulla sietämätön. Jäljellejääneiden subjektiiviset kokemukset ovat jääneet vähälle huomiolle tutkimuksessa. Entä kuinka juuri nuoren vanhemmat pystyvät käsittämään ja hyväksymään lapsensa poismenon? Nuoren omaehtoinen kuolema ei ole vaihtoehto, joka valitaan. Itsemurha on usein epätoivoinen ratkaisu hätään tai toivottomuuteen, joka olisi mahdollista estää.

Vaikka Suomi on ollut itsemurhien ehkäisytyössä pioneeri (Hakanen & Upanne 1999), tehtävää sekä miesten että naisten itsemurhien ehkäisyssä riittää edelleen. Selvitykset asettavat haasteita tutkimukselle ja ehkäisytyölle tulevaisuudessa. Keskityn tutkimukseni nuorten itsemurhia ennakoiviin tekijöihin ja mahdollisiin varjeleiviin tekijöihin. Esille tuotettua tietoa voidaan soveltaa itsemurhien ehkäisytyössä. Koska itsemurhat ja itsemurhayritykset ovat monimutkainen ilmiö, kulttuuriseen kontekstiin sidottua tietoa tarvitaan menestyksekkään ehkäisytyön näkökulmasta (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2005, 231).

Tutkimukseni voidaan nähdä myös laadullisena vastineena määrälliselle tutkimusperinteelle, joka on kiistatta hallinnut suisidologiaa, ehkä jopa ilmiön tutkimuksellista antia kaventavasti. Tutkimustehtävänäni on itsemurhan tehneen lapsen vanhempien subjektiivisten kokemusten tavoittaminen narratiivisen haastattelun keinoin. Teen näkyväksi niitä sisältöjä ja merkityksiä, joita nuoren itsemurhaan päättynyt elämä saa vanhempien kertomuksissa. Tarkasteluni keskiössä ovat ne kokemukset, tunteet, ajatukset ja merkitykset, joita vanhemmat kerrontaansa sisällyttävät. Näin tutkimukseni paikantuu sensitiivisiä aiheita ja kokemuksia käsittelevien sosiaalityön tutkimusten joukkoon (Granfelt 1998; Husso 2003; Laitinen 2004; Väyrynen 2007; Skaffari 2010; Eronen 2012).

Sensitiivinen tutkimus voidaan ymmärtää siten, että tutkimusaihe on jollain tapaa tabuoitu eli kulttuurisesti vaiettu, kielletty ja torjuttu (Arnstberg 2007). Ilmiöistä ja teoista tulee tabuja, kun yhteisö uskoo ja luottaa arvostettuihin käytäntöihin ja kulttuuriperimään niitä kyseenalaistamatta. Nykyajan tabut ovat pääasiassa näkyvillä. Vaikka ilmiöiden ongelmallisuus ymmärretään, on niistä puhuminen monipuolisesti ja oikeilla nimillä edelleen vaikeaa. Niihin liittyy puhumattomuutta, paljon tunteita, vahvoja kannottoja oikeasta ja väärästä tai syyllisistä ja syyttömistä sekä moralisointia ja sensaa-

tiohakuisuutta. (Laitinen 2009.) Myös itsemurhaa leimaa yhä tabuluonteisuus. Se mielletään usein itsekkäänä, julmana ja järjettömänä tekona ympäristöä kohtaan. Itsemurhan tehneiden läheiset kokevat helposti tulevansa leimatuksi ja sosiaalisesti eristetyksi itsemurhan vuoksi. Itsetuhoisuus saattaa näyttäytyä niin luonnonvastaisena, että siitä puhuminenkin herättää ympäristössä ahdistusta. (Uusitalo 2009, 148.) Erityisesti nuoren itsemurhan voi ajatella aiheuttavan ympäristössä voimakkaita reaktioita.

Edellä olevan pohjalta itsemurhailmiö hahmottuu psykososiaalista orientaatiota (Granfelt 1993) vaativana, jolloin yksilöä on tarkasteltava omassa ympäristössään sisäisen maailman ja ulkoisten tekijöiden kokonaisuudessa. Perustan tutkimuksen empiirisen osion käsitteille ennusmerkit ja varjelevat tekijät erotuksena aikaisemmissa tutkimuksissa vakiintuneista käsitteistä riskitekijät, laukaisevat tekijät ja suojaavat tekijät. Uskon valintojeni tukevan vanhempien näkökulman kuvaamista ja tavoittamista. Olen kiinnostunut vanhempien tuottamista kokemuksellisista ennusmerkeistä, joita he jälkikäteen näkivät ennen lapsensa itsemurhaa sekä keinoista, joilla päätepiste olisi heidän mielestään voinut olla estettävissä. Tuotetuista kokemussisällöistä rakennan ja tulkiten vastaukset tutkimuskysymyksiini, jotka ovat:

1. Millaisia sisältöjä ja merkityksiä nuoren elämä ja itsemurha saavat vanhempien kertomuksissa?
2. Millä tavoin vanhemmat ovat ennakoineet nuoren tulevaa itsemurhaa ja millaisiksi varjelevat tekijät muodostuvat vanhempien ennakointien pohjalta?
3. Miten auttamistyö merkityksellistyy osana ennusmerkkeihin ja varjeleviin tekijöihin liittyviä kertomuksia?

Ymmärrän nuoruuden ikävaiheena väljänä käsitteenä, jollaiseksi se määrittyy myös elämänkaaren teorioiden mukaan (esim. Levinson, Darrow, Klein & Levinson 1978). Kehityspsykologisesta näkökulmasta voidaan puhua varhais-, keski- ja myöhäisnuoruudesta, jolloin nuoruutta lähestytään ennemminkin ikävaiheeseen kuuluvien kehitystehävien kuin tarkkojen ikämääritelmien perusteella. Myös itsemurhatilastojen ikäluokituksissa nuorten itsemurhien määrää ja osuutta tarkastellaan usein varsin karkealla ja vaihtelevalla luokituksella. Nuorisolaissa (27.1.2006/72, 2§) nuorella tarkoitetaan alle 29-vuotiaita. Suomalaisessa palvelujärjestelmässä nuorten palveluja puolestaan järjestetään vaihtelevasti eri ikärajoihin perustuen. Päädyin siihen, että tiettyyn ikävälisiin perustuvaa rajausta ei ole mielekästä tehdä, vaan aineisto muodostuu rikkaammaksi sisältäessään eri-ikäisten nuorten tarinoita.

1.2 TUTKIMUS AJALLISENA JA JUONELLISENA KERTOMUKSIEN KERTOMUKSENA

Tutkimustyyppinä on narratiivinen laadullinen tutkimus. Pääaineistona käytän vanhempien kerronnallisia haastatteluita, joiden lisäksi hyödynnän täydentävänä aineistona heidän kanssaan käytyjä sähköpostikeskusteluita sekä heiltä saatuja kirjallisia lisämateriaaleja, joihin lukeutuu vanhempien omia muistelmia, heidän itsemurhan tehneiden lasten päiväkirjamerkintöjä ja jäähyväiskirjeitä. Kokonaisuudessaan täydentävä aineisto mahdollistaa kohtaamistilanteisiin liittyvien tunnelmien mieleen palauttamisen, haastatteluaineiston tulkinnan syventämisen ja nuorten näkökulman tietynasteisen tavoittamisen. Täydentävä aineisto asettuu tukemaan pääaineiston tulkintaa.

Narratiivisuus lähestymistapana tarjoaa sekä laajemman kerronnallisen viitekehyksen että tavan kuvata tutkimusaineiston luonnetta. Lisäksi se on suppeampi tutkimusmetodi, jolla subjektiivisille kokemuksille annettuja merkityksiä on mahdollista lähestyä ja tulkita. Tutkimuksessa elää joukko tarinoita – itsemurhan tehneiden nuorten, heidän vanhempiensa sekä tutkijan näistä kokoama – jotka kietoutuvat toisiinsa tavoitteena rekonstruoida ja ymmärtää tapahtumien kulkua, joka on johtanut nuoren itsemurhaan. Tutkimuksessa oleellista on myös sen ajallinen, yhteiskunnallinen ja sosiaalinen konteksti, jossa tarinat on tuotettu, tulkittu ja johon ne jäävät resurssina elämään. Tarinat välittävät arvokasta tietoa itsemurhien ehkäisyydelle, mutta myös yksilöille, ja jäävät näiden hyödynnettäväksi.

Analyysointi on väljästi ymmärrettynä aineistolähtöinen, jossa kerättyä aineistoa käsitellään kokonaisuutena. Analyysi perustuu narratiivisuuden ja sisällönanalyysin suomiin mahdollisuuksiin tukeutuen myös elämäkerralliseen näkökulmaan aineiston luonteesta johtuen. Tutkimus rakentuu keräämäni empiirisen aineiston, aiemman teoreettisen ymmärryksen, lähdekirjallisuuden sekä tulkintojeni vuoropuhelulle.

Luku 2 koostuu itsemurhien kansainvälisen ja kotimaisen tutkimusperinteen esittelystä. Nostan teoreettisessa katsauksessa esiin merkittävimpiä itsemurhateorioita ja kuvaan ja arvioin kriittisesti niitä metodologisia ja empiirisiä asetelmia, jotka ovat hallinneet suidologista tutkimusta. Tutkimukseni perustuu merkityksistä rakentuville subjektiivisille kokemuksille ja näiden ymmärtämistä tavoittelevalle tulkinnalle. Tausta nojautuu konstruktionistiselle ajattelulle. En sitoudu mihinkään tiettyyn itsemurhateoriaan, vaan pyrin hahmottamaan itsemurhaa kerrottuna ja kokemuksellisenä asiana.

Lähestymistapani edellyttää tarkastelua eri näkökulmista ja monien totuuksien tunnistamista. Suisidologian määrällinen tutkimusperinne ja sen pyrkimys selittää itsemurhaa universaaleilla kausaaleilla lailla (Järventie 1993, 27–30) tarjoaa yhden narratiivin itsemurhailmiöön. Katson kuitenkin tärkeäksi kuvata näitä eri tieteenalojen tuottamia teorioita, joihin itsemurhien syy-seuraus-selitykset ovat perustuneet. Teoriat toimivat taustana, joka tukee valitsemani näkökulman ymmärtämistä. Ne jäsentävät analyysin toteutuksessa myös ajatusteni kirjoa, vaikka tutkimuksen luonne onkin induktiivinen. Tutkimustani kuvastaa kulttuurisidonnaisuus. Nostan kuitenkin esiin laadullisen itsemurhatutkimuksen aseman myös kansainvälisesti. Pysin näin havainnollistamaan sen rajoittuneisuutta Suomea laajemmassa kontekstissa. Lisäksi esitän tässä yhteydessä tutkimukseni aihepiiriin liittyviä aiempia tutkimuksia. Kaukaisempien näköalojen kartoittamisen jälkeen siirryn suomalaisen itsemurhaan tutkimuskohteena huomioiden erityisesti ansiotumisemme itsemurhien ehkäisytyössä. Jätän kriittisyydelle tosin tilaa myös sen kuvaamisessa, miten työssä on onnistuttu. Itsemurhien ehkäisyssä riittää tehtävää. Päätän luvun 2 kuvaamalla tutkimukseni asemoitumista suomalaisen itsemurhatutkimuksen viitekehukseen ja perustelen, miksi toteuttamani kaltaiselle laadulliselle tutkimuksella on tarvetta.

Luvussa 3 kohdistan huomioni nuoriin, joiden itsetuhoisuuden herättämä huoli ja halu ymmärtää tätä käyttäytymismallia ovat vaikuttaneet tutkimusaiheeseen ja sen rajaamiseen. Tarkastelen niitä biologisia, fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä, joilla nuorten itsemurhia on perinteisesti selitetty. Kuvaan myös itsemurhakäyttäytymisen prosessimaista luonnetta, joka nyky-tutkimuksessa on vakiintunut itsetuhon syntymisen ja ymmärtämisen lähtökohdaksi. Oleellista on tässä yhteydessä käsitellä itsetuhokäyttäytymisen sukupuolistunutta luonnetta. Miesten ja naisten tekemiä itsemurhia määrittävät monet erityispiirteensä.

Lisäksi käsittelen luvussa itsemurhaa siihen myöhemmin päätyneiden ja jäljellejääneiden näkökulmasta. Erittelen niitä motiiveja, joita itsemurhan taustalla on aiemman tietämyksen mukaan nähty olevan sekä itsemurhaviestien merkitystä niiden kirjoittajien ja saajien kannalta. Eettisestä näkökulmasta katsottuna pidän myös tärkeänä kuvata jäljellejääneiden läheisten kokemuksia ja asemaa itsemurhan jälkeen.

Neljännessä luvussa siirryn tutkimukseni toteutukseen. Kuvaan ensin narratiivisuutta yleisellä tasolla ja esitän oman ymmärrykseni narratiivisuudesta tässä tutkimuksessa. Tämän jälkeen kerron tutkimusaineiston keruusta, käsittelystä, analyysistä ja tulkinnas-

ta. Pohdin luvun lopussa myös, mitä sensitiivinen tutkimusaihe merkitsee tutkijan eettisille valinnoille.

Luvut 5 ja 6 jäsentävät tutkimustulokset. Tavoitteenani on kuvata ja ymmärtää vanhempien lapsensa itsemurhaan liittyviä subjektiivisia kokemuksia. Luvussa 5 kuvaan vanhempien lapsensa varttumisesta tuottamia kertomuksia. Millaisena he kokevat lapsensa elämän tämän syntymästä poismenoon, mitä asioita he nostavat lapsensa vartumisesta esiin, kuinka he ymmärtävät sen, miksi oma lapsi ei jaksanut enää elää (elämän ja itsemurhan merkitykset). Vanhempien ääntä täydentämään nostan kahden nuoren eläessään kirjoittamia kertomuksia, joissa he kuvaavat syntynyttä hätäänsä ja toivottomuuttaan.

Luvussa 5 tulkittuihin elämän ja itsemurhan merkityksiin pohjautuen pyrin luvussa 6 syventämään ymmärrystä nuoren itsetuhoon johtaneesta prosessista ja muodostamaan kokonaiskuvan vanhempien kertomuksista. Näkivätkö vanhemmat mahdollisesti jotain, joka olisi ennakoanut itsemurhaa (ennusmerkit), mitä olivat ne mahdolliset kriittiset vaiheet, jolloin vanhemmat olisivat toivoneet väliintuloa lapsensa elämään, olisiko jotain ollut tehtävissä, kenelle kuuluu vastuu nuoren menetyksestä (varjelevat tekijät). Ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden tulkintaan limittyen, pyrin vastaamaan luvussa myös kysymykseen, miten auttamistyö merkityksellistyy vanhempien kertomuksissa.

Päätän työni johtopäätöksiin ja pohdintaan, jossa kokoan tutkimustaipaleeni keskeiset tulokset. Lisäksi erittelen tulosten antia nuorten itsemurhien ehkäisytyölle, joka toimii yhtenä kiistattomana motiivina tutkimukselleni. Huomioin pohdinnoissa erityisesti sosiälityön toimijat omien tieteellisten lähtökohtieni vuoksi. Mietin myös yleisesti tutkimukseni merkitystä suomalaisen suisidologian perinteelle ja laadullisen tutkimuksen tarjoamia mahdollisuuksia tälle perinteelle tulevaisuudessa.

2 ITSEMURHATUTKIMUSTEN PERINNE JA ANTI

2.1 KANSAINVÄLINEN KESKUSTELU

Itsetuhoisuuden ymmärtäminen ja siihen suhtautuminen on sidoksissa ajalliseen, paikalliseen ja kulttuuriseen ympäristöön, jossa ilmiötä tarkastellaan. Vastausta siihen, miksi joku päätyy itsemurhaan, on selitetty aikojen saatossa monesta näkökulmasta moraalisien ja eettisten kannanottojen sävyttämänä. Eri tieteen alat ovat tarjonneet vaihtoehtoisia teorioita ja selitysmalleja, joilla on pyritty ymmärtämään, kuinka viehtymys omaehtoiseen kuolemaan tai itsemurhakäyttäytyminen syntyy. Kontekstista riippuen itsemurhia on selitetty muun muassa sosiologisesta (esim. Durkheim 1897; 1898), ekologisesta (esim. Cavan 1928; Sainsbury 1955), antropologisesta (esim. Zilboorg 1936), psykologisesta (esim. Freud 1914; 1915a–d; 1920; Bromberg & Schilder 1933) ja psykiatrisesta (esim. Henderson 1938; Lindemann 1950) viitekehyksestä.

Sosiologisissa itsemurhatutkimuksissa on vakiintunut sosiaalisten, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen tekijöiden tutkimisen tärkeys yleisesti (Stengel, Cook & Kreeger 1982, 13). Näin tutkimus pyrkii selvittämään, minkälaisien ehtojen vallitessa ihmiset käyttäytyvät tietyllä tavalla. Kiinnostus on siinä, millä tavoin eri ympäristölohkot, kuten yhteisössä olevat ryhmät, luokat ja rakenteet, vaikuttavat ihmiseen ja hänen käyttäytymiseensä. (Häsänen 1973, 125.) Ekologisella lähestymistavalla tarkoitetaan sosiaalisten toimintojen syy-yhteyksien etsimistä henkilön fyysisestä ympäristöstä, joka voi olla esimerkiksi kaupunki tai sosiaalinen ryhmä (mt., 130). Puhutaan itsemurhien *geografiasta*¹ (Stengel ym. 1982, 13).

Antropologisessa tutkimusperinteessä itsemurhaongelma yhdistetään inhimillisen olemisen luonteenomaisimpaan piirteeseen eli kykyyn luoda symbolinen maailma. Tämä symbolisaatiokyky aiheuttaa kvasitarpeiden kehityksen, eli sellaisten vaatimusten kehi-

¹ Olen käyttänyt kursivointia merkintätapana teoreettisten ja analyttisten käsitteiden sekä kategoristen luokkien yhteydessä.

tyksen, jotka eivät ole puhtaasti biologisia, ja joita ei suoraan voida pelkistää biologisiksi. Tämä voi olla lähtökohtana itsetuhotoiminnoille, jotka biologiselta kannalta katsottuna ovat tarkoituksettomia. (Apo, Lönnqvist & Achté 1973, 6–7.)

Psykoanalyttiset teoriat korostavat, että lapsuusiällä koetut rakkaudenkohteen puutteet tai menetykset ovat muun muassa depressiivisten tilojen merkittäviä aiheuttajia. Depressioiden on katsottu johtavan kyvyttömyyteen muodostaa tyydyttäviä ihmissuhteita, mikä voi johtaa sosiaaliseen isoalaatioon ja tarjota näin mahdollisen kasvualustan myös itsemurhatendensseille. Psykiatrinen lähestymistapa sai alkunsa lääkäreiden ryhtyessä vastaamaan henkisesti sairaiden hoidosta. Psykiatrisissa itsemurhatutkimuksissa ollaan yleisesti yhtä mieltä siitä, että itsemurhan tehneistä suurin osa kärsii jonkinlaisista henkisistä häiriöistä, ja tutkimuksen pääpaino on näin ollen itsemurhariskin ennustamisessa sekä itsemurhan ehkäisyssä. (Stengel ym. 1982, 14; 16; Houston, Hawton & Shepperd 2001.)

Nykyaikaisen itsemurhakeskustelun voidaan katsoa alkaneen uuden ajan alussa. Keski-aikana itsemurhat olivat harvinaisia ja niihin suhtauduttiin kielteisesti. Uudella ajalla itsemurhat lisääntyivät ja ilmiö yhdistettiin suuriin yhteiskunnallisiin mullistuksiin. Eurooppalaiset tutkijat ryhtyivät pohtimaan ongelmaa, minkä seurauksena syntyi kaksi suuntausta: psykologis-psykiatrinen ja moraalitilastollinen. Edellisen mukaan itsemurhat johtuivat mielenhäiriöistä ja niiden syyt olivat pikemminkin biologisia kuin sosiaalisia. Moraalitilastollinen lähestymistapa näki itsemurhat moraalittomina tekoina, joiden katsottiin heijastavan yleistä yhteiskunnallista moraalittomuutta. (Giddens 1971a, ix; 1971b, 36–39.) Esimerkiksi sosiologisen itsemurhatutkimuksen keskushenkilö Émile Durkheim perusti tutkimuksensa juuri moraalitilastolliselle perinteelle (Durkheim 1985 [1897]; 1974 [1898]).

Psykologiassa ja sosiaalitieteissä itsemurhia on tutkittu yli sadan vuoden ajan (Järventie 1993, 204). Itsemurhien tutkimusperinteen alkutaipaletta, 1800- ja 1900-luvun taitetta, hallitsivat Durkheim ja Freud teorioineen. Durkheimin itsemurhatutkimus ”Le Suicide” ilmestyi vuonna 1897 ollen ensimmäinen julkaistu itsemurhateoria. Tosin angloamerikkalaisessa sosiologiassa Durkheimin tutkimus on ollut laajalti tunnettu vasta 1950-luvulta lähtien. (Saarikko 1981, 7.) Durkheimin itsemurhateoria on perusteoria, jota varioimalla on syntynyt lukuisia muita teorioita. Durkheim pyrki tilastoja tulkitsemalla kuvailemaan yhteiskunnallisia suhteita tiloina, joita hän nimitti egoistiseksi, altruistiseksi, anomiseksi ja fatalistiseksi. Hän jakoi itsemurhien tyytit näihin neljään luokkaan.

(Esim. Durkheim 1985 [1897]; Häsänen 1973.) Yhteiskunta edustaa Durkheimille (1982 [1895]) ensimmäistä lähtökohtaa. Kaikki muut sosiaaliset tosiasiat – kuten itsemurhat – selittyvät yhteiskunnan kautta. Yhteiskunnan rinnalle asettuvat ihmisyksilöt, joiden aktiivisuus toisena lähtökohtana on Durkheimin (1974 [1898]) mukaan mahdollistanut yhteiskunnan synnyn ja olemassa olon. (Järventie 1993, 5.)

Durkheim määrittelee teoriassaan yhteiskunnan ja aktiivisten ihmisyksilöiden välistä suhdetta. Durkheimin (1985 [1897]) mukaan ihminen ei kykene vapaasti valitsemaan kohtuutta, vaan hyveellisyyden mukainen tai sen vastainen toiminta riippuu yhteiskunnan yksilöön kohdentamien pakottavien voimien eli integraation ja regulaation vahvuudesta. Onnellisen ja hyvän elämän kannalta keskeistä on siis regulaation ja integraation kohtuullisuus ja sen vastakohtana liiallisuus tai puutteellisuus. Tämä selittää itsemurhaa. Jos tietyssä yhteiskunnassa sen tietyssä vaiheessa esiintyy paljon itsemurhia, voidaan päätellä, että integraatio ja/tai regulaatio poikkeavat kohtuudesta, keskimäärästä eli normaalista. Sosiaalisen ja yksilöllisen olennon keskinäinen voimasuhde on suoraan riippuvainen yhteiskunnasta ja muuttuu sen vaikutuksesta. Koska ihmisen ja yhteiskunnan välisessä suhteessa on kaksi ulottuvuutta, integraatio ja regulaatio, on näiden ulottuvuuksien ääripäissä täten neljä poikkeamaa keskimäärästä: liikaa tai liian vähän integraatiota ja liikaa tai liian vähän regulaatiota. Tälle ajatukselle perustuvat Durkheimin (1985 [1897]) erottamat neljä itsemurhatyyppiä. (Järventie 1993, 9.)

Freud (1915a–d; 1920) toi ensimmäisenä merkittävän psykologisen näkökulman itsemurhaongelmaan. Hänen teoriassaan painottuvat psykodynaamiset, mielenrakennetta ja viettienergiataloutta koskevat näkökohdat sekä suojautumistavat eli ne, millä keinoin ahdistuksen kanssa tullaan toimeen. (Nissilä 1995, 26.) Freud esitti lähinnä depression liittyviä, itsemurhaan välillisesti vaikuttavia tekijöitä. Hän piti itsemurhaa äärimmäisenä muotona ihmisen omaan itseen kohdistuneesta vihasta, jonka taustalla oli jotakin toista henkilöä kohtaan tunnettu, torjuttu viha. Freud epäili, onko olemassa lainkaan itsemurhaa, jonka pohjalla ei olisi halua tappaa joku toinen. (Apo ym. 1973, 6.) Hän halusi teoriallaan ymmärtää ja selittää inhimillistä kärsimystä sekä etsiä ratkaisua siihen, miten tätä kärsimystä voitaisiin helpottaa (Järventie 1993, 16).

1900-luvun alussa näiden kahden klassikon teorioiden rinnalle kehittyi Yhdysvalloissa behavioristinen selitysmalli, jonka ytimenä oleva ajatus ihmisen ja hänen ympäristönsä välisestä suhteesta vakiintui ajan myötä itsemurhatutkimuksen paradigmaksi. Behavioristisen tutkimusperinteen piirissä ei tuotettu Durkheimin ja Freudin itsemurhateori-

oita vastaavaa metateoriaa, vaan tutkimuksellinen anti perustui eri tutkijoiden esittämiin yksittäisiin behaviorismiin nojaviin tuotoksiin. Yhdysvaltalaisessa perinteessä itsemurhia tutkittiin osana useita samankaltaisiksi määriteltyjä ilmiöitä, joita ilmaistiin käsitteellä sosiaalipatologia. Yhteisenä nimittäjänä pidettiin sitä, että ne edustavat normin vastaista käyttäytymistä. (Douglas 1967, 95–108; Morris 1972, ix–xii; Saarikko 1981, 14–17; Cockerham 1983; Järventie 1993, 18–19.)

Vuosien saatossa behavioristinen käyttäytymisteoria on sisällöllisesti laajentunut, mutta peruslähtökohdat ovat pysyneet ennallaan. Sen piirissä tehty itsemurhatutkimus on pyrkinyt selvittämään ne ihmiseen ja hänen ympäristöönsä sisältyvät ominaisuudet ja piirteet (riskitekijät ja ympäristötekijät), jotka tuottavat itsemurhan ja joista se voidaan ennustaa. Myöhemmin behavioristista ymmärtämistapaa on eriytetty ekologisen ja disorganisaatioteorioiden avulla, missä itsetuhoisuuden patologisuutta yritetään käsittää vastakohtien kautta. (Järventie 1993, 19–25.)

Kokoavasti varhaisissa itsemurhatutkimuksissa käsitykset itsemurhasta ja -tuhosta koettiin tarpeelliseksi liittää siis laajempiin kokonaisuuksiin: käsityksiin ihmisestä, hänen sosiaalisesta ympäristöstään, kahden edellisen suhteesta, terveestä ja sairaasta kehityksestä ja jopa itsemurhatyypeistä (Nissilä 1995, 25–26). Tutkimusten luonne oli vahvasti empiirinen ja ne painottuivat itsemurhien syiden selvittämiseen ja ymmärtämiseen laajalajaisesti. Kyseinen tutkimusperinne saavutti aikanaan vahvan aseman analyysi- ja tulkintatavallaan. (Mt., 28.)

Järventie esitti 1990-luvun alussa, että metodologiakeskustelua – joka muutama vuosikymmen sitten alkoi problematisoida psykologia- ja sosiaalitieteiden tilastollisiin analyysihin ja kvantitatiiviseen mittaamiseen perustuvia tutkimuskäytäntöjä johtaen lopulta laadullisten menetelmien muotiaaltoon – ei löytynyt itsemurhatutkimuksen piiristä. Hän katsoikin, että tutkimusperinne ei ollut tuottanut periaatteessa mitään oleellista uutta sitten alkutaipaleensa. Tutkimusparadigma oli säilynyt perinteisenä ja muuttumattomana eri tieteenaloilla. (Järventie 1993, 3; 204; vrt. Uusitalo 2006, 35; Lakeman & FitzGerald 2008, 115.)

Vasta noin viimeisen kymmenen vuoden aikana on pienissä tutkimuspiireissä tuotu esiin, että pelkillä lineaarisin syy-seuraus-terminologiaan pohjautuvilla kvantitatiivisilla tutkimuksilla ei kyetä käsitteellistämään kattavasti itsemurhaa tutkimuksellisenä ilmiönä (esim. Goldney 2002; Leenaars 2002a; 2002b; Lester 2002; Gavin & Rogers 2006; Ow-

ens, Lambert, Lloyd & Donovan 2008; Hjelmeland & Knizek 2010). Hjelmeland ja Knizek (2010) ovat esittäneet, että määrällisen tutkimuksen muuttujat ovat yksinkertaisia. Ne eivät pysty tavoittamaan koko yksilöä ja tämän ympäristöä samanaikaisesti, mikä olisi välttämätöntä, jos halutaan ymmärtää, miksi tietty henkilö tiettyä aikana päätyy itsemurhaan. Juuri syyn selittäminen on ollut kyseisten tutkimusten tarkoitus suoraan tai epäsuoraan ilmaistuna. (Mt.) Vaikka laadullisen tutkimuksen arvoa on ehkä vähitellen alettu tiedostaa myös itsemurhatutkimuksen piirissä, hämmentävää on, että esimerkiksi vuosina 2005–2007 kolmessa kansainvälisen itsemurhatutkimuksen pääaikakauslehdessä (Archives of Suicide Research; Crisis & Suicide; Life-Threatening Behavior) julkaistiin yhä vain 10 tieteellistä artikkelia, joissa käytettiin laadullisia metodeita (alle 3 prosenttia kaikista tutkimuksista) (mt., 74). Itsemurhatutkimuksen eteenpäin vieminen edellyttää ymmärtämiseen pyrkivää tutkimuksellista otetta ja täten kvalitatiivisten menetelmien lisäämistä, jolloin itsetuhokäyttäytymisen taustalta etsitään yksilöllisiä merkityksiä tutkimuksellisin keinoin (mt.).

Tutkimukseni tematiikkaan liittyvää kvalitatiivista tutkimusta on toteutettu selvittämällä vanhempien näkökulmia nuoren itsemurhaan ja vanhempien suru- ja selviytymiskokemuksia nuoren itsemurhan jälkeen. Stanley (2005) on kartoittanut itsemurhan tehneen nuoren vanhempien kokemuksia niistä tekijöistä, jotka vanhempien ymmärryksen mukaan olivat yhteydessä nuoren itsemurhaan. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa vanhempien kokemuksiin pohjautuvaa tietoa nuoren itsemurhaa ennakoineista merkeistä ja välittää niitä muiden vanhempien tietouteen nuoren itsemurhariskin arvioimiseksi ja itsemurhien ehkäisytyön edistämiseksi. Tutkimus toteutettiin avoimilla kyselylomakkeilla, jotka analysoitiin temaattisesti. Valtaosa itsemurhan tehneistä nuorista oli 16–24-vuotiaita. Tutkimus osoitti, että nuorten käytöksestä ennen itsemurhaa havaittavissa olleet ennusmerkit olivat niin laajoja ja vaihtelevia, ettei niiden perusteella ollut tulkittavissa vanhemmille tarkistuslistaa itsemurhariskin arvioimiseksi. Sen sijaan vanhempien kokemukset tuottivat arvokasta tietoa auttamistyön ongelmakohdista, joita he olivat kohdanneet nuoren eläessä, ja yleisiä ajatuksia vanhemmuudesta, joilla voidaan nähdä olevan arvoa kaikille nuorten vanhemmille. (Mt.)

Owens ym. (2008; ks. myös Gavin & Rogers 2006) ovat toteuttaneet puolistrukturoidun haastattelututkimuksen haastattelemalla vanhempia, joiden 18–30-vuotias poika oli tehnyt itsemurhan. Tutkimuksen tarkoituksena oli hyödyntää *psykologiseen ruumiinavaukseen*² laadullisia ja kohdennetummin narratiivisia menetelmiä. Analyysi osoitti, että jotkut vanhemmat pitivät poikaansa uhrina, joka oli joutunut ulkoisten voimien julman tuhon kohteeksi. Toiset vanhemmat puolestaan näkivät poikansa aktiivisena toimijana, joka oli rakentanut itse tuhoaan. Yhteistä vanhempien narratiiveille oli, että niitä hallitsivat moraaliset ja yksilön vastuuseen perustuvat luokitukset lääketieteellisten kategorioiden sijaan. Vanhemmat rakensivat haastatteluissa niin itsemurhan tehneen poikansa kuin omaa elämäntarinaansa. Tutkimuksen johtopäätöksenä oli, että tarinan kertominen oli yhteydessä vanhempien omaan selviytymisprosessiin. Tarinoiden avulla vanhemmat kykenivät antamaan merkityksiä menneelle, mutta myös omalle tulevaisuudelleen. (Mt.)

Werbart Törnblom, Werbart ja Rydelius (2013) ovat tulkinneet 12–25-vuotiaiden poikien ja nuorten miesten itsemurhaprosesseista erilaisia käsitteellisiä malleja perustuen menetyksen kokeneiden vanhempien näkökulmaan. Kyseessä on haastattelututkimus ja aineiston analyysissä on hyödynnetty ankkuroitua teoriaa. Tutkimus osoitti, että itsemurhan tehneiden poikien elämää oli kuvastanut ongelmien peittely ja *naamion taakse* piiloutuminen. Lisäksi perheenjäsenten väliset suhteet, liittoumat ja perhesalaisuudet olivat kietoutuneet itsetuhon prosessiin. Pojilla ollut todellinen tilanne ja hätä oli jäänyt ammattilaisilta usein ymmärtämättä. Vanhempien kokemuksiin perustuen tutkimuksessa tulkittiin neljä itsemurhaan johtanutta polkua: joko poika oli ollut ahdistunut, riippuvainen, masentunut tai psykoottinen. Poika oli ottanut itselleen *klovnin*, *soturin* tai *prinssin* roolin, jonka taakse oli kytkeytynyt häpeän eri muotoja. Itsemurhien ehkäisyn kannalta oleelliseksi tutkimuksessa nousi vuorovaikutuksellisten ongelmakohtien paikantaminen kaikkien niiden tahojen osalta, joita ilmiö koskettaa. (Mt.)

² Psykologisella ruumiinavauksella tarkoitetaan useiden itsemurhatapausten yksityiskohtaiseen tutkimukseen perustuvaa lähestymistapaa (esim. Shneidman 1981). Tietoa kerätään eri lähteistä, minkä perusteella pyritään muodostamaan profiili kullekin yksilölle laajemman kuvan saavuttamiseksi itsemurhaan vaikuttavista tekijöistä (esim. Gavin & Rogers 2006).

Maple, Edwards, Plummer ja Minichello (2010; 2013) ovat puolestaan toteuttaneet kaksi narratiivista haastattelututkimusta vanhempien suru- ja selviytymiskokemuksista nuoren itsemurhan jälkeen. Ensimmäisessä tutkimuksessaan he kartoittivat vanhempien selviytymiskokemuksia tavoitteena esittää sovelluksia sosiaali- ja terveydenhuoltoon kohtaamistilanteiden ja avun järjestämisen kehittämiseksi. Tutkimuksen hallitsevana narratiivisena teemana oli vanhempien kokemukset siitä, että he olivat kyvyttömiä puhumaan lapsensa elämästä ja kuolemasta, tämän itsemurhasta ja omasta surustaan. Vanhemmat kertoivat tulleeensa muiden vaientamiksi ja vaientaneensa myös itsensä sosiaalisissa suhteissaan. Tutkimuksessa pyrittiin ymmärtämään vanhempien tarinoiden kautta niitä vaikeuksia, joita he olivat kokeneet itsemurhan ja surun kohtaamisessa vallinneessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Tutkimuksen johtopäätöksinä oli, että sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöillä tulisi olla ymmärrystä niistä lyhyen ja pitkän aikavälin tarpeista, joita itsemurhamenetyksen kokeneilla on. (Maple ym. 2010; ks. myös Gibson, Gallagher & Jenkins 2010.) Lapsen itsemurhakuoleman kokeneet vanhemmat määrittyivät tutkimuksessa erityisen haavoittuvaksi ryhmäksi heidän menetyksensä intiimisyyden ja surun monimuotoisuuden vuoksi (Maple ym. 2010; ks. myös Sugrue, McGilloway & Keegan 2014).

Maplen ym. (2013) jälkimmäisessä tutkimuksessa kiinnostus kohdistui vanhempien surukokemusten tarkempaan kuvaamiseen. Tutkimuksen päätulokseksi muodostui, että vanhemmilla on tarve säilyttää suhde lapseen tämän itsemurhan jälkeen. Vanhempien keinot suhteen säilyttämiseksi olivat moninaiset ja ne vaihtelivat yksityisistä ja julkisista muistoista sisäisiin dialogeihin. Kuitenkin sosiaalisen ympäristön käytännöissä esiintyi puutteita tunnustaa näitä vanhempien tunneperäisiä ja/tai hengellisiä muistoja. Vanhempien suruprosessin ja selviytymisen kannalta oleellista on, että heidän fyysisille, tunnepitoisille ja hengellisille muistoille löytyy tunnustettu paikka ja tila. (Mt.)

Vaikka laadullinen itsemurhatutkimus on yleistynyt, Järventien esittämä kritiikki itsemurhatutkimuksen kapeutta kohtaan pätee mielestäni myös 2000-luvulla. Tästä osaltaan kertoo lääketieteellisen tutkimuksen ylivalta ja tutkimuksellisten lähestymistapojen sekä asetelmien yksipuolisuus. *Miksi*-kysymyksellä tuotetaan riskitekijöitä sen sijaan, että kysyttäisiin *kuinka*. Depression ja itsemurhakäyttäytymisen sidos on vakiintunut itsestään selväksi viitekehyykseksi, ja tutkimus on yhä vahvasti suosinut ilmiön määrällistä selittämistä laadullisen ymmärtämisen kustannuksella. On perusteltua kysyä, miksi laadullisella tutkimuksella ei ole vetovoimaa suisidologiassa. Onko tämä seurausta tutki-

joiden omista valinnoista vai siitä, että ”...itsemurhan luonne ääritilanteena tekee siitä paraatiesimerkin minkä tahansa ihmistä ja inhimillistä elämää koskevan teorian testaamiseen (Baechler 1979, xix)?”

Itsemurhatutkimuksessa tarvitaan myös kvalitatiivista lähestymistapaa kvantitatiivisen tutkimuksen, tai näiden tutkimusotteiden yhdistämisen, arvoa kiistämättä. Nuorten itsemurhiin liittyvistä riskitekijöistä ja suojaavista tekijöistä on saatu vahvaa tutkimustietoa niin kansainvälisesti kuin kotimaisesti. Tämän tiedon rinnalle tarvitaan kuitenkin laadullisen lähestymistavan tuottamaa yksilöllisiin kokemuksiin nojautuvaa ymmärrystä itsemurhasta.

2.2 SUOMALAINEN ITSEMURHA TUTKIMUSKOHTENA JA ITSEMURHIEN EHKÄISYTYÖ

Suomalaiselle itsemurhatutkimukselle merkittävä sysäys on ollut *Itsemurhien ehkäisy Suomessa 1986–1996 -projekti*, jolla kartoitettiin valtakunnallista tietoa suomalaisesta itsemurhakäyttäytymisestä. Itsetuhoonin kansamme nostettiin suurennuslasin alle useamman vuoden ajaksi. Myös kansainvälisesti tarkasteltuna projektin toteutus on ollut merkittävä investointi, jonka ansiosta Suomi on saavuttanut aseman itsemurhien ehkäisytyön pioneerina laatiessaan, toteuttaessaan ja arvioidessaan ensimmäisenä maailmassa koko maata koskevan itsemurhien ehkäisyohjelman (Hakanen & Upanne 1999, 21).

Itsemurhien ehkäisyprojekti käynnistettiin vuonna 1986 lääkintöhallituksen aloitteesta. Projektin päätavoitteena oli vähentää itsemurhakuolleisuutta 20 prosentilla vuoteen 1995 mennessä. Projekti oli osa sosiaali- ja terveysministeriön (1989) terveysohjelmaa *Terveyttä Kaikille vuonna 2000*. (Esim. Lönnqvist ym. 1993; Hakanen & Upanne 1999.) *Itsemurhien ehkäisy Suomessa 1986–1996 -projekti* sisälsi neljä työvaihetta: Projekti käynnistyi tutkimusvaiheella (1986–1991), jonka perusteella laadittiin valtakunnallinen toimintaohjelma (1992). Projektin käytännön toteutusvaiheen (1992–1996) jälkeen neljäntenä työvaiheena oli projektin arviointi (1997–1998). (Hakanen & Upanne 1999, 22–25.)

Ensimmäisessä työvaiheessa toteutettiin itsenäisenä alaprojektina *Itsemurhat Suomessa 1987*, jonka tarkoituksena oli koota ajankohtaista tutkimustietoa itsemurhasta ja niihin johtaneista tekijöistä (Lönnqvist ym. 1993; Hakanen & Upanne 1999). Tutkimuksen painopistealueet olivat: (1) itsemurhamenetelmien saatavuus, (2) terveydenhuollon hoitosuhteet ja niiden toimivuus ennen itsemurhaa, (3) sosiaalihuollon asiakassuhteet ja

niiden toimivuus ennen itsemurhaa, (4) mielenterveys ja itsemurha; erityisesti depressio, sen tunnistaminen ja hoito, (5) alkoholin, lääkkeiden ja huumeiden merkitys altistavana ja laukaisevana tekijöinä, (6) työ; erityisesti työttömyyden merkitys altistavana ja laukaisevana tekijänä; toimeentulo; asuminen, (7) nuorten miesten itsemurhat, (8) läheisten tuen tarve itsemurhan jälkeen, (9) oikeuslääkärin toiminta kuolemanluokan määrittämisessä epäilyn itsemurhan yhteydessä ja (10) poliisin toiminta kuolemanluokan määrittämisessä epäilyn itsemurhan yhteydessä (Lönqvist ym. 1993, 6).

Näistä valtakunnallisesta *Itsemurhat Suomessa 1987 -projektista* saatujen tietojen perusteella laadittiin itsemurhien ehkäisyohjelma, joka vietiin käytäntöön koko maan laajuisena yhteistyöohjelmana. Ohjelmassa hyödynnettiin tutkimusvaiheessa saatuja tietoja sekä itsemurhan altistavista ja laukaisevista että suojaavista tekijöistä. Keskeisenä pyrkimyksenä ohjelmassa oli vaikuttaa itsemurhan riskitekijöihin ja sitä ennakoiviin tapahtumiin (spesifi preventio ja epäspesifi preventio) sekä kiinnittää huomiota selviytymistä tukeviin tekijöihin (konstruktiiviset tai promotiiviset tavoitteet). Toimintaohjelma sisälsi suositukset eri sektoreille ja ammattitahoille toimintojen kohdentamisesta ja kehittämistä itsemurhien ehkäisemiseksi. (Hakanen & Upanne 1999, 22–24; ks. myös Upanne, Hakanen & Rautava 1999.)

Tutkimukseni aihepiiriin kannalta oleellista on huomata, että ohjelman toteutuksessa useat hankkeet kohdistuivat nimenomaan nuoriin (Hakanen & Upanne 1999, 6–7). Vaikka Suomi on saavuttanut mainetta itsemurhien ehkäisytyön uranuurtajana, ei ehkäisytyö ole kuitenkaan ollut yhtä tuloksellista kuin esimerkiksi Ruotsissa. Väkimäärään suhteutettuna Ruotsin itsemurhatilastot olivat vielä parikymmentä vuotta sitten synkemmät kuin meillä Suomessa. Nykyään tilanne on päinvastoin. Varsinkin nuorten itsemurhien ehkäisyssä ruotsalaiset ovat onnistuneet selkeästi paremmin kuin suomalaiset. (Uusitalo 2007b, 66–67.)

Vuonna 1987 itsemurhien ehkäisyprojektin käynnistyessä Suomessa tapahtui kaikkiaan 1 363 itsemurhaa. Jo ennen projektin alkua oli alkanut noususuuntaus, joka kärjistyi vuonna 1990, kun itsemurhia tehtiin 1 512. Vuodesta 1987 vuoteen 1996 itsemurhakuolemat vähentyivät kuitenkin kokonaisuudessaan 9 prosenttia ja vuodesta 1990 18 prosenttia. Merkille pantavaa on, että väheneminen koskee pääasiassa miesten itsemurhia: ne vähenivät vuodesta 1987 lähtien 9 prosenttia ja vuodesta 1990 laskien 19 prosenttia. Vaikka laskua itsemurhakuolleisuudessa tapahtui projektin aikana, luku jäi melko kauas projektin alussa asetetusta 20 prosentin alenemishaasteesta. Lisäksi on mahdo-

tonta arvioida, mikä myönteisestä kehityksestä voidaan laskea projektin ja mikä muiden tekijöiden ansioiksi. (Hakanen & Upanne 1999, 6–7.) Oma vaikutuksensa on ollut muun muassa lääkehoidon parantumisella ja kansalaisjärjestöjen toiminnalla.

Vaikka itsemurhakuolleisuus on laskenut 1990-luvun alun lukemista, ei nykytilanne anna aihetta ylpeydelle ja toisaalta on muistettava, että kehitys voi lähteä myös kielteiseen suuntaan. Elämme parhaillaan taloudellisen taantumien ja epävarmuuden aikaa, joka näkyy yhteiskunnassamme itsemurhien kohonneena riskinä (vrt. Chang, Stuckler, Yip & Gunnell 2013). Sauri (2010) onkin huolissaan siitä, että itsemurhien vähentyminen Suomessa on pysähtynyt, ja 2000-luvulla on pysytty vuosittain noin tuhannessa itsemurhassa. Suomessa tehdään noin kolme itsemurhaa joka päivä. Saurin mielestä Suomessa olisi käynnistettävä valtioneuvoston periaatepäätöksellä uusi kansallinen itsemurhien ehkäisyprojekti. Työhön tarvittaisiin psykiatrian asiantuntijoiden lisäksi median, sosiaalityön sekä erityisesti potilas- ja omaisjärjestöjen asiantuntemusta. Myös Wahlbeck (2010) esittää, että itsemurhalukumme olisi mahdollista jopa puolittaa. Hänen mielestään muualla yhtä korkea itsemurhakuolleisuus kuin Suomessa herättäisi suurta keskustelua ja asiaa varten olisi jo laadittu toimenpideohjelma. Wahlbeck vaatii kansallisen tavoitteen asettamista itsemurhien ehkäisylle. Ruishalme (2010) on esittänyt kampanjan suuntaamista erityisesti nuorille.

Mielenterveyspoliittinen neuvottelukunta vaatii niin ikään valtioneuvostoa asettamaan eri hallinnonalojen, työelämän ja järjestöjen edustajista koostuvan työryhmän valmistelemaan uutta kansallista itsemurhien ehkäisyprojektiä. Neuvottelukunnan mukaan Suomessa nuorten itsemurhien ehkäisemisessä ei ole toimittu tarpeeksi tehokkaasti ja eri ikäryhmille tarvitaan räätälöityjä toimenpiteitä itsemurhien ehkäisemiseksi. (SMS 2013; ks. myös Surunauha 2013.) Toisaalta voidaan pohtia epäillenkin, miten kansallisen itsemurhien ehkäisyprojektin toteuttaminen nykymuotoisessa palvelujärjestelmässä olisi mahdollista.

Itsemurhatutkimuksen yksi tärkeimmistä tavoitteista tulisi olla sen selvittäminen, millä tavalla itsemurhat olisivat estettävissä (Uusitalo 2006, 339). Itsemurhien ehkäisy ja kontrollointi eivät kuitenkaan ole helppoja tehtäviä. Menestyksellinen itsemurhien ehkäisytyö merkitsee sitä, ettei kiinnitetä pelkästään huomiota itsemurhien riskitekijöihin ja tehokkaaseen mielenterveystyöhön. Yhteiskunnassa tulisi myös erityisellä tavalla keskittää resursseja siihen, että uusille sukupolville eli lapsille ja nuorille, taattaisiin parhaat mahdolliset kasvu- ja kehitysedellytykset. (WHO 2000.) Lasten ja nuorten itse-

tuhoisuus ei ole sairaus, vaan ennemminkin oire jostakin. Lapsilla ja nuorilla on oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi. Heillä on oikeus saada ongelmiinsa apua siten, että itsemurha estetään. (Aula 2007, 4.)

Monet suomalaiset itsetuhoproblematiikkaan kohdistuneet tutkimukset ovat olleet sidoksissa tavalla tai toisella toteutettuun *Itsemurhien ehkäisyprojektiin*, joka tuotti kirjon erinäisiä alaprojekteja, hankkeita ja selvityksiä. Toisaalta myös *Itsemurhat Suomessa 1987 -projektin* aikana kerätty kansallinen tieto itsemurhista tuotti arvokasta aineistoa myöhemmän tutkimuksen tarpeisiin.

Tutkimukselliset ulottuvuutemme ovat olleet varsin yhdenmukaisia kansainvälisten painotusten kanssa. Yleisesti voidaankin todeta, että suomalaista itsemurhatutkimusta on leimannut vahva pyrkimys selvittää itsemurhiin yhteyksissä olevia riskitekijöitä (esim. Järvinen 1977; Heikkinen 1994; Isometsä 1994; Saarinen 1995; Henriksson 1996; Heilä 1999; Pirkola 1999; Alaräisänen 2010). Edellä olevaan liittyen Mäki (2010) on paikanantanut lisäksi itsemurhakuolleisuuden sosiaalisia eroja Suomessa. Kiinnostuksen kohteina ovat olleet myös maamme huolestuttavan korkea nuorten itsetuhokäyttäytyminen (Kotila 1989; Marttunen 1994; Pelkonen 1997) ja alueellinen näkökulma koskien Helsingin seudun itsemurhia ja nuorten itsetuhoisuutta (Lönnqvist 1977; Kotila 1989) sekä itsetuhoisuuden trendejä Itä-Suomessa 1988–1997 (Pesonen 2006). Ilmiötä on lisäksi lähestytty psykososiaalisesta ja sosiaalipsykiatrisesta (Järventie 1993), uskonnollisesta (Sorri 1993) ja itsemurhaan päätyneiden itsemurhaviestien näkökulmasta (Ollikainen 1994).

2000-luvun itsetuhotutkimuksissa on riskitekijöiden, sosiaalisten erojen ja alueellisen näkökulman lisäksi selvitetty eri vuodenaikojen yhteyttä itsemurhiin ja henkirikoksiin (Hakko 2000), itsemurhien ehkäisytyötä (Upanne 2001), sanomalehtien murha-itsemurha-uutisointia (Nikunen 2005), itsemurhamenetysten aiheuttamaa surua (Uusitalo 2006), itsemurhan tehneiden puolisoiden selviytymisprosessia (Marjamäki 2007) sekä alle 18-vuotiaiden suomalaislasten ja -nuorten itsemurhien erityispiirteitä (Lahti 2014).

Suomalaista itsemurhatutkimusta kuvaa vahva lääketieteellinen ansioituminen, jossa lääketiede on pyrkinyt tekemään selkeää pesäeroa yhteiskuntatieteistä. Ilmiö on kiinnostanut tutkijoita myös erityisesti hoitotieteen, psykologian, sosiologian ja kasvatustieteiden piirissä. Johtavat itsemurhatutkijat ovat pääsääntöisesti keskittyneet etsimään

psykkisiä tai yhteiskunnallisia selityksiä itsemurhien esiintyvyydelle taustalla oman tieteensä tarjoamat mahdollisuudet ja rajoitukset. Tarvitaan kuitenkin lisää tutkimusta psykososiaalisten tekijöiden vaikutuksesta itsetuhokäyttäytymiseen. Tämän tekijäryhmän ottaminen suuremman määrän mukaan tutkimukseen vaikuttaisi merkittävästi nykyisen tiedon tason paranemiseen. (Krug ym. 2005, 230.) Sosiaalityön tutkijana pystytyn osaltani antamaan jotain uutta tämän osa-alueen tavoittamiselle ja ymmärtämiselle perinteisemmän sosiologisen tutkimuksen sijaan, joka on aiemmin vastannut sosiaaliteiden panoksesta suisidologialle. Tutkimuksen paikantuessa sosiaalityön tutkimukseen mahdollistuu myös vaikeassa asemassa elävien ihmisten todellisuuden esiin tuominen. Subjektiiivisuus lähtökohtana tarjoaa keinon ihmisten kokemusten löytämiseen, kuulemiseen ja näkemiseen, mutta myös niiden taustalla olevien laajempien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen sidosten, suhteiden ja käsitysten tavoittamiseen. Niistä voi löytää haasteita ammattikäytännöillekin. (Ks. Acker, Barry & Esseveld 1983; Granfelt 1998; Laitinen 2004, 51.)

Jokainen suisidaalinen teko voidaan nähdä ainutlaatuisena ja -kertaisena tapahtumana (Shneidman 1985; 1989). Useat suomalaiset itsemurhatutkijat ovat yhtyneet käsitykseen itsemurhasta yksilöllisenä ratkaisuna (Aalberg 1983, 46–47; 49; Aché, Lindfors, Lönnqvist & Salokari 1989a–d; Lönnqvist 1989; Sorri 1993, 16; Nissilä 1995). Tästä huolimatta aikaisemman tutkimuksen heikkoutena on, että itsemurhan yksilöllisen ratkaisun ymmärtäminen, sen kokemuksellisuuden sekä inhimillisen ulottuvuuden tavoittaminen on nähty vähemmän tärkeinä ja täten ne on usein sivuutettu (esim. Honkasalo & Utriainen 1991). Tutkimukselliset intressit ovat suuntautuneet toisaalle. Vaikka esimerkiksi läheisen itsemurha varjostaa satojen tuhansien suomalaisten elämää, jäljellejääneiden kokemukset ja sopeutuminen ovat vähän tutkittuja, vaiettuja ja eri yhteyksissä sivuutettuja aiheita (Uusitalo 2006; Marjamäki 2007).

Suomalaisen itsemurhatutkimuksen keskittyminen kovan tutkimusperinteen menetelmin toteutettaviin *psykologisiin ruumiinavauksiin* on tuottanut vahvaa asiantuntemusta itsemurhien riskitekijöistä. Yleisten riskitekijöiden lisäksi tarvitaan kuitenkin herkempää tietämystä niistä ennusmerkeistä, joita mahdollisesti voidaan havaita ennen itsemurhia (esim. Uusitalo 2006, 350; 2007a, 5). Tässä jäljellejääneiden tuottamat kokemukset määrittävät ensiarvoisen tärkeiksi (Ollikainen 1994, 149–150; Uusitalo 2006, 349–350). Erityisesti nuorten kohdalla monet itsemurhat tehdään hetken mielialojhteesta, joista

useimmat olisivat oikein ajoitetulla väliintulolla estettävissä (Uusitalo 2007a, 14; 2007b, 59).

Tätä kokemusten tavoittamisen arvokkuutta voidaan havainnollistaa Jokelan traagisten tapahtumien avulla. Jokelan koulusurmien jälkeen asiantuntijat ja media etsivät pakolla selitystä sille, miksi Pekka-Eric Auvinen oli päätenyt tekoonsa ja miten sen tapahtuminen oli ylipäättään mahdollista. Auvisen äiti kertoi esitutkinnan kuulustelukertomuksensa poikansa lapsuudesta ja nuoruudesta. Perheen elämää olivat varjostaneet useat ympäristötekijöiden ja toisaalta myös pojan oman epäsuotuisan kehityksen aiheuttamat murheet. Äiti kuvasi alkaneensa jossain vaiheessa pelätä, että jotain pahaa voisi sattua, mutta jaksaneensa luottaa poikansa ymmärrykseen oikeasta ja kykyyn selvitä. (Kilpi-maa 2008, 82.) Äiti toi näin esiin tapahtumien jälkeen omiin subjektiivisiin kokemuksiinsa perustuvia näkemyksiä niistä ennusmerkeistä, joita hän oli poikansa elämässä havainnut ja jotka saivat hänet pelkäämään tulevaa. Lisäksi tiedetään, että koulusurmaajat jättivät vihjeitä suunnitelmistaan ennen tekoa. Näin oli ollut myös Pekka-Ericin kohdalla. (Kiilakoski 2009.)

Vaikka koulusurmissa on kyse eri ilmiöstä kuin itsemurhissa, eräänlaisista murha-itsemurha-teoista, on perusteltua odottaa vastaavanlaisia löydöksiä myös lapsensa itsemurhalle menettäneiden vanhempien kertomuksista. Ennusmerkkeihin liittyvien kokemusten selvittämisellä saadaan auttamiskäytänteiden kehittämistä palvelevaa tietoa. Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa osaltaan osoitti, että kouluampumisten ymmärtäminen vaatii monitieteistä tutkimusotetta, useiden vaikuttavien syiden etsimistä ja erityistä huomion kiinnittämistä kulttuuriseen käsikirjoitukseen, joka toimii koulusurmien taustatekijänä (Kiilakoski 2009). Huomiot ovat oleellisia myös itsemurhien ymmärtämisessä.

Toisaalta nuorten itsemurhien ehkäisyssä keskittyminen suojaaviin tekijöihin voisi olla yhtä tehokasta tai tehokkaampaa kuin se, että pyrittäisiin vähentämään riskitekijöitä (Borowsky, Resnick, Ireland & Blum 1999; teoksessa Krug ym. 2005, 222). Jäljellejääneiden kokemusten tavoittaminen niistä mahdollisista tekijöistä, jotka olisivat voineet varjella nuorta itsemurhalta, on arvokas näkökulma selvitettäväksi. Suojatekijöiden tutkimuksen tarvetta on nostettu esiin (Marttunen 1994, 48; Krug ym. 2005, 222). Itsemurhiin liittyvistä riskitekijöistä ja ennusmerkeistä sekä itsemurhalta suojaavista tekijöistä tulisi olla tarjolla runsaasti tietoa niin vanhemmille kuin lasten ja nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille (Uusitalo 2007a, 5).

Aiempi tutkimuksellinen mielenkiinto on kohdistunut myös eri väestöryhmien ja tiettyjen erityisryhmien itsetuhoisuuden selvittämiseen. Tutkimukselta tarvitaan kuitenkin entistä selkeämpää keskittymistä väestöryhmäkohtaiseen tarkasteluun esimerkiksi iän mukaan (Krug ym. 2005, 230). Aiemmat näkökulmat väestöryhmäkohtaisessa kartoituksessa sisältävät myös puutteita ja nostavat esiin jatkotutkimustarpeita. Nuorten kohdalla itsemurhiin liittyvistä riskitekijöistä ja niiden yhteisvaikutuksista tarvitaankin lisää tietoa (Marttunen 1994, 44). Itsemurhien ehkäisytyön näkökulmasta olisi erityisen tärkeää oppia tunnistamaan masentuneet ja itsemurhavaarassa olevat lapset ja nuoret (Uusitalo 2007a, 5). Nuorten masennus poikkeaa selkeästi aikuisten masennuksesta (Krug ym. 2005, 216). Tutkimukseni kannalta on oleellista tiedostaa nuorten erityisyys itsetuhoisena ryhmänä. Huomioitavaa on, että heidän itsemurhien piirteet poikkeavat aikuisväestön tekemistä. Tutkimusotteistani johtuen olen riskitekijöiden kartoittamisen sijaan kuitenkin kiinnostunut vanhempien tuottamista ennusmerkeistä.

Kokoavasti aiempien tutkimusten ansiosta itsemurhailmiöstä ja itsemurhien syyseuraus-suhteista on olemassa laajaa tietoa. Tietoisuus itsetuhon ominaisuuksista mahdollistaa tekemäni kaltaisen itsemurhatutkimuksen toteuttamisen eli ymmärryksen syventämisen kokemusten tavoittamisella ja kohdistamalla huomion yksilön ja ympäristön väliseen suhteeseen. Ymmärrystä tavoitteleva ote ja kiinnostus yksilön ja ympäristön väliseen suhteeseen ovat merkityksellistä myös masennusviitekehyksen ja psyykkisten häiriöiden näkökulmasta. (Vrt. Romakkaniemi 2011.) Itsemurhia on hallitsevasti selitetty juuri mielenterveyden ongelmilla. Yksilön ja ympäristön välisen suhteen tarkastelu on sosiaalityön tutkimuksen ydinaluetta, jolloin sen avulla pystytään vastaamaan edellä mainittujen näkökulmien selvittämiseen. Tutkimuksessani tarkastelu kiinnittyy siihen, miten yksilö on suhteessa tiettyyn yhteiskunnalliseen aikaan ja paikkaan, välittömiin ihmissuhteisiin ja niiden muodostamiin yhteisöihin. Tällöin on huomioitava, millaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia nämä suhteet yksilölle asettavat.

3 ITSEMURHA TEKONA JA JÄLJELLEJÄÄNEIDEN MENETYSKOKEMUKSENA

3.1 ITSETUHOISUUDEN MÄÄRITTELY

Itsetuhoisuuden ilmenemismuotoja on monia. Aste-eroja on tarkasteltu jakamalla itsetuhoisuus suoraan ja epäsuoraan itsetuhoon. Itsemurhat, itsemurhayritykset ja itsemurhaajatukset edustavat kolmea erilaista ilmiöryhmää ja ne on sisällytetty suoran itsetuhon käsitteeseen. (Achté ym. 1989a, 11.) Epäsuorasta itsetuhosta on kyse silloin, kun ihminen toiminnallaan selvästi vahingoittaa itseään tai tuhoaa elämänsä mahdollisuuksia pyrkimättä kuitenkaan avoimesti tai suoraan päättämään elämänsä (mt., 18). Epäsuoran itsetuhokäyttätymisen muotoja ovat esimerkiksi liiallinen päihteidenkäyttö, sairauksien hoidon laiminlyönti, vaarallinen liikennekäyttätyminen, passivoituminen oman elämän suhteen tai omaa turvallisuutta vaarantavat harrastukset. Epäsuoraan itsetuhoisuuteen liittyy usein impulsiivista käyttäytymistä. (Tolonen 1996, 27–28.) Itseään vahingoittavalla käyttäytymisellä voidaan puolestaan viitata toimintaan, joka sisältää tarkoituksellisen itsensä vahingoittamisen ilman tietoista pyrkimystä kuolla. Tällainen käyttäytymisen voi ilmetä itsensä viiltelynä ja poltteluna. (Rissanen 2009, 31.)

Itsemurhan ja itsemurhayrityksen välinen raja on häilyvä, vaikkakin niiden motiivit ovat osittain erilaiset. Itsemurhaan pyrkimisen aste vaihtelee itsemurhayrityksestä toiseen. Toisaalta on huomattava, että itsemurhayritys on yksi tärkeimmistä itsemurhaa ennakoivista oireista. Suomalainen itsemurha on keskimääräistä todennäköisempi, jos itsemurhaa yrittänyt tai siitä puhunut on mies. (Achté ym. 1989a, 15–16.) Itsemurhaajatusten tuleminen mieleen on hyvin yleinen ja normaali ilmiö. Vakavilla itsemurhaajatuksilla on yhteys masennukseen. Ne ovat merkki mielenterveyden häiriöistä. Vakavia itsemurha-ajatuksia on noin kymmenesosalla väestöstä yhden vuoden ajanjaksolla tarkasteltuna. Itsemurha-ajatus, johon ei liity tarkempaa suunnitelmaa, merkitsee useimmille keinoa sopeutua vaikeaan elämäntilanteeseen ja useimmiten ajatus jää vain mielikuvaksi. Mikäli elämäntilanteen ja tulevaisuuden näkymät ovat lohduttomat eikä tuen saanti järjesty, ollaan vaaravyöhykkeellä. (Mt., 11–13.)

Itsemurhatutkimuksessa ei ole käytössä yhtä yleisesti hyväksyttyä itsemurhan määritelmää. Itsemurhasta on teoreettisia ja operationaalisia määritelmiä (Beskov 1979). Suomen itsemurhakomitea on vuonna 1974 hyväksynyt WHO:n määritelmän itsemurhasta.

Sen mukaan itsemurha on kuolemantapaus, joka on seurausta siitä, että henkilö on vahingoittanut itseään ja jossa vahingoittaminen ei ole aiheutunut tapaturmasta. (Itsemurhatoimikunnan mietintö 1974.) Itsemurha luokitellaan väkivaltaiseksi kuolemaksi (Lönnqvist 1994).

Suomen kansallisessa itsemurhien ehkäisyprojektissa käytettiin operationaalista itsemurhan määritelmää, joka perustui Suomen lakiin. Sen mukaan itsemurhia ovat kaikki kuolemantapaukset, jotka oikeuslääketieteellisesti luokitellaan itsemurhiksi. (Lönnqvist 1988.) Kaikkien nuorten kuolemaa ei ollut kuolintavasta johtuen luokiteltu oikeuslääketieteellisesti itsemurhaksi, vaikkakin oli täysin selvää esimerkiksi jäähyväisviestin perusteella, että kyseessä oli ollut itsemurha. Näin tutkimuksessani itsemurhan määritelmä perustuu WHO:n määritelmään itsemurhasta. Usean nuoren kohdalla korostui myös teon väkivaltainen luonne vahvaa toimijuutta vaatineen tappavan itsemurhamenetelmän vuoksi. Kuolemaan johtavat teot voidaan jakaa positiivisiin ja negatiivisiin. Positiiviset teot ovat sellaisia, jotka suoritetaan ja negatiiviset puolestaan sellaisia, joissa jokin jätetään suorittamatta. (Durkheim 1985 [1897].) Esimerkkinä positiivisesta teosta voidaan mainita itsensä ampuminen ja negatiivisesta teosta kuolemaan johtava syömisestä ja juomisesta kieltäytyminen (Raunio 1982). Suomalaismiesten yleisempiä itsemurhamenetelmiä ovat hirttäytyminen ja ampuma-aseiden käyttö, naisten myrkyttäytyminen ja hirttäytyminen (Nykopp 2013).

3.2 ITSETUHOON VAIKUTTAVAT TEKIJÄT JA ITSEMURHA ITSETUHOON JOHTANEEN PROSESSIN PÄÄTEPISTEENÄ

Itsetuhokäyttäytyminen syntyy monella eri tavoin. Pitkäaikaisesta ja runsaasta tutkimustuotannosta huolimatta ei ole olemassa mitään yksimielisyyden saavuttanutta tieteellistä selitystä kysymykseen, miksi joku tekee itsemurhan ja toinen ei. Itsemurhaa ilmiönä leimaa kaikkinaisuus, jolloin valittu viitekehys vaikuttaa siihen, millaisia tulkintoja todellisuudesta tuotetaan. Ei ole olemassa mitään yleistä, absoluuttista ja objektiivista totuutta. (Järventie, Perä-Rouhu, Palonen & Lönnqvist 1990, 73.) Kokonaisvaltaisen kuvan saamiseksi kaikista niistä syistä, jotka liittyvät yksittäisen ihmisen itsemurhaan, on otettava huomioon ihmisenä olemisen eri osa-alueet: biologiset, psyykkiset, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät (Achté ym. 1989a, 16). Pyrkimys ymmärtää itsemurhaa tekona edellyttää yksilöön ja ympäristöön liittyvien tekijöiden tarkastelua.

Itsemurhan syihin keskittyneessä tutkimuksessa on kaksi vallitsevaa lähestymistapaa, epidemiologinen ja psykologiseen ruumiinavaukseen eli useiden itsemurhatapausten yksityiskohtaiseen tutkimukseen perustuva lähestymistapa (esim. Shneidman 1981; Brent, Perper, Kolko & Zelenak 1988; Clark & Horton-Deutsch 1992; Hawton, Appleby, Platt, Foster, Cooper, Malmberg & Simkin 1998). Psykologisessa ruumiinavauksessa tietoa kerätään eri lähteistä, kuten kuolinsyytutkijan selvitysten muistiinpanoista, hoitosuhteiden epikriiseistä ja kuolleen sukulaisten ja ystävien haastatteluista. Eri lähteisiin perustuvien tietojen avulla pyritään muodostamaan profiili kullekin yksilölle laajemman kuvan saavuttamiseksi itsemurhaan vaikuttavista tekijöistä. (Houston ym. 2001; Gavin & Rogers 2006.) Kuten luvussa 2 kuvasin, psykologiseen ruumiinavaukseen perustuvat tutkimukset tyypillisesti sivuuttavat merkitykset, joita kertojat tapahtumiin liittävät sekä myös niihin liittyvät tunteet ja vaikutukset (esim. Owens ym. 2008).

Nuorten kohdalla psykologiseen ruumiinavaukseen perustuvia tutkimuksia on tehty useissa maissa (esim. Fowler, Rich & Young 1986; Shaffer, Garland, Gould, Fisher & Trautman 1988; Runeson 1989; Marttunen, Aro, Henriksson & Lönnqvist 1991; Brent, Perper, Moritz, Allman, Friend, Roth, Schweers, Balach & Baugher 1993; Houston ym. 2001). Tutkimusten tulokset osoittavat säännönmukaisesti, että valtaosalla itsemurhaan päätyneistä nuorista on ollut jokin mielenterveyden häiriö. Erityisesti masennuksen merkitys on osoittautunut suureksi. Moni nuori on eläessään kärsinyt myös päihdeongelmasta. Persoonallisuuden vaikutuksen huomioiminen on jäänyt tutkimuksissa vähäiseksi, mutta Shaffer, Gould, Fisher, Trautman, Moreau, Kleinman ja Flory (1996) ovat tutkimuksessaan todenneet, että merkittävällä osalla itsemurhaan päätyneistä teini-ikäisistä nuorista oli ollut käytöshäiriö. Psykologiseen ruumiinavaukseen perustuvissa tutkimuksissa kiinnostus psykososiaalisten tekijöiden tarkasteluun on ollut niin ikään vähäistä, vaikka esimerkiksi Gould, Fisher, Parides, Flory ja Shaffer (1996) ovat esittäneet, että niiden vaikutus itsemurhaan voi olla yhtä merkittävä kuin mielenterveyden häiriöiden.

Psykologisesta ruumiinavauksesta on esitetty myös kriittisiä kannanottoja nuoriin liittyvän tutkimuksen yhteydessä. Nuoren itsemurha on verrattain harvinainen, mutta sen sijaan itsemurhan riskitekijät koko nuorisoväestön keskuudessa ovat niin yleisiä, että on vaikea ennustaa yksilön itsetuhon riskiä ja suojata tätä itsetuholta (Hider 1998). Keskusteluissa on ollut jopa esillä ennakoivien ja suojaavien tekijöiden validius, sillä suuri osa nuorista voitaisiin luokitella kuuluvaksi itsemurhien riskiryhmään esimerkiksi vakavan

mielenterveyden häiriön tai päihdeongelman perusteella, mutta harva heistä lopulta tapaisi itsensä (Shaffer 1996).

Yleisesti itsemurha on tapahtuma, joka ilmentää vaikeimmalla mahdollisella tavalla ylivoimaiseksi käynyttä elämäntilannetta. Itsemurha voi tapahtua missä olosuhteissa tahansa, mutta suurin osa itsemurhaan päätyneistä ihmisistä on joutunut jo alun alkaen elämänpolulle, jolle ovat ominaisia monenlaiset puutteet ja elämänongelmien kasautuminen. Itsemurha-alttiin riskiryhmän muodostuminen alkaa usein jo varhaislapsuudessa. Yksilöiden lähtökohdat selviytyä elämänvaikeuksista ovat erilaiset. (Upanne & Lönnqvist 2002, 135.) Elämänkulku- ja prosessiajatuksen mukaan itsemurha onkin pääte piste pitkään jatkuneille vaikeuksille, joilla on yhteys lapsuuteen tai varhaisnuoruuteen (Fergusson, Woodward & Horwood 2000; Houston ym. 2001).

Itsemurha voidaan mieltää elämänolojen, elämäntapahtumien ja terveyserojen kuvaksi. Itsetuhoinen käytös on myös yleensä yhteydessä muuhun riskikäyttäytymiseen. Itsemurhan riskitekijöitä ovat muun muassa elämänkriisit, syrjäytyminen, sosiaalisen tuen puute, erilaiset muut stressitekijät, masennus ja muut mielenterveysongelmat sekä päihdeongelmat. (Upanne & Lönnqvist 2002, 135–137.) Riskitekijöinä voidaan mainita myös aiempi itsemurhayritys, itsemurha-aikomus ja läheisen itsemurha (Achté ym. 1989a, 16). Miesten itsemurhat painottuvat maaseudulle, mikä kertoo osaltaan ulkoisten olosuhteiden vaikutuksesta. Itsemurhat korostuvat miehillä selvästi alhaisesti koulutettujen sekä ammattitaidottomien kohdalla. Hyvin usein kuvaan liittyy lisäksi runsas alkoholin käyttö sekä pitkäaikaisen käytön seuraukset. (Lönnqvist 1989, 179.)

Seuraavaksi erittelen itsemurhaan vaikuttavia tekijöitä länsimaisen ja kohdennetummin suomalaisen kulttuurin viitekehyksessä siten, että sukupuoli ja nuorten huomioiminen itsemurhien tekijäryhmänä limittyvät tarkasteluun. Avaan myös käsitteen *Werther-efekti*, jota käytetään yleisesti kuvattaessa mallintamisen vaikutusta itsemurhiin.

Biologiset ja fyysiset tekijät

Biologisen ja fyysisen tason tekijät käsittävät ensi sijassa vakavat krooniset ruumiinsairaudet tai -häiriöt sekä fyysiset vammat. Biokemiallinen häiriö, joka altistaa masennukselle, voi altistaa myös itsetuhokäyttäytymiselle. (Achté ym. 1989a, 16.) Fyysisillä vammoilla voi sosiaalisten seurausten lisäksi olla psyykkisiä vaikutuksia, kuten negatiivisen minäkäsityksen muodostuminen. Lisäksi tietyillä fyysisillä piirteillä kuten epä-

viehättävällä ulkonäöllä ja painolla voi erityisesti nuoruudessa olla merkittävä vaikutus minäkäsitykseen ja käyttäytymiseen. (Diekstra & Mortiz 1987, 19.)

Perittyjen taipumusten ja alttiuksien vaikutuksesta itsetuhokäyttäytymiseen on ristiriitaisia näkemyksiä. Viitteitä tälläkin tavoin itsetuhoon liittyvistä mekanismeista on tullut esille muun muassa alkoholin biologisten vaikutusten ja masennuksen kemian tutkimuksessa. Alkoholin ja lääkeaineiden käyttö sekä ruumiilliset sairaudet liittyvät usein itsemurhiin. (Achté ym. 1989a, 16–17.) Erityisesti alkoholinkäytön liittyminen miesten itsemurhiin käy ilmi luvussa 3.3 kuvaamissani miesten itsemurhatyypeissä.

Psyykkiset tekijät

Psyykkisen tason tekijöihin kuuluvat ihmisten persoonallisuus, sisäiset resurssit ja taipumukset, tunteet ja tarpeet sekä tavat selvittää ristiriitoja. Itsemurhaan päätyville on tyypillistä psyykkisen toimintakyvyn kapeutumisen ja vaikeus nähdä elämän kokonaisuutta ajankohtaisen elämäntilanteen ahdistavuuden vuoksi. Itsemurhan tehneillä on lähes poikkeuksetta ollut ylivoimaisia vaikeuksia saada tyydytystä joillekin psyykkisille tarpeilleen tai sovittaa yhteen ristiriitaisia pyrkimyksiään. Itsemurha on äärimmäinen muoto paeta elämänratkaisuja. (Achté ym. 1989a, 17.)

Masennuksen ja itsemurhan yhteyttä voidaan kuvata erottamalla kolme tyypillistä ajattelu- tai asennemallia (Beck 1976). Nämä mallit koskevat masentunutta ja itsetuhoista yksilöä itseään, sosiaalista ympäristöä sekä tulevaisuutta: (1) Yksilöllä on negatiivinen käsitys omasta itsestään. Hän tuntee olevansa täynnä vikoja, huonompi kuin muut ja kykenemätön onneen, (2) yksilö tulkitsee kokemuksensa negatiivisella tavalla, jolloin ympäristö tuntuu asettavan liikaa ylitsepääsemättömiä vaatimuksia; yksilöllä on jatkuva tunne siitä, että häneltä evätään tiettyjä asioita kuten rakkautta ja (3) yksilöllä on negatiivinen kuva tulevaisuudestaan; tämänhetkiset ongelmat tuntuvat ylitsepääsemättömiltä, eikä hän tunne koskaan saavuttavan haluamaansa. Kyseessä on eräänlainen jatkuva frustraatio. (Diekstra 1987, 44–45.)

Valtaosalla itsemurhaan päätyneistä on ollut mielenterveyden ongelmia, joista masennus on yleisin. Nuoren miehen itsemurhaa on edeltänyt usein erilaiset epäsosiaalisuuden liittyneet ongelmat kuten sopeutumisvaikeudet ja käytöshäiriöt. Itsemurhaan johtava kehityskulku ei kuitenkaan ole selitettävissä pelkästään mielenterveyden ongelmilla. Nuoren itsemurha on yleensä päätepiste pitkään kasautuneille vaikeuksille. Vastaavan-

laista ongelmien kasautumista ilmentää nuorten miesten syrjäytyminen. Itsemurhan laukaiseva tekijä on yleensä jokin odottamaton kriisi- tai traumatilanne. (Upanne & Lönnqvist 2002, 136–138.) Laukaisevat tekijät kuten elämänmuutokset tai niiden uhat, erot, menetykset ja itsetunnon loukkaukset voivat lisätä itsemurhan riskiä etenkin elämäntilanteessa, jossa omia voimavaroja ja suojaavia tekijöitä on vähän. Itsemurhaan altistaville tekijöille on ominaista rakentavien ja eheyttävien kokemusten puute. (Stakes 1993, 11.)

Sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät

Sosiaaliset ja kulttuuriset normit voivat joko johtaa itsemurhaan ja itsetuhoiseen käytökseen tai estää niiltä (Orbach 1997; ks. myös Chung 2012). Sosiaaliin ja kulttuuriin tekijöihin kuuluvat ihmissuhteet, elinympäristö ja sen yhteisölliset erityispiirteet. Itsemurhat ovat usein yhteydessä ihmissuhteisiin, useimmiten kahdenkeskiseen vuorovaikutukseen. Läheiset ihmiset ja perhe ovat tärkeitä vaikuttajia niin itsemurhan toteutumiseen kuin muunkinlaisille ratkaisuille. Erityisesti vakavat menetykset perheessä, avioerot, perheen sisäinen hajaannus, erityyppiset väkivallan muodot ja seksuaalinen hyväksikäyttö altistavat itsemurhiin. (Aché ym. 1989a, 17–18.)

Sosiaalisten suhteiden vääristymät voivat johtua ongelmista primaariryhmissä, joihin yksilö kuuluu, kuten perhe ja viiteryhmä, mutta myös ongelmallisesta tai uhkaavasta kokonaiskehityksestä yhteiskunnassa, johon nämä primaariryhmät kuuluvat (Diekstra & Mortiz 1987, 20). Tällaista kielteistä kokonaiskehitystä yhteiskunnassa voisi kuvata esimerkiksi lama ja työttömyys. Miesten kohdalla heikko työmarkkinatilanne näyttäytyy erityisen merkityksellisenä, koska yleisen oletuksen mukaan nimenomaan miesten itsemurhien syynä ovat usein työelämässä koetut vaikeudet (Ollikainen 1973, 176; ks. myös Hawton 1998). Useissa maissa 15–24-vuotiaiden miesten itsemurhien lisääntymisen on katsottu olevan yhteydessä kasvavaan epävarmuuteen tulevaisuudesta, omaan rooliin elämässä ja työttömyyteen (Hawton 1998).

Itsetuhoa määrittää eri ikäkausina omat erityispiirteensä. Varhaisaikuisuudessa yhtenä tärkeänä kehitystehtävänä on oman paikan löytäminen työelämässä ja vakiintuminen aikuisuuden erilaisiin sosiaaliin rooleihin. Parisuhteen muodostaminen ja oman perheen perustaminen tapahtuvat useimmiten tänä ikä kautena. Aikuisuuteen liittyen yhä tärkeämmiksi tulevat tällöin ihmisen omat pyrkimykset, tavoitteet, ponnistelut ja kyky

luottaa itseensä. Monet vastoinkäymiset rakkaus- ja perhe-elämässä tai työelämässä, irrallisuuden ja ulkopuolisuuden kokemukset suhteessa itseen ja muihin, itsetunnon merkittävät puutteet ja pelot selviytymisestä ilmenevät monenlaisin oirein ja liittyvät usein itsetuhoisuuteen. Nuoren aikuisen elämänvaiheeseen sijoittuukin samanaikaisesti monia pyrkimyksiä ja ristikkäisiä paineita muun muassa perhe- ja työelämän kautta. (Achté ym. 1989b, 26.)

Kulttuuriset tekijät vaikuttavat vahvasti siihen, miten itsetuhoa ennakoiviin oireisiin suhtaudutaan. Länsimaissa itsetuhoa pidetään usein ihmisen omana ongelmana tai mielenhäiriönä eikä sen katsota liittyvän niinkään yhteisölliseen elämään. Toisaalta kuitenkin tiedetään, että sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat voimakkaasti itsemurhakuolleisuuteen. Itsemurhakäyttäytymiseen vaikuttavat myös erilaiset moraaliset, eettiset, filosofiset, kansojen väliset ja poliittiset tekijät. (Achté ym. 1989a, 17–18.)

Kulttuurisesti sallivamman asenteen itsemurhia kohtaan on todettu lisäävän itsetuhoikäyttäytymistä. Yleisesti tiedetään, että itsemurhaluvut ovat korkeammat maissa, joissa itsemurhaa on historiallisesti pidetty hyväksyttävänä vaihtoehtona, kuten Japanissa. Toisaalta roomalaiskatolisissa maissa, joissa itsemurhaa on totuttu pitämään syntinä, itsemurhaluvut ovat perinteisesti olleet alhaisempia. Oleellisena osana tässä on myös itsemurhakeskustelun näkyvyys mediassa. (Hawton 1986, 44.) Millä tavalla suomalaisuus ja suomalainen kulttuuri liittyvät itsetuhokäyttäytymiseen? Voidaanko suomalaisen kulttuurin katsoa jopa ruokkivan itsemurharatkaisua?

Selitystä suomalaisten korkeisiin itsemurhalukuihin on ajoittain etsitty jopa kansallises-ta identiteetistämme. Suomalaisten miesten suurien itsemurhamäärien taustalla on ajateltu olevan kasvatuserinne, johon on kuulunut, että ”*mies ei itke*”. Kun aikuisuudessa ei pysty täyttämään ihannetta ”*supermiehestä, joka aina hallitsee toimensa ja tunteensa*”, on olemassa vaara itsetuhokäyttäytymisestä. Menetyksiä ei kyetä suremaan ja kohtaamaan vuorovaikutuksessa, vaan jäädään yksin. (Achté ym. 1989c, 65–71; ks. myös Scourfield 2005.) Onko vika siis jo kulttuuriimme kuuluvissa kasvatuksellisissa lähtökohdissamme?

Suhtautuminen itsemurhiin ja toimet niitä kohtaan ovat muuttuneet ajan saatossa yhteiskunnassamme. Maanlaissa 1400-luvulta määrättiin, että erityisen lautakunnan oli suoritettava tutkimus itsemurhan tehneen henkilön mielentilasta. Jos todettiin, että henkilö oli mielisairas, hänet haudattiin hiljaisuudessa hautausmaan ulkopuolelle. Mikäli itse-

murhan tehneen katsottiin olleen järjissään, hänen ruumiinsa poltettiin roviolla. Myöhemmin roviolla polttamisesta luovuttiin ja tilalle tuli pyövelin suorittama hautaus. Itsemurhayritykseen suhtauduttiin 1600-luvun lopulta lähtien samalla tavoin kuin väkivaltarikoksiin. Yrityksestä rangaistiin sakolla tai julkisella kirkon rangaistuksella. Vuoden 1734 laissa rangaistuksia kovennettiin niin, että itsemurhayrityksestä saattoi saada vesi- ja leipävankeutta, vitsoja tai raippoja. Uuden kirkkolain tultua voimaan 1869 itsemurhan tehneille sallittiin *hiljainen hautaus* hautausmaalle. Hiljainen hautaus suoritettiin muun muassa kuolleena syntyneille, kastamattomille ja viinaan kuolleille. Vuonna 1919 valtioneuvosto hyväksyi vapaamielisen asetuksen, jonka mukaan itsemurhan tehneet tuli haudata samalla tavoin kuin muutkin kuolleet. (Pentikäinen 1990, 127–128.) Itsemurhayrityksen kieltävä pykälä poistettiin rikoslaista 1894 ja itsemurhan kriminalisointi vuonna 1910 (Kilpinen 1996, 17). Kriminalisoinnin taustalla olleet pyrkimykset tuntuvat nyky-yhteiskunnan eetokseen vierailta. Pyrittiinkö itsemurhayritysten ja itsemurhien kriminalisoinnilla suojelemaan ihmisiä itseltään vai pidettiinkö niitä uhkana yhteiskunnan integraatiolle?

Tarkasteltaessa itsetuhoa nyky-yhteiskuntaan kuuluvana ilmiönä yhteiskunnan tuella ja palveluilla on keskeinen asema itsetuhoon johtavan polun katkaisemisessa. Itsemurhat ovat sosiaali- ja terveydenhuollon kannalta haastava ja kiusallinen aihe. Itsemurhaa on usein edeltänyt sosiaali- ja terveydenhuollon asiakassuhde, mutta siten, että jälkikäteen on nähtävissä sekä asiakaslähtöisiä että järjestelmästä johtuvia palvelujen puutteita (Lönqvist 2005). Poliittisten linjojen muotoilussa sekä palveluiden ja yksilön kohtaamisessa on siis parannettavaa. Sosiaalihuoltoon nuorten miesten ongelmallinen asema palveluiden käyttäjinä kietoutuu esimerkiksi sitä kautta, että suurin osa sosiaalityöntekijöistä on naisia. Ongelmaksi tulee miesten ja naisten välisen puhekulttuurin ero (Moscicki 1994; Canetto & Sakinofsky 1998; Murphy 1998; Stack 2000).

Werther-efekti

Johann Wolfgang von Goethe julkaisi vuonna 1774 romanttisen novellinsa Nuoren Wertherin kärsimykset (*The Sorrows of Young Werther*), jossa päähenkilö teki itsemurhan. Kirjaa luettiin laajalti ympäri Eurooppaa ja sankarin käyttäytymistä ilmeisesti matkittiin. Jotkut pukeutuivat samalla tavalla kuin Werther tehdessään itsemurhan, toiset tekivät itsemurhan kuten hän. Kirjan ilmeisen vaikutuksen pelossa se kiellettiin osassa

Italiaa sekä Tanskassa ja Saksassa. Nykyaikana käsitettä *Werther-efekti* käytetään yleisesti kuvattaessa mallintamisesta johtuvaa itsemurhien määrän kasvua. (Phillips & Carstensen 1988, 100–101; Gould, Jamieson & Romer 2003.) Mallintamisen ja itsetuho *tarttumisen* mahdollinen vaikutus itsemurhiin nousi esiin myös tutkimukseni vanhempien kertomuksissa.

Käsitteen *Werther-efekti* otti 1960-luvulla ensimmäisenä käyttöön amerikkalainen Phillips, joka korosti mallintamisen suurta vaikutusta erityisesti nuorten kohdalla. Phillips esitti tutkimuksissaan, että itsemurhatarinat laukaisevat joitakin kuolemia, joita ei muuten tapahtuisi. (Phillips & Carstensen 1988, 110.) Myös Durkheim (1985 [1897]) tiedosti aikanaan mallintamisen vaikutuksen itsemurhiin, mutta hän korosti, että mallintaminen voi kyllä saada aikaan joitakin itsemurhia, mutta nämä olisivat tapahtuneet joka tapauksessa hyvin pian ilman mallintamisen vaikutusta. Toisaalta myöskään Phillips ei uskonut itsetuhoa yleisesti käsittelevien informatiivisten tekstien lisäävän itsemurhia, vaan korosti lähinnä sensaatiohakuisen itsemurhakirjoittelun vaikutusta (Phillips & Carstensen 1988, 111).

Itsemurhan julkiseen käsittelyyn sisältyy siis mahdollisia riskejä. Itsemurhan tehneeseen samaistumisen kautta julkisuus voi toimia laukaisevana tekijänä myös muihin itsemurhiin, kun alttius on olemassa. Mallintamisesta löytyy esimerkkitapauksensa myös Suomesta. 1900-luvun alkupuolella Suomessa oli tapana kertoa tapahtuneista itsemurhista uutisina sanomalehtien palstoilla. Tiedetään, että tietyt itsemurhan tekotavat ja -paikat korostuvat tämänkaltaisen julkisuuden myötä. Yhtenä esimerkkinä ovat *Imatran uhrin*. Ensimmäiset kuvaukset Imatran koskella tehdyistä itsemurhista otettiin lehdistössä esille 1880-luvun loppupuolella. Vähitellen hukuttautumalla tehdyt itsemurhat lisääntyivät. Vuonna 1908 Imatralla tehtiin ainakin 29 varmaa itsemurhaa ja parikymmentä tapausta estettiin valvontaa tiukentamalla. Vuoteen 1915 mennessä lehdistö oli selostanut yksityiskohtaisesti ja tunteisiin vetoavasti 94 Imatraan liittyvää tapausta. On arvioitu, että eräässä vaiheessa noin joka kymmenes itsemurha tapahtui Imatran koskeen hukuttautumalla. 1940-luvulla Helsingin Stadionin torni oli samankaltainen itsemurhapaikka. (Achté ym. 1989d, 227–228.) Myös Paraisilla tapahtui 2010-luvun taitteessa useampana perättäisenä vuonna nuoren itsemurha. Pienessä yhteisössä itsemurhaan päätyneet nuoret tunsivat toisensa tavalla tai toisella. (TS 10.3.2012.)

Jäljittelytutkimuksissa (esim. Huh, Jo, Kim, Ahn & Lee 2009) on kuitenkin omat ongelmansa. Niissä keskitytään usein vain yhteen muuttujaan, esimerkiksi median sugges-

tiivisuuteen. On kuitenkin muistettava, että itsemurha on aina moniulotteinen ilmiö, jolloin on huomioitava muiden riippumattomien muuttujien osuus ja vaikutus itsemurhiin. (Maris 1988, xix.) Yhteys ei siis välttämättä ole kausaalinen.

3.3 SUKUPUOLISTUNUT ITSETUHOKÄYTTÄYTYMINEN

Nuorten itsemurhat ovat olleet huolenaiheena monissa länsimaissa 1980-luvulta lähtien, jolloin nuorten itsemurha-asteet kasvoivat voimakkaasti (Cantor 2000). Vaikka joissakin maissa nuorten itsemurha-asteet alkoivat vakiintua ja laskea 1990-luvulla, nuorten itsemurhista on muodostunut merkittävä sosiaalinen ongelma useissa maissa (Beautrais 1998; LIFE 2000; Cantor 2000; 2001; Gould & Kramer 2001; New Zealand Health Information Service 2001). Keskusteluissa nuorten itsemurhat määrittyivät helposti nuorten miesten ongelmaksi, sillä he dominoivat tilastoja toteutuneiden itsemurhien osalta (esim. Scourfield 2005). Nuorten miesten itsemurha-aste on kolmin-nelinkertainen nuoriin naisiin verrattuna. Tarkastelua on kuitenkin syytä laajentaa siten, että itsetuhoisuuden eri ilmenemismuodot tulevat huomioiduksi. Tällöin havaitaan, että itsemurhaa ajatteleva ja sitä yrittävä on tyypillisimmin nuori nainen. Nuorilla naisilla itsemurha-ajatukset tai -aikomukset ja -yritykset ovat karkeasti kaksi kertaa niin yleisiä kuin nuorilla miehillä. Näin itsetuhoisuus voidaan määritellä sekä nuorten miesten että naisten ongelmaksi. Tämä todentuu erityisesti terveydenhuollossa, jossa ammattilaiset kohtaavat itsemurha-ajatuksista kärsiviä ja itsemurhaa yrittäneitä nuoria, jotka tyypillisimmin ovat siis naisia. (Beautrais 2002.) Tässä alaluvussa kuvaan nuorten sukupuolistunutta itsetuhokäyttäytymistä ensin länsimaaisessa viitekehyksessä, minkä jälkeen erittelen suomalaisten miesten ja naisten itsemurhiin liitettyjä kulttuurisia erityispiirteitä.

Nuorten itsemurhiin liittyy siis edellä kuvattu *sukupuoliparadoksi*, joka kuvastaa myös aikuisväestön itsemurhia. Itsemurhien sukupuoliparadoksia on selitetty itsemurhamenetteliin liittyvillä valinnoilla, itsemurha-aikomusten asteilla, kuolinsyiden luokituksiin ja raportointiin liittyvillä tekijöillä sekä psykopatologisilla ja psykososiaalisilla eroilla. (Esim. Canetto & Sakinofsky 1998; Beautrais 2002.)

Miehet käyttävät yleisesti kuolettavampia itsemurhamenetelmiä kuin naiset. Näin naisilla on suurempi mahdollisuus säilyä hengissä itsemurhayrityksestä kuin miehillä. (Beautrais 2000; 2002.) Lisäksi on esitetty, että sukupuolen mukaiset erot itsetuhoisuuden taustalla olevassa aikomuksessa selittäisivät sukupuolten välisiä eroja itsemurhayrityks-

ten ja toteutuneiden itsemurhien määrissä (Spirito, Bond, Kurkjian, Devost, Bosworth & Brown 1993). Naiset saattavat käyttää tarkoituksellisesti itsemurhamenetelmiä, joihin kuoleminen on epätodennäköisempää, mutta jotka antavat illuusion riskistä kuolla. Taivoitteena olisi tuolloin pikemminkin saada huomiota läheisiltä kuin kuolla. (Beautrais 2002.)

On myös mahdollista, että vääristymät kuolinsyiden luokituksissa ja raportoinnissa johtavat sukupuolten välisiin eroihin itsemurhaluvuissa (Linehan 1973; Murphy 1998; vrt. Beautrais 2002). Koska naisten itsemurhat ovat kulttuurisesti vähemmän hyväksytyjä kuin miesten, on esitetty, että naisten kuolemia ei raportoitaisi niin helposti itsemurhiksi kuin miesten. Tämä johtaisi naisten itsemurhien aliraportointiin. Naisilla yleisenä itsemurhamenetelmänä on myös myrkyttäytyminen, jonka aiheuttamaa kuolemaa ei välttämättä luokitella itsemurhaksi. Näin naisten käyttämät itsemurhamenetelmät saattavat osaltaan johtaa itsemurhien aliraportointiin. (Beautrais 2002.)

Mielenterveyden häiriöt (erityisesti mielialahäiriöt, päihderiippuvuus ja epäsosiaalinen käyttäytyminen) ovat suurin riskitekijä nuorten itsemurhissa (esim. Runeson 1989; Marttunen ym. 1991; Fergusson & Lynskey 1995; Beautrais 1996; Beautrais, Joyce & Mulder 1996; Fergusson ym. 2000). Mielen sisäisten häiriöiden, kuten masentuneisuuden ja ahdistuneisuuden, on todettu olevan naisilla miehiä yleisempiä. Tämän on katsottu vaikuttavan siihen, että itsemurha-ajatukset ja itsemurhayritykset muodostuvat erityisesti naisten ongelmaksi. (Fergusson, Horwood & Lynskey 1993.) Toisaalta tiedetään, että miehillä on naisia enemmän näkyvää ongelmakäyttäytymistä, kuten epäsosiaalista ja väkivaltaista käyttäytymistä, päihteiden väärinkäyttöä ja kouluun liittyviä ongelmia (Kotila & Lönnqvist 1988; Spirito ym. 1993; Fergusson ym. 2000; Fergusson & Horwood 2002). Koska miehet ovat taipuvaisempia epäsosiaaliseen ja aggressiiviseen käyttäytymiseen, saattavat he sen vuoksi tehdä impulsiivisempia, kuolettavampia, aktiivisempia ja päättäväisempiä itsemurhayrityksiä kuin naiset. Nämä psykopatologiset erot miesten ja naisten välillä voivat osittain selittää miesten korkeampia itsemurha-asteita. (Beautrais 2002.)

Sukupuolten välisiä eroja itsetuhokäyttäytymisessä on selitetty myös useilla psykososiaalisilla tekijöillä (Beautrais 2002). On muun muassa esitetty, että vastuu lapsista voi suojata nuoria naisia itsemurhalta, koska he ovat usein pääasiallisia hoivaavia vanhempia. Nuoria miehiä ei lasten suojaava vaikutus koskisi samassa määrin. (Appleby & Turnbull 1995.) Halukkuus hakea apua ongelmiin määrittäytyy myös oleelliseksi. Useissa

tutkimuksissa on nostettu esiin, että naiset ovat halukkaampia etsimään apua ja keskustelemaan tunneperäisistä ongelmistaan kuin miehet. (Moscicki 1994; Canetto & Sakinofsky 1998; Murphy 1998; Stack 2000.) Naiset soittavat esimerkiksi useammin auttaville puhelinlinjoille kuin miehet. Nuoret naiset hakeutuvat todennäköisemmin myös lääkärin ja terapeutin vastaanotolle kuin nuoret miehet, minkä vuoksi heillä on paremmat mahdollisuudet pyytää ja saada apua. (Berman & Jobes 1995; Beautrais 2002.) Lisäksi on esitetty, että naisilla on joustavammat selviytymiskeinot kuin miehillä naisten elämänkulkuun kuuluvien useampien roolivaihdosten vuoksi. Naisilla on usein myös laajemmat sosiaaliset tukiverkostot käytettävissään elämän kriisitilanteissa kuin miehillä. (Stack 2002.) Edellä mainitut tekijät saattavat siis suojata naisia itsemurhalta.

Kokoavasti voidaan todeta, että sukupuolen ja itsetuhokäyttäytymisen välinen suhde on kompleksinen. Lisäksi on muistettava, että itsemurhien sukupuoliparadoksi on kulttuurisidonnainen ilmiö. Tutkimuksissa ilmiöön liittyvät tarkastelut kiinnittyvät usein yleisesti länsimaihin tai itäimaihin. (Esim. Canetto & Sakinofsky 1998; Beautrais 2002; Scourfield 2005; Chung 2012.) Voidaan ajatella, että suomalainen itsemurha sisältää piirteitä kummastakin kulttuurista. Historiaan nojaavaa käsitystä suomalaisesta itsemurhasta saattaa olla perusteltua myös laajentaa. Eri perustein tapahtuva maahanmuutto on lisääntynyt Suomessa 1990-luvulta lähtien. Maahanmuuttoon sekä erityisesti pakolaisuuteen ja turvapaikkaprosessiin liittyy keskimääräistä suurempi mielenterveyshäiriöiden riski. Traumaperäiset oireet ja masennus ovat maahanmuuttajilla yleisiä. (Halla 2007.) Mielenterveyden ongelmien kautta tarkasteltuna maahanmuuttajat edustavat haavoittuvaa ryhmää itsetuhon kannalta.

Suomalaisen miehen ja naisen itsemurha

Mäkelä (1989) on muodostanut suomalaisten miesten itsemurhista tyyppejä, jotka kertovat siitä, minkälaisissa elämäntilanteissa itsemurhat on tehty. Palonen (1989) on puolestaan eritellyt vastausvihjeitä suomalaisten naisten itsemurhien syille. Kummankin tutkimuksessa on hyödynnetty *Itsemurhat Suomessa 1987 -projektin* tutkimusaineistoa. Kuvaan seuraavaksi Mäkelän muodostamista ryhmistä kolme, joilla voidaan katsoa olevan yhteys nuorten tarinoihin iän tai mahdollisten elämäntilanteiden perusteella. Tämän jälkeen esittelen lyhyesti Palosen kuvaamia syitä ja tavoitteita naisten itsemurhien taustalla.

Yhtenä itsemurhatyyppinä Mäkelä (1989) nimeää psykiatrisessa hoidossa olleet miehet. Tyyppiin kuuluviin itsemurhiin voidaan luokitella sairaalaitsemurhat ja teot, jotka on tehty kotilomalla sairaalasta, pian hoidon päättymisen jälkeen tai tilanteessa, jossa hoitoon hakeutuminen olisi ollut edessä, mutta potilas ei ole halunnut sitä tehdä. Miesten mielenterveysongelmat voivat olla erilaisia, mutta yhteistä kaikille on, että he ovat olleet jossakin psykiatrisessa hoidossa näiden ongelmien vuoksi. Ongelmat ovat alkaneet usein nuorina aikuisina. Mielenterveysongelmien lisäksi heillä on saattanut olla myös runsasta alkoholinkäyttöä ja lääkeaineiden väärinkäyttöä. (Mt., 203–205.)

Toisen ryhmän muodostavat sosiaalisesti sopeutumattomat rikoksiin syyllistyneet miehet. Kuten mielenterveysongelmaisten miesten tyyppissä, ei tämänkään tyyppin miehillä ole ollut omaa perhettä, vaan he ovat asuneet vanhempiensa, tuttaviansa tai tyttöystäviensä luona, milloin eivät ole olleet vankilassa, alkoholistiparantolassa tai muussa laitoksessa. Ryhmään kuuluvien keski-ikä on noin 30 vuotta. Miesten yhteisinä piirteinä ovat syyllistyminen rikoksiin, vapausrangaistukset, epäsosiaalinen elämäntapa ja runsas alkoholinkäyttö mukaan lukien mahdollinen huumausaineiden käyttö. Osa tähän tyyppiin kuuluvien miesten itsemurhista on tehty vankilassa. Miehet ovat harvoin olleet naimisissa eikä heillä yleensä ole lapsia, vaikka suhteet naisiin ovat olleet usein varsin moninaiset ja värikkäät. Monet eivät koskaan ole olleet varsinaisesti mukana työelämässä, vaan he ovat eläneet muiden, yleensä vanhempien tai sosiaalitoimen tarjoaman toimeentulon turvin. (Mäkelä 1989, 205–206.)

Oman tyyppin muodostavat nuorten miesten impulsiiviset itsemurhat. Yhteisenä piirteenä ryhmän itsemurhille on, ettei niihin ole yleensä löydettävissä erityistä syytä. Asiat ovat ainakin ulkoisesti näyttäneet olevan kunnossa, mutta kohdatessaan jonkin pienen vastoinkäymisen, nuoret voivat nopeasti ja impulsiivisesti päätyä itsemurhaan. Ryhmän miehet ovat eläneet elämänvaihetta, jossa heidän olisi pitänyt pystyä irtaantumaan lapsuudenkodistaan ja itsenäistyä. Aikuistumisvaiheeseen ja lapsuudenperheestä itsenäistymiseen liittyneet vaikeudet ovat saattaneet olla osatekijöinä itsemurhan tekemiseen, vaikka heidän elämäntilanteessaan ulkoisesti mikään ei ole ehkä kiinnittänyt huomiota ennen viimeistä tekoa. Nämä itsemurhat ovat yleensä suuri järkytys nuorten perheille ja lähiympäristölle, ja jälkeensä ymmärryksen saavuttaminen syistä voi olla vaikeaa. (Mäkelä 1989, 207.)

Palosen (1989) tutkimuksen mukaan naisen itsemurha määrittyi harvoin teoksi, jolla olisi pyritty selkeästi johonkin päämäärään. Aineiston haastatteluissa tavoitteet esitettiin

usein jonkinlaisena harhana, kuten pyrkimyksenä pelastaa muut perheenjäsenet joltakin uhkaavalta tuholta. Varsinaisten tavoitteiden sijasta itsemurhan syinä mainittiin itsemurhan tehneen naisen ominaisuudet, mielen- tai ruumiintilat ja erilaiset elämänvaikeudet. (Mt., 222–223.)

Itsemurhakuolemaa edeltäneitä itsemurhayrityksiään naiset olivat perustelleet hoitaneille henkilöille useimmin ihmissuhdevaikeuksilla. Omaisilleen tai läheisilleen he olivat kertoneet, etteivät jaksaa elää tai olivat vaienneet syistä. Myös itsemurha jäi useimmiten mykäksi teoksi, jota ei ollut perusteltu itsemurhaviestissä, mikäli sellainen oli kirjoitettu. (Mt., 223–224.)

3.4 ITSEMURHA LÄHEISEN MENETYSKOKEMUKSENA

Doka (2005) toteaa kuvaavasti, että eettisesti ihmisen päätös tehdä itsemurha merkitsee, että hän tekee enemmän kuin yhden yksittäisen teon. Kun ihminen päättää elämänsä, hän pääsee tuskastaan, mutta omaisten kipu ja tuska ovat vasta alkamassa (Clements, DeRanieri, Vigil & Benasutti 2004). Väkivaltainen kuolema, kuten itsemurha, on yksi järkyttävämpiä traumaattisia tapahtumia läheisten ihmisten elämässä (Calhoun, Selby & Abernathy 1984; Farberow, Gallagher-Thompson, Gilewski & Thompson 1992; Saari 2003; Clements ym. 2004). Jäljellejääneitä omaisia voidaankin pitää itsemurhan uhriena. He eivät välttämättä pääse koskaan eroon suruun liittyvistä tunteistaan. (Wroblewski 1990.) On osoitettu, että itsemurhan tehneiden henkilöiden omaisten suru on erityislaatuista ja vaikeampaa kuin muilla tavoin omaisensa menettäneiden suru (Rudestam & Agnelli 1987; McNeil, Hatcher & Reubin 1988; Farberow ym. 1992; Watson & Lee 1993; Bailey, Kral & Dunham 1999; Wright 1999; Jordan & McIntosh 2011). Tutkimustulokset kuolintavan vaikutuksesta omaisten suruun ovat tosin osittain ristiriitaisia (Bailey ym. 1999).

Surukirjallisuudessa on usein esitetty, että lapsen kuolema on pahin kuolema, jonka vanhempi voi kohdata (De Vries, Dalla Lana & Flack 1994). Lapsen kuolema aiheuttaa vanhemmalle haavan, josta toipuminen voi muodostua mahdottomaksi (De Vries, Davis, Wortman & Lehman 1997; Song, Floyd, Seltzer, Greenberg & Hong 2010). Lapsen ja vanhemman välisestä erityisestä siteestä johtuen lapsen kuolema saattaa aiheuttaa vanhemmalle kokemuksen, että myös osa hänestä on kuollut (Sanders 1993). Muihin kuolinsyihin verrattuna lapsen itsemurhakuolemaan voi lisäksi liittyä haasteita, joita ei

muiden kuolemien yhteydessä esiinny. Tällaisia ovat esimerkiksi vanhempien kokemat äärimmäiset tunteet, kuten shokki, syyllisyys, häpeä ja viha (Jordan & McIntosh 2011) sekä leimautuminen (Ratnarajah & Maple 2011). Tutkimukseni vanhempien surukokemuksia voidaan näin ollen pitää erityisinä. He ovat kohdanneet lapsen kuoleman, joka on seuraus tämän itsemurhasta. Tässä alaluvussa menetyskokemuksen tarkastelu kiinnittyy kuitenkin pääasiassa yleisesti omaisiin, koska nuoren itsemurha on koskettanut koko perhettä.

Suru on esimerkki selviytymisestä prosessina. Suruprosessi voi kestää pitkään ja siitä selviytyäkseen ihminen käyttää monia erilaisia keinoja. (Lazarus 1966; ks. myös Lazarus & Folkman 1984; Uusitalo 2006.) Selviytymisprosessin lähtökohtana olevaa stressiä voi vähentää ennakkovaroitus, jolloin ihmisellä on mahdollisuus valmistautua tulevaan tapahtumaan (Lazarus & Folkman 1984). Itsemurhalla uhkailu voi toimia tällaisena stressiä vähentävänä ennakkovaroituksena (Marjamäki 2007, 21). Myös itsemurhaviestillä saattaa olla vaikutusta omaisten itsemurhasta selviytymiseen ja perheen hyvinvointiin. Itsemurhan tehnyt saattaa viimeisessä viestissään esimerkiksi siirtää vastuun perheasioista perheen jäljellejääneille jäsenille. (Ollikainen 1994.)

Perheenjäsenen itsemurha on kokemuksena sekä henkilökohtainen että yhteisöllinen (Dunn & Morrish-Vidners 1987–1988; Saarinen, Hintikka, Lehtonen, Lönnqvist & Viinamäki 2002; Uusitalo 2006), jolloin sillä on niin yksilöllisiä kuin yhteisöllisiäkin vaikutuksia. Omaiset ovat itsemurhan jälkeen haavoittuvaisia uusille traumoille ja itsemurha aiheuttaa heille suuria terveystriskejä (Beskow, Runeson & Åsgård 1991; Van Dongen 1991; Conwell 1992; Cleiren, Grad, Zavasnik & Diekstra 1996). Tämä saattaa johtua äkillisestä shokista, vastausta vaille jääneestä kysymyksestä *miksi* ja itsemurhan tehneen henkilön löytämisen yhteydessä syntyneestä psyykkisestä traumasta (Knieper 1999). Toisaalta itsemurhiin liittyy myös yhteiskunnassa kielteisiä piirteitä, mikä vaikuttaa ihmisten asenteisiin itsemurhamenetyksen kokeneita omaisia kohtaan (Clements ym. 2004). Omaisten onkin todettu kokevan voimakkaita leimautumisen tunteita (McNiel ym. 1988; Van Dongen 1993; Watson & Lee 1993; Bailey ym. 1999; Cvinar 2005).

Itsemurhan jälkeen omaiset voivat kokea elämänsä hajotetuksi ja tuntea epävarmuutta roolissaan itsemurhan tehneen henkilön omaisena (Van Dongen 1991; 1993). He voivat kokea surumielisyyttä, mielenterveysongelmia tai masentuneisuutta (Saarinen, Viinamäki, Lehtonen & Lönnqvist 1997; Constantino, Sekula, Lebish & Buehner 2002; de

Groot, de Keijser & Neeleman 2006). Oma elämä saattaa tuntua tarkoituksettomalta ja toivottomalta. Menetyksen kohtaaminen ja ajatusten suuntaaminen eteenpäin voi näyttäytyä vaikeana. (Dunn & Morrish-Vidners 1987–1988; Uusitalo 2006.) Maplen ym. (2013) tutkimus osoitti, että lapsen itsemurhakuoleman kokeneet vanhemmat olivat salineet itselleen suhteen säilyttämisen lapseensa. Suhteen avulla vanhemmat olivat siirtyneet hiljalleen lapsen kuoleman suremisesta tämän muistelemiseen (mt.).

Jäljellejääneiden omaisten surureaktioista on havaittu voimakasta vastuun tunnetta, kieltämistä ja häpeää (Watson & Lee 1993; Bailey ym. 1999; Wright 1999). Dunnin ja Morrish-Vidnersin (1987–1988) mukaan avaintunne itsemurhan jälkeisessä selviytymisessä on kuitenkin syyllistäminen. Se voi kääntyä sisäänpäin ja johtaa siten itsesyytöksiin tai kääntyä ulospäin ja näkyä muiden syyllistämisenä. Lester (2004; 2005) kuitenkin huomauttaa, että itsemurhan jälkeisessä surussa voi esiintyä myös myönteisiä tunteita, jopa onnea. Menetys voi myös mahdollistaa oman kasvun, uuden sopeutumisen ja uudenlaisen elämän arvostuksen (Saarinen, Hintikka, Viinamäki, Lehtonen & Lönnqvist 2000; Neimeyer, Prigerson & Davies 2002; Dutton & Zisook 2005).

Itsemurhalla on pitkäaikainen vaikutus perheeseen ja perheen tasapainoon. Perheiden kyvyt käsitellä itsemurhaa ja sen aiheuttamaa surua vaihtelevat. (Marjamäki 2007, 28.) Uusitalon (2006) mukaan parhaiten sopeutuvat perheet, joissa avoin keskustelu ja tunteiden ilmaisu on sallittua. Itsemurhan aiheuttama stressi voi johtaa myös perheen sisäiseen hajoamiseen (Dunn & Morrish-Vidners 1987–1988).

Tutkimukset ovat osoittaneet, että omaiset toivovat tukea kodin ulkopuolelta joko ammattilaisilta tai ammattilaisilta ja vapaaehtoisilta (Smith, Mitchell, Bruno & Constantino 1995; Saarinen ym. 1997; 2001; Provini, Everett & Pfeffer 2000; Grad, Clark, Dyregrov & Andriessen 2004; Teinilä 2006). Lisäksi on havaittu, että omaiset toivovat ammattihenkilöiltä asennemuutosta, vähemmän holhoavaa asennetta, enemmän myötätuntoa, kuuntelemisen taitoa ja järjestelmän jäykkyyden vähentämistä (Grad ym. 2004). Ammattiauttajien aktiivisuus yhteydenotossa on korostunut erityisesti toiveena (Saarinen ym. 2001).

4 NARRATIIVISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 NARRATIIVISUUS TIETÄMISEN TAPANA

Mitä vanhempien subjektiiviset kokemukset ovat ja miten niitä tulisi tutkia? Tiedekäsityksen avartuminen ja tutkimustapojen moninaistuminen on saanut yhä useammat tutkijat pohtimaan kokemuksen tutkimuksen tieteellisiä ehtoja, vaikka kokemuksellisuuden tavoittamisen asema sijoittuu yhä ihmistieteiden marginaaliin. Tutkimustehtävä, jonka tavoitteena on paljastaa toisen ihmisen ymmärrystä, voidaan nähdä monilta seikoilta kiistanalaisena ja haastavana, mutta myös palkitsevana. Tutkimuksen kohteena oleva ilmiö, josta kokemuksia tavoitellaan, sekä tutkijan omat preferenssit vaikuttavat ratkaisuihin, joilla tähän tehtävään orientoidutaan.

Vanhempien kokemukset lapsensa itsemurhasta edustavat sensitiivisiä ja kipeitä muistoja ja määrittävät nykyisyyttä siten, että ulkopuolisen on jo etukäteen tunnustettava epäillen, voiko vanhempien kokemuksilleen tuottamia merkityksiä koskaan täysin ymmärtää. Haluni yrittää ymmärtää on johtanut minut narratiivisuuden äärelle, jolla uskon pystyvänä vastaamaan tutkimustehtävääni ja -kysymyksiini tarkoituksenmukaisesti. Valintaan johtaneet näkemykseni tulen lukijalle jäljempänä perustelemaan avattuani ensin oman käsitykseni narratiivisuudesta.³

Ei ole yhtä tapaa ymmärtää ja toteuttaa narratiivista kokemuksen tutkimusta. Narratiivisuus tutkimuksessa viittaa lähestymistapaan, jossa huomio kohdistetaan kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana (Heikkinen 2007, 142). Brunerin (1986; 1987; 1996)

³ Narratiivisuuden käsitteelle (lat. *narratio*, eng. *narrative*) ei ole vakiintunut suomenkielistä nimitystä. Hännisen (1999) ja Heikkisen (2007) tavoin ymmärrän sanat narratiivisuus ja tarinallisuus toistensa synonyymeiksi. Heikkisen näkemykseen yhtyen rinnastan näihin käsitteisiin lisäksi kerronnallisuuden. Tekstissäni käytän *narratiivia*, *tarinaa* ja *kertomusta* väljästi toistensa synonyymeina.

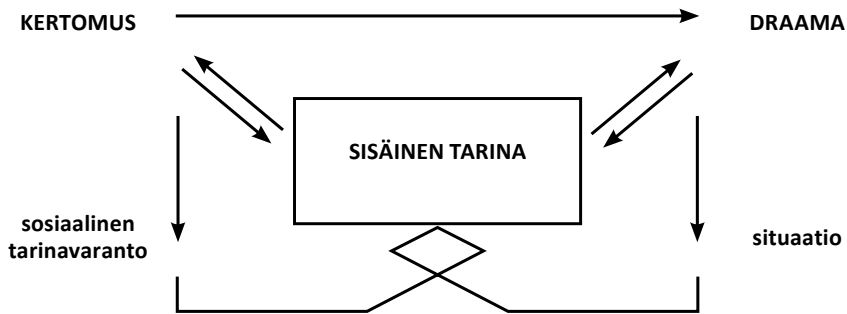
mukaan itse narratiivit ovat ihmisen tärkeimpiä tapoja muodostaa merkityksiä elämäntapahtumista ja yksi keskeisin tapa representoida kokemuksia. Myös Labov (1997) korostaa yksilöllisen kokemuksen merkitystä tarinassa, mutta muistuttaa samalla yksilön alkuperäisen koetun kokemuksen ja tarinan erosta. Hänen mukaansa yksilö kielellistää kokemuksensa tulkitsemalla sen emotionaalista ja sosiaalista merkitystä. Kokemuksen käsitteellistäminen on kuitenkin hankalaa, sillä kokemus on usein avointa, rajatonta ja jäsentymätöntä. Tieteenalojen ja koulukuntien välillä on suuria eroja siinä, miten narratiivisuus mielletään (Heikkinen 2007, 144). Yleisesti narratiivilla voidaan tarkoittaa sekä narratiivista ajattelua että sen avulla tuotettuja tarinoita (Bruner 1986; 1987; 1996; Erkkilä 2008). Tämä näkemys on täsmennettävissä jaottelulla, jolloin narratiivisuuden käsitteellä voidaan viitata tiedonprosessiin (tietämisen tapa ja tiedon luonne), kuvauksiin tutkimusaineiston luonteesta, aineiston analyysitapoihin ja narratiivien käytännölliseen merkitykseen (Heikkinen 2007).

Tutkimuksessani suhde narratiivisuuteen näyttäytyy monimuotoisena, kuten sen luonne jo käsitteenäkin on. Viitatessani narratiivisuuteen ajatuksellisena viitekehyksenä, ymmärrän sen konstruktivistisena tutkimusotteena, jolloin kertomukset nähdään ihmisen tapana rakentaa – konstruoida – tietoaan ja identiteettiään. Ihmiset siis jäsentävät kokemuksiaan kertomuksen ja tarinan muotoon. Sitoutumalla näin narratiivisuuteen miellän sen metodologiana, jolla kokemuksista muodostuvia kertomuksia voidaan tulkita tieteellisesti sellaisena kuin niiden ajattelen olevan olemassa (ontologia) ja ymmärrettävissä (epistemologia). (Ks. Erkkilä 2008, 201; Perttula 2008, 136.) Tutkimuksessani kertomus määrittynyt vanhemman ja minun välisessä vuorovaikutuksessa syntyväksi tulkituksi kuvaukseksi nuoren itsemurhaan päättyneestä elämästä. Nuoren itsemurha on vanhemmalle traumaattinen kokemus, joka vaikuttaa siihen, millaiseksi kertomus muodostuu ja millaista ymmärrystä siitä voidaan tavoitella. Tutkimuksen tieteenteoreettisessa osuudessa on otettava kantaa kertomuksellisuuteen tiedonmuodostuksen tapana sekä siihen, mitä kokemus ja kertomus (tai tarina) ovat. On myös pohdittava, millaisia kokemuksia tarinoilla kyetään tavoittamaan.

Narratiivisuuden konkreettisemmassa merkityksessä käsitän vanhempien haastattelut narratiivien tuottamisentapana, jolloin narratiivisuus kuvaa tutkimusaineiston luonnetta eli sen laatua. Koska pyrin tutkimuksellani vanhempien näkökulman tavoittamiseen, oma ymmärrykseni narratiivista pohjautuu vahvasti juuri haastatteluiden mieltämiseen kerronnallisena aineistona. Tällöin ei ole niinkään oleellista ja mielekäästä syventyä nar-

ratiiviin ajatteluprosesseihin sinänsä (Erkkilä 2008). Tarkasteluni painopiste ei siis ole mielen sisäisessä maailmassa (vrt. Hänninen 1999). Edellä kuvaamani painotusten lisäksi yhtenä teknisenä analyysimetodina hyödynnän narratiivien analyysia, jolloin narratiivisuus näyttäytyy tulkinnallisena analyysitapana. Vaikka on tärkeää erottaa narratiivien tieteellinen hyödyntäminen ja käytännöllinen soveltaminen, on eettisesti syytä myös tiedostaa ja eritellä näiden välistä suhdetta tutkimustehtäväni sensitiivisyydestä johtuen. Tähän perustuvat pohdintani tutkimuksen teon ja terapeutin työstämisen välisen rajan häilyvyydestä.

Ymmärrykseni narratiivisuudesta on saanut tukea ja virikkeitä Uusitalon (2006) väitöskirjatutkimuksessaan omaksumasta ja käyttämästä narratiivisesta lähestymistavasta, jolla hän tulkitsee itsemurhamenetysten aiheuttamia surukokemuksia. Hänen työnsä ja painottamansa jatkotutkimustarpeet toimivat myös osainnoittajana varsinaisen tutkimusaiheeni täsmentämiselle. Uusitalon tavoin sovellan omaan tutkimukseeni Hännisen (1999) esittämää *tarinallisen kiertokulun teoriaa* (Kuvio 1), jolla voidaan havainnollistaa, kuinka sosiaalinen todellisuus muotoutuu tarinallisuuden viitekehyksestä ymmärrettynä.

Kuvio 1 - Tarinallisen kiertokulun teoria (Hänninen 1999)

Koska työni sisältää useita tarinoita ja näin useita todellisuuksia – itsemurhan tehneiden nuorten, heidän vanhempiansa, tutkijan sekä vanhempien ja tutkijan yhdessä rakentaman – pidän tarinallisen kiertokulun teoriaa mielekkäänä tapana kiteyttää ja selkeyttää tätä kirjoa. Se auttaa ymmärtämään, millaisia ehtoja, rajoituksia ja mahdollisuuksia analyysin ja tulkinnan kohteena oleva kertomus asettaa. Teoria toimii myös mallina, joka on sovellettavissa siihen, mitä haastattelutilanteessa (Laitinen & Uusitalo 2008, 125) ja tutkimusprosessissa tapahtuu.

Tarinallisuus elävässä elämässä ja tutkimuksessa

Vaikka narratiivien käyttö on vasta viimeisten vuosikymmenien aikana vakiintunut sosiaalitieteissä keskeiseksi laadullisen tutkimuksen työvälineeksi (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber 1998, 1; Hänninen 1999, 14), on itse tarinallisuus kulkenut pitkän matkan tullakseen tieteellisesti hyödynnettäväksi nykyisydessämme. Ihminen on luonteeltaan aina ollut tarinan kertoja. Elämme kielellisten tuotostemme ympäröiminä. (Polkinghorne 1988, 14; Lieblich ym. 1998, 7.) Tarinoilla on erilaisia merkityksiä ja tehtäviä niin yksilöille kuin yhteisöille siinä todellisuudessa, jota mielen sisäisen maailman prosessien, sosiaalisessa ympäristössä toimien ja kielen kautta rakennamme.

Tarinoiden arvokkuus ei perustu ainoastaan niiden tärkeään rooliin ihmisten välisen vuorovaikutuksen mahdollistajana, vaan niiden avulla voimme tuottaa kokemuksillemme eheyttä, yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta (Lieblich ym. 1998, 7). Ihmiset tuottavat elämänsä merkitystä tarinoiden avulla (Hänninen 1999, 13). Omaan elämään liittyvillä kertomuksilla jäsenämme nykyisyyden olemassa oloa ja orientoidumme tulevaisuuteen (Barthes 1977; Hyvärinen 2006, 2). Kulttuurisesti tarinat saattavat yhteen jaettuja uskomuksia ja välittävät arvoja tuoden yhteenkuuluvuuden tunnetta ihmisten välille (Barthes 1977).

Arkiymmärryksessä tarina voidaan mieltää tarkoittavakasi kaikkea suullista tai kirjallista ilmaisua. Tätä yleistävää ja kaikenkattavaa merkitystä on perusteltua kuitenkin rajata, jolloin narratiivisuudessa tarinan tuottaminen ei ole mitä tahansa kerrontaa, vaan tarina on juonen organisoima tapahtumien ja toimintojen kokonaisuus, jolla on ajallinen ulot-

tuvuus.⁴ Tilanneyhteydestä riippuen kyse on joko tarinan tuottamisen prosessista eli tarinan tiedollisesta rakenteesta tai tarinan muotoisesta lopputuloksesta. (Polkinghorne 1988, 13; 18; 1995, 7.) Vaikka tarinoiksi voidaan laskea myös epätodelliset tai kuvitteelliset esitykset, useimmiten narratiivisuudella tarkoitetaan kuitenkin ihmisten omaa elämää koskevien kertomusten jatkuvaa rakentamista ja työstämistä (Polkinghorne 1988, 14; Uusitalo 2006, 49). Selitämme omia ja toisten tekoja narratiivien avulla (Polkinghorne 1988, 1). Hydén ja Brockmeier (2008) kirjoittavat osaltaan murtuvista kertomuksista. Tällöin tarina näyttäytyy keinona kyseenalaistaa elämään aiemmin liitettyjä käsityksiä ja totuuksia. Esimerkiksi haastattelemieni vanhempien kertomuksissa nuoren itsemurha voi muodostua käsittämättömäksi teoksi, joka tapahduttuaan on muuttanut vanhemman ymmärryksen elämästä ja sen suunnan (vrt. Romakkaniemi 2011, 97–98).

Tieteellisesti narratiivisuuden juuret ovat Aristoteleen Runousopissa, josta kiinnostus kerronnallisuutta kohtaan on jatkanut matkaansa vallaten eri tieteenaloja. Erityisen pitkät perinteet narratiivisella tutkimuksella on kirjallisuus- ja kielitieteissä, filosofiassa sekä historiassa. (Hänninen 1999, 16–19; Heikkinen 2007, 142–143.) Parin viimeisen vuosikymmenen aikana mielenkiinto kertomuksia kohtaan on levinnyt näiden lisäksi myös yhteiskuntatieteiden, kasvatustieteiden, psykologian, terveyden ja sairauksien tutkimuksen pariin (Hyvärinen 2006, 1; Heikkinen 2007, 142–144; Löytönen 2010).

Voidaankin puhua 1980-luvun alkupuolella alkaneesta *kieellisestä* (Hänninen 1999) tai *narratiivisesta käänteestä* (Heikkinen 2007; Riessman 2008, 14), joskin suomalaisessa tutkimuksessa uusien virtausten omaksuminen on paikannettavissa vasta 1990-luvun puolelle. Sosiaalitieteissä kerronnallisuus laadullisen tutkimuksen lähestymistapana on merkinnyt yhtä uutta keinoa jo kauan vallalla olleelle pyrkimykselle irrottautua luonnontieteellisistä kovista menetelmäihanteista ja liittyä osaksi ihmistieteiden kenttää (esim. Polkinghorne 1983). Narratiivisuuden perustavin merkitys juontuukin keskustelusta, jota on käyty laadullisen tutkimuksen perimmäisestä luonteesta. Tällöin tieto ymmärretään pikemminkin rakennelmana kuin yleispätevänä tallenteena todellisuudesta. (Heikkinen 2007, 145.)

⁴ Ks. myös Saarenheimon (2001) esittämä jako kertomusten metaforisesta ja metodologisesta käytöstä tutkimuksessa.

Taustoitettaessa kerronnallisuuden tiedonmuodostuksen ja -käsityksen perusteita voidaan viitata Brunerin (1986) tekemään jakoon eri tiedonmuodostuksen tavoista. Bruner esittää kahtena tiedonmuodostuksen perimmäisenä inhimillisenä tapana narratiivisuuden ja loogis-tieteellisen. Nämä kaksi tiedonmuodostustapaa ovat toisiaan täydentäviä, mutta samalla ne myös eroavat merkittävästi toisistaan. Narratiivisen tiedonmuodostuksen avulla ihminen pyrkii ymmärtämään kokonaisuuden yhdistämällä sen osistaan. Ajattelulle on tällöin ominaista, että se liittyy ihmisen jokapäiväisen arjen tapahtumiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Ihmiset tuottavat arkipäivässä kerronnallisia selityksiä teoilleen ja toiminnoilleen, eivät loogis-tieteellisiä. Näin narratiivinen tietäminen soveltuu myös tutkijan välineeksi, koska ihminen itse ymmärtää narratiivisesti sekä omaa että toisten elämää. Selitämme inhimillistä toimintaa narratiivisella ajattelulla. Selittäviä tekijöitä ovat tuolloin esimerkiksi halut, uskomukset ja toiveet. Narratiivinen tiedonmuodostus on kontekstuaalista, jolloin se etsii tapahtumien välillä tiettyjä yhteyksiä. (Bruner 1986, 11–13; 1996, 123; ks. myös Polkinghorne 1988; Erkkilä 2008.)

Kiinnostukseni vanhempien kokemusten tavoittamiseen on sovellettavissa narratiivisen tiedonmuodostuksen lähtökohtiin mielekkäällä tavalla. Haastattelutilanteessa vanhemmat rakentavat kertomusta, jonka avulla voidaan pyrkiä ymmärtämään, millaisena nuoren itsemurhaan päättynyt elämä vanhempien muistoissa kerrontahetkellä näyttäytyy. Nämä muisteluun pohjautuvat narratiiviset jäsennykset muodostuvat nuoren elämän erilaisista arkisista tilanteista, tapahtumista ja sosiaalisista suhteista. Tavoitteenani on tulkita vanhempien kertomusten välittämää ymmärrystä nuoren elämästä ja itsemurhasta, joka itsessään on yksilöllinen teko.

Narratiivisuudesta poiketen loogis-tieteellinen tietäminen (tai pragmaattinen päättely) on puolestaan empirististä päättelyä. Pragmaattisen ajattelun avulla pyrimme selittämään fysikaalista todellisuutta, jolloin *syyn* käsite muodostuu keskeiseksi. Pragmaattinen ajattelu perustuu yleispätevän ja ajattoman totuuden etsimiselle. (Bruner 1986, 11–13; 1996, 123; ks. myös Polkinghorne 1988; Erkkilä 2008.) Myös itsemurhatutkijat ovat perinteisesti ansioituneet erityisesti empiristisen tutkimuksen piirissä etsien itsetuhoikäyttäytymisen lainalaisuuksia. Toisaalta arkoja ja tabuluonteisia tutkimusaiheita on sävyttänyt laajemminkin pragmaattisuuden pyrkimys, jolloin tutkimuksen on voitu nähdä toimivan ilmiön objektivoivana määrittelijänä (Laitinen 2004, 47; Laitinen & Uusitalo 2008, 109).

Kvalitatiivisen lähestymistavan kentässä kerronnallisuutta kuvastaa oma erityisyytensä. Perinteiseen laadulliseen tutkimukseen verrattuna narratiivisuudessa korostuu nimenomaan tietämisen subjektiivisuus, joka nähdään vahvuutena. Narratiivinen tutkimus ei pyri objektiiviseen tai yleistettävään tietoon, vaan paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. Merkityksenanto joka perustuu yksilöiden elämäkertomuksiin mahdollistaa sen, että ihmisten äänet pääsevät aidommalla tavalla kuuluviin. (Hatch & Wisniewski 1995; ks. myös Hyvärinen 2006, 1–2; Heikkinen 2007, 155–156.) Näin narratiivisuus liitetäänkin varsin usein tietoteoreettisesti ja kulttuurisesti konstruktionismin ja postmodernismin suuntauksiin (esim. Lieblich ym. 1998, 2). Ymmärrän si-doksen koskevan erityisesti sosiaalisen konstruktionismin teoreettis-metodologista vii-tekehystä, jonka mukaan ihmisen ajatellaan rakentavan eli konstruoivan niin tietonsa kuin identiteettinsä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kielen ja kertomusten välityksellä (Sarbin & Kitsuse 1994, 8; Hänninen 1999, 27; Heikkinen 2002, 14; 2007, 143).

Sosiaalisen konstruktionismin ydinajatus on, että todellisuus rakentuu ihmisten välisissä sosiaalisissa prosesseissa merkitysten avulla (Saastamoinen 1999, 168; Löytönen 2010). Kertomusten ja merkitysten synnyttämässä maailmassa kielellä, käsitteellisillä kehyksil-lä, kategorioilla sekä muunlaisilla representaation muodoilla on keskeinen merkitys (Burr 1995; Gergen 1999). Narratiivisessa merkityksenannossa kielen ja merkityksen välinen vuorovaikutteinen suhde ymmärretään siten, että kieli nähdään pikemminkin merkityksen esityksenä kuin sen puhtaana heijastumana tai epäonnistuneena vääristy-mänä (Polkinghorne 1988, 22). Sosiaalisissa prosesseissa syntynyt totuus ei ole luon-teeltaan pelkästään suhteellista ja paikallista, vaan se on myös alati muuttuvaa sekä his-torillisesti ja yksilöllisesti virittynyttä (Saastamoinen 1999, 168). Todellisuuden merki-tyksellistämisen tavat eivät ole täten pysyviä, vaan niiden jäsenyminen on riippuvainen ajasta ja kontekstista (Burr 1995). Tutkimukseni vanhemmat rakentavat omaa tulkin-taansa lapsensa itsemurhasta tietyissä ajassa ja paikassa, joka *todellistuu* vuorovaikutuk-sessa kanssani. Vaikka narratiivisuudessa keskeistä on yksilön kokemus ja sen kielelli-nen tulkinta, ajatellaan tämän kokemuksen kertovan myös aina jotain siitä sosiaalisesta maailmasta, jossa yksilö elämäänsä elää (Clandinin & Connelly 2000, 32).

Vanhemman ymmärrys nuoren elämästä on muuttunut tämän kuoleman myötä. Haastat-teluhetkellä todellistuvan kuvan muodostaminen on alkanut nuoren itsemurhan jälkeen ja limittynyt vanhemman suruprosessiin. Sijoittaessaan syyllisyyttä itseen ja muihin, vanhemman on täytyntä etsiä uutta ymmärrystä vanhemmuudestaan, nuoren elämään

kuuluneista toimijoista ja rakenteista, joihin tämän elämä on ollut sidoksissa. Näin nuoren elämä rakentuu suhteissa tai niiden ulkopuolelle jäämisen kautta siten, kuin vanhempi on niiden merkitykset tulkinnut surevan vanhemman positiosta. Position kautta kertoessaan vanhempi tulkitsee nuorta väistämättä hyveelliseksi ja muita toimijoita, kuten ammattiauttajia, jossain määrin syyllisiksi tämän kohtalolle. Vanhemman ymmärrystä nuoresta luonnehtii rajallisuus, joka kuvastaa myös tutkimusaineistosta tekemääni tulkintaa. Toisaalta juuri vanhemman muuttunut ymmärrys ja merkityksenanto mahdollistavat ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden esiin nostamisen.

Laajemmin tarkasteltuna vanhempien kertomuksilla on myös historialliset ja kulttuuriset sidoksensa. Yhteiskunnallinen konteksti, jossa nuoren itsemurha on tapahtunut, on vaikuttanut vanhemman selviytymisprosessiin ja näin merkityksenantoon. Menetyksestä kulunut aika vaikuttaa siihen, miten kauas vanhemman on muistoissaan palattava ja kuinka kauan hän on rakentanut tulkintaa nuoren itsemurhaan päättäneestä elämästä.

Tarinoiden ja todellisuuksien moninaisuus

Pitäen ihmistä luontaisena tarinan kertojana tarjoaa narratiivisuus mielestäni antoisan lähestymistavan tutkimukselleni. Vanhemmat ovat menneisyydessä kertoneet lapsilleen heidän varttuessaan erilaisia tarinoita, ja nyt myöhemmin erinäisten kohtaloiden sanelemina vanhemmat jakavat minulle tarinoista sen tärkeimmän: oman lapsensa elämäntarinan. Nämä elämäntarinat välitän eteenpäin lukijoiden tietoisuuteen, josta ne edelleen jatkavat matkaansa jääden ympäristöönsä elämään. Tällä perustelen myös tutkimukseni toteutuksen oikeutusta. Haluni edistää itsemurhien ehkäisytyötä on toki yksi motiivi sitoutumiselleni aiheeseen, mutta onko se riittävä. Koen sen tarvitsevan rinnalleen myös oikeutuksen, joka liittyy suoraan nuoriin. Nuorten kannalta tutkimukseni voidaan nähdä omistuksena heidän elämälleen, joka elämäntarinana on ikuistettu tähän tutkimukseen. Vaihtoehtoisesti voidaan toisaalta kysyä, paljastaako tutkimukseni jotain kiellettyä. Nuorten elämään on kuulunut hädän salaamista siihen mahdollisesti liittyneen häpeän vuoksi. Tuleeko tutkimukseni myötä julki jotain sellaista, mikä on vastoin nuorille kuoleman jälkeenkin kuuluvaa yksityisyyttä?

Tutkimuksestani on löydettävissä neljän tason tarinoita ja todellisuuksia; nuorten, vanhempien, tutkijan sekä vanhempien ja tutkijan yhteiset konstruktiot, joilla kullakin on oma merkityksensä. Esitän ensin tarinallisen kiertokulun teorian (Hänninen 1999; ks. myös Uusitalo 2006) keskeisen sisällön suhteuttaen sen itsemurhan tehneiden nuorten elämään vanhempien kertomana (Kuvio 2). Tämän jälkeen mukautan mallin haastattelutilanteeseen (Laitinen & Uusitalo 2008) ja tutkimusprosessiin kuvaten vanhempien ja tutkijan roolia nuorten *itsemurhaisuuden* ymmärryksen tuottajina (Kuvio 3).⁵

Yksilökeskeisesti miellettyinä tarinallisen kiertokulun lähtökohtana on *situaatio* eli niiden seikkojen kokonaisuus, johon ihminen kulloinkin on suhteessa ja joka määrittää hänen elämäntilannettaan. Ihminen jäsentää situaatiotaan luoden elämänprojekteja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Tämän jäsennyksen seurauksena syntyy ihmisen tavoitteellista toimintaa ja valintoja (*draamaa*) ohjaava *sisäinen tarina*. Elävän elämän toiminta puolestaan muokkaa situaatiota eli seuraavien tarinallisten projektien toteutusehtoja. Draaman tapahtumia voidaan jälkikäteen tulkita tarinallisesti eli esittää *kertomuksina*. Kertomus on sosiaalinen teko ja muodostuu näin osaksi ihmisten välistä sosiaalista draamaa. Samalla sosiaalinen tarinavaranto karttuu kertomuksen liittyessä osaksi sitä. (Hänninen 1999, 19–23; ks. myös Uusitalo 2006, 51–52.)

⁵ Kuviossa 2 ja 3 käytetyt tarinallisen kiertokulun käsitteet ovat yhdenmukaiset Hännisen (1999) tuotoksen kanssa. Kuviossa 2 olen esittänyt käsitteiden lisäksi sidoksen nuoren elämään (symboli *n*.) vanhemman kertomana kunkin tarinallisuuden tason alle. Kuviossa 3 olen jäsentänyt käsitteiden alle vanhempien (symboli *v*.) ja tutkijan (symboli *t*.) roolin haastattelutilanteessa ja tutkimusprosessissa.

Kuvio 2 - Tarinallinen kiertokulku ja kertomuksellisuus nuorten elämässä vanhempien kertomana (Hänninen 1999, mukautettu)

Tarinallisen kiertokulun dynamiikan yksilöllisen kokemustason lähtökohtana on täten situaatio (Rauhala 1983; 1989; 1993; Hänninen 1999). Ihmisen olemassaolossa situationaalisuus ymmärretään siten, että hänen todellisuutensa on aina kietoutuneena asiointiloihin, joihin hän ei voi itse vaikuttaa, mutta myös seikkoihin, joihin hänellä on vaikutusvaltaa (Rauhala 1993, 63; 69). Situaatio käsittää ihmisen elämäntilanteen kokonaisuuden sen tarjoamine mahdolluuksineen ja asettamine rajoineen. Situaatio muuttuu jatkuvasti sekä ihmisen toiminnan seurauksena että siitä riippumatta. Sen kokeminen riippuu siitä, millaisia tulkintoja ihminen sisäisessä tarinassaan sille antaa. (Hänninen 1999, 20–21; ks. myös Uusitalo 2006, 52–53.)

Nuorten kannalta heidän elämänsä on epäilemättä sisältänyt sellaisia ei-toivottuja yksilöllisiä tilannetekijöitä ja raskaita kokemuksia, joihin he eivät ole pystyneet vaikuttamaan. Toisaalta nuorten elämään ennen itsemurhaa on saattanut liittyä myös vääriä valintoja tai kyvyttömyyttä tehdä valintoja johtaen tulkintoihin omasta huonommuudestaan. Elämä näiden tosiasioiden keskellä on voinut muodostua hädäksi ja toivottomuudeksi, jolloin itsemurha on näyttäytynyt ratkaisuna, josta pystyy itse päättämään. Itsemurhaa edeltänyt elämäntilanne ei kuitenkaan ole ollut vain kielteisten tapahtumien ja toiminnan näyttämö, vaan erottamaton osa nuorelle syntyneellä hädällä ja toivottomuudella.

kokemusta (vrt. Romakkaniemi 2011, 102). Juuri situaatio elämäntilanteen kokonaisuutena on nuorten ympärillä olevien kannalta merkityksellinen taso, koska siihen on eri toimijoiden mahdollista vaikuttaa eli kohdistaa itsemurhaa ehkäiseviä toimenpiteitä.

Sosiaalinen tarinavaranto viittaa kulttuuristen kertomusten joukkoon, joka ihmiselle tarjoutuu. Tarinavaranto kattaa kaikki ne tarinat, joita ihmiset kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kirjojen tai median kautta. Sosiaalinen tarinavaranto on alituisessa liikkeessä, sillä siihen tuotetaan yhtenäisiä uusia tarinoita, jotka edelleen erinäisten suodatinprosessien kautta asettuvat ihmisten käyttöön. Ihminen omaksuu koko elämänsä historian ajan tarinoita sosiaalisesta tarinavarannosta. Jotkut tarinat unohtuvat ja toiset jäävät mieleen liittyen osaksi ihmisen henkilökohtaista tarinavarantoa. (Hänninen 1999, 21; ks. myös Uusitalo 2006, 53.)

Myös nuoret ovat jäsentäneet ja tulkinneet omaa situaatiotaan näiden sosiaalisten *ressurssien* kautta. He ovat kasvaneet kaikkien niiden tarinoiden keskellä, joita sosiaalinen tarinavaranto on tarjonnut. Nuorten näkökulmasta keskeisiä aineksia ovat kaikki ne omaksutut tarinat, jotka ovat muodostuneet lähtökohdaksi ymmärtää omaa paikkaansa maailmassa (ks. jäljempänä sisäinen tarina). Näin voidaan otaksua, että nuorten henkilökohtaiset tarinavarannot ovat sisältäneet sellaisia kielteisiä elementtejä, joiden kautta omaa elämää on tulkittu ja koettu ei elämisen arvoiseksi. Kenellä on vastuu yhteisen sosiaalisen tarinavarannon kertomusten laadusta; huonoudesta tai hyvyydestä? Nuorille on tärkeää tuottaa positiivisia voimavaroja ja tulkintoja tarjoavia kertomuksia, joita he voivat omaksua oman elämänsä jäsenyydeksi.

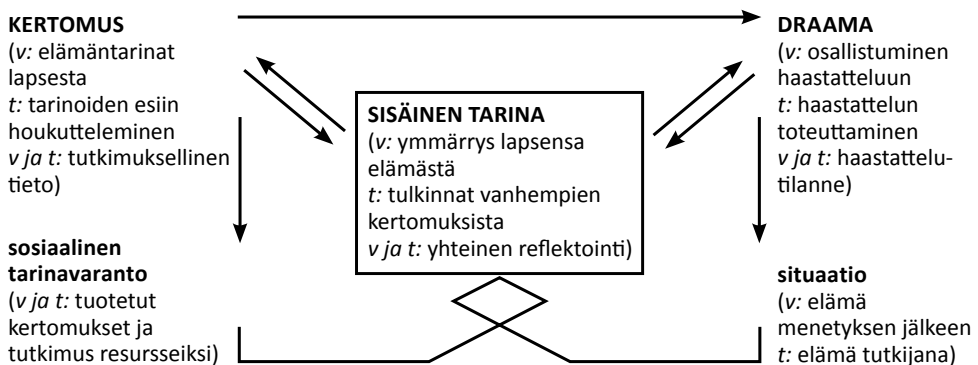
Sisäinen tarina puolestaan tarkoittaa sitä prosessia, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia ja situaatiotaan sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa mallien avulla. Hänninen (1999) kuvaa sisäistä tarinaa jatkuvaksi luovaksi prosessiksi, jossa muodostuu uusia merkityksiä ja useat osatarinat kietoutuvat toisiinsa. Yksi sisäinen tarina on kokonaisuus sisältäen alun, keskikohdan ja lopun. Koska sisäisiä tarinoita on useita, ne voivat olla toisiinsa nähden ajallisissa, hierarkkisissa, rinnakkaisissa tai ristiriitaisissa suhteissa. Osa sisäisten tarinoiden joukosta on jo päättyneitä, toiset vasta suuntautumassa tulevaisuuteen. Näitä tulevaisuusulottuvuuden sisältämiä tarinoita kutsutaan tarinalliseksi projekteiksi. (Mt., 21–22; ks. myös Uusitalo 2006, 53–54.) Menetettyjen nuorten sisäiset tarinat on tulkittavissa jossain kohdin vääristyneiksi siten, että itsemurha-ajatuksesta on tullut koetun umpikujan keskellä viimeinen tarinallinen projekti, jossa päätöksenä on oma kuolema.

Elävän elämän draamassa ihmisen toiminta on sisäisen tarinan ohjaamaa. Draama on toiminnallinen prosessi, joka tapahtuu tässä ja nyt, ja jossa ihminen pyrkii toteuttamaan sisäisessä tarinassa muodostamiaan projekteja. Ihminen on omassa draamassaan päähenkilö, mutta tarinallisessa kiertokulussa on aina läsnä myös ihmisten välinen keskinäinen sidos. Näin draaman tapahtumia ohjaavat päähenkilön aikomusten lisäksi muiden toimijoiden teot, erilaiset sattumat ja vastoinkäymiset sekä toimijan omat impulssit. Elävässä elämässä yhdistyvät toiminta, sen ehdot ja seuraukset. Draamassa toteutuva prosessi on luonteeltaan faktinen ja yhtenäinen; useista vaihtoehdoista vain yksi toteutuu. Draamassa toteutuva toiminta johtaa seurauksiin, jotka puolestaan muuttavat tilanteen toimintaehtoja eli situaatiota ja edelleen näin sisäistä tarinaa. (Hänninen 1999, 22; ks. myös Uusitalo 2006, 55.) Jokaisen nuoren draama on ollut yksilöllinen ja erityinen. Se on myös koskettanut toisia ihmisiä – erityisesti vanhempia, joiden elämä lapsensa rinnalla on saattanut muodostua pitkäksi taisteluksi kuolemaa vastaan. Näin heidän ymmärryksensä lapsensa elämästä on erityisen arvokas tavoiteltavaksi. Kuinka itsemurhasta lopulta tuli se *vaihtoehto*, jonka nuori valitsi, vai oliko kyseessä itsetuhoisen prosessin sijaan impulssien ohjaama ääriteko, jolle ei ole löydettävissä selitystä?

Kertomuksen käsite merkitsee narratiivisuudessa ihmisen itsestään toisille kertomaa tarinaa. Yleensä kertomukset esittävät tapahtumia, jotka ovat jo toteutuneet, ja kerronnan avulla näistä tapahtumista voidaan luoda uusia tulkintoja. Tarinaansa kertomalla ihminen voi saada aikaan sosiaalisia vaikutuksia, jakaa kokemuksiaan ja reflektoida niitä sekä saada jäsenyyksilleen sosiaalista vahvistusta. Kerrottu tarina siirtyy sosiaaliseen tarinavarantoon kuulijoiden, lukijoiden ja katsojien resurssiksi, jota he voivat käyttää hyväksi oman elämänsä tulkitsemisessa. (Hänninen 1999, 22; ks. myös Uusitalo 2006, 56.) Miten nuoret ovat ilmaisseet pahaa oloaan? Millaisia kertomuksellisia hätähuutoja he ovat elämästään tuottaneet vai onko hädästä vaiettu? Ketkä ovat olleet hädän mahdollisia kuulijoita? Vaikka kertomukset on tavallisesti liitetty menneisyyden jäsenyyksiin, näen niiden sisältävän nuorten kohdalla myös yhtymän tulevaisuuteen; itsemurha-ajatukset, jotka on puettu sanoiksi, kuvastavat tällaisia mahdollisen tulevaisuuden kertomuksia. Ne synnyttävät myös kuulijalle vastuun, joka edellyttää reagoimista kuulemaansa.

Laitinen ja Uusitalo (2008) ovat esittäneet Hännisen (1999) luomasta mallista oman näkemyksensä hyödyntäen teoriaa sen havainnollistamiseen, mitä haastattelutilanteessa tapahtuu. Uusitalo (2006) tavoitteli väitöskirjatutkimuksessaan sensitiivisestä ilmiöstä

kokemussisältöjä, jotka liittyivät välittömästi informanttien omasta elämästään tuottamiin merkityksiin. Hänen tutkimusasetelmansa poikkeaa näin omastani, jossa tutkimukseni vanhemmat kertovat oman lapsensa elämään liittyvistä kokemuksistaan. Lähtökohdaisesti vanhempien ymmärrys lapsensa elämästä on rajallinen. Vanhemmat ovat olleet läsnä nuoren elinaikaisessa draamassa vain osittain. He tekevät jälkikäteen tulkintoja nuoren elämästä ja situaatiosta sekä sisäisen tarinan prosesseista. Tutkimuksessani vanhemmat kertovat nimenomaan lapsensa itsemurhaan päättyneestä elämästä. Pyrkimys ymmärtää näiden ehtojen kautta muodostuvia nuorten elämäntarinoita merkityksineen on tutkimukseni lähtökohta. Vanhemmat sijoittuvat ikään kuin menetettyjen nuorten ja tutkijan välille, jolloin heidän tulkinnat muistoistaan avaavat tietyn asteisen, surevan vanhemman positioista käsin jaetun pääsyn nuorten elämiin. Tarinallisen kiertokulun teorian mukaisesti tarinallisuuden tasoihin (Hänninen 1999) tukeutuen sekä Laitisen ja Uusitalon (2008) jäsenystä mukailien on mahdollista kuvata vanhempien ja tutkijan roolia tutkimusprosessissa ja haastattelutilanteessa.

Kuvio 3 - Tarinallinen kiertokulku ja kertomuksellisuus tutkimuksessa (Hänninen 1999, mukautettu)

Vanhempien elämäntilanteen kokonaisuutta (situaatiota) kuvastaa se, miten he ovat opineet elämään menetyksensä kanssa. Riittävä ajallinen etäisyys ja jonkinasteinen sopeutuminen tai hyväksyminen tapahtunutta kohtaan on myös edellytys tutkimukseen osallistumisen kannalta. Tutkija puolestaan toteuttaa tutkimustaan erilaisten resurssien ehdoilla. Tutkimuksellisen tiedon eli kertomuksen voidaan nähdä rakentuvan tutkijan ja informanttien sisäisten tarinoiden leikkauspisteessä (Laitinen & Uusitalo 2008, 125). Haastattelutilanteessa (draamassa) tutkijan haasteena on saada vanhemmat paljastamaan tarinoita lapsensa elämästä, mutta tutkijalle jaetuista sisällöistä päättävät viime kädessä vanhemmat itse. Sekä tutkijan että tutkimukseen osallistuvien subjektiivisten sisäisten tarinoiden lähtökohtina ovat kaikki ne elämykselliset kokonaisuudet, joiden keskellä he itse kukin elävät. Näitä elämäntilanteittensa kokonaisuuksia he puolestaan jäsentävät sosiaalisesta tarinavarannosta ammentamiensa aineiden avulla. Aineistonkeruun dialogissa tutkijan ja tutkimukseen osallistujan sisäiset tarinat muokkautuvat ja yhdistyvät synnyttäen yhdessä jäsennellyn kertomuksen tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä. (Mt., 125.) Haastattelutilanteessa tutkija ja vanhemmat refleктоivat näin yhdessä ymmärrystä nuoren elämästä, jota tutkija jatkaa edelleen metareflektiiviselle tasolle analyysissa, tulkinnassa ja raportoinnissa (vrt. Hänninen 1999, 22; Uusitalo 2006, 54).

Aineistonkeruun vuorovaikutuksessa tuotettu tutkimuksellinen tieto on sosiaalinen teko, joka liittyy jälleen osaksi yhteistä sosiaalista tarinavarantoa (Laitinen & Uusitalo 2008, 125), josta se voidaan omaksua itsemurhien ehkäisytyön resurssiksi kyetessään osoittamaan riittävän hyötyarvon. Tutkimus voidaan nähdä siis eri osallisten tuottamana yhteisenä rakennelmana, johon vaikuttavat lukuisat eri tarinat ja useat todellisuudet. Näin syntynyt konstruktio on saavuttanut muotonsa erinäisten valintojen seurauksena.

4.2 NARRATIIVISEN TIEDON LUONNE

Kertomuksen olemuksellisuutta tavoiteltaessa voidaan elämäntarina ja kertomus ymmärtää joko keskeiseksi keinoksi rakentaa identiteettiä tai nähdä peräti itse identiteetti elämäntarinana (Hyvärinen 2006, 15). Voidaan siis puhua kertomuksen ontologiasta tai mieltää itse kertomus ontologisena ihmisen olemiseen liittyvänä asiana, jolloin ”*ihmisen olemassaolo on olemukseltaan tarinallista*” (Somers 1994; Somers & Gibson 1994; Hänninen 1999, 24; Saastamoinen 1999, 172). Esimerkiksi Hyvärinen (2005; ks. myös Hyvärinen 2006, 15) välttää kuitenkin identiteetin, elämän ja kokemuksen mieltämistä

kertomukseksi, koska hänen näkemyksensä mukaan kertomukset eivät mitenkään kykene tavoittamaan ja kuvastamaan kaikkea olevaa. Isoja kokonaisuuksia jäsenämme helposti kertomuksina, mutta hetket ja yksityiskohdat sisältävät paljon elementtejä, jotka karkaavat kertomukselta. Näin kokemus on siis paljon muutakin kuin kertomus. Kertomus on vain yksi, joskin varsin etevä ja tutkimukselle suhteellisen helposti avautuva tapa jäsentää identiteettiä ja olemista. Käytännön tutkimuksen kannalta ei silti ole hyödyllistä julistaa identiteettiä tai elämää kertomukseksi. (Mt.)

Kertomuksella on mielestäni ominaisuuksia, jotka mahdollistavat haastattelemieni vanhempien näkökulman avautumisen tutkimustani palvelevalla tavalla. Vanhempien lastensa elämäntarinoihin liittämät kokemukset edustavat myös luonteeltaan sellaisia kokemuksia, joita narratiivisella tutkimusotteella on mielekästä lähestyä. Nämä kokemukset eivät kuitenkaan ole kertomuksia sinänsä, vaan kokemukset jäsentyvät ja välittyvät kertomuksellisina. Näin tunnustan sen, että vaikka vanhempien tuottamat kertomukset näyttäytyvät rikkaina, ne sisältävät myös paljon elementtejä, jotka ovat kadonneet josakin todellisuuden rakentumisen vaiheessa tiedostamatta tai tietoisesti. Nuorten elämiin on mahtunut paljon hetkiä ja yksityiskohtia, joita vanhempien ei ole ollut mahdollista nähdä tai joita he ovat nähneet, mutta halunneet myöhemmin unohtaa.

Kokoavasti kertomuksellisen tiedon luonnetta kuvastavia piirteitä ovat sen kontekstisuus ja subjektiivisuus, joiden seurauksena narratiivinen totuus muotoutuu suhteelliseksi ja moniulotteiseksi; totuus on henkilökohtaista (Uusitalo 2006, 60; 62). Lisäksi keskeistä narratiivisuudessa on kertomusten ja tarinoiden ymmärtäminen aikaan sidotuiksi ja juonellisiksi merkitysten rajaamiksi kokonaisuuksiksi (Polkinghorne 1988, 18; Clandinin & Conelly 2000, 29–30). Kertomuksessa on aina alku, keskikohta ja loppu, mutta myös poikkeamia ja sivujuonia, jotka seuraavat ajallisesti toisiaan. Aika ei narratiivisuudessa kuitenkaan ole sama kuin objektiivisesti mitattu aika, vaan se on epälineaarinen merkityskokonaisuus, joka voi saada myös syklisiä piirteitä. (Kusch 1988, 153; Hänninen 1999, 126.) Kertoessaan tarinaansa ihminen synnyttää tapahtumille ja omalle elämälleen alun, keskikohdan, ennakoitavan tulevaisuuden ja lopun (Hänninen 1999, 20; Saastamoinen 1999). Vanhempien kertomusten lopun muodostaa lapsen menetyt. Tälle lopulle pyydän heitä rakentamaan kanssani alun ja keskikohdan. Nämä vanhempien kertomukset lapsistaan voidaan arvottaa regressiivisiksi (Gergen 1994) eli ne ovat kertomuksia alaspäinmenosta ja epäonnistumisesta. Ne ovat kertomuksia siitä, miten nuori on viimeiseen tekoonsa päätenyt.

Narratiivien ansioksi voidaan siis laskea niiden kyky sitoa erilliset osatekijät ajassa ja tilassa yhteen kausaalisen juonirakenteen avulla. Narratiivisuus ei pyri määrittelemään tapahtumaa sijoittamalla sitä yhteen määrittelevään kategoriaan, vaan pikemminkin määrittelemään sitä, kuinka tapahtuma on sidoksissa muihin tapahtumiin ajassa ja tilassa. Sitomalla eri osatekijät juonellisesti yhteen pelkkä yksittäinen tapahtuma muuttuu juonelliseksi episodiksi, jolla on jokin merkitys suhteessa laajempaan episodien verkostoon. (Somers & Gibson 1994, 61.) Narratiivi antaa täten muuttuvalle ja liikkuvalla, toisinaan kaoottisellekin elämälle rakenteen, järjen ja mielen (Hänninen 1999, 20; Saastamoinen 1999). Ajatus narratiivien episodisesta luonteesta on yhteneväinen itsemurhi- en prosessimaisen olemuksen kanssa, jolloin oleellista on tarkastella itsetuhoa erilaisten epäsuotuisien tekijöiden ja kehityskulkujen muovaamana päätepisteenä.

Uusitalo (2006, 60) esittää ihmisten ominaisuuksiin kuuluvan taipumuksen kuvitella jo tapahtuneille episodeille vaihtoehtoisia juonikulkuja. Tämä toteutuu muun muassa ihmisen *jossittellessa*. Itsemurhamenetyksen kokeneet usein kuvittelevat, miten asiat olisivat kehittyneet edullisempaan suuntaan, mikäli heiltä tai joiltakin toisilta olisi jokin teko jäänyt tekemättä tai tullut tehtyä. Kyky kuvitella vaihtoehtoisia narratiiveja voi muodostua vapauttavaksi tai vangitsevaksi kokemukseksi asiayhteydestä riippuen. (Mt., 60.) Itsemurhamenetyksen yhteydessä jossitteluun voi kytkeytyä paljon vihan ja syyllisyyden tunteita, jolloin se lisää jäljellejääneiden taakkaa ja heikentää heidän mahdollisuuksiaan käsitellä surua. Toisaalta se voi näyttäytyä myös keinona, joka edistää selviytymistä menetyksen jälkeen avaten uusia näkökulmia ja lisäten ymmärrystä tapahtuneesta. Tutkimuksessani vaihtoehtoisten juonipolkujen rakentaminen mahdollistaa varjelevien tekijöiden läsnäolon pohtimisen.

Gergen (1994; 1999) on lähestynyt narratiivien olemuksellisuutta esittämällä rakenteellisia elementtejä, jotka narratiivien tulee sisältää muodostaakseen ymmärrettävän kertomuksen. Hyväksyttävän narratiivin kuudeksi kriteeriksi hän esittää: (1) Tarinassa on päämäärä sekä (2) tämän päämäärän kannalta relevantteja tapahtumia, (3) tapahtumilla on järjestys, (4) tarinan henkilöillä on identiteetti, joka on suhteellisen pysyvä, jatkuva ja yhdenmukainen, (5) juoni etenee kausaalisesti ja (6) tarina sisältää siirtymiä eli merkkejä siitä, milloin jokin alkaa ja loppuu. Ymmärrettävän ja hyväksyttävän tarinan on sisällettävä aina jokin päämäärä, jota Gergen kuvaa *pointiksi*. Päämäärällä hän tarkoittaa joko tapahtumaa, jota selitetään tai tilaa, jota tavoitellaan tai vaihtoehtoisesti vältellään, tai merkityksellistä lopputulosta, johon on päästy. Tarinan päämäärään on sisällytettävä

ne tapahtumat, jotka tukevat sen ratkaisua. (Gergen 1994, 190–193; 1999, 68–70; ks. myös Saastamoinen 1999; Uusitalo 2006.)

Suhteuttaen Gergenin (1994; 1999) jäsentämät kriteerit tutkimukseeni, kunkin nuoren itsemurha on tapahtuma, jota lähestyn vanhempien kokemuksista käsin pyrkien yhdessä heidän kanssaan lisäämään ymmärrystä itsemurhalle. Vanhempien näkemyksiä ja selityksiä lapsensa teosta raamittavat heidän henkilökohtaisen surutyönsä vaiheet. He tekevät myös kerronnassaan koko ajan valintoja siitä, mitä haluavat lastensa elämänarinoihin sisällyttää ja toisaalta minulle jakaa. Kertominen surevan vanhemman positiosta käsin asettaa tarinan tuottamiselle omat ehtonsa. Vanhemmat rakentavat nuorelle tietynlaista identiteettiä, he määrittelevät syyllisiä ja ottavat kantaa vastuun sijoittumisesta. Tarinan tapahtumat saavat koherenssin järjestyksen kytkeytyen nuorten ajalliseen vartumiseen, missä vanhempien rakkaus menetettyä lastaan kohtaan takaa nuorten identiteeteille tietyn pysyvyyden kohtaloiden ja tunteiden moninaisuudesta huolimatta. Kertomusten maailman ja nykyisyyden välinen raja jäsentyy minulle vanhempien käyttämien kielellisten siirtymien avulla, joka tekee haastattelutilanteesta ymmärrettävän.

Lapsen itsemurhakuolema on vanhemmille traumaattinen elämäntapahtuma, joka voisi kokemussisältönä olla tutkimuksen kohteena. Tutkimuksessani olen kuitenkin kiinnostunut vanhempien lapsensa *elämään* liittyvistä kokemuksista – elämään, joka lopulta päättyi itsemurhaan tullen vanhemmille tällaiseksi traagiseksi elämäntapahtumaksi. Yhtenä traumaattisen kokemuksen tunnusmerkkinä voidaan pitää sitä, että se muuttaa pysyvästi ihmisen elämän ja aikakäsityksen. Traumatisoitunut ihminen saattaa puhua ajasta ennen ja jälkeen tapahtuman. (Briere 2004; Uusitalo 2006.) Toisaalta myös nuoren elämä on saattanut sisältää traumaattisia kokemuksia, jotka ovat vaikuttaneet itsemurhapäätökseen. Ihminen luo merkityksiä vaikeille elämänmuutoksille ja traumaattisille tapahtumille narratiivien avulla. Suru on oleellinen osa vanhempien kertomuksia, vaikkakaan tutkimukseni ei edusta surun tutkimusta (esim. Gilbert 2002; Harvey & Chavis 2006; Uusitalo 2006). Sen sijaan narratiivisuus mahdollistaa tutkimuksessani arkojen kokemusten tarkastelun (ks. Juvonen 2002; Jähi 2004; Ojuri 2004).

Perttula (2008, 149) käsitteellistää kokemuksen tajunnalliseksi tavaksi merkityksellistää niitä todellisuuksia, joihin ihminen on suhteessa. Hän käyttää todellisuudesta nimitystä elämäntilanne. Näin kokemus on sitä, mitä elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa. Narratiivisen tutkimuksen viitekehyksessä Perttula (2008, 139) täsmentää, että keskeisenä tutkimuskohteena ovat reflektiivisesti rakennetut kokemukset. Kokemusten aihe muodos-

tuu usein tajunnallisen rakentamisen tuloksena ja se kattaa laajasti ajan ja elämäntilanteen kokonaisuuden (mt., 139). Haastattelutilanteessa vanhemman nuoren elämään liittyvistä kokemuksista muodostuu yhteisen reflektion kautta kertomus. Nämä sosiaalisesti jaetut kokemukset (mt., 142–143) kokoan yhteen ja tulkitse tutkimukseksi. Näin tutkimukseni voidaan ymmärtää tietyssä ajassa rakennetuksi, erilaisia juonia sisältäväksi *kertomuksien kertomukseksi* (ks. luvun 1.2 otsikointi).

4.3 VANHEMPIEN HAASTATELUT NARRATIIVIEN TUOTTAMISTAPANA

Narratiivisen haastattelun tavoitteena on kerätä tutkijan aineistoksi kertomuksia. Niistä voidaan olla kiinnostuneita monesta eri syystä. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189.) Tutkimuksessani kertomusten käyttöarvo perustuu siihen, että niiden kautta vanhemmat voivat tehdä menetetyn lapsensa elämää ymmärrettäväksi. Toisaalta menneisyysulottuvuuden lisäksi kertomukset sisältävät myös orientaation tulevaan, jolloin vanhemmat voivat kerronnallaan jäsentää tulevaisuuttaan oman elämän jatkuessa menetyksen jälkeen. Koska kertomus on vuorovaikutuksen väline, vanhemmat jakavat ja tekevät kokemuksiaan ymmärrettäväksi kertomalla niistä. Kertomus on avain minuuteen eli vastaus siihen, kuka minä olen (mt., 189). Vastaavasti vanhempien kertomuksilla voidaan ymmärtää heidän tulkintaansa, kuka itsensä surmannut nuori oli.

Yleisesti haastattelua pidetään perusteltuna aineistonkeruumenetelmänä silloin, kun tutkitaan intiimejä ja emotionaalisia asioita sekä halutaan antaa haastateltaville mahdollisuus tulkita kysymyksiä ja täsmentää vastauksia. Haastattelu mahdollistaa kuvaavien esimerkkien keräämisen ja tarjoaa edellytykset tutkia aihetta, josta ei ole aiempaa tutkimusta. (Taylor & Bogdan 1998, 89; Hirsjärvi & Hurme 2000, 35; Metsämuuronen 2002, 9; 43–44.) Nämä haastattelun ominaisuudet on yhdistettävissä tutkimukseeni ja perustelevat sen valintaa aineistonkeruumenetelmäksi. Itsemurhia on toki tutkittu runsaasti myös aiemmin, mutta ei valitsemastani näkökulmasta.

Haastatteluiden suunnitteluvaiheesta lähtien minulle oli selvää, että haluan tavata tutkimukseeni suostuvat vanhemmat kasvotusten. Halusin yrittää ymmärtää vanhempien kokemussisältöjen lisäksi niitä tunteita, joita muistelu nostaisi esiin. Näin havaintojen tekeminen vanhempien ilmeistä, eleistä ja reaktioista oli tärkeää. Kasvotusten kohtamalla pystyin mielestäni myös turvaamaan varmimmin vanhempia ja vanhempien muistoja kunnioittavan otteen. Uusitalon (2006) tavoin koin lisäksi olevani vastuussa siitä,

mitä haastateltaville tapahtuu heidän muistellessaan traumaattisia kokemuksiaan. Halusin olla fyysisesti läsnä teidemme erkaantuessa.

Maantieteellisistä syistä johtuen yksi haastattelu toteutui lopulta puhelinhaastatteluna, mutta se edelsi useita alustavia keskusteluita puhelimitse ja sähköpostitse vanhemman kanssa. Koen, että olimme saavuttaneet vanhemman kanssa jossain määrin luottamukSELLISTA yhteyttä ja *tuttuutta* ennen varsinaisen haastattelun toteutusta. Tämän ansiosta pystyin mielestäni tavoittamaan vanhemman äänensävyistä hänessä heränneitä tunteita. Haastattelu ei sisällöltään ja tunnelmaltaan juurikaan poikennut muista haastatteluista. (Vrt. Laitinen 2004, 64–65.)

Luotin koko ajan sopivien haastateltavien löytymiseen. Aiempaan tutkimukseen perustuen oletin, että traumaattisiin kokemuksiin liittyen ulkopuoliselle kertomisella voi olla eheyttävä tai jopa terapeuttinen vaikutus (Laitinen 2004; Romanoff 2005; Uusitalo 2006; vrt. myös Parker 2005). Kuten jäljempänä käy ilmi, tämä olikin yksi motiivi vanhempien osallistumisen taustalla. Tilastot toki osoittavat itsemurhakuolemien yleisyyden, mutta ennen haastattelukutsun julkaisemista havahduin myös ilmiön arkiseen koskettavuuteen. Käymäni lukuisat erilaiset keskustelut olivat johtaneet havaintoon, että lähes jokainen keskustelukumppani tiesi mainita henkilön, joka on päätyntä itsemurhaan. Omassa tuttavapiirissäni on myös useita, joita itsemurha on tavalla tai toisella koskettanut. Tämä vahvisti ajatustani, että tavoittaisin tarvittavan määrän vanhempia tutkimukseeni.

Hyödynsin Uusitalon (2006) tutkimuksessaan otolliseksi toteamaa reittiä haastateltavien löytämiseksi. Pyysin saada kirjoittaa *Surunauha – Itsemurhan tehneiden läheisten jäsentiedotteeseen* pienen esittelyn tutkimuksestani ja haastattelukutsun (ks. Liite 1). Kirjoitukseni julkaistiin jäsentiedotteessa vuoden 2010 lopussa (4/2010). Vanhemmilta tuli yhteydenottoja pian jäsentiedotteen julkaisemisen jälkeen. Erästä yhteisen tuttavankautta tavoitettua vanhempaa lukuun ottamatta haastateltavien löytyminen on ollut sidoksissa kyseiseen jäsentiedotteeseen.

Vanhemman yhteydenoton jälkeen sovimme haastatteluajan ja joidenkin vanhempien kanssa tunnustelimme keskinäistä yhteyttä puhelimitse ja/tai sähköpostitse ennen haastattelun toteuttamista. Kortteinen (1992, 37) kuvaakin haastattelua osuvasti *suhdepeliksi*, jossa tunnustellaan, mitä toinen ymmärtää ja mitä hänelle uskalleta kertoa. Tutkimuk-

sessani tämä peli alkoi ennen varsinaista kohtaamista. Varmistin jokaisen vanhemman valmiuden haastatteluun vielä erikseen paria päivää ennen sovittua aikaa.

”Hän vaikutti herttaiselta ja sydämelliseltä. Hän tuntui ilahtuvan oikeasti soitostani ja odottavan haastattelua. Hän korosti, ettei ole halunnut koskaan salailia [lapsensa] tekoa ja kertoi kokevansa menetyksen yhä tuoreena, kuin edellisenä päivänä tapahtuneeksi, vaikka siitä on jo 26 vuotta. -- Hän toteaa useaan kertaan yhteydenottoni ihanaksi ja että voin haastattelussa kysyä mitä vain. Hän toteaa, että kanssani on helppo jutella puhelimessa, ja kuvaa hetkeä, jolloin näki haastattelukutsuni jäsentiedotteessa ”johdatukseksi”. Hän sanoo uskovansa sellaiseen. Kerron tutkimukseni muista vanhemmista ja haastatteluiden toteutuksesta. Hän sanoo naurahtaen, että hänen puheensa varmasti rönnyilee. Kerron sen olevan pelkästään etu haastattelussa, että on puhelias. Hän kysyy jo, että voiko sitten saada valmiin tutkimukseni. Tämän tietenkin lupaan. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)⁶”

Palaa haastateltavien löytämiseen ja yhteydenpitoon heidän kanssaan tarkemmin luvussa 4.5.

Osa vanhemmista tarjosi minulle myös omia tai nuoren kirjoituksia, joiden hyödyntämisestä täydentävänä aineistona sovin heidän kanssaan. Koska haastatteluaineisto pääaineistona muodostui kerronnaltaan varsin runsaaksi ja tiheäksi, vanhempien ja nuorten kirjoitusten hyödyntäminen jäi lopulta melko vähäiseksi. Lähempään tarkasteluun olen valinnut kahden nuoren päiväkirjat ja jäähyväisviestit, jotka mahdollistavat nuorten näkökulman tietynasteisen tavoittamisen. Lisäksi olen käyttänyt joitakin otteita erään vanhemman muistelmasta tulkinnan temaattisiin kohtiin, jotka nousivat myös haastatteluaineistosta. Tulkinnan tukena olen hyödyntänyt myös joidenkin vanhempien sähköpostiviestejä täydentävänä aineistona. Niihin palaamalla ja niitä lukemalla olen herätellyt mieleeni kohtaamistilanteisiin liittyneitä tunteita. Täydentävä aineisto asettuu näin tukemaan pääaineiston tulkintaa.

Haastattelupaikka valikoitui vanhemman toiveiden ja maantieteellisten ehtojen mukaan. Paikkoina ovat olleet vanhemman koti, minun kotini, silloisen työpaikkani Turun yliopiston moniammatillisen opetusklinikan tilat, Surunauhan toimiston tilat tai hotelli-

⁶ Kirjoitin tutkimuspäiväkirjaa aineistonkeruuvaiheen ajan, mihin purin vanhempien yhteydenottojen ja haastattelujen minussa herättämiä ajatuksia ja tunteita. Esitän joitakin sitaatteja päiväkirjastani havainnollistaakseni tutkimusprosessiin liittyneitä välittömiä tunnelmia.

huone. Mikäli maantieteellinen välimatka oli pitkä, tarjouduin luonnollisesti matkustamaan vanhemman luokse ja näin usean kohdalla etenimmekin.

”Hän oli leiponut minua varten, tuli vastaan ja saattoi bussille. Tuli tunne, että olin ”odotettu” vieras. Itselleni jäi todella hyvä mieli haastattelusta, olin saanut paljon. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)”

Muutama vanhempi matkusti muissa asioissa kotikaupunkiini, jolloin he toivoivat, että haastattelu toteutettaisiin kotonani tai yliopistolla. Parin vanhemman kohdalla tapaaminen toteutettiin välimaastossa sijaitsevassa kaupungissa, jos vanhemmalla oli sinne muita asioita. Jotkut vanhemmat kaipasivat minulta määrätietoista ehdotusta haastattelupaikasta tai miettivät, mikä olisi välimatka huomioiden helpointa toteuttaa. Toiset puolestaan esittivät suoraan, missä halusivat minut tavata. Tuolloin haastattelupaikka on muodostunut vanhemmalle jonkinlaiseksi osallistumisen ehdoksi.

Mikäli haastattelu toteutettiin vanhemman kotona, näkyvillä oli usein nuoren ja perheen valokuvia sekä nuoreen liittyneitä muistoesineitä. Vanhemmat myös esittelivät niitä minulle. Eräs vanhempi näytti minulle arkistoistaan nuoren ansiokkaita koulutodistuksia. Kun haastattelu toteutui muualla kuin vanhemman kotona, moni vanhempi toi tapaamaisemme mukanaan nuoren valokuvia, jotta sain kasvot kertomuksen kohteena olevalle henkilölle. Myöhemmin yksi vanhemmista lähetti minulle nauhoitteen, josta kuulin nuoren äänen. Omassa kodissani toteutettuja haastatteluita varten en piilottanut näkyviltä perheeni valokuvia tai muita tärkeitä esineitä. Mielestäni vanhemmalla oli halutessaan oikeus nähdä pala minua.

Eräät vanhemmista asuivat yhä kodissa, jossa nuori oli elänyt ja mahdollisesti myös kuollut. Vain yksi haastattelu toteutui kuitenkin ympäristössä, jossa nuori oli konkreettisesti ollut. Se on edesauttanut jaksamistani. Välttyin monilta tunteikkailta mielikuvilta, joita vierailut nuorten kodeissa olisivat epäilemättä aiheuttaneet. Nuorten valokuvien ja henkilökohtaisten tavaroiden katselu tuntui häkellyttävältä. Mieleeni piirtyi väkisinkin näky nuoresta tekemässä jotain arkista ja juttelemassa vanhemmalle. Vanhemmat olivat varautuneet vierailuuni leipomalla tai ruoanlaitolla. Vastaavasti minä tarjosin kahvia ja pientä syötävää, mikäli vanhempi tuli kotiini. Eräs vanhempi sai kissastani lievän allergiakohtauksen ja yritin hädissäni tarjota hänelle omia allergialääkkeitäni. Minua painoi, että vanhemmat olivat nähneet niin paljon vaivaa käyntini vuoksi. Kotonani minua puolestaan huoletti, osasinko olla tarpeeksi huomaavainen vanhemmalle. Neutraali haastattelupaikka poisti haastatteluiden oheistoimintaan liittyneet paineet.

En kuitenkaan koe, että valittu haastattelupaikka olisi vaikuttanut itse haastattelun kulkuun ja muovannut sitä, vaan pikemminkin on ollut tärkeää, että sen valinta on perustunut lähtökohtaisesti vanhemman toiveeseen. Toisen on ollut luontevampaa tavata minut yksityisessä paikassa, toinen on puolestaan halunnut kohdata minut neutraalissa ympäristössä. (Vrt. Romakkaniemi 2011, 69.) Ensimmäinen haastattelu toteutui joulukuussa 2010 ja viimeinen maaliskuussa 2011.

Olen esittänyt tutkimukseni vanhemmat ja heidän lapsensa taulukossa 1. Tutkimukseeni osallistui 14 vanhempaa, 11 äitiä ja kolme isää. Yksi pariskunta osallistui yhdessä tutkimukseeni, mutta haastattelut toteutuivat yksilöhaastatteluina. Heidän perheensä kohtaloon on kuulunut kahden lapsen menettäminen itsemurhalle.⁷ Iältään vanhemmat olivat haastatteluhetkellä 43–76-vuotiaita. Sosioekonomiselta taustaltaan ja asemaltaan he edustavat heterogeenistä joukkoa. Huomionarvoista kuitenkin on, että usealla heistä oli korkeakoulututkinto ja/tai sosiaali-, terveys- tai kasvatusalan koulutus. Haastatteluhetkellä osa vanhemmista oli työelämässä mukana, eräät puolestaan olivat ikänsä perusteella tai terveydellisistä syistä eläkkeellä.

⁷ Olen esittänyt nuoret taulukossa siinä järjestyksessä, jonka mukaisesti kuvaan heidän elämäntarinansa luvussa 5.2. Äidin ja isän, jotka osallistuivat yhdessä tutkimukseeni, nimeämisen perään olen merkinnyt selvennykseksi sulkeisiin heidän kahden lapsensa nimet.

Taulukko 1 -Tutkimukseni vanhemmat ja heidän lapsensa

Vanhemmat	Menetetty nuori	Ikä kuollessa
<i>nimi</i>		
äiti	Johanna	alle 20-vuotias
äiti	Ilmari	alle 25-vuotias
äiti	Elina	alle 20-vuotias
äiti	Maarit	alle 20-vuotias
äiti	Inka	alle 25-vuotias
äiti (<i>Tarun ja Petrin</i>)	Taru	alle 25-vuotias
äiti	Jukka	alle 20-vuotias
äiti (<i>Tarun ja Petrin</i>)	Petri	alle 32-vuotias
äiti	Jussi	alle 32-vuotias
äiti	Aleksi	alle 20-vuotias
äiti	Heikki	alle 20-vuotias
isä	Henrik	alle 20-vuotias
äiti	Juha	alle 32-vuotias
isä	Kalevi	alle 32-vuotias
isä (<i>Tarun ja Petrin</i>)	Taru	alle 25-vuotias
isä (<i>Tarun ja Petrin</i>)	Petri	alle 32-vuotias
Yhteensä		
11 äitiä	5 naista	
3 isää	9 miestä	

Koska vanhemmat ovat valinneet tutkimukseeni osallistumisen, minun ei ole ollut mahdollista valikoida haastateltavien joukkoa. Sukupuolijakauma on muodostunut naisvoittoiseksi, mikä on pitänyt hyväksyä. Tutkimuksellisesti olisi ollut toivottavaa, että osallistujissa olisi ollut enemmän miehiä. Etukäteen olin kuitenkin jännittänyt, että ilmaissiko ainutkaan isä halukkaataan osallistua tutkimukseeni, joten olin hyvilläni edes vähäisestä kiinnostuksesta. Miesten vähäinen osallistuminen voi selittyä sillä, että puhuminen ei näyttäydä heille tyypillisenä suremis- ja selviytymistapana (ks. Uusitalo 2006, 77). Tämä todentuukin jäljempänä kertomusten analysoinnissa.

Surunauhan jäsentiedotteen ilmestymisen jälkeen lopetin haastateltavien etsimisen, koska oletukseni oli, että tavoittamieni vanhempien määrä olisi riittävä (vrt. Uusitalo 2006). Vaikka jokainen elämäntarina toki sisältää yksilöllisiä juonipolkuja, pystyin pian haastatteluiden aloittamisen jälkeen hahmottamaan vanhempien kertomuksista samankaltaisia pääjuonia, jotka ovat tutkimuksellisesti merkityksellisiä. Näin oletukseni osoittautui oikeaksi. Keräämäni haastatteluaineisto saavutti tietynlaisen saturaatiopisteen (ks. Seidman 1998, 47–48; Uusitalo 2006, 78) ja useamman haastattelun toteuttaminen olisi vaatinut toisenlaisia resursseja kuin tämä tutkimus mahdollisti. Myöhemmin luennointimatkoillani kohtasin vielä muutaman vanhemman, jotka olisivat halunneet osallistua tutkimukseeni, mutta heidän kohdallaan torjuminen oli kuitenkin perusteltavissa aineistonkeruuvaiheen päättymisellä.

Tunnustettava on, että haastateltavien määrä tutkimuksessani on verrattain pieni. Laadullisen tutkimuksen uskottavuutta on kuitenkin mahdollista lisätä keskusteluttamalla kerättyä aineistoa ja jo olemassa olevaa teoriaa (Uusitalo 2006, 72). Tällöin viitataan teoriatriangulaatioon, jossa tutkija tulkitsee aineistoaan eri teorioiden näkökulmasta (Eskola & Suoranta 1998, 70; Tuomi & Sarajärvi 2002, 141). Tähän olen analyysissä tietyiltä osin pyrkinyt. Kuvaan myöhemmin haastatteluiden rakennetta, kertomusten käsittelyä ja analysointia. Tässä yhteydessä mainittakoon kuitenkin selvennykseksi, että olen toteuttanut haastattelut monivaiheisina. Haastattelutilanne on sisältänyt erilaisia osioita ja ne ovat rytmittäneet tilannetta. Eri vaiheet ovat tuottaneet erilaisia tarinoita, joiden tulkinta on mahdollistunut toisistaan poikkeavilla analyttisillä lähtökohdilla. Luku 5 perustuu aineistolähtöiseen luentaan, joka on perusta koko analyysille. Luvussa 6 luenta saa puolestaan piirteitä teoriaohjauvuudesta. Tällöin keskeiseen asemaan enusmerkkien ja varjelevien tekijöiden tulkinnassa nousee sosiaalityön asiakuustutkimus (esim. Nyqvist 2001; Pohjola 2006; Metteri 2012; Juvonen 2013) ja jäljellejäänei-

den kokemuksiin perustuva laadullinen itsemurhatutkimus (esim. Stanley 2005; Owens ym. 2008). Näin luvussa 6 toteutuu tarinoitten keskusteluttaminen edellä mainittujen teoreettisten näkökulmien kanssa.

Läheskään kaikki vanhemmat eivät pitäneet oman anonymisyyden turvaamista kynnyksysymyksenä osallistumiselleen (ks. Uusitalo 2006, 75), vaan läheisten, erityisesti jäljellejääneiden lasten tunnistettavuus ja sen varjeleminen nousivat oleellisemmaksi. Moni vanhempi oli kertonut läheisilleen osallistumisestaan tutkimukseeni. Anonymisyyden turvaamisen kannalta tutkimuksen rajauksellisten valintojen on täytynyt olla väljiä. En etsinyt vanhempia tietyltä alueelta, vaan he löytyivät ympäri Suomea. En myöskään määritellyt haastattelukutsussa, miten ymmärrän nuoruuden käsitteenä tai miten kauan nuoren itsemurhasta on täytynyt kulua.

Nuorten kuoliniän vaihteluväliksi muodostui 15–31 vuotta. Vastatessaan haastattelukutsuun vanhempi on määritellyt lapsensa olleen nuori tämän tehdessä itsemurhan. Näin nuorten ikäjakauma on muodostunut suureksi vanhempien tekemän määrittelyn kautta. Tämä on vaikuttanut aineiston analyysiin ja tulkintaan. Nuoren ikä on ollut lähtökohta vanhemman läsnäololle tämän eläessä; joko nuori on ollut vanhemman vastuulla ollut alaikäinen lapsi tai omista asioistaan päättänyt täysi-ikäinen aikuinen. Nuoria yhdistävä tekijä puolestaan on, että he ovat olleet keskiluokkaisia, koulutettujen vanhempien lapsia. Tutkimukseni ulkopuolelle ovat näin jääneet sosiaalisesti huono-osaiset vanhemmat ja heidän lapsensa.

Haastatteluhetkellä vanhempien menetyksestä kuluneen ajan vaihteluväli oli puolesta vuodesta 26 vuoteen. Palvelujärjestelmä on muuttunut paljon reilussa parissakymmenessä vuodessa. Samaten ammatillista työtä suuntaavat teoriat ja mallit ovat kehittyneet ja/tai vaihtuneet. Nuoret ovat eläneet eri puolella Suomea kaupunkikeskuksista pieniin taajamayhteisöihin. Heidän elinympäristönsä palvelumahdollisuuksineen ovat olleet varsin erilaisia, mikä on vaikuttanut vanhempien kertomusten kokemussisältöihin.

En ole raportoinnissa maininnut nuoren tarkkaa kuolinikää, vaan olen ilmaissut sen luokituksella *alle 20-vuotias*, *alle 25-vuotias* tai *alle 32-vuotias*. Vanhemman menetyksestä kuluneen ajan olen niin ikään jättänyt mainitsematta nuoren elämäntarinan yhteydessä. Katson näiden kuuluvan tunnistetietoihin, jotka olen luvannut vanhemmille muuttaa tai poistaa.

Anonyymisyyden turvaamista voidaan lähestyä myös nuorten itsemurhien ja kohtaloit-
den piirteiden yleisyyden valossa. Nykyään yli sata suomalaisnuorta vuodessa tekee
itsemurhan, aiemmin vuosittaiset luvut ovat olleet vielä korkeammat. Nykyiselläkin
määrällä laskettuna yli 3 000 nuorta on tehnyt itsemurhan 26 vuoden aikana. Tutkimuk-
seeni mukaan valikoituneet 14 elämäntarinaa edustavat näytettä tästä joukosta. Vaikka
kuulemani elämäntarinat ovat yksilöllisiä, oleellista on huomata, että kohtaloina niitä
voidaan pitää valitettavan yleisinä sosiaali- ja terveysalalla työskentelevien näkökulmas-
ta. Omassakin työssäni nuorten päihdeterapiatyössä ja lastensuojelussa olen kohdannut
nuoria, joiden tarinoissa on paljon yhtymäkohtia kuulemiini elämäntarinoihin.

Sosiaalityöntekijänä olen tehnyt psykososiaaliseen orientaatioon ja terapeuttiseen ottee-
seen perustuvaa työtä alaikäisten ja täysi-ikäisten nuorten sekä heidän vanhempiensa
kanssa. Asiakkaistani moni nuori on ollut myös itsetuhoisin. Oireilu on ilmennyt muun
muassa viiltelynä ja itsemurhayrityksinä. Ne ovat olleet tapaamisten teemoja, mutta
ilmenneet myös akuutteina, tapaamisten välillä reagoitua vaativina tapahtumina. Nuor-
ren taustalla on saattanut olla yhteyttä ottava, hädissään oleva vanhempi, jolle olen jou-
tunut toistuvasti sanomaan, että voimme yrittää ja toivoa tai en voi kertoa. Olen työstä-
nyt usean nuoren kanssa, että ongelmat eivät ratkea lääkkeisiin turvautumalla. Joskus on
tuntunut, että asiakassuhde on perustunut siihen, että olen yrittänyt roikkua kiinni elä-
mään ja yrittämiseen kyllästyneessä nuoressa.

Ammatillisten kokemusten vuoksi olen nähnyt auttamisen vaikeuden eri puolet. Autta-
minen ja tilanteen muuttaminen ei ole mahdollista ilman yksilön omaa halua ja vastuun
ottoa. Työntekijänä olen kokenut toistuvasti riittämättömyyttä ja asiantuntemuksen puu-
tetta vaikeissa kohtaamistilanteissa. Toisaalta auttamisen esteeksi voi muodostua palve-
lujärjestelmän ongelmakohdat ja tukkoisuus, mikä on turhauttanut usein myös minua
asiakkaan jatkohoidon suunnittelussa. Asiakastyökokemuksen ansiosta en ole hätkähtä-
nyt haastatteluissa esille nousseita rankkoja asioita. Olen ehkä myös osannut toteuttaa
haastattelut terapeuttisesti painottuneella vuorovaikutuksella, mikä on saattanut tukea
vanhempien kerrontaa. Aineiston analyysivaiheessa pyrin irtaantumaan ammatillisten
kokemusten kautta syntyneistä näkemyksistäni. Uskon, että työtaustani on kuitenkin
auttanut tulkinnassa suhteuttamaan vanhempien kertomusten kokemussisältöjä johonkin
kiintopisteeseen.

Vaativan tutkimustehtävän ja -asetelman toteuttaminen edellyttää tutkijalta myös omien
rajojensa, voimavarojensa ja jaksamisensa tietoista pohdintaa. Haastatteluiden toteutta-

minen oli tutkimusprosessin mielenkiintoisin, mutta myös henkisesti raskain vaihe. Viimeisimmäksi kohtasin äidin ja isän, jotka olivat kokeneet kahden lapsen itsemurha-kuoleman. Muistan heidän haastattelemisensa jälkeen kirjoittaneeni tekstiviestin miehelleni, että olen aivan loppu ja tunsin antaneeni kaikkeni. Kykenen palauttamaan mieleeni junamatkan tunnelmat, kun olin palaamassa kotiin tuolta viimeiseltä haastattelumatkalta. Ajatus kotiin pääsystä tuntui helpottavalta. Olin uupunut, mutta hyvilläni siitä, että olin saanut tavata niin monta vanhempaa ja kuulla heidän lastensa tarinat. Enempää haastatteluita en olisi jaksanut toteuttaa. Aineiston käsittelyn ja tutkimuksen raportointivaiheissa haastatteluiden sisältöön on täytynyt saada ajoittain myös etäisyyttä. Sen salminen on mahdollistanut tutkimusprosessin loppuun viemisen.

Psykologista työnohjausta jaksamisen tueksi minulla ei ole ollut. En ole kokenut siihen varsinaisesti tarvetta tutkimusprosessin missään vaiheessa. Joissakin kuulihoitoissa se on herättänyt kummeksuntaa tutkimusaiheeni vaativuuden vuoksi. Jotkut tutkimukseni vanhemmista ilmaisivat myös huolensa, ettei minulle ollut sellaista järjestynyt. Vaikka vanhempien kohtaaminen on vaatinut empaattisuutta ja ymmärtävää otetta, vaatii tutkimusaiheeni uskoakseni jossain määrin myös tervettä itsekkyyttä. Se on suojannut kohdatulta elämän vääryydeltä ja tuskalta. Hyvä itsetuntemus, valmiudet prosessoida omia tunteita ja ajatuksia sekä luottamus omaan henkiseen vahvuuteen ovat mahdollistaneet valitsemani polun. Uskon jaksamista myös tukeneen sen, että en ole itse äiti. Näin sisimmistäni jokin on ollut suojassa, kun olen kuullut vanhempien kertomuksia.

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa merkityksellistä tietoa palvelujärjestelmän ja auttamistyön kehittämiseen. Kiinnostus ei ole tutkimuksen teon psykologisissa reunaehdoissa. Tunnustettava tosin on, että psykologinen työnohjaus olisi voinut tuoda lisäarvoa tutkimukselleni. Analyysivaiheessa vanhemmat olivat tiiviisti mielessäni. Vanhemman mahdollinen yhteydenotto sähköpostitse käynnisti aina uuden ajatteluprosessin. Usealla heistä oli suuret odotukset tutkimukseni suhteen – siihen mitä se valmistuttuaan mahdollisesti tarjoaisi heille itselleen ja yleisesti auttamistyölle. Tämän on täytynyt välittyä kirjoittamiseeni joillain tavalla. Varmasti olen niin tietoisesti kuin tiedostamattakin pyrkinyt kirjoittamaan sellaiseen sävyyn, että vanhemmat voisivat olla tyytyväisiä osallistumiseensa. Lisäksi koin ajoittain syyllisyyttä, että joku vanhempi tuntui toista läheisemmältä. Olin huolissani myös siitä, aiheutanko vanhemmille syyllisyyden kokemuksia. Psykologinen työnohjaus olisi voinut auttaa irtaantumaan edellä mainituista paineista ja *velvoitteesta* kirjoittaa vanhempien toivomalla tavalla. Olisin ehkä uskal-

tanut tavoitella tarinoista merkityksiä, jotka jäivät nyt löytämättä sen vuoksi, että pyrin miellyttämään vanhempia.

Elämäkerrallis-kerronnallinen ote

Minulla ei ollut aiempaa haastattelukokemusta, joten haastattelututkimuksen toteuttaminen on ollut merkittävä oppimisprosessi. Ennen haastatteluiden aloittamista minulla oli kaavamainen ajatus siitä, että minun tulee asettautua jokaiseen haastatteluun samalla tavalla ja esittää kysymykset vanhemmille samankaltaisina. Pian ensimmäisten haastatteluiden jälkeen kuitenkin ymmärsin, ettei se ollut mahdollista tai edes tarkoituksenmukaista. Aloitin tietoisesti litteroinnin päällekkäisenä vaiheena haastatteluiden toteuttamisen kanssa, jotta pystyisin hahmottamaan ratkaisujeni toimivuutta. Haastatteluteknikkani kehittyikin vapautuneemmaksi ja joustavammaksi prosessin edetessä.

”Haastatteluissa surulle ja tuskalle piti olla herkkä ja tarkkailla niiden ilmentymistä. Ne muodostivat reunaehdot haastatteluille, jolloin toteutus ei ollut kaavamaisesti toistettavissa samalla tavalla joka kerta. Kaikkien vanhempien kohdalla samoja kysymyksiä ei ollut kohtuullista esittää, silloin jätin ne kysymättä. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)”

Kohtaamistilanteessa ennen varsinaisen haastattelun aloittamista kerroin vanhemmalle jo toteutetuista haastatteluista, kävin läpi haastattelun yleisiä periaatteita ja rakennetta. Huomautin, että voisimme tarvittaessa pitää taukoa tai keskeyttää haastattelun, mikäli kertominen tuntuisi vanhemmasta liian raskaalta. Totesin myös, että voisin ottaa aikomaani kyselevämmän roolin, mikäli kertominen tuntuisi vanhemmasta vaikealta ja hän tarvitsisi siinä enemmän tukea. Muistutin käyttäväni nauhuria ja että vanhempi voisi sanoa, jos haluaisi minun jossain vaiheessa keskeyttävän nauhoituksen.

”Kerroin haastattelun alussa, miten kauan kaksi aikaisempaa haastattelua olivat kestäneet ja miten kauan vanhemmat olivat lapsestaan ohjevirkkeen avulla kertoneet. [Vanhempi] oli hieman huolissaan, osaisiko hän kertoa niin kauan. Totesin, ettei siitä tarvitse huolehtia. Haastattelu on yhtä arvokas, vaikka se kestäisi vanhemmän aikaa. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)”

Olen haastatteluiden toteutuksessa hyödyntänyt Schützen (1977) elämäkerrallis-kerronnallisen haastattelun rakenteellista ideaa (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 194–198). Schützen oppilaat Wengraf (2000; 2001) ja Rosenthal (2003; 2004) ovat kirjoittaneet menetelmästä Schützeä enemmän. Elämäkerrallis-kerronnallisessa haastattelussa suurin osa haastattelusta perustuu yhden laajan kysymyksen esittämiseen ja sitä seuraavaan kertomukseen. Haastattelu jakautuu kolmeen vaiheeseen. (Hyvärinen & Löytty-

niemi 2005, 194–198.) Olen rakentanut toteuttamani narratiivisen haastattelun näiden vaiheiden mukaisesti. Minulla oli jokaisessa haastattelussa mukana tukipaperi (ks. Liite 2), johon olin kirjannut itselleni toteutuksen vaiheet kysymyksineen. Tukipaperissa oli myös muistissa joitakin itsemurhaan liittyneitä taustatekijäkysymyksiä, jotka kävin vanhemman kanssa lyhyesti läpi ennen haastatteluun siirtymistä. Taustatekijäkysymysten avulla pyrin suuntamaan vanhemman ajatuksia ja omiani tulevaan yhteiseen hetkeen.

Elämäkerrallinen lähestymistapa (ks. Keskitalo-Foley 2004) mahdollistaa vanhempien oman äänen esiintuomisen. Sen tarjoaman kehyksen avulla mahdollistuu myös luvussa 4.4 kuvattava tarinallinen analyysi eli nuoren elämäntarinan rakentaminen ajalliseksi ja juonelliseksi kokonaisuudeksi. Elämäkerrallisuus näkökulmana rajautuu nuorten tarinoissa surevan vanhemman positiosta käsin kerrotuksi, jolloin elämäkertaa määrittävät vahvat tunteet. Elämäkerrallis-kerronnallisen haastattelun ensimmäisessä vaiheessa tutkija pyytää yhdellä kysymyksellä kokonaista elämäkertaa (Wengraf 2001; Rosenthal 2003). Kysymys muotoillaan siten, että se jättää haastateltavan päätettäväksi, mistä hän aloittaa ja mitä, miten ja missä järjestyksessä hän kertoo (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 195). Esitin vanhemmalle ohjevirkkeen, jossa pyysin häntä kertomaan lapsen elämäntarinan kaikkine tapahtumineen ja kokemuksineen, jotka ovat hänelle tärkeitä. Kysymyksen esittäminen tuntui luontevalta ja mielestäni vanhemmat *tarttuivat* siihen helposti.

”Kun hän alkoi kertoa lapsestaan, huomasin hänen ”vajoavan” menneisyyteen täysin. Jälkikäteen hän totesi, että vaikka hän oli yhden tauon aikana itsekin katsonut kelloa, hän ei ollut lainkaan rekisteröinyt, kuinka nopeasti aika oli mennyt. Ajan taju oli hävinnyt. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)”

”Ihmeen vähän vanhemmat toistavat asioita haastatteluissa, tapahtumat etenevät kronologisesti. Toki kertomukset sisältävät myös tapahtumiin palaamista, jos jokin on unohtunut välistä. Jotkin kohdat saavat kerronnassa enemmän huomiota, [vanhemmat]”juuttuvat” niihin. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)”

Ensimmäisessä vaiheessa tutkijan tehtävänä on ääntein ja olemuksellaan kannustaa kertomaan ja ilmaista kuuntelevansa (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 195). Tällöin kiinnostus jakaantuu kertojan nykyhetken merkityksenantoon eli kertomukseen ja tarinaan ja toisaalta elämänhistorian menneisiin tapahtumiin ja alkuperäisiin kokemuksiin, joihin on haastattelutilanteessa pääsy vain kertojalla (Wengraf 2000; 2001; Rosenthal 2003; 2004). Tutkijan rooli on olla *rohkaiseva kuulija* (Rosenthal 2003, 930; Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 196). Omat muistikuvani sanomastani olivat hyvin vähäiset kunkin haastattelun jälkeen. Uskon tämän johtuneen siitä, että olin niin jännittynyt ja keskitty-

nyt kuulemaani. Litteroinnin yhteydessä kuitenkin havaitsin, että rohkaisevan kuulijan - ajatus oli toteutunut melko onnistuneesti. Vallitsevina omina kommentteina olivat muun muassa ”hmm” ja ”niin”. Äänensävyäni vaihteli iloisesta surulliseen ja huokailin runsaasti. Useimmiten ensimmäinen vaihe kesti haastattelussa myös ajallisesti pisimpään. Kaikki vanhemmat kykenivät vaatimaan haastatteluotteeseen eivätkä he pyytäneet tukeani kerrontansa rakentamisessa.

Haastattelun toisessa vaiheessa tutkijan on mahdollista esittää kertomusta jatkavia ja tarkentavia kysymyksiä. Kysymykset liittyvät kuitenkin vain aiheisiin, jotka kertoja on jo ottanut esille. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 196.) Tukipaperissani oli toisen vaiheen kohdalla valmiita kysymyksiä asioista, joiden olin etukäteen olettanut nousevan vanhemman kerronnassa esiin ja jotka koin myös tutkimuksellisesti tärkeiksi. Kysymysten esittäminen ja aiheiden täsmentäminen vaihtelivat haastattelukohtaisesti. Joidenkin vanhempien kohdalla esitin lähes kaikki toisen vaiheen kysymykset, toisten kohdalla puolestaan sivuutin melkein koko vaiheen. Ensimmäisten haastatteluiden yhteydessä takerruin ja turvauduin paperiini tiiviisti. Vähitellen uskaltauduin luottamaan omaan tuntumaani siitä, mitä aihetta oli mielekästä tarkentaa. Tällöin tarkentaminen perustui ennemminkin luontevaan keskusteluun kuin minun esittämiini suoriin kysymyksiin ja vanhemman vastauksiin.

Kolmannessa vaiheessa tutkija voi ottaa esiin asioita tai kysymyksiä, jotka perustuvat selvemmin tutkimustehtävään (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 197). Mietin aiemman tutkimustiedon pohjalta ennusmerkkeihin, varjeleviin tekijöihin ja auttamistyöhön liittyviä asiasisältöjä ja näkökulmia, joita halusin kysyä vanhemmalta riippumatta siitä, nousisivatko ne esiin tämän kerronnassa. Kysymysten sisällöt valikoituivat tuntuman perusteella, mitä olin ajatellut, että on tärkeää käsitellä tutkimustehtävän kannalta. Viimeisen vaiheen onnistumisen kannalta oleellista on aktiivisella kuuntelulla saavutettu luottamus. Mikäli vaikeita teemoja saadaan esiin, tutkijan velvollisuus on myös johdattaa kertoja pois niistä suuntaamalla keskustelu selviämisen historiaan. ”*Me autamme haastateltavia konstruoimaan tarinoita ja katsomme, että he voivat myös ajallisesti kertoa itsensä ulos näistä tilanteista.* (Rosenthal 2003, 920.)”

Toisen vaiheen tarkentavien kysymysten ja yhteisen keskustelun jälkeen ilmaisin jollakin tapaa vanhemmalle, että olimme jo lähellä haastattelun päättämistä. Lähes poikkeuksetta jokainen vanhempi itse huomautti, että esittäisin hän vielä tarpeelliseksi katsomiani kysymyksiä. Joidenkin vanhempien kohdalla olin havaitsevinani jopa hieman

pettymystä, kun vanhemman kattavan kerronnan jälkeen minulla oli hyvin vähän kerronnan ulkopuolisia kysymyksiä esitettävänä. Olin koonnut tukipaperilleni kolmannen vaiheen yhteyteen esitettäviä kysymyksiä, mutta kävin niitä vanhempien kanssa hyvin vaihtelevassa määrin läpi. Useimmiten aiheet olivat tulleet jo käsitellyksi aiemmissä vaiheissa. Pyrin kuitenkin jokaisen haastattelun päättämään kysymykseen ”*mitä haluaisit vielä sanoa*”, että vanhempi sai määritellä sisällön, johon kertomus päättyi. Usein viimeinen tarina liittyi johonkin lämpimään muistoon nuoresta tai kokoavaan toteamukseen tämän elämästä.

Vaativasta haastatteluotteesta suoriutuminen on edellyttänyt vanhemmilta verbaalista kyvykkyyttä. Vieraalle kertomisen voi ajatella vaativan myös itseluottamusta. Tutkimukseeni on osallistunut vanhempia, joilta on löytynyt kumpaakin. Kirjoittamiskutsuun perustuvalla aineistonkeruutavalla saatettaisiin tavoittaa vanhempia, joille kasvotusten kertominen on liian vaikeaa. Kokemuksistaan ja tunteistaan kirjoittaminen on yksityinen prosessi. Näin vieraan ihmisen kohtaamiseen ja kertomiskykyyn liittyvä jännitys eivät nousisi osallistumisen esteeksi.

Varsinaisen haastatteluotteen tai -tekniikan lisäksi vähintään yhtä tärkeää on ollut mieltää vanhemman kerrontaa tukeva asettautuminen haastattelussa. Keskitalo-Foley (2004) on tarkastellut tutkimuksessaan lappilaisen maaseudun naisten toimijuuden tiloja ja tukeutunut elämäkertasopimuksen käsitteeseen. Käsitteeseen kiteytyy ajatus, että kertojan ja kuuntelijan välillä käydään useimmiten näkymättömiä ja tiedostamatta tapahtuvia tilanteen ehtojen ja rajojen tunnusteluja (Vilkkö 1997). Vanhempien kohtaamisissa nämä tunnustelut olivat niin näkymättömiä ja tiedostamattomia kuin näkyviä ja tiedostettujakin. Ne perustuivat hallitsevasti vanhemman tekemään tulkintaan ja määrittelyyn minusta ihmisenä ja kuulijana. Kohtaamisissa tämä välittyi molemminpuolisina tarkkailuvina katseina, haastavina lauseina tai jotain etsivänä ilmapiirinä. Vanhemman muodostama kuva minusta on luonut tarinan syntymiselle edellytykset joko sitä vahvistaen tai heikentäen.

Laitinen (2004, 56) puolestaan luonnehtii haastateltavia kanssatutkijoiksi, jotka ovat asiansa ja kokemuksensa parhaimpia tuntijoita. Tällöin tutkijan tehtävänä on pyytää ja rohkaista heitä kertomaan kokemuksistaan mahdollisimman vapaasti. Käsite on mielestäni kuvaava. Tutkimuksessani kanssatutkijuus kiinnittyy varsinaisen tutkimustehtävän lisäksi yleisen tason keskusteluihin ja omien kykyjen ja valmiuksien pohtimiseen. Vanhemmat jakoivat minulle omia ajatuksiaan nuoren itsemurhan syistä ja jatkoivat kanssa-

ni niiden pohdintaa. Toisaalta jotkut heistä näkivät minut korostuneesti sosiaalialan asiantuntijana. Tällöin he olivat kiinnostuneita, miten kuulemani perusteella tulkitsin palvelujärjestelmän ongelmakohtia ja ammattilaisten ja nuoren kohtaamistilanteita. Tämä on voinut johtua osittain siitä, että kuvasin vanhemmille tutkimuksellisten intressieni liittyvän ammatillisen työn kehittämiseen.

Koin vaikeaksi hahmottaa, missä määrin oli sopivaa osallistua palvelujärjestelmään ja auttamistyöhön liittyneisiin kantaa ottaviin pohdintoihin. Sosiaalityöntekijänä olin monista vanhempien jakamista kokemuksista tyrmistynyt, mutta koska tein tutkimusta, tuli minun säilyttää neutraalius kuulemaani. Jos huomasin näiden pohdintojen olevan vanhemmalle tärkeitä ja mikäli ne olivat korostuneet myös nuoren tarinassa, uskaltauduin keskustelemaan melko avoimestikin ajatuksistani yleisellä tasolla. Uskon ratkaisuni tukeneen sitä, että vanhemmalle on voinut muodostua kokemus kohdatuksi tulemisesta haastattelutilanteessa.

Tutkimuksen raportointivaiheessa pohdin, että olisin voinut saada edellä mainittuun liittyen aineiston tulkintaa syvemmäksi, mikäli minulla olisi ollut asiakastyöstä ajallisesti enemmän kokemusta. Jotkin oleelliset ulottuvuudet vanhempien kertomuksista ovat voineet jäädä tarkentamatta, tavoittamatta ja ymmärtämättä. Holstein ja Gubrium (1995, 45–46; ks. myös Romakkaniemi 2011, 75) esittävätkin, että haastattelijan taustatieto voi toimia resurssina, kun haastateltavaa aktivoidaan tarkastelemaan ja kuvailemaan kokemuksiaan tai tunteitaan. Siinä missä itse mietin paljon valmiuksiani haastatteluiden toteuttamiseen ja yritin löytää niistä tärkeimmät juonipolut, myös vanhemmat miettivät omaa kykyään kertoa nuoren tarinaa. Yhteisen tiedon tuottamisen lisäksi myös epävarmuus oli vanhemman ja minun jakama.

Tää asia on tietenkin käynyt mielessä tässä lähipäivinä ja mä mietin kauheasti sitä, että miten sitä osaa puhua [lapsesta].

Tuskan kohtaaminen ja kerronnan saamat merkitykset

Jo ensimmäiset vanhempien kanssa käymäni puhelinkeskustelut ja sähköpostien vaihdot saivat minut tuntemaan riittämättömyyttä ja rohkeuden puutetta. Vanhemmat ikään kuin haastoivat minua, mitä kykenisin vastaanottamaan ja toisaalta mitä minulla olisi oikeus kuulla. En pelännyt kuulemaani, vaan sitä, etten osaisi ilmaista itseäni vanhempien toimivalla tavalla. Mietin jatkuvasti, miten nuoren itsemurhasta voi vanhemman kanssa puhua, ja mitä sanoja on luvallista käyttää. Myöhemmin haastatteluiden litteroinnin yh-

teydessä havaitsin, että vaikka tein tutkimusta nuorten itsemurhasta, sana *itsemurha* esiintyi puheessani melko harvoin. Olin tietoisesti tai tiedostamatta kiertänyt sen. Myös vanhemmat olivat usein kiertäneet ilmaisun *lapseni itsemurha*. Syynä saattaa olla sen ääneen sanomiseen liittyvä häpeä. Sen sijaan lapsen itsemurhan toteutustapaa ja kuolemaan liittyneitä välittömiä tilannetekijöitä he saattoivat kuvata hyvinkin yksityiskohtaisesti. Näin kertomiseen liittyy tietynlainen ristiriitaisuus.

Koin vanhempien varsinaisen kohtaamisen puhelinkeskusteluista ja sähköpostitse käytyjä keskusteluista helpommaksi, vaikkakin jännitin paljon jokaisen vanhemman tapaamista. Mieltäni rauhoitti osittain se, että vanhemmat pystyivät tarkkailemaan minua ja näin ehkä saamaan lopullisen varmistuksen siitä, että pyrkimykseni olivat vilpittömät. Kömpelyytteni on varmasti ollut ilmeinen. Vanhemman tuska asettautui kohtaamisessa välillemme ja raamitti tilannetta, mikä teki vuorovaikutuksesta vääjäämättä tunnelatautuneen (ks. Uusitalo 2006, 87). Surun, ikävän, syyllisyyden ja vihan tunteet olivat vuorotellen tai rinnakkain tilanteessa läsnä.

Jokainen haastattelu toteutui siten, että olimme kahden vanhemman kanssa. Myös puhe- ja kirjoitustoteutuneen haastattelun alussa vanhempi totesi minulle, että on siirtynyt rauhaan paikkaan ja pyrkinyt luomaan itselleen turvallisen tilan haastattelua varten. Hän oli hankkinut matkapuhelimeensa kuulokkeet, jotta pystyisi keskittymään tulevaan. Kasvotusten toteutuneissa haastatteluissa istuimme vanhemman kanssa lähekkäin toisiamme, yleensä sohvalla tai pöydän ääressä toisiamme vastakkain. Kummankin jännitys näkyi vaihtelevasti käsien tärisemisenä tai hermostuneina liikkeinä. Haastattelun alussa etsimme kumpikin miellyttävää asentoa ja teimme omia valmistautumiseen liittyviä rituaalejamme. Katseemme kohtasivat usein tunnustelevasti ja ikään kuin kysyen, olemmeko valmiita aloittamaan. Kertoessaan jotkut vanhemmat välttelivät katsekontaktin ottamista minuun, minkä koin vanhemman keinoksi säilyttää etäisyys minuun tai hallita omia tunteitaan. Toiset puolestaan hakivat tiiviisti katsettani, minkä tulkitisin siten, että he halusivat minulta jonkinlaista vahvistusta kerronnalleen tai etsivät turvaa kipeiden tunteiden herätessä. Vaikka vanhemman tuskan kohtaaminen saattoi tuntua vaikealta, yritin olla kääntämättä katsettani pois.

Omien tunteideni työstämisen vaikeus liittyi kuitenkin erityisesti haastattelun jälkeen koittaneeseen eroamishetkeen. Irti päästäminen vanhemmasta herätti suurta haikeutta.

”En kokenut niinkään itse haastattelutilannetta raskaaksi, vaan hetken, kun jätimme hyvästit. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)”

Usean vanhemman kanssa kohtaamisesta ja kertomuksen rakentamisesta muodostui hyvin intiimi ja ajallisesti pitkä tilanne. Haastattelussa vanhemman kokemat ja kerronnan välittämät tunteet ovat siirtyneet väistämättä jonkinasteisesti minuun, minkä vuoksi tilanteesta palautuminen oli ristiriitainen kokemus. Uskon tunteiden siirtymisen selittävän kokemustani eroamishetken vaikeudesta. Mieleepä on erityisesti painunut erään haastattelumatkan viimeiset hetket. Kävelimme äidin kanssa kovassa lumipyryssä ja pakkasessa pienen kylän linja-autoasemalle. Hän halusi saattaa minut kotimatalle yhteisen päivämme päätteeksi. Jouduimme odottamaan ulkona saapuvaa kyytiäni jonkin aikaa ja juttelimme rauhaan sävyyn. Kyytini saapuessa minut valtasi tunne, että äiti vaikutti kovin hauraalta jäädessään katselemaan lähtöäni. Minun teki mieli halata häntä, mutta tyydyin koskettamaan olkapäälle hyvästiksi. Vilkutimme toisillemme vielä ikkunan läpi linja-auton lähdettyä liikkeelle. Kun äidin hahmoa ei enää näkynyt, liikutuin. Mielenkiintoista olisi tietää, miten vanhemmat kokivat eroamishetkemme. Oliko se heille helpotus henkisesti raskaan tilanteen jälkeen vai oliko heillä samanlaisia tuntemuksia kuin minulla?

Auttamistyön yhteydessä on käytetty käsitettä sijaistraumatisoituminen, jolla viitataan traumatyöskentelyn mahdollisiin vaikutuksiin auttajan kognitiivisissa toimintamalleissa ja niiden taustalla vaikuttavissa uskomuksissa luottamuksesta, turvallisuudesta, itsetunnosta ja olemassaolon tarkoituksesta (Bell 2008). Myös tutkimushaastattelun yhteydessä käsitteen käyttäminen on mielestäni perusteltua, kun tutkijan tarkoituksena on empaattisesti pyrkiä ymmärtämään traumatisoituneiden henkilöiden kokemuksia. Sijaistraumatisoitumisen myötä auttaja (tai tutkija) voi kokea kohonnutta pelkoa omasta tai läheistensä hyvinvoinnista, tuntea toisia ihmisiä ja heidän tarkoituseriään kohtaan lisääntyneitä epäluuloisuutta sekä nähdä myös omat vaikuttimensa paljon negatiivisemmassa valossa kuin tavallisesti. Hän voi kokea tarvetta hallita ihmisiä, mutta myös kokea tarvetta antaa itse toisten ohjailtavaksi. Sijaistraumatisoituminen voi johtaa sosiaaliseen eristytymiseen ja kyvyttömyyteen nähdä ilonaihetta tuottavia henkilökohtaisia nautintoja. Prosessin myötä henkilö voi kokea muutoksia käsityksissään henkisyydestä, toivosta ja maailmankuvasta. (Mt.)

Nissinen (2009, 140) kuvaa, että sijaistraumatisoituminen on seurausta toistuvasta kärsimyksen kohtaamisesta ja empaattisesta vuorovaikutuksesta vaikeuksia kohdanneiden ihmisten kanssa. tarinat julmuudesta, tuhosta ja pahuudesta liitetään sisäiseen tunteiden- ja tiedonkäsittelysystemiin, jolloin arvossa pidetyt uskomukset ihmisestä, elämäs-

tä ja omasta itsestä alkavat horjua. En koe, että vanhempien kohtaaminen ja tutkimuksen tekeminen itsemurhista olisi sinällään hankaloittanut elämäni. Tutkimusentekovuodet ovat tosin kaventaneet ihmissuhteitani. Ajoittain on ollut vaikea keskittyä ja nauttia muista elämään sisältöä tuovista asioista. Prosessin myötä olen pohtinut usein, mikä elämässä lopulta on tärkeää ja miten omaan elämäänsä voisi olla tyytyväinen. En kuitenkaan ajattele olevani sijaistraumatisoitunut, vaan pikemminkin yhdistän edellä mainitut asiat siihen, mitä tutkimusenteko prosessina lähtökohtaisesti vaatii.

Oman epävarmuuden sietämisen ja jaksamisen kannalta on ollut tärkeää oivaltaa, että tutkimukseen osallistuminen oli merkittävä kokemus myös usealle vanhemmalle.

”Äiti soitti perääni, kun olin jo kotimatalla. Kiitti kovasti käynnistäni ja totesi yhä, kuinka ihanaa se oli ollut. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)”

Vanhempien osallistumisen syyt jakautuivat kahtaalle. Osa vanhemmista halusi osallistua tutkimukseeni nimenomaan nuoren takia, toisten syyt puolestaan liittyivät korostuneesti omiin lähtökohtiin ja jäljellejääneen perheen selviytymiseen. Epäilemättä molemmat motiivit liittyivät jokaisen vanhemman kerrontaan, mutta vanhemmasta riippuen painotukset vaihtelivat. Karkeasti tulkittuna minulle syntyi vaikutelma, että mikäli vanhempi oli saanut etäisyyttä nuoren menetystä seuranneista tunteista, osallistumisen syyt ja näin kerronnan saamat merkitykset liittyivät vahvasti jäljellejääneisiin. Mikäli vanhemman selviytymisprosessi oli puolestaan kovin keskeneräinen, osallistumisen syyt ja kerronnan merkitykset liittyivät erityisesti nuoreen. Tuolloin vanhempi koki tärkeäksi jakaa omia kokemuksiaan nuoren elämästä ja kertoa tämän kuoleman jälkeen muodostuneesta uudesta ymmärryksestään. Tiedon jakaminen yleisesti vanhemmille ja nuorten itsemurhien ehkäisytyön edistymisen määrittävät kerronnan ensisijaiseksi motiiviksi ja merkitykseksi.

Mikäli vanhempi rakensi kertomustaan omista lähtökohdistaan ja jäljellejäänyttä perhetään ajatellen, kerronnan merkitys liittyi ensisijaisesti jäljellejääneiden auttamisjärjestelmän kehittämiseen. He toivoivat tutkimukseni osaltaan vaikuttavan siihen, että järjestelmästä olisi mahdollista muuttaa epäkohtia, joihin he olivat itse törmänneet menetyksen jälkeen (ks. Uusitalo 2006, 88). Erään vanhemman osallistumisen taustalla oli myös puolison toive.

Oikeastaan mä halusin meidän suhteen takia, osittain, siis en halunnut sen takia ainakaan jäädä pois tästä missään tapauksessa.

Tulkintani vanhempien osallistumisen syistä on perustunut heidän kertomaansa ja omiin vaikutelmiini. Osallistumisen taustalla on saattanut olla myös motiiveja, joista vanhemmat eivät ole olleet itsekään tietoisia tai joita he ovat pyrkineet salaamaan minulta. Osallistuminen on voinut näyttäytyä keinona tuoda esiin koettua vihaa ja katkeruutta tai kostaa syyllisiksi määritetyille.

Joillekin vanhemmille osallistumisen syy oli varsin henkilökohtainen, jolloin kerronnan merkitys liittyi vanhemman meneillään olleeseen elämänvaiheeseen ja haluun jäsentää elämänhistoriaansa. Eräät vanhemmat myös korostivat, että lapsen itsemurhasta puhumiseen liittyi terapeuttisia ulottuvuuksia (ks. Uusitalo 2006, 88). Parker (2005, 83) varoittaa tutkijaa lankeamasta ajatukseen, että tutkimukseen osallistuminen olisi haastatteluille terapeuttinen kokemus. En pitänyt tätä lähtökohtaisesti itsestään selvyytinä. Narratiivinen tutkimus mahdollistaa sen, että haastateltavan ja tutkijan yhdessä rakentama kertomus lisää paitsi kertojan myös tutkijan ja ympäristön ymmärrystä tutkimuskohteenä olevasta ilmiöstä. Narratiivisen terapian tavoitteena on puolestaan saada aikaan eheyttäviä muutoksia kertojan elämässä. (Romanoff 2005, 250.) Haastateltavan ja tutkijan on ymmärrettävä tutkimuksen ja terapian tavoitteiden erot.

Puhumisen terapeuttinen ulottuvuus konkretisoituu selkeästi erään vanhemman selviytymiseensä liittyneissä pohdinnoissa. Seuraavassa on ote keskustelustamme, jonka kävimme varsinaisen haastatteluosuuden jälkeen.

Aika jännä, miten pieni prosentti loppujen lopuksi tämmöiseenkin [tutkimukseen] pääsee mukaan. Jos ajattelee, että Suomessa on kymmeniä tuhansia, meitä vastaavassa tilanteessa olevia ihmisiä. Että miten itse siitä onkaan selvinnyt.

Kyllä mä niin kuin tähänkin [haastatteluun] tavallaan, pystyin tulemaan tilanteeseen, kun tiesin, ettei tähän kuole. ((Vanhempi hymähtää.)) Elikkä tavallaan, onhan tämä ainutlaatuinen mahdollisuus tavallaan saada puhua.

H.K.: Minua lämmittää kovasti, jos näin ajattelet.

Ulkopuoliselle, joka on tavallaan vähän terapiaa, vaikka et sä mikään terapeutti ole. On se terapiaa kaikille meille, ketkä pääsee puhumaan tästä. Se on sulle varmaan käynyt selväksi.

Haastattelupäivä oli ollut kolea ja pilvinen.

Katso, aurinko paistaa. ((Aurinko rupeaa paistamaan ikkunasta.))

4.4 TUOTETTujen KERTOMUSTEN KÄSITTELY, ANALYSOINTI JA TULKINTA

Aloitin litteroinnin heti ensimmäisen tekemäni haastattelun jälkeen. Hyödynsin pitkiä haastattelumatkoja siten, että minulla oli kannettava tietokone ja kuulokkeet mukana, jotta pystyin tekemään litterointia junassa. Tutkimuksen teon vaiheista litterointi on ollut kaikkein työläin ja puuduttavin. Joidenkin tukijoiden tapana on antaa litterointitehtävä apulaistensa hoidettavaksi. Kohdallani se ei ollut mahdollista. Toisaalta litteroinnin tekeminen itse on helpottanut aineiston analysointia ja mahdollistanut haastatteluihin sisältyneiden tunnelmien mielessä pysymisen raportointivaiheessa. Koin myös tärkeäksi voidessani sanoa vanhemmille, että vastasin haastatteluiden käsittelystä kokonaisuudessaan.

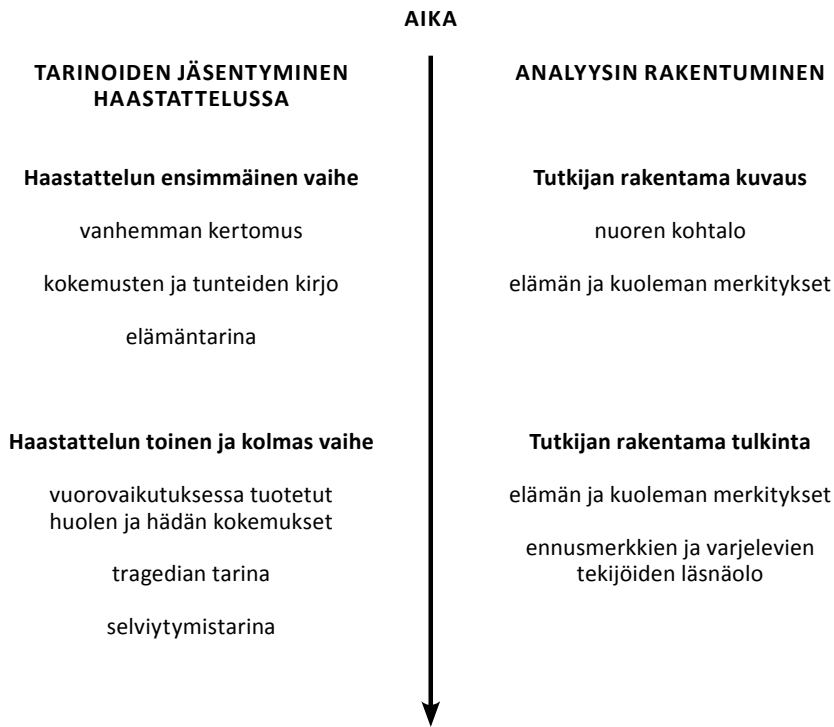
Varsinaiset haastattelut kestivät yhdestä neljään tuntiin. Lähes jokainen haastattelu sisälsi kuitenkin runsaasti haastattelun ulkopuolista keskustelua, joka pitkitti tilannetta. Esimerkiksi pisimmän neljä tuntia kestäneen haastattelun yhteyteen olen merkinnyt itselleni muistiin, että vuorovaikutustilanne kesti kuusi tuntia. Pääsääntöisesti jätin varsinaiseen haastatteluun kuulumattomat väli- tai lopetuskeskustelut kuitenkin litteroinnista pois. Hänninen (1999, 30–31) kuvaa, että yhteistä eri lähtökohdista toteutettavalle narratiiviselle tutkimukselle on kiinnostus tarinalliseen merkitysrakenteeseen ja tapahtumaketjuihin liittyvien merkitysten analyysiin. En tiennyt vielä litterointivaiheessa, miten tulisin aineiston käsittelemään ja analysoimaan. Tutkimustehtävän kannalta olin kuitenkin kiinnostunut vanhempien kertomusten sisällöstä niiden muodon sijaan (ks. Laitinen & Uusitalo 2008, 131). Tämä on suunnannut tarkkuutta, jolla litteroinnin tein.

Pyrin tekemään litteroinnin sanatarkasti sisällön tallentamiseksi, mutta taukojen kestot, äänen painot ja ilmenneet tunteet, kuten naurun ja liikituksen, merkitsin ylös tapauskohtaisesti sen mukaan, minkä arvioin olevan itselleni jälkikäteen tarpeen tunnelman tavoittamiseksi. Litteroinnin jälkeen anonymisoin jokaisen haastattelun siten, että poistin siitä muun muassa henkilöiden ja paikkojen nimet, tarkat päivämäärät ja ilmeisimmät murre sanat. Olin tarjonnut vanhemmille mahdollisuutta saada litteroidun haastattelun itselleen ja eräät halusivatkin sen luettavaksi. Pari vanhempaa halusi täydentää kertomustaan lukemansa pohjalta. Eräät puolestaan jakoivat minulle, millaisia ajatuksia ja tunteita haastattelun näkeminen tekstinä oli heissä herättänyt.

Tapani asennoitua aineistoon tuo tutkimukseeni fenomenologisen ulottuvuuden; olen pyrkinyt lähestymään kertomuksia niitä *ihmetellen* (ks. Perttula 1993, 267–268). Narra-

tiivisuuden rinnalla ihmettelevä asenne tukee vanhempien kokemusten ja heidän niille antamien merkitysten ymmärtämistä (ks. Granfelt 1998; Väyrynen 2007; Gauffin 2012). Aloitin litteroinnin jälkeen aineiston toistuvan luennan saadakseni käsityksen kertomusten muodostamasta kokonaisuudesta. Kertomuksissa toistui samoja teemoja, joihin tuli tarttua, mutta olin jumissa itse toteutuksen kanssa. Aineiston laajuus ja sivumäärä tuntuivat hallitsemattomalta. Päädyin ratkaisuun, että aineistoa oli pilkottava tutkimuskysymyksiä myötäillen. Aineiston käsittely helpottui huomattavasti, kun pystyin jakamaan sitä osiin ja etsimään kullekin tutkimuskysymykselle vastausta sille määrätystä osasta. Jo tuossa vaiheessa tutkimuskysymyksiä oli kolme, joskin ne täsmentyivät analyysin edetessä. Niin ikään haastattelut olin toteuttanut kolmivaiheisena, kuten edellisessä aluvussa kuvasin.

Koska ensimmäinen tutkimuskysymys liittyy nuoren elämän ja itsemurhan saamiin merkityksiin vanhempien kertomuksissa, katsoin haastattelun ensimmäisen vaiheen vastaavan kysymykseen parhaiten. Ensimmäinen vaihe oli perustunut vanhempien vapaaseen kerrontaan, jolloin uskoin merkitysten löytyvän mahdollisimman autenttisina kyseisestä vaiheesta. Toinen ja kolmas tutkimuskysymys perustuvat käsitteisiin ennusmerkit ja varjelevat tekijät, joille löydetty elämän ja itsemurhan merkitykset muodostavat tulkinnallisen pohjan. Näin ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden tulkinnassa hyödynnettäväksi tulivat haastattelun toinen ja kolmas vaihe. Selkiytän tarinoiden jäsentymistä haastatteluissa ja haastatteluvaiheiden tuottamien tarinoiden merkitystä tutkimuksessa suhteuttaen ne aikajanaan, joka kuvaa nuoren elämäntulkua ja tutkimuksen etenemistä kronologisesti (Kuvio 4).

Kuvio 4 - Tarinoiden jäsentymisen haastatteluissa ja analyysin rakentuminen

Polkinghorne (1988, 35; 1995, 13–16) jakaa tarinallisen tutkimuksen paradigmaattiseen ajatteluun perustuvaan *tarinoiden analyysiin* (analysis of narrative) ja narratiiviseen päättelyyn pohjautuvaan *tarinalliseen analyysiin* (narrative analysis). Jaottelun taustalla on Brunerin (1986, 11–12) jäsenitys ajattelun paradigmaattisesta ja narratiivisesta luonteesta, jota kuvasin luvussa 4.1. Paradigmaattisella ajattelulla pyritään siis asioiden luokitteluun, loogis-rationaaliseen päättelyyn ja ilmiöiden selittämiseen. Narratiivinen ajattelu on puolestaan pyrkimystä inhimillisen toiminnan ymmärtämiseen. (Mt.) Tarinoiden analyysissä tutkimusaineistoksi kerättyjä tarinoita yhdistellään jonkin logiikan perusteella, tematisoidaan, luokitellaan ja tyypitellään laadullisessa tutkimuksessa totuttuun tapaan. Analyysi voi edetä aineistolähtöisesti eli induktiivisesti tai teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. Tutkimusaineisto on tarinallista, sen sijaan analyysimenetelmältä tätä ei edellytetä. (Polkinghorne 1988, 35; 1995, 13–16.)

Tarinallisella analyysillä puolestaan tarkoitetaan sitä, että aineistosta rakennetaan analyysin avulla tarinallisia tulkintoja. Tavoitteena on, että tarinan yksittäiset elementit si-

dotaan juonellistamisen avulla koherentiksi kokonaisuudeksi. Eri tapahtumia ja asioita suhteutetaan toisiinsa ja ajatellaan, että niiden välillä vallitsee juonirakenne. Jälkikäteen pyritään näin esimerkiksi osoittamaan, miten jokin lopputulos on mahdollisesti syntynyt. Kerronnallisuus näkyy analyysitavassa, mutta itse aineiston ei tarvitse olla tarinamuodossa. (Polkinghorne 1988, 35; 1995, 13–16.) En lähtökohtaisesti sitoutunut kumpaankaan tarinallisen tutkimuksen analyysitapaan, mutta analyysin ja tulkinnan edetessä havaitsin ratkaisujeni sisältävän piirteitä kummastakin menetelmästä.

Mykkänen (2010) on väitöskirjassaan edennyt kerronnallisen haastatteluaineiston kanssa siten, että hän on kokonaisuuden hallitsemiseksi tiivistänyt kunkin haastattelun tutkimuskysymyksiään vastaavaksi tarinaksi. Vaikka tutkimuksessani käytän käsitteitä kertomus ja tarina väljästi toistensa synonyymeinä, kertomusten käsittely ja analysoinnin jäsentäminen tulevat lähelle Mykkäsen kuvaamaa toteutustapaa. Olen tiivistänyt haastattelun ensimmäisen vaiheen nuoren elämäntarinaksi niiden juonien avulla, jotka korostuivat vanhemman kerronnassa. Vanhempi antoi tietyille tapahtumille ja asianteiloille kerronnassaan runsaasti tilaa, palasi niihin ja mahdollisesti jäi joihinkin sisältöihin ikään kuin jumiin. Analyttisesti ilmaistuna elämäntarinoiden tiivistäminen on merkinnyt narratiivien strukturointia eli tiiviiden tarinoiden tekoa analyysin pohjaksi. Elämäntarinoiden ydintunnelmaa kuvastamaan olen nimennyt teemat, joiden alle olen sijoittanut kunkin elämäntarinan. (Vrt. mt., 55–56.) Koska haastattelun ensimmäinen vaihe perustui vanhemman vapaaseen kerrontaan ilman ohjailevia tai tarkentavia kysymyksiä, on elämäntarinoiden tiivistämisen lähtökohtana viidennessä luvussa ollut aineistolähtöinen luenta. Tosin huomattava on, että elämäntarinoiden juonet ovat yhdistettävissä olemassa olevaan itsemurhateoriaan ja käsityksiin itsetuhosta. Juonet kiinnittyvät luvussa 3.2 kuvaamaani jakoon itsetuhoon vaikuttavista tekijöistä sekä itsetuhon taustalla oleviin tavoitteisiin ja kuolemankäsityksiin (Nissilä 1995; Solomon 2002).

Elämäntarinoiden tiivistämisen rinnalla ryhdyin lukemaan litteroiduista haastatteluista niiden ensimmäisiä vaiheita esittäen aineistolle ensimmäisen tutkimuskysymyksen. Alleviivasin vanhempien kertomuksista toistuvia samankaltaisia sisältöjä nuoren elämään ja itsemurhaan liittyen. Usein näiden sisältöjen yhteydessä esiintyi sana elämä ja kuolema tai vanhempi kertoi olomuotoon liittyvistä ajatuksistaan epäsuorasti. Löytämiäni sisältöjä käsitelin elämän ja kuoleman alateemoina, jotka yhdistyivät vähitellen usean luentakerran kautta pääteemoiksi. Hahmottelin papereiden marginaaleihin elämän ja kuoleman merkityksille kuvaavia nimityksiä löytämiäni teemojen avulla. Kokosin mer-

kitykset lopulta yhteen ja varmistin, että nimitys tuntui kuvaavalta sijoitettuani sisällöltään sopivat teemat kunkin merkityksen alle. Kahden nuoren omiin kirjoituksiin perustuvia kertomuksia käsittelin tällä samalla menetelmällä eli pyrin löytämään niistä juonipolut elämän ja kuoleman merkityksiin. Kokonaisuudessaan näin muovautunut viides luku on luonteeltaan kuvailevaa ja sen funktio on toimia taustana, joka mahdollistaa tulkinnan syventämisen kuudennessa luvussa ja tekee siitä ymmärrettävän.

Litteroitujen haastatteluiden toisia ja kolmansia vaiheita luin toisen ja kolmannen tutkimuskysymyksen avulla. Etsin vanhempien kertomuksista ennusmerkkeihin ja varjeleviin tekijöihin yhdistettäviä sisältöjä, jotka kiinnittyivät usein kysymyksiin nuoren itsemurhan syistä ja siitä, kenelle vastuu tapahtuneesta kuului. Kunkin haastattelun toinen ja kolmas vaihe muodostivat elämäntarinalle ajallisen jatkumon muotoutuen nuoren tragedian tarinaksi ja vanhemman omaksi selviytymistarinaksi.⁸ Kertomuksista nousi jälleen alateemoja, jotka oli mahdollista yhdistää ennusmerkkeihin ja varjeleviin tekijöihin liittyviksi suuremmiksi teemakokonaisuuksiksi. Tein kustakin haastattelusta uuden Word-dokumentin, johon nimesin pääteemat, ryhmittelin niiden alle alateemat ja teemoihin liittyneitä kuvaavimpia otteita vanhempien kertomuksista. Näin sain jälleen supistettua kutakin haastattelua.

Lopuksi muodostin vielä yhden Word-dokumentin, jonne keräsin kustakin supistetusta haastattelusta teemat ja yhdistin eri nimellä kulkeneet samansisältöiset teemat yhdeksi kokonaisuudeksi. Merkitsin teemojen yhteyteen ne haastattelut, joissa sisältö oli esiintynyt, jolloin niihin palaaminen oli vaivatonta analyysin edetessä. Näin syntyneen tiedoston pituus oli kymmenen sivua. Kuudes luku pohjautuu sen käsittelyyn. Toki tulkinnassa alkuperäisiin litteroituihin haastatteluihin on pitänyt palata toistuvasti, mutta kyseinen tiedosto on toiminut ikään kuin temaattisena käsikirjoituksena, jonka mukaan olen edennyt. Hyvärinen (2006, 17) toteaaakin, että temaattiseen luentaan liittyvä sisällysanalyysi helpottaa suurten aineistojen johdonmukaista käsittelyä. Temaattisen käsikirjoituksen osa-alueita olen analysoinut ja tulkinnut suhteessa teoreettiseen ja käsitteelliseen taustaan. Näin analyysi kuudennessa luvussa on ollut väljästi ymmärrettynä teoriaohjaavaa. (Vrt. Romakkaniemi 2011, 80; 82; ks. Tuomi & Sarajarvi 2002, 99.)

⁸ Palaan kertomusten sisältämien eri tarinoiden merkityksiin analyysissa tarkemmin luvussa 5.1.

Kokoavasti tutkimusprosessini sisältää elementtejä niin tarinoiden kuin tarinallisesta analyysistä. Elämäntarinoiden rakentuminen ja niiden paljastamat elämän ja kuoleman merkitykset perustuvat temaattiseen sisällönanalyysiin. Olin kiinnostunut siitä, miten vanhemmat kertomuksissaan jäsensivät lapsen elämää eli millaisia merkityksellisiä tapahtumia he siihen liittivät. Huomioni kiinnittyi ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden kautta myös siihen, miten nämä elämän aikaiset ydinkohdat olivat vanhempien kokemuksissa yhteydessä nuoren itsemurhaan. Ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden tulkinta mahdollistui erityisesti synn ja vastuun teemojen tarkastelun kautta. Näin viidennessä ja kuudennessa luvussa tutkimuskysymyksiin vastaaminen on perustunut tarinoiden analyysiin ja sen mahdollistamaan sisällönanalyysiin. Vanhempien tarinat nuoren elämästä, kuoleman jälkeisestä ajasta ja omasta selviytymisestä sisältävät puolestaan juonellisen ja ajallisen jatkumon (vrt. Alasuutari 1999, 127; 131), joka sitoo tarinat koherentiksi kokonaisuudeksi pohjautuen narratiiviseen ajatteluun. Eri tarinat ikään kuin kehystävät tutkimusta. Elämäntarina muodostaa pohjan hallitsevalle tragedian tarinalle ja näiden rinnalle asettuu ohuimpana selviytymistarina.

Kuten luvut 5 ja 6 jäljempänä osoittavat, tarinat jäsenyvät eri tasoilla kulkevana ja toisaalta niiden kulkua rajoittavat tietyt reunaehdot (vrt. Romakkaniemi 2011, 82–83). Kertomukset käsittelevätkin paitsi ihmisten kokemuksia ja niille annettuja merkityksiä, myös niitä sosiaalisia konteksteja, joihin ne sijoittuvat ja joissa kertojat elävät (Riessman 2001, 74–75; 2008, 13; Polkinghorne 2004, 59). Riessman (2008, 58) kuvaakin, että erilaisiin ilmiöihin liittyvät selitykset kertovat kulttuurisista käsityksistä eli ne heijastavat yhteiskunnassa vallitsevia asenteita ja toimintamahdollisuuksia. Myös vanhempi on rakentanut kertomustaan lapsen elämästä sen määrittämänä, mitä ajallisesti ja kulttuurisesti pidetään hyväksyttävänä toimintana ja tavoiteltavana hyvänä elämästä (vrt. Polkinghorne 2004, 59–60).

Aineiston analyysin ja tulkinnan yhteydessä on tullut pohdittavaksi myös oikeanlaisen raportointitavan löytäminen. Kamppailin koko kirjoitusprosessin ajan vaikeuden kanssa, miten kirjoittaa itsemurhailmiöstä ilman sentimentaalisia ilmaisuja, kun tutkimustehtävä ja -asetelma ovat sensitiivisiä. Haastattelut olivat olleet tunnepitoisia ja niistä irtaantuminen raportointivaiheessa oli vaikeaa. Lisäksi halusin käyttää sanavalintoja ja yrittää kirjoittaa sen sävyisesti, miten vanhemmat olivat minulle kokemuksistaan kertoneet. En halunnut ilmaisuillani vähätellä vanhempien kokemuksia. Toisaalta tieteellinen kirjoitustyyli edellyttää dramatisoinnin, kanta-aottavien ja arvolatautuneiden ilmaisujen vält-

tämistä. Jotta kertomusten analysointi, tulkinta ja raportointi on ollut mahdollista, niihin liittyvien ratkaisujen on täytynyt olla perusteltavissa itselleni. (Vrt. Uusitalo 2006, 95–96.)

4.5 SENSITIIVISYYS JA EETTISTEN VALINTOJEN MERKITYS

Tässä luvussa erittelen sensitiivisyyden ja eettisten valintojen merkitystä koko tutkimusprosessini kannalta. Sensitiiviset aiheet korostavat tunteiden arvoa tiedon, tietämisen ja tahdon rinnalla. Niissä korostuu myös tutkijan eettinen vastuu. (Laitinen & Uusitalo 2007.) Koska käsitän kunkin nuoren elämäntarinan olemukseltaan ainutkertaisena ja olen pyrkinyt ymmärtämään vanhempien kokemusten merkityksiä nykyisyydessä, tutkimuksessani voidaan ajatella korostuvan sensitiivisyyden lajeista historiallisen sensitiivisyyden (ks. Pohjola 2003, 55–57; ks. myös Romakkaniemi 2011, 88).

Yleisesti eettisesti kestävä tutkimuksen toteuttaminen edellyttää tutkimuksen riskien ja hyötyjen punnitsemista niin tekojen, valintojen kuin tekemättä jättämisen suhteen (Laitinen & Uusitalo 2007). Eettiset valinnat koskevat aiheen rajausta, tutkimushenkilöiden valintaa, aineistonkeruuta, analyysiä, tulkintaa ja raportointia (Lee & Renzetti 1993, 6; Kvale 1996, 111). Sensitiivisiin aiheisiin liittyvien tutkimusten normeja voidaan lähestyä Cookin (1995) jaottelun pohjalta, jonka hän on esittänyt surun tutkimuksen miniminormeiksi. Hänen mukaansa (1) osallistujilta tulee saada vapaaehtoinen suostumus tutkimukseen, (2) osallistujilla tulee olla mahdollisuus vetäytyä tutkimuksesta niin halutessaan, (3) on vältettävä tarpeetonta kärsimystä ja tuskaa, (4) tutkimuksen hyöty yksittäiselle osallistujalle tai yhteiskunnalle, mieluummin molemmille, pitäisi olla suurempi kuin sen aiheuttamat riskit tai kärsimys ja (5) tutkimuksen tekijän tulisi olla tehtävään pätevä. (Mt.; ks. myös Cook 2001.) Lähestyn pohdintoja tutkimukseni eettisyydestä tutkimuksen teon eri vaiheiden ja Cookin (1995; 2001) normien pohjalta.

Tutkimusaiheeni on ollut luonnollinen jatko pro gradu -tutkielmalleni, jossa kiinnostus kohdistui nuorten miesten itsemurhien ja itsemurhayritysten käsittelyyn lehdistössä (Kiuru 2009). Oman kiinnostukseni lisäksi aiheen rajaaminen nuoriin oli mielekästä pro gradun kautta syntyneen tietämyksen vuoksi. Jatkotutkimuksissa halusin laajentaa osaamistani keräämällä nimenomaan haastatteluaineiston, jonka arvioin tutkimustehtävän täsmentymisen jälkeen olevan myös tarkoituksenmukaista. Tutkimussuunnitelman työstövaiheessa useampi henkilö kehotti minua harkitsemaan, kannattaisiko käyttää

olemassa olevaa tai kirjoituskutsuin kerättävää aineistoa haastatteluiden toteuttamisen sijaan, koska valitsemani polku näyttäytyi työläältä ja henkisesti raskaalta. Halusin henkilökohtaisen mielenkiinnon ohjaavan työtäni ja torjuin ehdotukset. Lisäksi omana varovaisena ajatuksenani oli jo tuolloin, että toteuttamalla haastattelututkimuksen tulisin tekemään suomalaisen itsemurhatutkimuksen ja sensitiivisen tutkimuksen kannalta jotain merkityksellistä. Myöhemmin vanhempien kohtaaminen vahvisti tätä etukäteisajatustani ja poisti viimeistään prosessin alussa olleet epäilyni oikeudesta tutkia aihetta. Moni vanhemmista totesi jo ensimmäisten keskusteluidemme yhteydessä, että tekemäni kaltaista tutkimusta tarvitaan. Tosin jotkut olivat myös kiinnostuneita kuulemaan, mihin tutkimusaiheeni valinta oli perustunut. Perusteluni kiinnittyivät Virokankaan (2007) ajatukseen, että aiheen valintaan liittyy kiinnostuksen lisäksi sekä sattumaa että harkintaa.

Tutkimussuunnitelma valmistui kesällä 2010, minkä jälkeen ryhdyin suunnittelemaan haastatteluiden toteutusta. Koin tuolloin aiheelliseksi arvioida omaa sitoutumistani tutkimuksen toteuttamiseen vielä kertaalleen. Olinko valmis saattamaan tutkimuksen loppuun kohtuullisessa aikataulussa? Aineistonkeruun aloittaminen merkitsi mielestäni ehdotonta sitoutumista haastateltavia kohtaan. Heillä olisi oikeus odottaa, että jaksan ja haluan saattaa tutkimuksen loppuun ilman turhia katkoksia. Pohdittuani huolella motivaatiotani vakuutuin, että oli oikea aika edetä tutkimuksen kanssa.

Aiheen valinnan ja rajauksen tavoin teoreettiset ja metodologiset sitoumukset ovat eettisiä ratkaisuja. Ne ilmaisevat tutkijan sitoumuksia, ottavat kantaa ja sisältävät ideologisia määrittelyjä. Niiden kautta tutkija määrittelee todellisuutta. (Pohjola 2003, 59.) Narratiivisen tutkimuksen toteuttaminen on ollut eettinen valinta. Narratiivisuuden avulla olen arvioinut tavoittavani vanhempien kokemukset puhtaimmillaan ja saavuttavani ymmärryksen nuorten elämästä siinä laajuudessa, kuin se on mahdollista. Narratiivisuus on mahdollistanut vanhemmille myös selviytymistarinan rakentamisen haastattelutilanteessa, mikä on tehnyt näkyväksi heillä olevia voimavaroja ja resursseja menetyksestä huolimatta (ks. Romakkaniemi 2011, 85). Lisäksi narratiivista lähestymistapaa käytetään itsemurhan tehneiden läheisille suunnatuissa, ammatillisesti ohjatuissa vertaistukiryhmissä (Narumo 2010). Narratiivisuus on myös terapiamuoto. Nämä kytkökset ovat osaltaan perustelleet teoreettis-metodologisia valintojani. Romanoffin (2005, 249–250) mukaan narratiivisessa tutkimuksessa ja narratiivisessa terapiassa onkin yhtymäkohtia.

Kummassakin lähtökohtana on ihmisen kertoma tarina, joka rakentuu vuorovaikutuksessa kuulijan kanssa tunteiden sävyttämänä.

Aineistonkeruun kannalta eettiset pohdinnat liittyvät tutkimukseen suostumiseen, sitoutumiseen ja siitä irrottautumiseen (Laitinen & Uusitalo 2007). Osallistujien vapaaehtoisuus, oman henkilökohtaisen sitoutumisen määrittäminen sekä mahdollisuus vetäytyä tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa ovat osa ihmisoikeuksien kunnioittamista. Näin ne ovat myös osa tieteellisen tutkimuksen eettisyyttä. (Cook 2001.) Lisäksi tutkijan on huolehdittava siitä, että osallistujat todella ymmärtävät, mihin osallistuvat (Cook 1995; 2001; Kuula 2006, 106–108). Tutkimusprosessin alusta saakka pidin tärkeänä, että haastatteluun halukkaiden vanhempien tulee ilmoittautua minulle itse, jolloin osallistuminen oli täysin vapaaehtoista. Tämä toteutui aineistonkeruuseen liittyvien käytännön valintojen nojalla. Koska etsin haastateltavia vertaistukeen perustuvan järjestön jäsentiedotteen kautta, osallistujat ilmaisivat kiinnostuksensa tutkimustani kohtaan vapaaehtoisesti. Näin vältyin tutkimuslupabyrokratialta, mutta samalla tutkimuksen eettisyys korostui (ks. Laitinen & Uusitalo 2007, 317–318). Päädyin julkaisemaan haastattelukutsun ensin vain yhden foorumin kautta, koska en voinut olla varma, kuinka suurta kiinnostusta se herättäisi. En halunnut joutua sanomaan ”ei” sopiville haastateltaville tai arvottamaan heidän valikoimistaan tutkimukseeni. Kaikkien kokemukset ovat yhtä arvokkaita. Ratkaisu oli oikea, sillä haastateltavat löytyivät pian (ks. Uusitalo 2006).

Valtaosa vanhemmista lähestyi minua sähköpostitse, joihin vastasin kertomalla tutkimuksestani ja itsestäni. Muutama vanhempi otti minuun yhteyttä puhelimitse, jolloin en saanut varoitusta kiinnostuksesta, vaan minun tuli yllättävässäkin tilanteessa osata kertoa tutkimuksen lähtökohdista. Vaikka keskusteluhetki ei olisi ollut minulle otollinen, pyrin kuitenkin toteuttamaan sen sillä hetkellä, koska en tiennyt, miten vaikeaa soittaminen oli vanhemmalle ollut.

Yhtä vanhempaa lukuun ottamatta haastateltavien löytyminen on ollut sidoksissa vertaistuen jäsentiedotteeseen. Poikkeuksen tehnyt vanhempi löytyi yhteisen tuttavamme kautta. Hänen kohdallaan eettisten normien toteutumista piti arvioida erityisen huolella. Kun juttelin ensimmäisen kerran puhelimesta hänen kanssaan, pyrin kertomaan mahdollisimman selkeästi tutkimustehtävästäni ja tarkoituseristäni. Hän oli kuullut niistä aiemmin vain yhteiseltä tuttavaltamme, joka pyynnöstäni oli tiedustellut hänen halukkuuttaan osallistua tutkimukseeni. Korostin, että yhteisen tuttavamme pyyntö ei velvoittanut häntä millään lailla ja hän sai tehdä rauhassa päätöksen osallistumisestaan keskuste-

lumme pohjalta. Hän ei kokenut tarpeen kysyä laajemmin tutkimuksestani, vaikka tarjosin siihen useita tilaisuuksia. Saimme sovittua haastattelun toteutuksesta puhelinkeskustelussamme. Minulle jäi tunne, etten painostanut häntä osallistumaan. Hänen haastattelunsa oli tarkoitettu *pilotiksi*, mutta aikataulullisista syistä eräs jäsentiedotteen kautta löytynyt vanhempi olikin lopulta ensimmäinen haastateltava. Itse haastattelutilanteeseen vein mukana jäsentiedotteessa julkaistun haastattelukutsun. Näin kaikilla osallistujilla oli sama etukäteistieto nähtävillä kirjallisessa muodossa. Pyysin myös jokaiselta vanhemmalta kirjallisen suostumuksen haastattelun ja mahdollisten oheisaineistojen hyödyntämiseen väitöskirjaan ja sitä seuraaviin tutkimuksiini.

Koska haastateltavat löytyivät yhtä poikkeusta lukuun ottamatta vertaistukeen perustuvan järjestön kautta, pohdittavaksi tuli, ketkä tutkimukseeni lopulta valikoituisivat ja ketkä jäisivät tutkimukseni ulkopuolelle. Yleisesti järjestöjen jäsenistön voidaan katsoa koostuvan henkilöistä, joilla on tiedollisia ja taidollisia resursseja osallistua sen toimintaan. Haastattelukutsu ei myöskään ollut kaikkien lapsen itsemurhakuoleman kokeneiden vanhempien luettavissa ja toisaalta sen lukeneisiinkin se vetosi vain osaan. On perusteltua ajatella, että tutkimukseeni mukaan valikoituneet vanhemmat ovat jossain määrin oppineet työstämään asioitaan puhumalla. Luokittelisinkin valtaosan tutkimukseni vanhemmista taitaviksi puhujiksi. Usealla oli mielestäni jopa kertojantaito. He, jotka kokivat puhumisen vieraammaksi, varmistelivat minulta kertomansa oikeellisuutta usein ja jotkut olivat kirjoittaneet itselleen tukilapun haastattelun ajaksi. Tukeutuminen etukäteen kirjoitettuun oli lopulta kuitenkin vähäistä.

Se, miten paljon vanhemmat olivat puhuneet lapsen itsemurhasta aiemmin eri yhteyksissä, vaihteli. Jotkut olivat puhuneet useastikin erikokoiselle yleisölle lapsen kuolemasta, toiset taas kertoivat mahdollisesti ensimmäistä kertaa vieraalle lapsen elämästä ja itsemurhasta, ainakin niin intiimisti ja kattavasti mihin haastattelun kerronta ylsi. Tutkimuksen ulkopuolelle uskon jääneen vanhempien, joille muistojen sanoittaminen lapsesta on liian kipeää tai joiden syyllisyyden ja häpeän tunteet ovat muodostuneet ylitypääsemättömiksi. Osallistujat ovat kokeneet selviytyneensä sanan jossain merkityksessä ja riittävästi, jolloin oma menetys jäi haastatteluhetkellä toisarvoiseen asemaan suhteessa siihen, mitä vanhempi uskoi osallistumisellaan saavuttavansa itselleen ja muille. He ovat arvioineet osallistumisen tuottavan enemmän hyötyä kuin kärsimystä. Eräs vanhempi totesi minulle, että haastatteluun osallistuminen on ollut ”*ainutlaatuinen tilaisuus*” kertoa omasta lapsesta ja menetyksestä, sillä jokainen kertomiskerta keventää

omaa tuskaa. Vanhemman suhtautuminen haastatteluun tulee lähelle Beresfordin (2008) ajatusta oikeudesta osallistua tutkimukseen, jonka hän on liittänyt mielenterveyspalveluiden käyttäjiin. Hän näkee tutkimukseen osallistumisen hyödyllisenä, sillä juuri *eletystä kokemuksesta* kertominen auttaa ymmärtämään ilmiötä, antaa tutkimukselle uusia näkökulmia ja on yksi yhteisöllisten etujen edistämisen tapa (mt.). Nämä hyödyt asettuvat lähelle niitä motiiveja ja tavoitteita, joita tutkimukseni vanhemmilla on osallistumisen taustalla ollut.

Vaikka ennen haastatteluiden toteutusta lähdin siitä, että osallistumiskyvyn arviointi on viime kädessä vanhemman vastuulla, ehdottomaksi kriteeriksi osallistumiselle asetin, että itsemurhamenetyksestä oli pitänyt kulua riittävän paljon aikaa. Sen, mikä olisi riittävää, katsoin olevan määriteltävissä tapauskohtaisesti. Aika määreenä oli perusteltavissa oleva kriteeri sen arvioimiseksi, oliko osallistuja tarpeeksi tasapainoinen haastateltavaksi. Haastattelu ei saanut järkyttää vanhemman mieltä. Ottaessaan minuun yhteyttä vanhempi teki oman määrittelynsä, että selviytymisprosessi oli edennyt hänestä vaiheeseen, joka mahdollisti osallistumisen tutkimukseeni. Haastatteluita edeltäneessä yhteydenpidossa minulla ei herännyt kenenkään vanhemman kohdalla epäilystä, että tämä olisi ollut kykenemätön osallistumaan. Näin määrittelin osaltani kriteerinä olleen riittävän ajan vanhemmasta syntyneen vaikutelman perusteella.

Koska omat tieteelliset lähtökohtani eivät antaneet minulle pätevyyttä kokemusten terapeuttiseen työstämiseen, oli osallistujien suojelemisen ja oman jaksamiseni kannalta tärkeää, ettei kenelläkään haastateltavalla ollut tilannetta kohtaan ammatilliseen terapeuttiseen työstämiseen liittyviä odotuksia tai tavoitteita. Tämän varmistaminen edellytti kattavaa keskustelua tutkimuksen lähtökohdista osallistujien kanssa. Olin tutkija, joka toteutti haastattelut saadakseen tarvitsemaansa tietoa. Pyrkimyksenä ei ollut niinkään saada aikaan muutosta osallistujien elämään, vaikka haastatteluiden sivutuotteena osallistujille saattoi syntyä tunne eheyttävästä kokemuksesta ja jopa terapeuttisesta työstämisestä ilman ammatillista viitekehystä. (Ks. Laitinen & Uusitalo 2008, 116.)

Haastatteluiden toteuttamisen jälkeen en kokenut kenenkään vanhemman mukaan ottamisesta tutkimukseen varsinaisesti syllisyyttä. Vain yhden vanhemman kohdalla panin merkille itse haastattelutilanteessa, että lapsen kuolema oli jättänyt jäljet, jotka olivat vanhemmasta myös fyysisesti havaittavissa. Hänen oli vaikea asettua tilanteeseen, vaikka itse haastattelu toteutuikin onnistuneesti. Joidenkin vanhempien kohdalla ehdotin tauon pitämistä haastattelussa, kun tunteet nousivat pintaan siten, että kertominen oli

vaikeaa. Yksi haastateltavistani rupesi voimaan fyysisesti pahoin kesken kerronnan, mitä muistan pelästyneeni.

”Haastattelun lopussa palasimme vielä hänen oloonsa. [Vanhempi] totesi, että Surunauhan ryhmän kokoontumisten jälkeen olo on myös yleensä paha. Vaikka hän koki haastattelun vaikeaksi, totesi hän myös painokkaasti, että hän uskoo tutkimuksestani olevan joskus jollekin apua, minkä takia kertominen on tärkeää ja olo kestämissä arvoista. Hän piti minua oikeana ihmisenä tekemään tätä tutkimusta. (tutkimuspäiväkirja, H.K.)”

Haastatteluiden toteuttaminen on vaatinut herkkyyttä ja oivallusta aistia haastateltavien mielentiloja ja tarvittaessa pysähtyä kuultuun, mutta myös ymmärrystä vetäytyä kertomuksen juonesta, joka on aiheuttanut vanhemmalle kohtuutonta tuskaa (vrt. Granfelt 1998, 40). Moni vanhempi kuitenkin torjui yritykseni siirtyä toiseen juonipolkuun, he halusivat mennä läpi kipeimmän. Tämä on mielestäni kertonut heidän luottamuksestaan omaa selviytymistään kohtaan, mutta myös luottamuksesta minuun tutkijana ja ihmisenä. Haastattelutilanteessa menetelmällinen osaaminen on ollut tärkeää, mutta oman persoonan ja sen tietoisien käytön katson olleen haastatteluiden onnistumisen ja oman kompetenssin määrittämisen kannalta merkityksellisempää. Olen pyrkinyt olemaan oma itseni. En ole myöskään teeskennellyt osaavani enempää kuin todellisuudessa osaan.

Laitinen ja Uusitalo (2007) esittävät tutkimuksen eettisen kestävyuden edellyttävän, että tutkija ei saa jäädä omien henkilökohtaisten arvojensa ja arvostustensa vangiksi, vaikka sensitiivinen aihe niitä paljon herättäisikin. Mieli on kyettävä pitämään avoimena, että informanttien kokemusten kuuleminen ja tulkitseminen on mahdollista. Omat haasteeni liittyivät ennemminkin siihen, että pystyin luottamaan omaan osaamiseeni tutkijana erityistä herkkyyttä vaatineen tutkimusaiheen ja -asetelman kanssa. Näin jälkempäin pystyn näkemään, että haastattelutilanteissa puolustelin usein kömpelösti ikääni, vähäistä tutkija- ja kenttätökokemustani sekä pyrin korostuneesti perustelemaan vanhemmille, miksi juuri minä olin kykenevä toteuttamaan tämänkaltaisen tutkimuksen. Kukaan vanhemmista ei kuitenkaan missään vaiheessa kyseenalaistanut osaamistani tai soveltuvuuttani, vaan epävarmuus oli itsestäni peräisin.

Haastatteluiden toteutusvaiheessa pohdin paljon sitä, millaisia ajatuksia herätin vanhemmissa. Saatoin olla saman ikäinen kuin vanhemman lapsi oli ollut kuollessaan tai olisi ollut, jos ei olisi tehnyt itsemurhaa. Elin sellaista elämänvaihetta ja elämäni kuului tapahtumia, jotka olisivat olleet ajankohtaisia mahdollisesti myös vanhemman lapselle. Moni vanhempi kysyikin aidon uteliaana elämästäni, josta mielelläni kerroin, mutta

osittain arastelin vastauksiani, koska pelkäsin herättäväni vanhemmissa kaihoisia ajatuksia ja loukkaavani heitä. En kuitenkaan rohjennut ottaa kenenkään vanhemman kanssa puheeksi ikäni mahdollisesti heissä herättämiä ajatuksia. Moni vanhempi kysyi minulta, miten olin murrosiässä tai nuorena aikuisena kokenut joitakin asioita elämässä, miten muut olivat tiettyihin tapahtumiin reagoineet tai miten minä olisin toivonut muuten, esimerkiksi vanhempieni toimivan. Itsestäni kertominen ja avoinkin keskustelu eri aiheista ei tuntunut kiusalliselta, vaan uskon sillä rakentaneeni luottamusta suhteessa vanhempiin. Keskustelut olivat luonteeltaan niin henkilökohtaisia kuin yleisiäkin. Tunnustettava on, että ikäni on tietyllä tavalla muovannut haastattelutilanteita (vrt. Romakaniemi 2011, 93), mutta uskon sen olleen lopulta etu haastatteluiden toteutuksen ja tutkimuksen kannalta.

Kuunnellessani vanhempien kertomuksia tunnistin nuorten tarinoista vaihteita ja tapahtumia, jotka ovat ikäni vuoksi koskettaneet hiljattain myös minua. Lisäksi joihinkin tarinoihin sisältyi juonia, joita olen itse kipuillut. Haastatteluiden toteutusvaiheessa jouduin tietoisesti käymään läpi omaa menneisyyttäni ja sitä prosessia, miten olen irtaantunut lapsuudenkodistani omaa elämää rakentavaksi aikuiseksi toimijaksi. Koen ikäni edesauttaneen nuoriin eläytymistä, joka on ehkä mahdollistanut joidenkin tärkeiden ulottuvuuksien tavoittamisen vanhempien kertomuksista. Koska nuoruus elämänvaiheena on lähellä omaa kokemusmaailmaani, se on näin osaltaan helpottanut aineiston analysointia ja tulkintaa. Tutkimuksen raportointivaiheessa en varsinaisesti ajatellut nuoriin eläytymisen lisäävän omaa henkistä kuormitustani, mutta toki sillä on voinut olla myös se vaikutus.

Siinä missä joidenkin vanhempien kanssa yhteys muodostui varsin läheiseksi, toiset puolestaan halusivat säilyttää kohtaamisissa selkeän etäisyyden minuun ja pitäytyä vain haastattelussa. Pyrin kunnioittamaan kunkin vanhemman asettamia rajoja ja mukauttamaan oman toimintani sen mukaisesti. Orientoituminen vanhempien keskenään hyvin erilaisiin odotuksiin läheisyydestä ja etäisyydestä oli haastavaa, koska toteutin haastattelut ajallisesti lähekkäin toisiaan. (Vrt. Granfelt 1998, 40–41.)

Haastattelun yhteydessä otin puheeksi vanhempien kanssa, että on normaalia, jos olo haastattelun jälkeen tuntuu hetkellisesti raskaalta. Jotkut vanhemmat sanoivat varautuneensa siihen myös itse etukäteen. Pyrin myös kysymään jokaiselta, miten heidän päivänsä oli tarkoitus edetä haastattelun jälkeen. Olin kiinnostunut kuulemaan, olisiko vanhempi yksin vai jonkun seurassa. Oma mieleni oli kevyempi erotessa, jos tiesin van-

hemmalla olevan jotain sovittua jonkun kanssa. Niiden vanhempien kohdalla, joiden kanssa vietin maantieteellisistä syistä johtuen aikaa mahdollisesti useita tunteja haastattelun jälkeen, pyrin suuntaamaan keskustelua muihin aiheisiin, pois nuoresta. Huomasin vanhempien kuitenkin jatkavan kertomustaan lapsesta juttelumme lomassa. Sävy oli tosin haastattelun kerrontaan nähden huolettomampaa ja arkisempaa. Nuori ikään kuin kulki kolmantena henkilönä mukana seurassamme. (Vrt. Maple ym. 2010; Maple ym. 2013.)

Pian haastattelun jälkeen olin suurimpaan osaan vanhemmista yhteydessä sähköpostitse, puhelimitse tai vanhempi oli itse yhteydessä minuun. Oma motiivini perustui sen varmistamiseen, että vanhemmalla oli kaikki hyvin haastattelun jälkeen. Vanhempien motiivien uskon perustuneen siihen, että he ovat arvanneet minun murehtivan heidän palautumistaan haastattelusta ja ovat halunneet keventää yhteydenotolla mieltäni. Toisaalta joillakin heistä oli selkeä jälkipuinnin tarve. He halusivat täydentää kertomustaan, koska kokivat unohtaneensa jotain tärkeää tai vaihtoehtoisesti he halusivat palata vielä siihen, millainen kokemus haastattelu oli ollut. Vaikka useamman vanhemman kohdalla haastattelun jälkeiselle yhteydenotolle oli tarve, olisi toisen haastattelukerran toteuttaminen ollut tarpeetonta. Se olisi perustunut enemmän terapeutiksiin kuin tieteellisiin tavoitteisiin vanhemmilla ilmenneen jälkipuinnin tarpeen vuoksi. Ammatilliset kokemukseni olisivat ehkä johtaneet myös siihen, että olisin saattanut ruveta haastattelemaan vanhempia terapeutillisella otteella tutkimushaastattelun sijaan.

Tutkimusprosessin edetessä useampi vanhempi on pitänyt minuun yhteyttä tietyin väliajoin. Erään vanhemman tapasin myös pari vuotta haastattelun jälkeen luennointimat-kallani. Siinä missä osallistujille on pitänyt tarjota oikeus seurata tutkimuksen valmistumista koko tutkimusprosessin ajan, on heille pitänyt mahdollistaa myös irrottautumisen siitä (Laitinen 2004; Uusitalo 2006). Toisten kanssa yhteydenpito päättyikin haastatteluun. Haastatteluiden toistuva luenta ja tutkimuksen raportointi ovat kuitenkin pitäneet jokaisen vanhemman ajatuksissani mukana koko prosessin ajan. Haastattelun yhteydessä sovin vanhempien kanssa toimittavani heille oman version tutkimuksesta sen valmistuttua.

Olen pohtinut anonymisyyden turvaamista ja perustellut elämäntarinoiden raportoimiseen liittyviä valintoja tarkemmin luvussa 5.1. Tässä yhteydessä on syytä mainita, että jokaisella nuorella on peitenimi, joka on vanhemman keksimä tai vaihtoehtoisesti minun, mikäli vanhempi ei halunnut tai osannut sopivaa nimeä mainita. Nuorten nimeämi-

nen numeroiden käyttämisen sijaan on ollut eettinen valinta (ks. Romakkaniemi 2011, 89), jolla olen halunnut tehdä näkyväksi tutkimuksen inhimillistä otetta. Lukujen 4.3, 5.3 ja 6 tekstiotteista olen puolestaan poistanut yhteyden haastatteluun ja nuoren elämäntarinaa, koska otteiden välittämät kokemukset ovat varsin arkoja ja vahvojen tunteiden sävyttämiä. Tekstissä joidenkin asiiasältöjen kuvauksissa olen nimennyt tarinan kertojaksi vanhemman, äidin tai isän sijaan, mikäli sisältö on mielestäni ollut yhdistettävissä nuoren elämäntarinaa. Joiltakin vanhemmilta sain myös kuulla asioita, joita he eivät olleet ikinä kertoneet muille, mutta halusivat jakaa kanssani. Nämä sisällöt olen rajannut tutkimuksesta pois, ja ne ovat jääneet vanhemman ja minun kahdenkeskiseksi salaisuusiksi. Laitinen (2004, 69) esittää tutkimukseen osallistujien ja tutkijan välisen luottamuksen rakentumisen perustaksi luotettavuuden, avoimuuden ja suvaitsevuu den. Näitä ulottuvuuksia olen pyrkinyt tutkimuksessa noudattamaan. Vanhemman halu salaisten asioiden jakamiseen on mielestäni yksi osoitus siitä, että ainakin sillä hetkellä luottamus vanhemman ja minun välille oli rakentunut.

Kokoavasti haastattelemiltani vanhemmilta saamani kannustus ja vahvistus sille, että tekemäni kaltaista tutkimusta tarvitaan, on viime kädessä ollut suurin eettinen peruste, joka on rohkaissut tutkimuksen toteuttamiseen ja antanut uskoa omalle osaamiselle tutkijana. Eräs vanhempi totesi minulle, että vaikka osallistumiskutsuja itsemurhaa käsitteleviin opinnäytetöihin aina ajoittain on esillä, tutkimukseni haastattelukutsu oli ensimmäinen, johon hän halusi tarttua. Hänen mielestään lähestyin itsemurhaa oikealla tavalla eli huomioiden kokemusulottuvuuden itsemurhaan päätyneen nuoren ja jäljellejääneiden kannalta. Uusitalon (2006) tavoin ymmärsin pian tutkimusprosessin edetessä, että tutkimukselleni oli selkeä tarve.

5 MENETETYN NUOREN ELÄMÄNTARINA

5.1 KOHTI TARINOITA

Nuoren tekemää itsemurhaa voi tuskin pitää muuna kuin tragediana, johon tulevat osallisiksi jäljellejäänyt perhe, ystävät ja muu lähiympäristö. Tutkijana tämä ajatus oli mielessäni kohdatessani vanhempia ja antoi suunnan sille, miten kuulemaani haastatteluisa virittäydyin. Vaikka haastatteluiden toteutusta suunnitellessani olin tutkimustehtäväni huomioiden päätyneet pyytämään, että vanhemmat kertoisivat minulle menetetyn lapsensa elämäntarinan, oli tuon elämäntarinan traaginen loppu korostuneena mielessäni, vaikka en siihen tietoisesti pyrkinytkään. Odotin kuulevani paljon puhetta kuolemasta.

Haastatteluiden edetessä huomasin, että vanhemmat todellakin kertoivat lapsensa elämästä, mitä olin heiltä pyytänyt. Näihin elämäntarinoihin mahtui murheen, huolen ja surun kokemusten lisäksi paljon hauskuuden, ilon ja onnen kokemuksia. Kokemusten ja niiden sisältämien tunteiden kirjo välittyi lähtemättömällä tavalla haastattelutilanteissa. Raikuva nauru ja hellien ajatusten välittyminen saivat sijansa kyynelten ja tuskaisten ajatusten rinnalla. Ajoittain koin hämmennystä ja epävarmuutta, oliko minulla oikeus hymyyn ja nauruun vanhemman kanssa. Toisaalta mietin myös oikeuttani liikuttua, sillä enhän minä ollut menettänyt mitään. Pelkäsin olevani epäkunnioittava vanhemman muistoa kohtaan. Vanhempien syventyminen kertomaansa oli kuitenkin niin ehdotonta ja koskettavaa, että olisi ollut mahdotonta olla elämättä mukana. Koska vanhemmat kertoivat minulle avoimesti rakkaimpia ja myös rankimpia muistojaan, toivon, etteivät he tehneet olemuksestani pelkäämiäni tulkintoja, vaan että eläytymiseni on rohkaissut heitä sanoittamaan kanssani muistojaan. Uskon myös, että elämäpuheen korostuminen haastatteluisa on auttanut merkittävästi minua jaksamaan raskaan aiheeni parissa.

Jokainen elämäntarina toki päättyi nuoren kuolemaan, josta kysymysteni avulla alkoi vanhemman toinen kertomus, jossa hän palasi aiempaa tarkemmin huolen ja hädän kokemuksiinsa ja suuntasi myös kertomustaan menetyksen jälkeiseen aikaan (ks. Uusitalo 2006). Haastatteluiden edetessä uskaltauduin mielestäni puhumaan nuoren kohtalosta suoraan vanhempien kanssa, mikä mahdollisti yhteisen kielen löytämisen. Yhteinen kieli on rakentunut vanhempikohtaisesti sopivasta määrästä läheisyyttä tai etäisyyttä ja molemminpuolisesta luvasta kysyä suoraan, johon toisella on myös ollut lupa olla vastaamatta. Yhteinen kieli on ollut oleellista tutkimuksellisesti, mutta uskoakseni myös

sen kannalta, millaiseksi kokemukseksi haastattelu on vanhemmille muodostunut. Asiasta niiden oikealla nimellä puhuminen ei tarkoita epäkunnioittavaa sävyä, vaan se on mahdollistanut pääsyn vanhempien kokemuksiin ilman teennäisyyttä. Kuten Lindqvist (2002, 10) toteaa, pahasta on puhuttava niin kuin elämästä aidosti puhutaan: suoraan, henkilökohtaisesti, keskeneräisesti, ristiriitaisesti ja tarinoiden kautta. Toisaalta sitä alttiimpi tutkija on kärsimyksen tarttumiselle, mitä herkemmin ja avoimemmin hän antautuu vuorovaikutukseen (Utriainen 2004, 251–252). Oikeanlaiseen suoruuteen ja vapautumiseen olen tutkijana kuitenkin pyrkinyt – ehkä myös sen kustannuksella, miten olen ymmärtänyt varoa loppuun asti samaistumista (vrt. mt., 252).

Paluut huolen ja hädän tuntemuksiin sekä aikaan lapsen itsemurhan jälkeen on mielletävissä tragedian ja oman selviytymisen tarinoiksi. Nämä tarinat sisältävät kertomuksia, joista on mahdollista löytää ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden saamia merkityksiä vanhemman näkökulmasta. Sen sijaan keskittymällä elämäntarinoihin kunkin nuoren elämä on kuvattavissa sellaisena kuin vanhempi sen koki. Tämä yksilöllinen kuvaaminen ja esitleminen on käsillä olevan luvun tarkoitus, jolloin kohtalot avautuvat kokonaisuudessaan myös lukijalle ja paljastavat elämän ja kuoleman saamat merkitykset. Eri tarinoiden jäsentymisen haastatteluissa ja haastatteluvaiheiden hyödyntämisen tutkimuksessa olen eritellyt luvussa 4.4.

Jokaista yksittäistä haastattelua voidaan pitää yhtenä kertomuksena, mutta sen lisäksi haastattelut sisälsivät myös useita pieniä kertomuksia, jotka saivat erilaisia sivujuonia (vrt. Romakkaniemi 2011, 78). Nuoren elämäntarina oli pääkertomus ja sivujuonet liittyivät muun muassa perheen selviytymiseen menetyksen jälkeen. Osa haastatteluista oli ajallisesti hyvin pitkiä ja ne sisälsivät runsaasti vanhemman omaa vapaata pohdintaa. Kertomuksen tiheys ei ollut kuitenkaan riippuvainen haastattelun kestosta, vaan myös lyhyemmät haastattelut välittivät runsaasti kokemuksellisuutta. Koska haastatteluista merkittävä osa perustui vanhemman itsenäiseen kerrontaan sisältäen pohtivaa otetta ja eritasoisia juonellisia tarinoita, pidän aineistoani hyvin kerronnallisena. Vanhemmille oli myös tärkeää osata kertoa kattavasti. Kerronnallisuus on sisällynyt näin ollen myös haastateltavien asenteisiin. (Vrt. Hyvärinen 2010, 92.)

Haastattelutilanteiden kulku ja myöhemmin tarinoiden toistuva luenta antoivat tukea tutkimuskysymysten asettelussa tekemilleni valinnoille. Vanhempien kertomukset alkoivat ajasta ennen lapsen syntymää tai syntymästä ja päättyivät lapsen kuolemaan tai kuoleman jälkeiseen aikaan, jolloin elämän ja kuoleman merkitysten etsiminen tarinois-

ta näyttäytyi tutkimuksellisesti mielekkäänä. Nuoren kuolema rakentui haastatteluissa tarinalliseksi sulkeumaksi (ks. Saresma 2007, 73–74). Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osatavoitteeksi olin asettanut selvittää, millaisia merkityksiä nuoren itsemurha saa. Itsemurha kuolintapana jäi kuitenkin vanhempien kertomuksissa puheen tasolla toisarvoiseen asemaan. Itsemurha ei näyttäytynyt sanana haastatteluissa merkityksellisenä, vaan merkitysten anto liittyi itsetuhoa yleisemmällä tasolla kuolemaan kuolintapaa korostamatta. Minulle oli lähtökohtaisesti selvää, miten vanhempi oli lapsensa menettänyt, jolloin vanhempi sai itse päättää, miten menetyksestään halusi kertoa. Kun vanhemman kerronnan näkökulmana oli nuori, korostui elämäntarinassa puhe kuolemasta. Kun vanhempi kertoi jäljellejääneiden selviytymisestä, kerronta kääntyi puheeksi menetyksestä. Eräs äiti kiitteli minua haastattelun jälkeen siitä, että puhetavassani oli korostunut nimenomaan hänen menetyksensä itsemurhapuheen sijaan. Tulkitsin äidille olleen tärkeää, että lähestyin aihetta surevan vanhemman näkökulmasta, vaikka tutkimukseni aihe liittyikin nuorten kohtaloihin. Vanhemman suru on ollut lähtökohta nuoren tarinan kertomiselle. Suruun yhdistyy myös vanhemman toimijuuden kautta syyllisyys, joka tekee surusta epäpuhdasta. (Vrt. Tuomaala 2004.)

Monet vanhemmista kuvasivat menetyksen jälkeistä aikaa siten, että heille oli syntynyt *pakottava tarve* löytää syy lapsensa ratkaisulle tai saada jonkinlainen ymmärrys tapahtuneelle (ks. Bailley ym. 1999). Väkisin selittäminen oli johtanut tarkastelemaan lapsen elämää kokonaisuudessaan ja vanhempi oli saattanut prosessoida pitkään niitä merkityksiä, joista tutkijana olin nyt kiinnostunut kuulemaan. Vaikka vanhempi oli ajatuksissaan ja teoissaan ehkä uppoutunut lapsensa elämään, kokoava kerronta saattoi tapahtua ensimmäisen kerran vasta haastattelussa (vrt. Mykkänen 2010, 51). Ajan saatossa vanhemman lapsensa elämälle ja itsemurhalle tuottamat merkitykset olivat mahdollisesti muuttuneet, minkä vanhemmat myös itse tiedostivat. Merkitysten välittyminen perustui vanhemman sen hetkiseen ymmärrykseen lapsensa kohtalosta. Kerronnallisuuden kannalta tarina edellyttää aina tapahtumien arviointia ja merkityksellistämistä koettuine tunteineen (Elliot 2005, 3–12). Koska tämä näkökulma liittyi vahvasti haastattelutilanteisiin ja laajemmin vanhempien kokemaan elämään, ajattelen sen mahdollistaneen vahvan kerronnallisuuden tutkimuksessani.

Vanhempien selviytymisprosessi on määrittänyt haastattelutilanteita kokonaisuudessaan ja vaikuttanut muun muassa minulle kerrottujen asioiden sisältöön ja laajuuteen. Kerrontatapojen erilaisuus ja vanhemman henkilökohtaisen merkityksenannon muuttumi-

nen on osittain selitettävissä kriisiprosessin vaiheiden etenemisellä. Vanhempien menetyksestä kulunut aika vaihteli suuresti ja oli mielenkiintoista havaita, miten traumaattisen tapahtuman käsittelyn vaiheet tulivat kerronnassa esiin joko vanhemman kuvaamana tai minun paikantamanani. Lapsen itsemurha on ollut vanhemmalle äärimmäinen tilannekohtainen kriisi, joka on käynnistänyt kriisiprosessin vaiheiden mukaiset reagointi- ja käsittelytavat. Mikäli menetys oli ajallisesti kaukaisempi, vanhempi saattoi itse nähdä surutyönsä edenneen kriisiprosessin vaiheita myötäillen, vaikka hän ei tietoisesti osannut vaiheita nimetä. Lapsen itsemurhan ollessa tuorempi, pystyin löytämään vanhemman kerronnasta piirteitä, jotka sopivat erityisesti työstämis- ja käsittelyvaiheen tai uudelleen orientoitumisen vaiheen reagoitapoihin. Työstämis- ja käsittelyvaiheessa tapahtuneen käsittely perustuu oman mielen prosesseihin ja myös suru saa sijansa. Uudelleen orientoitumisen vaiheessa tapahtuma saavuttaa hyväksynnän, joka on perustuu uuteen elämäntilanteeseen sopeutumiselle. (Cullberg 1991.)

Kriisiprosessin mukainen valmius kertoa lapsensa itsemurhasta on yhdistettävissä tarinan tuottamisen ehtoon eli siihen, että kertomuksen kohteena olevan kokemuksen tulee olla tapahtumana päättynyt. Haastatteluita ei olisi ollut mahdollista toteuttaa ilman vanhemman jonkinasteista selviytymistä menetyksestään ja hyväksyntää tapahtuneesta. Matka pitää olla selvillä, että sitä voidaan katsoa taaksepäin ja siitä voidaan kertoa (Freeman 1998). Toisaalta lapsen elämäntarinan jakaminen on mahdollistanut tunteen elämän eteenpäin menosta. Tarinalla luodaan tunne elämän jatkuvuudesta (Frank 2002).

Olen tehnyt tietoisin valinnan antaessani jokaisen nuoren elämälle oman konkreettisen tilansa tekstissä. Tällä valinnalla olen mielestäni pystynyt parhaiten myötäilemään ja kunnioittamaan vanhempien ajatuksia heidän lapsensa elämän erityisyydestä ja ainutlaatuisuudesta. Uskon, että yksi syy vanhempien osallistumiselle tutkimukseeni on, että he ovat halunneet kertoa ulkopuoliselle lapsensa kohtalosta, jonka tutkija on tarvinnut voidakseen edetä. Vanhemman osallistuminen on saanut omaan lapseen liittyvän henkilökohtaisen merkityksen. Näin nähtynä valinnassani on myös eettinen peruste, vaikka tarkan kuvaamisen vastapainona jouduin miettimään tunnistettavuuteen liittyviä kysymyksiä. Arvioin anonymisyyden turvaan liittyvien riskien olevan kuitenkin vähäisempiä kuin sen menetyksen, joka olisi aiheutunut elämäntarinoiden liiallisesta peittämisestä. Kohtalot ovat liian arvokkaita jäädäkseen kuulematta. Valintani saa tukea Granfeltin (2009, 165; ks. myös Granfelt 1998, 18–19) näkemyksestä, jonka mukaan ”*sosiaaliryöpylän*

tutkimuksen eettinen velvoite on tuoda esiin vaikeassa tilanteessa elävien ihmisten todellisuutta.”

Kunkin nuoren elämäntarina oli yksilöllinen kuten myös tarinaa rakentaneen vanhemman kerrontatapa, jolloin kerronnallisuus muodostui haastatteluissa yksilölliseksi. Vanhempien vaihtelevat kerrontatavat ovat vaikuttaneet elämäntarinoiden luonteeseen, jolloin niistä rakentamani kuvaukset ovat muodostuneet erilaisiksi kerrontatapaa myötäillen. Esimerkiksi Tarun ja Petrin tarinoista (ks. luku 5.2) rakentui kummastakin kaksi erilaista kertomusta, koska heidän kohtalonsa näyttäytyivät äidille ja isälle osittain erilaisina ja lisäksi vanhempien kerrontatavat poikkesivat toisistaan. En ole kuvauksissani halunnut samankaltaistaa tarinoita, vaan pikemminkin pyrkinyt säilyttämään ja nostamaan esiin kunkin haastateltavan kerrontatavan erityisyyden. Näin aineisto välittyy mielestäni mahdollisimman rikkaana. Kerrontatapojen erilaisuus näkyy erityisesti elämäntarinoiden vaihtelevina pituuksina ja vanhemman oman äänen saaman tilan laajuudessa. Mikäli jokin vaihe nuoren elämässä oli ollut vanhemmalle erityisen tärkeä tai vanhempi koki sen ratkaisevaksi nuoren kohtalon kannalta, se korostui vanhemman kerronnassa. Monet vanhemmat pohtivat hyvinkin analyttisesti kokemuksiaan, minkä olen halunnut välittää lukijalle. Erilaisten kerrontatapojen kuvaamisen kautta on mahdollista myös tavoittaa, miten itsemurhamenetyksen kokeneet puhuvat kuolemasta ja menetyksestään. Puhetapojen erilaisuuden ja vuorovaikutuksen merkitys konkretisoituu kuudennessa luvussa jäljellejääneiden auttamiseen liittyvissä pohdinnoissa.

Elämäntarinoiden kuvauksissa hyödynnän ajattelurunkona aiemman tutkimuksen tuottamaa jakoa itsetuhoon vaikuttavista tekijöistä, kattaen niin biologiset ja fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuriset kuin psyykkisetkin selittäjät. Jako on rytmittänyt aineiston lukua mahdollistaen tarinoiden mielekkään jäsentämisen sosiaalisten, kulttuuristen ja psyykkisten tekijöiden hallitessa selkeästi kertomuksia. Aiemman tutkimuksen tuottamia tekijöitä myötäillen on ollut mahdollista nostaa elämäntarinoista esiin teemat, jotka olen nimennyt *uuvuttavat vaatimukset ja suoritukset, ristiriitainen toiminta perheessä, itse-tuntoa haavoittavat suhteet, elämänuskoa horjuttavat tapahtumat sekä järkkyvä mieli ja hallitsemattomat tunteet*.

Vaatimukset liittyvät joko nuoren itselleen asettamiin vaatimuksiin tai nuoren ihmissuhteissaan tekemiinsä tulkintoihin. Koetut ja tulkitut vaatimukset näyttäytyvät negatiivisina ja niistä on saattanut seurata suorittamista elämän eri alueilla. Toiminta liittyy perheessä tapahtuneisiin tekoihin tai nuoren omaan toimintaan saaden niin negatiivisia kuin

positiivisiakin merkityksiä. Suhteisiin liittyvät kokemukset näyttäytyvät moninaisina ja merkityksellistyvät nuoren koko lähiympäristöön. Tapahtumat kuvastavat niitä merkityksellisiä elämänkohtia, jotka jollakin lailla ovat muuttaneet nuoren elämänkulkua. Mieli ja tunteet viittaavat nuoren omaan kokemusmaailmaan, joista vanhemmat voivat esittää vain vierestä seuranneen tulkintoja. Kunkin elämäntarinan olen sijoittanut sen teeman alle, joka mielestäni on hallinnut vanhemman tuottamaa kokemussisältöä ja kuvastanut elämäntarinaa parhaiten. Näin nimeämäni teemat perustuvat tiheään kerrontaan, jossa vanhempien kokemat merkitykselliset tapahtumat eli ydinepisodit ovat avautuneet minulle yksityiskohtaisen kuvauksen kautta. (Vrt. Mishler 1986, 233–235; Mykkänen 2010, 53.)

Elämäntarinoiden teemoittelu ei ollut yksiselitteistä, koska teemat liittyivät ja sekoittuivat nuorten elämässä toisiinsa, mikä kuvastaa elämän moninaisuutta. Se kertoo myös kokemuksen tutkimuksen rikkaudesta ja toisaalta vaikeudesta, koska vastaukset eivät ole yksiselitteisesti lokeroitavissa. Kun sijoitin kunkin elämäntarinan tietyn teeman alle, minulla oli mielessäni haastattelu kokonaisuudessaan ja sen välittämä vanhemman tulkinta nuoren elämästä. Lukijalla on pääsy suppeampaan, strukturoituun tarinaan, jonka perusteella teema voisi valikoitua eritavalla. Tarinoiden lukuapuna käytän ajatusta itse-tuhon prosessimaisesta luonteesta ja itsemurhan monisyisyydestä, mitkä ovat kokemuksina välittyneet useamman tutkimukseni vanhemman kuvauksissa. Aineiston analyysiin näiden hyödyntäminen on välittynyt siten, että olen pyrkinyt hahmottamaan nuoren elämää eri osa-alueiden muodostamana kokonaisuutena. Vanhempien kokemukset puolestaan sijoittuvat ja painottuvat näille eri alueille vaihtelevasti.

5.2 ELÄMÄN JA KUOLEMAN VUOROVAIKUTTEISET MERKITYKSET

5.2.1 Nuorta uuvuttavat vaatimukset ja suoritukset

Johanna

Äidin ajatuksista välittyi kuva nuoresta naisesta, jolle oli syntynyt pelko siitä, ettei pysty vastaamaan tulkitsemiinsa ja luomiinsa vaatimuksiin. Vaatimukset liittyivät suhteisiin ja häneen itseensä. Asetelma, johon Johanna oli syntynyt, määritteli elämän lähtökohtana tulevaa. Johannalle oli muovautunut perheessä ja kaveripiirissä oma roolinsa, jota hän oli pyrkinyt täyttämään. Äidistä Johannan itse itselleen asettamat vaatimukset olivat näkyneet tytön ankaruutena itseään kohtaan ja vertauksina muihin. Voidaan pohtia, oli-

ko suorittamisesta tullut Johannalle oman arvon määrittäjä, mihin tämä oli lopulta väsynyt.

Johannan vanhemmat olivat aloittaneet seurustelun jo murrosiässä. Perheen perustamisvaiheessa äiti oli pelännyt, ettei hän voisi saada lapsia.

Se on ollut yksi semmoinen lähtökohta, että sit kun tää Johanna on syntynyt -- Se tuntui tosi tärkeältä asialta, että nyt se on rikottu se myytti, että en voi saada lapsia. -- Sit se tuntui tärkeältä, että hän oli tyttö -- Mä olen aikamoinen naisasianainen, että mä jotenkin olin hirveän helpottunut, että se on tyttö se ensimmäinen. Muistan häneen ladanneeni jo silloin aika paljon sellaisia odotuksia, että vaude mikä huipputulevaisuuden nainen tästä syntyikään.⁹

Äiti kertoi myös luonnolliselta tuntuneesta normaalin perhe-elämän tavoittelusta, jonka hän yhdisti ajan henkeen sopineeseen ihanteeseen.

Se tuntui niin selkeältä -- siihen aikaan. Mentiin naimisiin, meidän tuttavaperheet meni kaikki naimisiin, kaikki sai ne ensimmäiset ja toiset lapsensa, osti ne omakotitalonsa, valmistui ammatteihinsa. Me mentiin sitä samaa rataa pitkin. Se tuntui tosi tosi tärkeältä.

Johannan varhaislapsuutta äiti kuvasi hauskaksi ja mukavaksi ajaksi, ja hän muisteli tyttärtään aurinkoisena ja hyväntuulisena lapsena. Johanna sai myös sisaruksia, joihin nähden Johanna näyttäytyi äidille helpoimpana lapsena, joka ei aiheuttanut murheita ja huolehti tunnollisesti omista asioistaan.

-- sinne ihan viimeiseen pariin vuoteen asti, siihen asti kun hän muutti kotoa, niin siihen asti hän on ollut kuitenkin helpoin, mä ajattelin silloin, mun lapsista kaikilla tapaa.

Perheen onni alkoi kuitenkin rakoilla Johannan ollessa ala-asteikäinen. Vanhemmille tuli avioero. Äiti uskoi ajan olleen raskasta erityisesti Johannalle.

⁹ **Transkriptiossa käytetyt merkintätavat:**

H.K.	Hanna Kiuru
[]	lisätty sana tai tunnistamisen vaikeuttamiseksi muutettu kohta
(())	tutkijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta
...	tekstiotteen alussa: haastateltavan tekstiote tulkinnan jatkona tekstiotteen lopussa: haastateltavan tekstiote tulkinnan edellä keskellä tekstiotetta: tauko haastateltavan puheessa
--	tekstin poisjätö tai keskeltä virkettä aloitettu lainaus
"kursiivi"	suora lainaus

Mut et Johanna sai tässä sisarusparvessa semmoisen roolin -- roolin sitten jo varhain, että hän oli se esikoinen...

...jonka piti huolehtia sisaruksistaan, kun he kävivät tapaamassa isäänsä toisessa kaupungissa ja sitten...

...toisessa päässä oli alkoholisoitunut isä, joka oli ihan idiootti. -- isä tuuppasi kaiken vastuun hänelle.

Äiti kertoi ajatelleensa tuolloin, että hänen pitää yrittää kannustaa tapaamisten toteutumisesta, etteivät ulkopuoliset olisi päässeet sanomaan, että hän on esteenä. Lasten ja isän tapaamiset loppuivat kuitenkin pian, kun tapaamisten luonne alkoi valjeta äidille. Keran isä oli käynyt Johannaan kiinni ja nostanut tämän huutaen seinälle.

-- oliko hän peräti huoritellut sitä [lasta] -- mutta kuitenkin viitannut, että samanlainen mäntti olet kuin äitisi. Et hän oli puuttunut siellä asioihin ja sanonut isälleen jotakin vastaan juomisesta ja muista asioista -- Keskusteltiin myöhemmin, mitä siellä oli tapahtunut -- Tosiaan ne loppui siihen sitten ne tapaamiset ihan tottaalisesti.

Pienten lasten yksinhuoltajuus ja arjen pyörittäminen oli raskasta aikaa. Äiti teki vaativaa työtä ja koki elämänjaksosta puhuessaan laiminlyöneensä lapsiaan sen ajan kehitysvaiheessa viestimällä töistä tullessaan, että kotona täytyy olla kaiken hyvin.

-- olen kyllä halunnut heidän kanssa olla siinä, mutta he ei ole saanut tuottaa mulle mitään narinaa eikä kitinää. -- koska mitta on ollut täysi siinä kohtaa päivää.

Johannan ollessa teini-ikäinen hänen päihdekokeilunsa pysäytti. Tyttö oli ollut kaveriensä seurassa ja näiden yllyttämänä juonut alkoholia. Äidin mukaan Johanna oli juonut itsensä tajuttomaksi, jolloin kaverit olivat hätääntyneenä soittaneet Johannan äidille, joka oli tullut hakemaan tytön. Äiti oli vienyt Johannan sairaalaan.

Ja sit hän on ollut siellä sen, tiputukset ja nämä systeemit -- Hänen kanssaan olen sen yön ollut siellä ja kuunnellut ne kaikki hirvitykset -- Sit aamulla -- Et sit kun hän oli oma itsensä ja heräsi niin hän sanoi, että onneksi sä olet äiti siinä. Tuli semmoinen tunne, että kyllä me tästä selvitään, pärjätään tästäkin jutusta --

Äidin tietoon ei myöhemmin ollut enää tullut vastaavia tilanteita, eikä hänen mielestään alkoholi ollut Johannalle varsinaisesti ongelma, vaikka kaupunkilaisnuorten tapaan hän käytti sitä ehkä joskus liikaa. Muitakaan murrosiän aikaisia rajumpia tapahtumia ei äiti tiennyt kertoa.

Etä hän oli kotona kuitenkin se mun esikoinen, se mun luottolapseni --

Johannan luonnetta ja tämän ajatuksia itsestään äiti kuvasi vahvasti. Hän tunnisti tyttärestään nuoruudesta lähtien epävarmuuden, joka liittyi kaverisuhteisiin. Äidin mukaan

Johanna epäroï aina sitä, että hän ei mahdu porukkaan tai joku peruu tapaamisen ja menee jonnekin ilman häntä. Ystävyyssuhteisiin liittyvä epäily ja kyseenalaistaminen olivat lisääntyneet Johannan viimeisinä vuosina. Hankaluuksia oli myös seurustelusuhteissa. Johannalla oli ollut murrosiässä lyhyt kontakti nuorisopsykiatrian poliklinikalle erään seurustelusuhteen päättymisen jälkeen. Äidin ymmärryksen mukaan jonkinasteisen masennusdiagnoosin tytär oli saanut, mutta ei lääkitystä. Vaikeudet miesasioissa lisääntyivät lopun lähestyttyä.

-- jonkinnäköinen parisuhdekuvio oli aina se, mikä häntä mietitytti. Ihan sen lopun ajan aikana niin hän meni ihan laidasta laitaan semmoisten ökyrikkaiden kultahammaspoikien joukosta semmoisiin kaiken maailman kaljabaarien lattiamattoihin.

Äiti kertoi, että Johannalla oli erityinen kyky organisoida asioita. Hän otti aina toisten mielipiteet huomioon, ja sen jälkeen hän järjesti asiat. Äidin mielestä Johannalle oli tärkeää olla riittävän makea kavereiden silmissä, mutta hänessä oli nähtävissä myös ylihuolehtivaisuutta suhteissa kavereihinsa. Äiti tunnisti Johannan vaatineen itseltään todella paljon, jopa siinä määrin, että mikään ei tuntunut riittävältä. Vaatimukset kohdistuivat suorituksiin, joilla hän äidin mielestä uuvutti itsensä täysin. Tahti kiristyi koko ajan.

Luottolapsen pärjätessä äidin huoli kohdistui Johannan sisarukseen, jolle huumekekeiluiden myötä kehittyi jonkin asteinen päihdeongelma ja joka vei paljon äidin voimia. Vähitellen Johanna riitautui sisaruksensa kanssa. Äidin käsityksen mukaan välien huonontuminen liittyi siihen, että Johanna ei hyväksynyt sisaruksen sekoiluja, jotka aiheuttivat äidille paljon murhetta. Välien kärjistyttyä Johanna halusi muuttaa omaan asuntoon. Hän valmistui myös ammattiin. Edessä piti olla itsenäisen elämän alkua.

Välit sisarukseen korjaantuivat muuton myötä, mutta Johannan itsenäinen asuminen oli vaikeaa, koska hän oli äidin ymmärryksen mukaan hyvin yksinäinen. Äiti pyysi tyttäntään muuttamaan takaisin kotiin sisaruksen käytöksen rauhoituttua, mutta Johanna ei pitänyt sitä mahdollisena. Jonkinasteinen huoli äidille oli Johannasta ennättänyt herätä.

Henkisesti mä olisin halunnut, että hän olisi tullut lähemmäksi -- Sopimatta en käynyt koskaan, sovitustikaan en pystynyt tapaamaan niin paljon, että mä olisin ollut luottavaisin mielin.

Viimeisen puolen vuoden aikana Johannassa oli nähtävissä äidin mukaan pelottavaa ärtyneisyyttä ja hermostuneisuutta arkistenkin vastoinikäymisten kohdatessa. Joitakin kuukausia ennen kuolemaansa Johanna luopui myös elämäntapaansa aiemmin liittyneis-

tä periaatteista. Äidin silmissä Johanna koki epävarmuutta itsestään ja tulevasta yrittäen samalla ajatella, että jossakin on se hieno uusi maailma ja hieno uusi elämä hänelle. Epävarmuuden lisäksi äiti nimesi aikuistumisen suuren pelon, jota hän uskoi Johannan kokeneen.

Äiti tunnisti Johannan kokeneen masennusta siitä, että hän oli valmistunut ”vain” ammattikoulusta. Johanna olikin suunnitellut jatko-opintoja, ja hänellä oli edessä pääsykokeet. Pääsykokeisiin Johanna ei kuitenkaan ehtinyt osallistua. Äiti menetti Johannan tämän ollessa alle 20-vuotias.

Äidin rakentama kertomus Johannan elämästä ei sisältänyt puhetta viimeisestä ratkaisusta tai kuolemasta.

Se hänestä on vielä sanottava, että hän oli minusta äärimmäisen kaunis nuori nainen -- Olisko tässä ollut tarpeeksi. En mä nyt osaa elämäntarinaa enempiä kertoa. ((Äidin ääni on liikuttunut.))

H.K.: Kiitos.

Äiti näyttäytyi vahvana ja itsenäisenä naisena, joka oli tottunut taistelemaan perheensä puolesta. Hänelle oli muodostunut selkeä näkemys esikoisensa kohtalosta, ja sitä hän myös välitti aktiivisesti haastattelussa oman roolini jäädessä hyvin vähäiseksi. Äidin kertomuksessa korostuivat Johannan tomeruus, ahkeruus ja kyvykkyys, joita äiti oli piirteinä arvostanut. Johannalla oli ollut läheinen suhde äitiinsä ja sisaruksiinsa ja paljon hyviä ystäviä. Hänen elämässään olisi pitänyt olla paljon kannattelevia voimia, vaikka perheeseen liittyikin asioita, joista Johanna oli epäilemättä kantanut taakkaa. Vaikeuksiin ja syntyneeseen hätään perhe oli hakenut apua, mutta hoitopolut eivät olleet toteutuneet tarkoituksenmukaisella tavalla. Äidin mukaan Johannalle oli syntynyt hoitokontaktissa kokemus, että häntä ei ollut ymmärretty.

Olen nimennyt Johannan elämän saaman merkityksen *hukkaan menoksi* ja kuoleman saaman merkityksen *ratkaisuksi riittämättömyydelle*. Hukkaan meno sisältää äidin kertomuksesta välittyneen ajatuksen, että Johannalla olisi ollut kaikki resurssit elää menestyksekkäästi elämänsä, mutta tulkittujen ja itselleen asettamiensa vaatimusten vuoksi tyttären resurssit kääntyivät ikään kuin itseään vastaan. Hän oli ohjautunut useaan kertaan ammattiavun piiriin, mutta kohtaamistilanteet olivat epäonnistuneet tai jääneet hyödyntämättä. Äidin tulkintaa myötäillen voidaan ajatella, että Johannalle ajatus kuolemasta oli saattanut näyttäytyä ratkaisuna selviytyä kasvaneesta riittämättömyyden tunteesta, johon mikään muu ei ollut tuonut helpotusta (vrt. Nissilä 1995, 133–135).

Elämä olisi näin kääntynyt kulkemiseksi kohti kuolemaa, mikä mahdollisti kielteisen tunteen pois pyyhkiytymisen (vrt. Solomon 2002, 331; Uusitalo 2006, 126–133).

Ilmari

Äidin kertomuksessa korostui Ilmarin elämän moninaisuus. Elämään oli kuulunut erilaisia merkityksellisiä jaksoja, mutta suorittaminen ei kuitenkaan saanut samanlaista kielteistä sävyä kuin Johannan kohdalla. Pikemminkin elämäntarinasta välittyi tunnelma, että pojalla olisi ollut kiire johonkin. Äidin hengellistä tulkintaa jatkaen voidaan tulkita, että kiire saattoi liittyä tuonpuoleiseen pääsemiseen. Vaatimukset eivät saaneet äidin kertomuksessa yhtä suurta painoarvoa kuin suorittaminen. Johannan tavoin Ilmarilla oli kuitenkin ollut tarvetta todistaa pärjäämistään läheisilleen ja hän oli verrannut itseään muihin. Äiti uskoi pojan kokeneen alemmuuden tunnetta ystävyysuhteissaan. Kuten Johannankin elämässä, vaatimukset liittyivät näin suhteisiin ja Ilmariin itseensä.

Ilmarin syntyessä vanhemmat olivat naimisissa ja perheeseen kuului jo yksi lapsi. Ilmari sai myöhemmin vielä pikkusisaruksia.

Se oli, se synnytyks, sinne piti tulla mun yksityislääkäri oikein, jonka piti tulla autamaan synnytyksessä -- Mä luin sitten -- siellä yöllä, mulla oli yhden hengen huone ja oli rauhallista ja mä tiesin, että kohta Ilmari syntyy ja mä juttelin hänelle, että mä tiedän, että kyllä sullakin on vaikeaa.

H.K.: ((Tutkija naurahtaa.))

Vaikeata, mutta ei mullakaan niin hirveän helppoa ole. ((Äiti naurahtaa kertoessaan.)) No mä sitten soitin kelloa, että nyt varmasti mä tarvitsen apua. No mut vietiin sitten synnytyksosastolle ja tota, tää [yksityis]lääkäri oli vihainen, että miksi mä en odottanut häntä, kun hän oli [tulossa] autollaan kotoaan sitten ja että mun olisi pitänyt ajoittaa tämä silleen, että hän olisi päässyt mukaan. ((Äiti naurahtaa kertoessaan.)) Ilmari syntyi vähän liian nopeasti.

Äiti muisteli, miten Ilmarin synnytyksessä oli tullut jonkinlainen komplikaatio ja pojalla oli ollut happivaikeuksia. Tilanteesta selvittiin kuitenkin säikähdyksellä.

Hän oli kaunis pitkine silmänripsineen ja aivan ihana.

Äiti ja poika kotiutuivat pian sairaalasta, koska kotona odotti Ilmarin sisarus.

Ilmari oli kyllä hyvin semmoinen, että hän ei tahtonut nukkua. Mä muistan, että me öitä valvottiin. Hän oli vaunuissa sisällä siinä. Mä yritin jotain pientä käsityötä tehdä ja hän heti ilmoitti, että mun piti vaan niin kuin katsella häntä.

Äiti kertoi, että huonounisuuden lisäksi ruoka ei meinannut pysyä pojan sisällä. Ilmari sairasteli myös paljon, minkä vuoksi perheessä kävi usein lääkäri.

[Perhelääkäri] sanoi, että no ei tästä pojasta kyllä mitään pitkää poikaa tule. No, Ilmari nyt oli [lopulta] pitkä komea. Että Ilmarilla oli tällaisia alkuvaikeuksia -- Että mä en muista, kuinka kauan mä sitten ruokin häntä melkein vain muna-maidolla, että maitoa ja kananmunia ja sitä tuttipullostu juotiin aika isoon poikaankin [asti].

Äiti puhui omituisista tuntemuksistaan, joita hänellä oli ollut Ilmarin lapsuudessa.

-- mä muistan, semmoisia vaiheita, kun joskus me mentiin, kerran kyläänkin, oltiin muistaakseni ihan yötäkin siellä ja Ilmari oli pieni vauva ja vietiin sinne perheen makuuhuoneeseen sitten sängylle nukkumaan. Mun piti käydä alvariinsa katso-massa. Mulla oli semmoinen tunne, että joku vie hänet. Mulla oli semmoinen pelko. Mä olen sitä miettinyt, että ehkä mulla oli alitajunnassa, että mä en saa tota lasta pitää.

Ja autolla me sitten paljon ajeltiin kesämökille ja muuta ja hirveän myöhään aina öisin. Mun mieheni sitten halusi aina pysähtyäkin yöllä vähän, huilata, ja mä en voinut ollenkaan nukkua, kun mun piti vahtia, ettei kukaan vie Ilmariä.

Ilmari oli reipas koululainen, mutta jossain vaiheessa havaittiin, että hänellä oli lukivaikeuksia. Tukiopetus järjestyi pian, ja vaikeuksia selviteltiin myös asiantuntijoiden kanssa. Ilmari ei ollut huippuoppilas, mutta hän kirjoitti ylioppilaaksi.

Kun hän oli kaikkien opettajien lemmikki, siis kaikki rakasti häntä, että ne ois varmaan melkein, jos olisi ollut mahdollista, päästänyt ilman ylioppilaskirjoitussiakin ylioppilaaksi. ((Äiti naurahtaa kertoessaan.))

Äiti kuvasi Ilmariä äärettömän tarmokkaaksi pojaksi, joka oli monipuolinen ja jolla oli kykyjä eri asioihin.

Hän kävi [koulun nimi] ja oli siellä erittäin suosittu ja hänet valittiin sitten näihin filmeihinkin -- ja muihin, ja hän oli kovin innostunut siitäkin hommasta ja sitten hän tuota, sitten hän pelasi [urheilulaji]. Hän oli urheilullinen. -- No sitten oli tietysti tää [instrumentin soitto] silloin pienenä ja hän oli siinä kyllä [hyvä] -- sitten oli tää kuoro, hänellä oli erittäin hieno ääni ja hänellä oli täydellinen, absoluuttinen musiikkikorva. Tällaisia kaikkia Ilmarin elämään kuului, tällaisia eri vaiheita. Niin sit hän oli kerran, hän lähti [ulkomaille] -- kesäksi, että hän oli vielä koulussa niin hän lähti [kesätöihin].

-- mä olen ajatellut, että ehkä se oli se, että hänen piti niin paljon [kokea], ehkä se oli tarkoitettu tuo elämä niin lyhyeksi, että piti sitten niin paljon saada aikaan [ikä kuollessa] vuodessa.

Ylioppilaskirjoitusten jälkeen Ilmari halusi suorittaa ammatilliset opintonsa vieraalla kielellä. Ilmari pääsi hakemaansa oppilaitokseen ja suoriutui opinnoista. Ilmari kävi armeijan.

Hän tuli ensimmäiselle lomalle sit siinä armeijapuvussa ja kun aukaisin oven niin hän otti mut sitten syliin. -- Hän oli niin ihana ja voi hän tykkäsi siitä armeijatouhusta.

Armeijassa sattui kuitenkin myöhemmin tapahtuma, joka oli äidin mielestä Ilmarille suuri järkyttävä kokemus.

-- No Ilmari joutui sitten vähän niin kuin tämmöiseen sotaoikeuteen. Se oli aika kova paikka hänelle. Hän oli siellä niin kuin oikein semmoisessa, muutaman päivän jossain vankilassa ja se oli hänelle todella kauhea paikka, kun hän oli hyvästä sydämestään lähtenyt auttamaan näitä. Ilmari oli sellainen, että se auttoi kaikkia.

Ilmari oli pitkään töissä erään yrityksen tehtaalla, jossa hän oli tavannut tytön, joka oli äidin mukaan hänen suuri rakkautensa. Tyttö lähti kuitenkin ulkomaille.

-- ja [tyttö] kirjoitti sieltä sitten Ilmarille, että hän on löytänyt täältä itselleen pojan, johon hän on rakastunut ja tää on nyt sitten Ilmarin ja hänen suhde loppu. Ja tää oli semmoinen kääntein tekevä Ilmarin elämässä, että tää on niin kuin yksi näistä syistä, joka pani Ilmarin sitten tekemään tän itsemurhan.

Ilmarin isällä oli ollut oma yritys, joka oli tehnyt konkurssin. Äiti mietti sen merkitystä Ilmarille.

-- että se oli vähän surullista aikaa ja tää konkurssi oli semmoinen, Ilmarille kova paikka, koska hän aina sanoi sitä, että hän tuota jatkaa isän firmaa. Ja kun hän oli näissä [filmi- ja kuvaushommissa] ja tämmöistä niin hän aina sanoi, että hän pistää... Hän jatkaa isän firmaa ja ne rahatkin, hän oli hurjan taloudellinen, niin hän pistää ja ostaa osakkeita näillä ja sitä kyllä ostettiin Ilmarin rahoilla osakkeita jostain firmoista. Hänellä oli tämmöinen, hän oli hyvin vastuuntuntoinen, että hän ehdottomasti hoitaa isän firman. -- [Konkurssi] myös oli semmoinen Ilmarin suuri murrosvaihe, että elämä niin kuin muuttui. -- Ilmarin unelma niin kuin kariutui.

Isän ja Ilmarin välit olivat olleet jännitteiset, minkä äiti tunnisti.

Ilmari oli hirveän lojaali isälleen. Hän auttoi kyllä sitten todella todella paljon, ja hän oli niin, et kun jotkut kaveritkin sitten, jos jonnekin piti mennä, ja sitten [isä] keksi, että nyt pitää lähteä niin hän aina valitsi sitten isänsä -- että hän oli niin mahdolloman tunnollinen, tunnollinen sitten isäänsä kohtaan. Varmaan ehkä huomasi, se konkurssi oli niin kova paikka, että silloin [isä] kyllä oli ihan poissa tästä maailmasta ja Ilmarikin varmaan silloin huomasi, että nää mielenterveysasiat ei ole ihan kohdillaan isällään niin koitti auttaa ja tukea --

Äiti kertoi Ilmarin ystävyssuhteista. Ilmarilla oli paljon...

...-- tämmöisiä varakkaita ystäviä ja se kilpailu sitten, meillä nyt ei koskaan sillä tavalla ollut rahaa, ne pärjäsi sitten kai koulussakin vähän paremmin ja tämmöistä, että Ilmari koki vähän alemmuuden tunnetta tässä. Hän haki kyllä apua sitten, myös niin kuin, hän kävi yhdessä [nimi]-seurakunnassa. Siellä hänellä oli kaksi semmoista poikaa, jotka oli hyvin varakkaista perheistä ja ne kuului kai tähän [seurakuntaan] ja Ilmari meni niin kuin sinnekin. Se oli semmoista etsimistä tää loppuaika --

Pojan lopullinen romahdus tapahtui äidin mielestä parissa kuukaudessa. Ilmarilla oli pahoja masennusjaksoja, ja äiti muisteli kertaa, jolloin Ilmari oli maalla hävinnyt met-

sään ja ollut pitkään poissa. Ilmarin isä oli lähtenyt etsimään poikaa, koska hän oli pelännyt, että jotain tapahtuisi. Poika oli löytynyt. Äiti kertoi pelänneensä Ilmarissa tapah-
tunutta muutosta ja oli soittanut psykiatriseen sairaalaan pyytäen pojalleen apua.

No [isä] lähti sitten viemään, mutta Ilmarille oli, hän sai sitten jotain lääkkeitä, mut mekin oltiin niin avuttomia. Mä tein [vuorotyötä] -- ja [isä] oli sitten kanssa jotenkin poissa niin me ei oikein kontrolloitu niitä lääkkeitä, mitä Ilmari [psykiatrisen sairaalan nimi] sai. Hänet olisi kyllä oikeastaan otettu sinne sisäänkin, mutta hän ei missään tapauksessa halunnut leimautua ja kun hän oli siellä [yrityksen nimi] töissä niin hän sanoi, ettei hän kerta kaikkiaan lähde sairaalaan sisään, että hänet leimataan siellä. -- Me ei tätä lääkitystä, se jäi Ilmarin omaan huomaan siten tää lääkitys. Kyllä hän kävi siellä sitten muutamia kertoja.

Äiti menetti Ilmarin tämän ollessa alle 25-vuotias.

Ilmari kulki äidin elämässä yhä vahvasti mukana, ja äiti koki tutkimukseen osallistumisen itselleen tärkeäksi. Haastattelusta muodostui lämminhenkinen tilanne, joka sisälsi paljon vuoropuhelua. Äiti oli ollut uskovainen ennen poikansa kuolemaa ja säilyttänyt uskonsa myös menetyksen jälkeen. Usko maallista korkeampaan määrittikin äidin kertomusta. Tämä puolestaan vaikutti tekemiini tulkintoihin tuoden niihin uskonnollisen vivahteen. Olen nimennyt Ilmarin elämän saaman merkityksen *ajan rajallisuudeksi* ja kuoleman saaman merkityksen *ennalta määrättyksi kohtaloksi*. Elämän ja kuoleman merkityssisällöt tulevat lähelle toisiaan ja yhdistyvät alaluvun teemaan *vaatimukset ja suoritukset*.

Äidin ajatuksissa Ilmarin oli tarkoitus kokea lyhyessä ajassa paljon, jos elämälle annettu aika on rajallinen ja varhainen kuolema ennalta määrätty. Äidin näkemystä tulkiten Ilmarin lopullisesta romahduksesta oli saattanut alkaa elämän asteittainen sammuminen ja kuoleman läheisyyden lisääntyminen, mikä lopulta oli johtanut itsemurhaan. Samoin kuin Johannan tarinassa, äidin kertomuksesta ei välittynyt ajatusta, että Ilmari olisi pyrkinyt itsemurhalla olemassaolon loppumiseen (vrt. Nissilä 1995, 136–138). Pikemminkin äidin ajatusta voi ymmärtää itsetuhon tavoitteellisuuden kautta siten, että elämän viehätys oli Ilmarilta hämärtynyt. Kuolema oli näyttäytynyt tälle houkuttelevana vaihtoehtona, joka mahdollistaisi jonkin motiivin toteutumisen. (Vrt. Solomon 2002, 331; Uusitalo 2006, 133–144.)

5.2.2 Ristiriitainen toiminta perheessä

Elina

Elinan tarinassa päähuomion saivat teot ja toiminta, jotka liittyivät perheeseen ja tyttöön itseensä. Perheen tasolla toiminta kuvasti kiireistä ja rikasta arkea, jota äiti koki perheen eläneen. Elinan toiminta määrittyi perheeltä salassa tapahtuneeksi itsetuhoiseksi käytökseksi ja teoiksi, jotka hän oli onnistunut kuolemaansa asti peittämään. Toiminta merkityksellistyi myös tavassa, jolla Elina teki itsemurhan. Hän lähti ratkaisunsa lopullisuuden varmistamiseksi.

Elina syntyi suureen uusperheeseen.

Ja se oli ihan mielettömän onnellista aikaa. Mä olen sanonutkin, että ehkä tää on nyt kosto jotenkin ja siitä, että on saanut elämässään olla niin hirveän onnellinen. ((Äidin tunteet nousevat pintaan.))

[Elina syntyi] niin helposti kuin lapsi voi maailmaan tulla -- [mies] halusi hirveästi sitten tulla Elinan synnytykseen mukaan -- Sit se synnytys eteni sillä tavalla, että kätilö ja [mies] puhui jääkiekosta. -- mä niin kuin huudan, että hei mä rupean ponnistamaan, tää lapsi syntyy. Ei se vielä synny ja mitenkäs [joukkueen nimi] ja [joukkueen nimi] nyt sitten pärjääkään. ((Äiti naurahtaa.))

Elinan sisaruspuolet asuivat uusperheessä.

-- et sit mulla oli se, mun aina toivomani iso perhe ja sitä hyörinää ympärillä ja siis mä olin ihan mielettömän onnellinen. Jotenkin et, jos ei, et moni ihminen ei toivottavasti joudu tätä surua kokemaan, mutta ei moni ihminen varmaan koe elämässään sellaista onneakaan. -- Kun yleensä sanotaan, että uusperheen arki on karua, niin meillä jotenkin [lapset] sopi niin hyvin yhteen ja siinä oli, siis jotain semmoista hienoa.

Perheessä sattui ensimmäinen pysäyttävä tapahtuma, kun Elina oli parin vuoden ikäinen. Perhe meinasi menettää Elinan tapaturmaisesti.

Juoksin siihen [luokse] ja tota, katoin että Elina oli siinä. Mä ajattelin, että apua. Sama tunne palasi mulle sitten [itsemurhavuosi], että nyt on tapahtunut jokin kauheata.

Elina joutui sairaalaan muutamaksi päiväksi.

Ja tota, mä muistan [sen], kun me päästiin sieltä sairaalasta, kun mä ajattelin, että herran jumala että mä sain sen lapsen takaisin. -- mä olin niin onnellinen, että se tyttö oli siinä.

Kun lapset olivat pieniä, äiti kertoi olleensa heidän kanssaan kotona ja opiskelleensa iltaisin. Arki oli kiireistä ja äiti tiedosti olleensa kovilla. Kun vanhimmat lapset menivät kouluun, äiti jatkoi opintojaan täysipäiväisesti ja Elina meni hoitoon.

-- mut hän oli niin reipas. Hän tykkäsi olla hoidossa ja häntä aina kehuttiin, kun se syö ihan mitä vaan ja ei tarvii taistella, se pukee itse ja se on niin, no se ihan oikeasti oli enkeli, et se ei koskaan ollut pahalla päällä --

Koululaisena Elina pärjäsi hyvin opinnoissaan ja hänellä oli paljon kavereita. Yläasteelle siirtymisessä äiti ei ollut tuolloin huomannut mitään poikkeavaa, mutta kertoi nyt jälkikäteen valokuvia katsellessaan huomanneensa, että Elina oli muuttunut puolessa vuodessa todella paljon.

-- miten siitä, tuli siitä äitiin pienestä -- kultanupusta -- meikattu murrosikäinen.

Tosin äiti muisteli Elinan itse hänelle joskus sanoneen, että elämä loppui siihen, kun ala-aste päättyi. Äiti koki syyllisyyttä siitä, että he olivat viettäneet Elinan isän kanssa paljon viikonloppuja perheen mökillä. Välillä Elina oli mukana, mutta aina tyttö ei halunnut sinne lähteä.

Kun se oli niin kiltti, niin mä luotin siihen niin [täysin], siis mulle ei tullut mieleenkään, että meillä tapahtuisi jotain.

Vanhempien mökkiviikonloppuina Elinan kavereita oli yleensä yökylässä. Kyläilyistä oli sovittu vanhempien kanssa etukäteen. Joitakin kertoja vanhemmat olivat tehneet yllätyskäynnin mökiltä kotiin, jos epäilyjä oli tullut, mutta koskaan ei äidin mukaan ollut mitään sellaista, mihin olisi tarvinnut puuttua. Totuus viimeisestä puolestatoista kuukaudesta paljastui vanhemmille vasta jälkikäteen. Elina oli käyttänyt runsaasti alkoholia.

Että jotain siinä tapahtui.

Elina oli aiemmin samana vuonna seurustellut erään pojan kanssa, mutta suhde päättyi.

-- et se oli varmaan hänen ensirakkaus ja sitten kun siitä ei tullut mitään niin mä luulen, että se on laukaissut niin kuin sit sitä semmoista itsetuhoista käyttäytymistä ja sitä... Ja [vuodenaika] oli alkanut se viiltely silloin, kun hänellä meni ne välit poikaystävänsä kanssa poikki.

Elina oli onnistunut salaamaan taitavasti myös useita kuukausia jatkuneen viiltelyn vanhemmiltaan.

-- jumankauta kun me oltiin siellä mökillä -- Kun me tultiin kotiin niin kaikki jäljet peitetty.

-- mulla ei ole siitä kouluajasta kauheasti kerrottavaa, kun mun mielestä me elettiin niin tavallista elämää. Siis semmoista ihan, tavallista perhe-elämää. Ei ollut mitään isoja mullistuksia, ei ollut tappeluita, ei ollut mitään. Että oikeastaan sitten niin kuin se viimeinen vuosi ja sekin niin kuin [jälkikäteen]. En mä huomannut silloin ennen Elinan kuolemaa meillä mitään erikoista, että nyt vasta jälkikäteen niin kuin [on] ruvennut miettimään, että mitä kaikkea sit on tapahtunutkaan.

Päättyneen seurustelusuhteen jälkeen Elina alkoi seurustella uuden pojan kanssa, mutta hän ei päässyt ensirakkaudestaan yli. Elinan viimeisenä päivänä vanhemmat olivat kotiutuneet mökiltä.

Ihan normaali [viikonpäivä]. -- Sit se helvetti alkoi.

Elina oli viettänyt edellisen illan kavereidensa kanssa perheen kotona. Hän oli ollut humalassa ja viillellyt itseään. Vanhemmilla ei ollut illan tapahtumista mitään tietoa.

Jotenkin siis vaan se oli niin aurinko ja iloinen se tyttö, että tänä päivänä mä en tajua, mitä se on mielessään hautonut.

Äiti menetti Elinan tämän ollessa alle 20-vuotias.

Äidistä välittyi haastattelussa erityinen halu pyrkiä kertomaan tyttärestään ja perheestään tutkimusta hyödyttävällä tavalla. Äidille oli tärkeää saada vahvistus, että hän oli kertonut tyttärensä elämäntarinan oikein. Hän oli myös yksi niistä haastateltavista, joiden kanssa yhteydenpito jatkui vielä haastattelun jälkeen. Äidin kuvaukset Elinasta johtivat minut nimeämään elämän saaman merkityksen *liialliseksi hyvydeksi* ja kuoleman saaman merkityksen *kulissien romahtamiseksi*. Kiltteys, tunnollisuus ja hyvyys olivat olleet äidistä Elinan silmiinpistäviä piirteitä. Hän oli yrittänyt kantaa muiden murheita, ja hänelle ystävät olivat avautuneet. Äidin kertomuksesta välittyi ajatus, että tyttölle oli varattuna toisaalla tärkeämpi tehtävä kuin maallisen elämän eläminen. Elämän saamaan merkitykseen sisältyy näin tulkittuna hengellinen, johonkin korkeampaan viittaava sävy.

Elinan kuolema johti kulissien romahtamiseen. Hän oli elänyt kaksoiselämää, josta toisen puolen hän oli näyttänyt kiiltokuvamaisesti perheelleen ja toisen hän oli kätkenyt sisälleen paljastaen sen kuitenkin ajoittain ystävilleen. Perheelleen hän oli näyttänyt sellaisena kuin, olisi ehkä toivonut olevansa ja kuin oli ajatellut muiden häneltä odottavan. Toiseen, salattuun elämään olivat kuuluneet äidin ymmärryksen mukaan oma epävarmuus ja pettymykset, jotka olivat saattaneet vähitellen tehdä elämästä sietämättömän. Ehkä Elina oli pyrkinyt lievittämään tuota sietämättömyyttä itsetuhoisella käytöksellään, kunnes kuolema muodostui kuitenkin lopulta ainoaksi ratkaisuksi. (Vrt. Uusitalo 2006, 133–144.) Äidin tulkintaa myötäillen herää ajatus, että Elinan hyvyys oli saatanut vaikuttaa myös itsetuhon tavoitteisiin. Itsemurhan tekevä voi ajatella kuoleman tarjoavan helpotuksen myös läheisille. (Vrt. Solomon 2002, 331.)

Maarit

Myös Maaritin elämäntarinassa toiminnan teema liittyi perheeseen ja tyttöön itseensä. Elinan tarinasta poiketen toiminta tuli perheen tasolla merkitykselliseksi muiden perheenjäsenten tekemisten kautta. Vanhempien väliset ristiriidat olivat johtaneet tietynlaisiin valintoihin ja ratkaisuihin, joilla oli vaikutusta perheen elämään. Samoin Maaritin sisaruksen vaikeudet olivat osa vyyhdin dynamiikkaa. Maaritin tarinassa toiminta kuvasti perheeltä salassa tapahtunutta itsetuhoista käytöstä ja tekoja, joita hän oli onnistunut jonkin aikaa peittämään. Elinan kohtalosta poiketen osa salaisuuksista oli ehtinyt paljastua vanhemmille ennen tytön kuolemaa. Itsemurhan tekotavalla myös Maarit oli varmistanut ratkaisunsa lopullisuuden.

Maaritin vanhemmat olivat aloittaneet seurustelun jo murrosiässä ja...

...-- joitakin taukoja lukuun ottamatta edettiin sitten ihan perheen perustamisvaiheeseen asti. Monenlaisia hankaluuksiakin meidän siinä suhteessa [oli], elikkä semmoisia lapsenomaisia käyttäytymistapoja meillä varmaan siitä nuoruusiästä jäi, että varmaan semmoinen aikuinen ja kypsä yhdessä oleminen se ei meiltä jontakaan onnistunut ja paljon varmaan sitä eroa pitkin aikaakin mietittiin, mutta kuitenkin sitten päädyttiin [naimisiin].

Ennen raskaaksi tulemistaan äiti oli pelännyt, ettei pystyisi saamaan lapsia.

Sillä tavalla varmaan kamppailin sen oman itseni ja naiseuteni ja avioliittoni ja kaikkien asioiden kanssa.

Äiti kuvasi raskausaikaa onnelliseksi ja muisteli toivettaan, että olisi ihana saada tyttö.

Että kyllä minä tyttöä odotin ja jotenkin sitä, ehkä itseni kaltaista, ja jotenkin se tuntui hyvälle ajatukselle.

Äiti sai Maaritin luokseen vasta synnytyksen jälkeisenä aamuna.

Minä olen jälkepäin harmitellut ihan hirveästi sitä, että meillä tuli Maaritin kanssa tosi pitkä semmoinen eroaika siinä. -- No sitten seuraavana aamuna, kun me Maaritin kanssa kohdattiin niin minulla oli semmoinen tunne jotenkin, että mitä tälle pienelle vauvalle tehdään ja miten tämä tuntuu niin vieraalle -- minä olin todella todella niin kuin semmoinen epävarman oloinen ja hämmentynyt siinä alkuvaiheessa.

Yhteinen tahti löytyi kuitenkin pian, ja äiti muisteli Maaritin isän olleen myös hyvin kannustavainen. Äiti kuvasi Maaritia lyhytpinnaiseksi vauvaksi ja...

...-- olen miettinyt, että ehkä se meistä vanhemmistakin, ensikertalaisista johtui sitten, että me heti huolella sitä Maaritia aina niin kuin nukutettiin ja totutettiin ehkä siihen semmoiseen, että nukutaan silittelyihin ja kädestä pitämiseen. -- Sitä läheisyyttä niin kuin Maarit kovasti kaipasi -- Hän oli hyvin sillä tavalla kiinni.

Joitakin vuosia myöhemmin Maarit sai pikkusisaruksen. Äiti kuvasi Maaritin olleen tuolloin hyvin mustasukkainen ja huomionkipeä. Koulunkäynnin Maarit aloitti äidin mukaan innokkaana. Ilmeni myös, että Maarit oli erittäin musikaalinen.

Maarit oli hyvin tunnollinen kaikkien näiden hommiensa kanssa, [soittoläksyt] ja koulutehtävät, että äärettömän tunnollinen. Tunnollinen ja hyväoppinen -- kyllä minä vieläkin tunnistan sitä, miten paljon Maarit herättää semmoista ylpeyden tunnetta. ((Äidillä nousee tunteet pintaan.))

H.K.: Kuulostaa hyvin monipuoliselta osajalta.

Niin, kyllä, että oli ihana olla jotenkin Maaritin äiti ja oli ihana puhua hänestä työkavereille, jotenkin siitä hänen ahkeruudesta tai kiltteydestä ja taitavuudesta.

Äiti tunnisti, että pienen tytön tempukkuuden tilalla alkoi kouluikäisenä korostua kiltteys. Vanhemmat itse päätyivät avioeroon Maaritin ollessa ala-asteikäinen.

Ja että jotenkin tuntuu, että sen [avioeron] jälkeen semmoinen Maaritin kiltteys ja myönteisyys ja tunnollisuus, että ne piirteet hänessä erityisesti korostui. -- Ja se avioero oli varmasti sillä tavalla iso suru Maaritillekin ja pitkän aikaan sen eron jälkeen Maarit varmasti semmoista, tai ajattelen, että koki kaikenlaisia semmoisia syyllisyyden tunteita --

Äiti mietti, että avioeron alkuaikoina heidän oli Maaritin isän kanssa helpompi hoitaa keskinäisiä asioitaan vanhempina kuin myöhemmin. Äiti koki syyllisyyttä siitä, että...

...-- kyllä [Maarit] varmaan sitä minunkin tuskaa joutui näkemään ja sitä eroamisenkin vaikeutta. Sitä aikuisten ihmisten... Semmoista tunteitten mylläkkää. Ja todistamaan niin kuin jotenkin meidän riitoja ja semmoisia räjähtämisiä, että kerta kaikkiaan pinna palaa, että ei lapsiin, mutta jotenkin meidän aikuisten välillä.

Äiti kuvasi väsymystään ja itsessään olleita vaatimuksia, että kotitaloudessa kaikki piti olla yhtä hyvin kuin ennen eroa. Apua oli vaikea pyytää.

-- jälkeensä ajattelen, että ehkä se paljon Maarit otti semmoista tukijankin roolia suhteessa minuun ja toisaalta ilmaisi aina sitä surua ja murhetta siitä, että onkohan sillä isällä yksin niin kuin ikävä.

Maaritilla oli paljon kavereita, ja hän tykkäsi viettää aikaa näiden kanssa. Harrastustoimintaa oli myös runsaasti. Eron jälkeen äiti seurusteli jonkin aikaa erään miehen kanssa. Miehen oli ollut vaikea suhtautua Maaritiin.

-- muistan joskus, että tämä miesystävä minua vähän moitti siitä asiasta, että miksi minun pitää niin ihailla jotenkin esimerkiksi sitä Maaritin [musikaalisuutta] ja joskus hän sitten sanoi siitä, että Maarit on kyllä semmoinen, semmoinen, että hänen aikuisuudessaan varmaan tulee olemaan akkavalta hänen kodissaan, että hän näki varmaan Maaritin jotenkin toisella tavalla. Mä en tiedä, [että] omista syistään johtuen vai että oliko se niin, että oikeasti hän näki Maaritissa semmoisen hallitsemaan pyrkivän puolen, joka oli niin kuin minulle jotenkin piilossa.

Maaritin isä oli löytänyt vakituisen seurustelukumppanin. Äiti tunnisti, että tuolloin vanhempien välit alkoivat muuttua aiempaa kireämmiksi.

-- että sitä ei enää jaettu tai puhuttu asioista niinkään ja että ehkä semmoinen kiukku ja ärtymys ja pettymys minulla alkoi vaan kasautua --

Maarit siirtyi yläasteelle, ja äidin mukaan se jännitti tyttöä todella paljon.

-- [jotenkin] miten hän siihen porukkaan kuuluu ja hyväksytään, mitä hänestä ajatellaan, että ne oli varmaan silloin yläasteelle mennessä semmoisia asioita, mitkä Maaritia mietitytti.

Pian äiti kohtasi uuden aviomiehensä. Äidin silmissä lasten ja hänen uuden miehensä väliset suhteet kehittyivät luonnollisesti. Maaritin oli määrä lähteä pidemmäksi aikaa ulkomaille. Perheessä oli kuitenkin koittamassa raskaat ajat.

Varmaan sitä semmoista niin kuin vääntöä jotenkin [lasten isän] ja minun välillä oli ja sitä minun ärtymistä [lasten isää] kohtaan ja [lasten isän] ärtymistä minua kohtaan ja sitten nämä uudet kumppanit meidän kummankin elämässä ja lasten kulkemiset ja elatusmaksut ja kaikki tämmöiset asiat oli silleen inhottavasti jotenkin, että ne ei ollut oikein, meillä varmaan oli paljon sitä semmoista suukopua [lasten isän] kanssa ja ärtymistä ja hiljaista pettymystä ja asioista ei puhuttu. [Maaritin pikkusisarus] varmaan sillä tavalla niin kuin, omalla tavallaan siinä reagoi [niihin asioihin] --

Eräänä päivänä äiti sai tietoonsa järkyttävän uutisen. Maaritin pikkusisarus oli yrittänyt itsemurhaa. Äiti muisteli myös sitä hätää epävarmuudesta, miten hän käsittelee asiaa Maaritin kanssa ja miten Maarit pärjäisi. Koulupsykologi tapasi Maaritia joitakin kertoja äidin pyynnöstä.

Sitten [koulupsykologi] soitti muutaman päivän [päästä], että hän oli tavannut Maaritiakin ja siinä puhelimesta minulle sitten sanoi, että niin tää [pikkusisaruksen] tilanne nyt oli niin kuin tämmöinen, että ehkä tässä vähän niin kuin yli-reagoitiinkin, että oiskohan se sitäköön, sitä osastohoitoa [pikkusisarus] tarvinnut. Minä sitten vain sanoin, että minusta se nyt vaan on hyvä asia, että nyt se tilanne tutkitaan jotenkin.

H.K.: Mmm.

Tarkasti. Minulla alkoi jotenkin semmoinen kauhea kamppailu, että romahdanko minä tähän paikkaan -- Minä varmaan jotenkin tämmöisiä ratkaisuja omassa päässäni niin kuin tein, että nyt ei ole kukaan kuollut ja nyt tästä vaan nouseaan eteenpäin ja nyt asiat selvitetään ja minä luotan ja uskon tähän hoitojärjestelmään, että tämä niin kuin auttaa.

Vanhempien välit kiristyivät entisestään. Äiti yritti saada apua vanhempien keskinäisten ristiriitojen selvittämiseksi, mutta viranomaiset torjuivat hänen pyyntönsä. Maaritin pikkusisarus kotiutui osastojaksolta, ja toipuminen jatkui avohoidossa.

Maaritilla oli ollut aiemmin tapana, että hän oli harrastustensa jälkeen iltaisin kotona, eikä hänellä ollut äidin mukaan viikonloppumenoja.

Joskus minä vähän leikkimielelläkin hänelle sitten sanoin siitä, että pitäisikö minun ruveta sinua vähän ajamaan jo sinne kaupungille kavereitten kanssa, kun sinä vain olet kotona.

Viimeisenä vuotena Maaritin käytöksessä tapahtui kuitenkin muutos ja hän alkoi viihtyä kavereidensa kanssa ulkona.

-- minulla oli niin kuin semmoinen käsitys jotenkin siitä, että ei se alkoholi niin kuin näyttele Maaritin elämässä minkäänlaista osaa. -- Maarit antoi aina mulle semmoisen kuvan, että ei hän ole kiinnostunut -- Hyvin hyvin minulle niin kuin uskottavalla tavalla.

Äiti kertoi muun perheen olleen usein viikonloppuisin mökillä Maaritin halutessa jäädä kotiin.

Ja minä luotin Maaritiin, siihen että hän pärjää sitten siellä kotona ollessaan ja että oli niin kuin tämmöistä, tämmöisen kännykkävalvonnan alla.

Totuus viikonlopuista paljastui äidille myöhemmin. Ulkona käynnin alettua Maaritin alkoholinkäyttö oli ollut tosi rajua ja humalahakuista. Äiti muisteli myös, miten Maaritilla ja parhaalla ystävällä oli ollut välirikko Maaritin viimeisenä vuotena. Äiti kertoi sen olleen raskasta aikaa Maaritille. Äiti joutui kokemaan uuden järkytyksen, kun poliisi soitti hänelle keskellä yötä. Maarit oli ollut humalassa kaupungilla ja kiivennyt talon katolle. Äiti kertoi lähteneensä ajamaan poliisilaitokselle järkyttynein ajatuksin. Äidin saavuttua perille poliisi vei hänet putkan ovelle ja avasi sen.

-- Maarit makaa semmoisella keltaisella muovisella patjalla siinä ja toisen muovisen patjan se on vetänyt peitteeksi päälleen ja sukkahousut ihan rikkonaiset ja jalkapohjat sukkahousuista rikki ja hyvin surkean oloisena. Se poliisimies menee Maaritia tönäisemään, että no niin alahan nousta ylös, että äiti tuli sinut hakemaan ja Maarit rupeaa niin kuin riehumaan, huitomaan käsillään, että mene pois mene pois siitä. Sitten minä menen siihen Maaritin viereen ja sanon, että nyt Maarit sinä rauhoitut, että äiti on tässä. Ja Maarit nousee sitten niin kuin sieltä hiustensa seasta itkien ja tarttuu minua jaloista kiinni ja sanoo, että äiti rakastatko sinä vielä minua. Ja minä sanon Maaritille, että kuule Maarit, että sinä olet tehnyt tosi tyhmästi nyt, mutta äiti rakastaa sinua ihan aina, teetpä sinä mitä tahansa.

Poliisi kertoi äidille, että tilanteessa kuuluu tehdä lastensuojeluilmoitus. Seuraavan päivän äiti ja Maarit viettivät yhdessä.

-- köllöteltiin kainalokkain ja Maaritia itketti ja hän kertoi, miten paha olo hänellä on ollut ja mitenkä runsasta se hänen alkoholinkäyttönsä on ollut ja miten häntä hävettää kaikki, mitä hän on tehnyt tämmöisiä irrallisia seksisuhteita ja mokailut --

Maarit tunnusti myös viillelleensä itseään. Äiti kertoi olleensa hädissään ja miettineensä, mitä hänen kuuluisi tilanteessa tehdä.

Jotenkin mielessä myllersi sitten ne karseat kokemukset siitä [Maaritin pikkusisaruksen] hoidosta, että samanko mylläkän minä rupeaisin käymään niitten hoito-osastojen kanssa ja että siellä vaan törötetään olla ja eihän siellä kukaan tutki yhtään mitään. -- Kun jotenkin se luottamus [Maaritin pikkusisaruksen] hoidon myötä oli tullut jo siihen suuntaan, että se avohoito [on parempi] ja kun saa sen terapian niin se terapia auttaa --

Maarit ja äiti kävivät yhdessä nuorisopsykiatrisella poliklinikalla, minkä jälkeen Maarit tapasi muutaman kerran yksin työntekijäänsä. Hoito siirrettiin humalahakuisen juomisen takia kuitenkin nuorten päihdepalvelupisteeseen.

-- se oli lämmin ja mukava tavallaan se kontakti siihen työntekijään ja Maarit kirjoittikin sitten sille [ulkomailta] ja [tämä] vastasikin, mut että se oli tätä, sen kaltaista miten hienosti menee ja että ei ole tullut alkoholia käytettyä ollenkaan -- Mut se, että Maaritin niitä itsemurhayrityksiä minun käsittääkseni ei tutkittu millään tavalla. Maarit ei tavannut lääkäriä yhtään kertaan, hänelle ei tehty minäkäänlaista masennustestiä, ei millään tavalla.

Äiti muisteli käymäänsä puhelinkeskustelua Maaritin päihdetyöntekijän kanssa ennen Maaritin ulkomaille lähtöä.

Niin se työntekijä sanoi, että ihan huoletta voit Maaritin päästää, Maarit on kyllä niin fiksu, että Maaritin kanssa oli niin ihana tehdä töitä, että Maarit on minulle ihan semmoinen erityinen, että se on niin ihana. Ja minä vaan sanon, että niin se Maarit on, se on ihana.

Äiti palasi muistoissaan myös keskusteluihinsa Maaritin kanssa.

-- sanoin, että muista Maarit, että sinä voit tulla sieltä kotiin, jos sinusta sille tuntuu tai tulee hankala olo. -- Ja että senkin minä sanoin -- että sinun pitää minulle puhua, jos sulla on paha olo --

Maarit lähti ulkomaille. Äiti ja Maarit aloittivat tiiviin yhteydenpidon.

-- hän ei maininnut masennuksesta tai ahdistuksesta, ärtymys oli se, mitä hän esille toi. Ei missään nimessä mistään itsetuhoaikeesta, ei alkoholinkäytöstä.

Viimeisen keskustelunsa Maarit ja äiti kävivät pari päivää ennen Maaritin kuolemaa.

Niin, mä en tiedä, että mitä sitten viimeisenä iltana on oikein tapahtunut. ((Äidin ääni muuttuu tuskaiseksi.)) Että me oltiin silloin [paria päivää aikaisemmin] viimeisen kerran [yhteyksissä]. -- Eikä siinä tullut niin kuin mitään, mitään semmoista esille.

Äiti menetti Maaritin tämän ollessa alle 20-vuotias.

Ennen haastattelua ajatusten vaihto äidin kanssa oli tiivistä. Äidille oli tärkeää prosessoida osallistumistaan ja valmistautua haastatteluun. Hän halusi tunnustella yhteistä maaperää kanssani luottamuksen saavuttamiseksi. Äidin ammatillinen viitekehys näkyi

haastatteluun liittyneissä odotuksissa ja analyttisessä kerrontatavassa. Hän toivoi haastattelun tarjoavan itselleen eheyttävän kokemuksen.

Maaritin elämän saaman merkityksen olen nimennyt *elämän kulisseiksi* ja kuoleman saaman merkityksen *ratkaisuksi riittämättömyydelle*. Osa Maaritin elämän karusta todellisuudesta oli ehtinyt paljastua vanhemmille hätähuutojen kautta ennen tämän kuolemaa. Maaritin kiltteys, myönteisyys ja tunnollisuus olivat äidin mukaan piirteitä, jotka näyttäytyivät päällimmäisinä ennen kulissien romahtamista. Myöhemmin äiti ymmärsi, että niiden taustalla oli epävarmuus ja turhautuminen pettymyksiin, joihin Maaritilla ei ollut otetta. Ristiriitaiset tunteet ja kyvyttömyys käsitellä niitä ilmenivät kenties itsetunhoisena käytöksenä, joka lopulta tuli julki. Viimeiseksi jäänyttä hätäänsä Maarit ei jakanut kenenkään kanssa. (Vrt. Solomon 2002, 331; Uusitalo 2006, 126–133.) Äidin kerrotukseen tukeutuen Maaritin voi ajatella kokeneen riittämättömyyttä siitä, ettei hän ollut pystynyt täyttämään sitä roolia, jollainen hän olisi muiden silmissä halunnut olla. Äiti uskoi Maaritin kokeneen kiukkua elämää kohtaan. Näin kiukku tai viha saattoi olla se kielteinen tunne, johon ratkaisuksi muodostui oma huolella valmisteltu kuolema. (Vrt. Nissilä 1995, 133–135.)

5.2.3 Nuoren itsetuntoa haavoittavat suhteet

Inka

Inkan elämässä korostui ihmissuhteiden merkityksellisyys tulevan kohtalon määrittäjänä. Ihmissuhteiden ongelmat liittyivät lapsuuden perheen dynamiikkaan ja omaan aikuisiän seurustelusuhteeseen. Perheen hajoamisen tuottama häpeä ja vanhempien väliset ristiriidat olivat olleet surullisia asioita Inkan elämässä. Hän oli kärsinyt myös toimimattomasta isäsuhteesta, mikä äidin ymmärryksen mukaan oli lopulta johtanut kokemukseen hylätyksi tulemisesta. Kannattelevana voimana oli ollut läheinen suhde äitiin ja sisarukseen. Niissäkin Inkan empaattisuus oli kuitenkin johtanut siihen, että hän oli ottanut tukijan roolin kehitysvaiheessa, johon rooli ei olisi kuulunut. Inkan kohtaloksi oli koitunut aikuisiän miessuhde, joka vei hänet toiseen maailmaan ennen suhteen päättymistä. Merkitsikö ero kenties hylätyksi tulemisen toistumista, mikä johti vääjäämättä umpikujaan?

Inka syntyi perheen esikoiseksi. Äiti muisteli, miten Inkan isällä oli ollut vaikeuksia äidin raskausaikana, kun tämä oli miettinyt paljon valmiuttaan isäksi.

Mä niin kuin mielessäni ajattelin, että mä en kyllä sitä pohdi, olenko mä valmis äidiksi, että mä olen siinä tilanteessa, halusin pitää lapsen. -- musta tuntuu, että se oli siinä loppuvaiheessa, kun [mies] kovasti odotti, ja Inkan syntymä oli sitten kyllä niin kuin Inkan isällekin oikein semmoinen iloinen asia. Kyllä me molemmat oltiin siitä onnellisia ja Inka oli vielä hirveän helppo lapsi --

Pian Inkan syntymän jälkeen perhe muutti toiselle paikkakunnalle. Äiti oli aluksi kotona, minkä jälkeen Inka meni perhepäivähoitoon, mutta...

...Inka oli sitten aika paljon meidän kanssa, varsinkin mun kanssa, koulussakin. -- Me elettiin semmoista, paljon siellä kotosalla oltiin ja opiskeltiin [ja] Inka oli niin kuin, tuntuu että se oli kaikessa mukana.

Äiti kuvasi Inkaa sosiaalisesti lapseksi, joka pystyi sopeutumaan ja oli vähään tyytyväinen.

Semmoinen kiltteys siinä Inkassa kyllä oli --

Kun Inka oli muutaman vuoden ikäinen, perhe muutti toiseen kaupunkiin. Molemmat vanhemmat kävivät töissä ja Inka meni päiväkotiin. Äiti alkoi odottaa perheen toista lasta ja Inka sai pikkusisaruksen.

Sit Inka sai jäädä kotiin, kun [pikkusisarus] syntyi. -- tosi hyvin, sujuvasti jotenkin, luontevasti otti sen [pikkusisaruksen] syntymän. -- Mun mielestä mun [lapsil-la] on ollut kyllä, pienestä pitäen hyvät suhteet keskenään.

Äiti tunnisti Inkassa taiteellisuuden ja luovuuden. Kouluun Inka meni mielellään ja hänellä oli kavereita, joiden kanssa hän leikki paljon myös koulupäivien jälkeen. Äiti muisteli, että...

...Inkalla oli hirveän ymmärtävä opettaja, se ekan luokan opettaja. Hän puhuikin, että Inka on semmoinen taitelijasielu, että hän niin kuin katsoi tosi paljon kaikkia asioita niin kuin vähän läpi sormien, koska hän niin kuin ymmärsi sitä, että lapsi voi olla erilainen. Vähän unohteli tavaroitaan ja kaikkea tällaista, että kyllä hän, hän ihan oikeasti unohti, että mitä hän oli tekemässä jossain muualla, jos oli jotain kivempaa mahdollista tehdä. ((Äiti naurahtaa kertoessaan.))

Inkan ollessa ala-asteella perheen vaikeudet alkoivat. Inkan isällä oli oma yritys, joka meni konkurssiin.

-- Meille tuli sitten avioerokin siinä, ne kaikki tuli siinä samassa jotenkin. Se meni niin suureksi se mytty, että se ei, en mä pystynyt jatkamaan sitä suhdetta mitenkään. Me erottiin ja velat kaatui niskaan -- No, se oli sitten kauan vaikea se, miten se lasten huolto ja hoitaminen ja miten niin kuin... Sitten me tehtiin tällainen ratkaisu, [vuoroviikkosysteemi].

Vanhemmat yrittivät saada vuoroittaista asumisjärjestelyä toimimaan jonkin aikaa. Loppulta lapset muuttivat kuitenkin kokonaan äidille ja isä tapasi heitä viikonloppuisin.

-- [Lapset] ei oikein koskaan suoraan sanoneet sitä, että se [vuoroasuminen] on kamalaa. Niin tota siinä vaiheessa [kun lapset asui pelkästään mulla] Inka sanoi mulle, että on tosi hyvä, että on vain yksi koti. -- ja on jälkeinpäin puhuttukin jonkun verran, Inka on siitä pystynyt puhumaan, että oli hirveätä se, että kun meillä tuli ero. Että kun ei voinut kertoa sitä, että se oli niin jotenkin semmoinen, häpeä ja iso asia. Koulussakin yritti kaikin keinoin, ettei vaan tartteis sitä kertoa. Inka otti siinä tosi paljon vastuuta. Joutui ottamaan, vanhempana lapsena.

Äiti muisteli, miten aika oli ollut myös hänelle itselleen todella raskasta.

Ja itsekin sitä vanhempana niin kuin, [Inka] oli vielä semmoinen empaattinen tyyppi, sitä tuli varmaan puhuttuakin semmoisia asioita sille, mitkä ei päätäkään sille kuulunut. Totta kai sitä oli itsekin hirveän ahdistunut ja sitten niin kuin pelotti kauheasti, että miten siinä taloudellisesti selviää -- Meillä oli taloudellisesti tosi tiukkaa. -- Se aika justiin, mitä lapset kaikista eniten tarvitsi, olisi tarvinneet. Niin oli tosi huonosti rahaa. ((Äidillä nousee tunteet pintaan kertoessaan.))

Inkan isä perusti uuden perheen, mutta isän uusi vaimo ei pystynyt juuri Inkaa hyväksymään. Isän luona sattui eräs välikohtaus, joka muutti Inkan ja isän välit lopullisesti. Inkan ja isän säännölliset tapaamiset päättyivät.

Että kyllä se kasvatusvastuu lapsista oli mulla, enkä mä sitä ylistä omaa taitoani ja jaksamista aina.

Inkan koulunkäynti oli sujunut aiemmin hyvin, mutta ala-asteen viimeisenä vuotena tapahtui radikaali muutos huonompaan. Äiti muisteli, millainen järkytys oli ollut, kun hän oli nähnyt Inkan kevättodistuksen. Äiti ei ollut tiennyt numeroiden laskeneen niin paljon, ja hän ihmetteli, minkä vuoksi koulusta ei ollut otettu yhteyttä.

Et miksi ne ei ottanut, mut mä oon välillä ollut kyllä, kauhea surukin siitä Inkan puolesta. Miksi ei sitä apua tarjota silloin, kun joku rupeaa oireilemaan, jostakinhan se on merkki.

Inka sai yläasteella hyvän opettajan, mutta vaikeudet opinnoissa jatkuivat. Jonkin verran alkoi tulla myös poissaoloja.

-- kun hänellä oli paha olla, niin hän osoitti sen silleen jäämällä pois koulusta. Tai lähtemällä kesken päivän koulusta pois. Kyllä sitten opettaja -- sitten soitti ja tota, mutta ei mua koskaan kouluun pyydetty keskustelemaan Inkan tilanteesta. Mitä vanhempainilloissa olin, mutta ei niissä ollut koskaan mitään kahden keski-tä keskustelutuokiota, se oli musta aivan kummallista. -- olen monta kertaa sanonutkin, että koulu kyllä laiminlöi täysin sen [puuttumisen]. En mä sano, että mä syyttäisin koulua kaikista tapahtuneista, mutta kyllä niitten ois pitänyt [tehdä enemmän] -- enkä mäkään ollut sitten niin riittävän [aktiivinen].

Peruskoulun jälkeen Inka meni lopulta lukioon. Lukio jäi kuitenkin kesken ja Inka aloitti toiset opinnot. Hän erosi myös pitkäaikaisesta poikaystävästään. Ennen täysi-ikäisyyttä Inka tapasi uuden miesystävän.

Siihen hän sitten rakastui kauheasti, se oli häntä vanhempi mies. -- en mä tiedä, oliko sitä sitten vaan jälkeinpäin näin jälkiviisas, mutta kun mulla on semmoinen fiilis ja muistikuva, että mua aluksi heti niin kuin... No tietysti sitä ikäeroa jo, et kun sitä oli aika paljon -- Jotkut hälytyskellot soi siinä jätkässä muutenkin. Se oli semmoinen liian miellyttävä mua kohtaan jotenkin, semmoinen lipevä ja ällöttävä. Aika pian mä sain sen, pääsin hyvin ymmärtämään, että se käytti huumeita se mies ja kaikkea. -- että mä tiesin, mutta jotenkin ei se tapahdu vielä itsessä sellainen [sisäistäminen], kun ei sitä halua oikeastaan uskoa. Ja toisaalta sitten, mitä minä siinä oikein teen.

Inka aloitti suonensisäisen huumeidenkäytön uuden seurustelusuhteen myötä. Opiskelu keskeytyi, ja Inka muutti lopulta pois kotoa miehen luokse. Äiti kertoi yrittäneensä pitää yllä ajatusta opiskeluiden jatkamisesta, mutta Inka ei pystynyt tarttumaan asioihin. Huumeidenkäytöstä oli tullut elämäntapa. Jonkun ajan päästä mies yllättäen jätti Inkan.

Se oli jotenkin Inkalle aivan hirveä järkytys. -- Mähän tietysti ajattelin silleen, että tästä se elämä nyt niin kuin, että hyvä, että se jätti.

Huumeidenkäyttö, saamattomuus ja masennus hallitsivat kuitenkin jo Inkan elämää. Äiti kertoi ahdistuksestaan, jota hoidon saamisen vaikeus oli tuottanut.

Kauhean nihkeätä se hoidon saaminen on täällä [seudulla] ja muuta, että kyllä se niin kuin, se oli tuskien taivalta -- Et ei mulla ollut kauheasti niitä voimavaroja ja sit semmoista, tiedätkö kaikkea häpeää ja kaikkea semmoista, mitä siihen [liittyi]. Koko ajan sai pelätä, että kaikki asiat paljastuu.

Inkalla oli lääketeon hoitoyritys eräässä nuorten hoitoyhteisössä, mutta hän keskeytti hoidon vieroitusoireiden takia. Lääkkeiden väärinkäyttö oli myös alkanut jossain vaiheessa. Inkalla oli kontakti päihdepsykiatrian poliklinikalle, jossa hän kävi sairaanhoitajan vastaanotolla säännöllisesti. Inka olisi halunnut päästä sinne osastohoitoon.

-- joka kerta kun se lähti sinne niin se sanoi, että nyt se voi olla, tai edellisenä iltana jo sanoi, että tämä ilta saattaa olla [viimeinen ennen osastolle pääsyä]. Ja joka kerta kauheasti toivoi sitä. -- Oli siihen [halua]. Kun se edellinen syksy oli sillä tahdottomuutta, vaikka miten päin sitä hoitojuttua ja muuta puhuttiin ja yritettiin ja semmoista. Sit silloin [alkuvuodesta] hänellä tuli [halu]. No eihän siellä, siellä ei ollut tilaa. Siellä oli jonoja.

Seurasi Inkan itsemurhayritys. Äiti kertoi, miten sairaalassa...

...Inkalta ommeltiin ranteet ja sitten hänet kotiutettiin vaan sieltä.

Päihdepsykiatrisen poliklinikan osastolle hän ei myöskään päässyt, vaikka kävi siellä lääkärin vastaanotolla heti itsemurhayrityksen jälkeen. Myöhemmin lääkäri oli ilmoittanut Inkalle, että tämä saisi osastopaikan piakkoin.

Sitten mä tapasin Inkan viimeksi silleen kahden kesken [pari päivää ennen kuin] hän kuoli. Hänellä oli se tieto siitä silloin, että [piakkoin pääsee osastolle]. -- Se oli semmoinen tapaaminen, kun hän oli jotenkin, aika paljon puhui omista asiois-

taan ja jotenkin silleen omista vaikeuksistaikin, mutta ei se ollut mitenkään semmoinen, mitenkään kauhan epätoivoisen oloinen, vaan se oli jotenkin, että hyvä kun hän nyt tietää, että sinne pääsee ja hyvä, kun noi käynnit on [sairaanhoitajalla] ja kaikkea semmoista.

Seuraavan kerran äiti kuuli Inkasta tämän kuolinpäivänä.

-- soi puhelin ja tota Inkan isä on siellä puhelimesta ja sanoo, että hän ei jaksakaan olla [Inkan kanssa]. -- Inka asui niin kuin sitten vuoron perään [kummallakin] -- Yritettiin sillä tavalla sitä hoitaa. -- Inka tulee itkien siihen puhelimeen -- Mulle jotenkin semmoinen [outo] olo jäi. Se oli lyhyt puhelu. [Inkan isä] otti vielä sen, tai halusi siinä lopussa vielä sanoa, että Inka saa tulla teille. Mä sanoin, että pidetään nyt kiinni siitä, mitä on sovittu, että selvittää tän asian.

Inka oli jäänyt puhelun jälkeen yksin ja tehnyt itsemurhan. Äiti menetti Inkan tämän ollessa alle 25-vuotias.

Äidistä välittyi haastattelussa halu säilyttää tietynlainen etäisyys minuun, ja hän rajasi kokemuksistaan kertomisen haastatteluhetkeen. Olen nimennyt Inkan elämän saaman merkityksen *hukkaan menoksi* ja kuoleman saaman merkityksen *ratkaisuksi umpikujalle*. Hukkaan menoon kiteytyy ajatus siitä, että on osittain sattumaa, kuka elämässä kohdalle osuu. Inkalle se oli tarkoittanut väärän miehen tapaamista, minkä kautta hän oli ajautunut päihdeidenkäytön maailmaan.

Hukkaan menon merkitykseen sisällytän Inkan tapauksessa myös ajatuksen hoitoon pääsyn toivottomuudesta. Muutosmotivaation saavuttaminen on päihdeongelmalliselle monivaiheinen prosessi. Hoitoon ei voi haluta toisen puolesta, vaan on toivottava ja odotettava avun tarvitsijan omaa aktivoitumista muutokseen. Kun motivaatio syntyy, tulisi tilanne hyödyntää hoitopoluissa. Äidin kokemuksissa näin ei kuitenkaan ollut käynyt Inkan osalta, vaan hänelle syntynyt halu muutokseen oli hukattu ja avunpyyntö torjuttu. Äidin ymmärryksen mukaan viimeiseksi jäänyt välikohtaus oli saattanut aiheuttaa Inkalle tunteen umpikujan joutumisesta, minkä jälkeen tilanteesta ei ollut enää muuta poispääsyä kuin oma kuolema. Umpikujan kokemukseen liittyykin usein paljon kuormittavia edeltäviä tapahtumia, jotka voivat johtaa tunteeseen tuskan pysyvyydestä, jolloin tilanne on ratkaistava jollakin lopullisella tavalla. (Vrt. Solomon 2002, 331; Uusitalo 2006, 133–144; vrt. myös Nissilä 1995, 137–138.)

Taru

Haastattelussa äiti kertoi ensin tyttärensä Tarun ja tämän jälkeen poikansa Petrin tarinan. Tarun osalta äidin kertomuksessa korostuivat ne moninaiset suhteet, joihin Taru oli tullut osalliseksi, ja niiden mukanaan tuomat kokemukset. Suhteet merkityksellistyivät ydinperheen tapahtumiin sekä Tarun omiin ystävyys- ja miessuhteisiin. Vanhempien parisuhteessaan tekemät valinnat ja keskinäiset ristiriidat olivat vaikuttaneet Tarun elämäntulkun. Tarun ja isän välinen suhde oli ollut herkkä ja sisältänyt pettymyksiä, jotka olivat jääneet käsittelemättä. Inkan tavoin Tarun lopulliseksi kohtaloksi koitui äidin tulkinnoissa aikuisiän miessuhde. Suhde oli johdattanut hänet toiseen maailmaan, jota hallitsi pelon ilmapiiri. Taru oli joutunut seurustelusuhteessaan jo toistamiseen alistetuksi, koska alistetuksi joutuminen oli määrittänyt myös hänen lapsuuden aikaista ystävyssuhdettaan. Tarulla oli ollut läheiset välit äitiin ja veljeen viimeiseen ratkaisuun asti, mutta tuo läheisyys oli äidin tulkinnan mukaan hävinnyt päihdemaailmalle.

Äiti aloitti kertomuksensa hänen ja miehensä kohtaamisesta. Vanhemmat menivät pian naimisiin ja äiti siirtyi työelämään miehen vielä opiskellessa. Taru syntyi joidenkin vuosien kuluttua. Äiti kuvasi Tarua hyvin erityiseksi lapseksi.

-- [Sairaalassa] Taru katsoi isäänsä siis ihan kerta kaikkiaan niin tarkkaan kuin ikinä voi siitä lasin läpi [katsoa]. -- hänen katseessaan oli joku semmoinen ihmeellinen suuri ymmärrys, että esimerkiksi kun opiskelukaverit tapasivat tai tulivat käymään meillä ja näkivät niin yksikin rouva sanoi, että hyvänen aika, että miten toi Taru katsookin, ihan niin kuin se ymmärtäisi paljon elämää jotenkin.

Äiti totesi Tarun nauraneen elämälle. Taru sai pian pikkuveljen, ja sisarusten välit muodostuivat läheisiksi. Äiti kertoi miehen työn vaatineen paljon matkustelua.

-- olin hyvin yksin sitten, kun [mies] joutui matkustelemaan. -- Muistan jotenkin, kun Taru alkoi uudestaan tuttia imemään ja istui silleen hylättynä, että semmoinen tuntui vaikealta, kun tavallaan sitten [pikkuveli] vei niin paljon sitä huomiota siinä...

Perhe joutui muuttamaan paljon lasten lapsuudessa ja muutot kuormittivat arkea.

Jossakin vaiheessa me laskettiin, me ollaan muutettu [yli 10] kertaa. -- nää muutot on meillä semmoinen, mitä ollaan paljon mietitty sitten, niitten vaikutusta. -- en varmasti pystynyt olemaan aina paras mahdollinen äiti ehkä siinä, en tiedä.

Äiti muisteli työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen liittyneitä päätöksiään. Hän koki omat valintansa tärkeäksi lähtökohdaksi, mikä on vaikuttanut myös perheen dynamiikkaan. Valinnat herättivät äidissä yhä voimakkaita tunteita ja ajatuksia.

-- *Ja minä onneton satuin saamaan sitten sen toisen niistä [hakemistani työpaikoista] ja se ei ollut se, mihin mä olisin halunnut, mutta kun piti varmistaa siis tälleen ajateltuna ja yhdessä [miehen kanssa], että meillä on rahaa, ettei tarvitse ottaa velkaa, kun [mies] opiskelee, niin mä hain sitä sitten ja sain sen. Jätin siinä vaiheessa oman urani [tyytymällä vähemmän kiinnostavaan].*

H.K.: Mmm.

Toissijaiseksi. Ja sitten kun Taru syntyi niin sitten jo näki, että [miehen] työ tulee olemaan tällaista, mitä sattuu, menee mihin menee milloinkin --

Lastenhoidon järjestäminen oli mahdotonta, ja äiti päätyi jäämään kotiin lasten kanssa.

Että tavallaan se, mä en ollut sillä tavalla niin äidillinen tyyppi -- uraiahmiseksi ei voisi sanoa, mutta en ole sellainen pullantuoksuinen äiti -- Mutta että mulla on jäänyt sellainen mielikuva, että jotenkin Taru olisi kaivannut, Tarussa ja [miehes-sä] on paljon samaa, että Taru olisi kaivannut juuri tällaista pullantuoksuista äitiä. Siellä siis ihan lapsena.

Äiti muisteli aikaa perheen ensimmäisessä omassa kodissa hyvänä. Edessä oli kuitenkin muutto toiseen kaupunkiin.

Ja mä olin aivan onnessani, koska [tää toinen kaupunki] on mulle semmoinen, mun juttuni. Että mä olisin siellä halunnut elää elämäni. -- No siitä keikasta tuli [lyhyt], eliikkä mies ei sopeutunut sinne [toiseen kaupunkiin] ollenkaan.

Perhe palasi entiseen kotikaupunkiin. Äiti oli takaisinmuutosta pahoillaan, koska hän koki kotiutuneensa lasten kanssa toiseen kaupunkiin. Asuminen kotikaupungissa jäi myös lyhyeksi, sillä edessä oli muutto ulkomaille. Muutot saivat paljon tilaa äidin kerptomuksessa, koska...

...-- nää tapahtumat kulkee jotenkin, niillä on selkeä yhteys [muuttoihin]. Eliikkä se onnellinen vaihe, mä ajattelen Tarun elämässä siellä ensimmäisessä omassa kodissa tän [ensimmäisen hyvän ystävän] kanssa jäi sitten tosiaan aika lyhyeksi [toiseen kaupunkiin muuton takia], mutta kyllä heistä elinikäiset ystävät tuli. Siellä [toisessa kaupungissa] -- oli yksi tyttö, joka oli pari vuotta vanhempi ja hän oli sitten tämmöinen vähän, että hän olisi niin kuin kauheasti halunnut määrätä.

H.K.: Joo.

Tarua ja Taru ei tykännyt siitä. -- Kyllä jonkinlainen ystävyysuhde siinä oli tai tämmöinen, mutta se oli vielä hallinnassa. Sit kun me muutettiin sinne [kotikaupunkiin] niin siellä oli sit tämmöinen, ystävyystyön äidin kanssa -- ja [yksi hänen lapsistaan] sitten oli taas tämmöinen samanlainen, joka halusi kauheasti hallita ja ottaa valtaa.

Musta tällä on joku semmoinen jännä merkitys, koska sitten kun me muutettiin sinne [toiseen asuntoon ennen ulkomaille muuttoja] -- Niin siinä oli sitten tämmöinen [tyttö], joka oli [vähän] vanhempi Tarua. Hänellä on Tarun elämään kyllä sitten kovin valtava vaikutus, koska hän jotenkin... Siis näin kun mä ajattelen, niin voisi nykytietämyksellä sanoa, että hän oli tämmöinen, hyvin vahvasti narsistisia piirteitä.

Äiti koki, että Taru kohtasi elämässään monta ihmistä, jotka vaikuttivat hänen tulevaan kohtaloonsa. Äiti kuvasi Tarun ja tytön keskinäistä olemista ja Tarussa tapahtunutta muutosta ystävyuden myötä.

Esimerkiksi se ehdottomasti halusi leikkiä aina siis siellä heillä. Vanhemmat oli poissa niin he leikki siellä. Semmoinen hirveän vihainen. Aina kun mä ulkona kävin, niin mä ihmettelin, että mitä ihmettä ne leikkii, kun se huutaa tuolla tavalla. Se [huusi]semmoisella hirveän vihaisella äänellä aina. Sitten kun mä sitä yritin tietenkkin jotenkin selvitellä, että mikä siellä nyt on niin se oli sellaista, että hän ei esimerkiksi halunnut tulla meille, koska hän ei tykännyt, että mä jotenkin...

H.K.: Sekaannut.

Sekaannun siihen leikkiin. Sitten Tarulla alkoi tulla semmoisia, niin kuin tämmöistä tuhrimista, ja mä ajattelin, että jotain nyt ei ole kohdallaan. Ja mä kauheasti yritin selvitellä sitä, että mistähän nyt on kysymys oikein, mutta en päässyt [perille]. Taru muuttui sellaiseksi niin kuin... Että näin kun mä ajattelen niin hän oli pelokas. Mä en ymmärtänyt sitä, että hän pelkäsi tätä [tyttöä]. Mä olen saanut nämä, suurimman osan tästä tiedosta, Tarun kuoleman jälkeen. --

Taru oli kirjoittanut myös aineen, jossa...

...-- hän oli päässyt kirjoittamaan jotain tän tyyppistä, että on ollut ystävä, joka ei ollut ystävä lainkaan, että hän on tehnyt niin paljon pahaä että hän ei tiedä, selviääkö niistä koskaan.

Koitti perheen muutto ulkomaille. Äiti kuvasi, että Taru sopeutui aina uusiin tilanteisiin ja alku vieraassa ympäristössä sujui ilman suurempia ongelmia, mutta...

...-- kun Taru oli jotenkin tämmöinen, pidetty siellä omassa luokassa Suomessa niin sit siellä tää kielitaidottomuus, tää on mun tulkintaani ihan puhtaasti tietenkkin, jotenkin se että kun ei saanutkaan ja pystynytään ilmaisemaan itseään niin hyvin niin sitten olikin semmoiset, jotka ei ollut niin älykkäitä, niin he oli sitten ne, jotka ottivat yhteyttä ja näin. -- Tarun niistä [ulkomaan] aikaisista kuvista näkee, miten Taru on mennyt kasaan silleen jotenkin --

Äiti kertoi ylpeänä Tarun monilahjakkuudesta, mutta tunnisti siihen liittyneen myös riskinsä.

-- Että silleen mä ajattelen, että molemmat lapset oli tämmöisiä, erittäin monilahjakkaita. -- liikunnallisuus, musikaalisuus, [taiteellisuus]... Kaikki nämä. -- Ja siinä on varmaan yksi sellainen ongelma, että jos sieltä ei mikään puske yli tai vanhemmat on niin tyhmiä, että ne ei ymmärrä edesauttaa johonkin suuntaan menemään niin se on vaikea...

H.K.: Ne tavallaan kilpailee.

Ne alueet keskenään, niin.

Perhe palasi takaisin Suomeen kotikaupunkiin, ja Taru meni omalle luokalleen. Koulussa Tarulle ei annettu mahdollisuutta kertoa ulkomaan ajan kokemuksistaan.

[Me oltiin] väärässä paikassa. Eli se meidän elämäntapa ei jotenkin sopinut siihen ympäristöön, missä me elettiin. Se aiheutti kateutta. Silleen olen kiteyttänyt sitä, että on aivan mielettömän tärkeitä se, että se ympäristö, missä lapsi kasvaa, että sillä olisi suurin piirtein samanlaiset elämäkatsomukset ja tapa olla ja elää. Että me jouduttiin tämmöiseen, jossa niin kuin juhlitaan, alkoholia käytetään, petetään. Siis joka on niin kuin mulle ihan täysin vieras maailma, mutta että johon sitten jotenkin pakotin itseni olemaan. [En] että itse [olisin] tehnyt mitään sellaista, mutta lapset joutui näkemään tällaista. Ja siitähän oli tällaisia... Että [miehellä] on vähän vetoa tämmöisiin... Kavereihin, joilla on tämmöistä, miten sen nyt sanoisi... Ongelmia.

Äiti täsmensi ajatustaan ympäristön merkityksestä lastensa elämään.

Että tämmöinen, että toisaalta mä ajattelen, että ristiriita on yksi syy [lasten koh-taloille]. Jonkinlaisessa ristiriitaisessa ilmapiiressä, josta niin kuin varmaan on ollut vaikea poimia sitten sellaisia eväitä, että mikä kantaa, mikä vie.

Omaa suhdettaan Taruun äiti kuvasi muun muassa siten, että Taru halusi aina jotenkin ilahduttaa häntä.

Niin olen sitä järkeillyt, että Taru varmaan aisti sitä jotenkin sellaista minun su-ruani --

Poikaihastukset tulivat Tarun elämään yläasteikäisenä. Äiti koki, että sen ikäisenä Taru oli ollut todella onnellinen. Äiti kertoi Tarun myös itse myöhemmin sanoneen, ettei äiti surisi, sillä hänellä oli ollut onnellinen lapsuus. Lukioikäisenä Taru ihastui erääseen poikaan, josta Tarua oli varoitettu. Pojalla oli hyväksikäyttäjän maine.

-- ja niinhän siinä kävi sitten ja se oli ollut tosi kauheata. -- Joku niistä opettajista sanoi, että se oli ihan hirveätä katsella, miten se rupesi niin kuin olemaan jonkun toisen kanssa ja miten se sitten kohteli Tarua. Että hän oli kans yksi narsisti --

Äiti kokosi, että Taru kohtasi elämässään muutaman selkeästi tunnistettavan narsistin. Äiti kertoi, että he keskustelivat ja miettivät Tarun kanssa aina todella paljon asioita. Raskaat vuodet olivat kuitenkin alkamassa. Vanhempien keskinäisessä suhteessa tapahtui ikävä käänne, kun isä mietti elämälleen uutta suuntaa.

-- oli sitten semmoinen dynamiitti, joka räjäytti kaikki. -- Taru hajosi ihan kerta kaikkiaan. Että mä en tarvitse teitä enää koskaan ja sitten hän tarrautui tähän ka-veriin [joka oli Tarun seurassa], että älä [jätä mua] koskaan.

Myöhemmin selvisi, että kyseisellä pojalla oli huumeongelma.

-- [siitä] tuli sitten ihan hirveätä. Että tää oli niin kuin semmoinen, mä sitä kuva-sin silloin jotenkin, että dynamiitti oikeasti räjähti ja jokainen meistä lensi taivaan tuuliin ja yritti selviytyä sitten niillä keinoilla, mitä siihen asti oli pystynyt omak-sumaan selviytymiskeinoiksi... Tarun ja isänsä välit ei palautunut enää sitten kos-kaan ennalleen, että siitähän alkoi sitten ihan uusi tarina.

Vanhemmat selvittivät asioitaan ja päätyivät jatkamaan avioliittoaan. Keskinäinen luottamus ja välit olivat kuitenkin muuttuneet. Äiti tiesi kertoa, että kotikaupungissa pyöri noina aikoina laaja huumerinki, johon Tarun poikakaverilla oli kytköksiä. Ylioppilaaksi kirjoittamisen jälkeen Taru päätyi pitämään väli vuoden ja seurustelu poikakaverin kanssa oli tiivistä.

Sit se [poika] rupesi siinä meillä kulkemaan enemmänkin ja mun oli hirveän vaikea siinä sitä... Mä yritin pitää jonkunlaisia rajoja, kun [Tarun pikkuveljelläkin oli opiskelut meneillään]. -- Ja se oli musta hirveän kurja, kun se olin aina minä, joka joutui. [Mies] ei ollut se, joka olis [kieltänyt] --

Seurasi Tarun ensimmäinen itsemurhayritys. Tuolloin paljastui myös Tarun huumeidenkäyttö.

Eli silloin alkoi tällainen uudenlainen elämä. Sit me heti otettiin [miehen] kanssa yhteyttä tällaiseen nuorten paikkaan, missä näitä asioita on ja tää [poikahan] oli heille tuttu. -- Taru vaan sitten kertoi, että kun [poikaa] ei ole hyväksytty koskaan siihen perheeseen. -- Taru rupesi jotenkin pelastamaan sitä jossakin vaiheessa.

Pian itsemurhayrityksen jälkeen Taru kertoi vanhemmilleen olevansa raskaana. Taru päätyi aborttiin. Äiti uskoi sen osaltaan vaikuttaneen Tarun viimeiseen ratkaisuun. Seurasi toinen itsemurhayritys, jonka jälkeen Taru oli suostunut menemään psykiatriseen kuntouttavaan osastohoitoon. Samaan aikaan poikakaveri oli ruvennut viihtymään toisen tytön kanssa.

-- tää oli ollut Tarulle sitten joku... Toisintoa kaikesta.

Äiti kertoi vihaiseen sävyyn, miten Tarun hoito osastolla oli edennyt.

-- se touhu meni silleen, että meidät pantiin ihan täysin ulos, meillä ei ollut mitään tekemistä aikuisen lapsen, tyttären [kanssa], ei osaa eikä arpa mihinkään, vaikka me [sanottiin], että meidän pitää päästä keskustelemaan, meidän pitää yhdessä saada keskustella. Mutta ei...

Taru oli poistunut osastolta ja käynyt asunnollaan. Hän oli yrittänyt jälleen itsemurhaa, ja osaston henkilökunta oli hakenut hänet takaisin. Vanhemmille ei ollut ilmoitettu tapahtuneesta mitään. Myös Taru itse koki, että hänet jätettiin osastolla omilleen viimeisimmän itsemurhayrityksen jälkeen.

Mä kävin kuitenkin Tarua itse katsomassa säännöllisesti, niin Taru itse kertoi, että tämä on ihan, ei nää niin kuin tajua täällä mistään mitään. -- Niin ei täällä kukaan välitä, tuolla ne vaan istuu kansliassa.

H.K.: Mmm.

Sanoi, että jos haluat jutella niin tule sit hakemaan. Ei, siis ihan, se oli niin kuin niin, niin pimeätä touhua kuin ikinä voi olla.

Samalla vierailulla Taru oli jutellut äidille myös poikakaveristaan ja todennut tämän olevan samanlainen kuin ystävänsä lapsuudessa ja...

...-- kaikkein järkyttävintä on se, että noin vuorokautta aikaisemmin mä olin itse ajatellut ihan samaa. -- Tarun itsetunnon menetys tän [pojan] kanssa olemisen aikana oli ihan traumaattisen hurja ja se, mitä Taru kertoi, sitä että kun Taru haki [erääseen] kouluun tai tämmöiseen, että [poika] sanoo että kuvitteletko sä, että sä itsesi elättäisit jollakin tuommoisella.

Pari päivää myöhemmin äiti sai puhelun, että Taru oli tehnyt itsemurhan.

-- Meille tuli hirveä semmoinen, että [Taru] pitää saada äkkiä turvaan.

Äiti menetti Tarun tämän ollessa alle 25-vuotias.

Nyt tää [kerronta] hyppää tosi rajusti, mutta kun näin vanhaksi pääsee niin sitä tulee tällainen -- että pystyy tavallaan näkemään, yhdistelemään sellaisia ilmiöitä. -- silleen mä niin kuin ajattelen, että tavallaan sitä mitä minä yritin Tarulle [vaikuttaa] tavallaan alistui, mä jäin, mä hävisin, koska tää paine oli niin voimakas niin monelta suunnalta. Ja molempiinkin lapsiin kohdistui sitten --

Ennen lupautumistaan haastatteluun äiti halusi pohtia kanssani lastensa elämäntarinoiden soveltuvuutta tutkimukseeni. Hänelle oli tärkeää kuulla, että perheen tragedian jakaminen veisi tutkimusta eteenpäin. Äidillä oli myös oma henkilökohtainen tavoite, jonka hän haastattelun antamalla toivoi saavuttavansa. Hän halusi jäsentää muistonsa kokonaisuudeksi.

Inkan kohtalon tavoin olen nimennyt Tarun elämän saaman merkityksen *hukkaan menoksi* ja kuoleman saaman merkityksen *ratkaisuksi umpikujalle*. Sattuma oli vaikuttanut siihen, missä ympäristössä perhe eli elämäänsä, ja oli myös johdattanut Tarun kohtaamaan elämässään monta väärää henkilöä. Viimeisin heistä oli vienyt Tarun mukanaan huumeidenkäytön maailmaan. Äidin kuvaamat kohtalokkaat suhteet olivat mahdollisesti merkinneet Tarulle itsetunnon romahdusta ja otollista maaperää itsetuhon synnylle. Hukkaan menon merkitykseen sisällytän Tarun kohdalla myös toimintatavan, jolla syntynyt hoitosuhde oli äidin mielestä turmeltu; perheen mukanaolo estettiin, ja Tarulle syntyi kokemus yksin jäämisestä.

Äidin tulkinnoissa Taru saavutti ennen kuolemaansa sisäisen ymmärryksen siitä, että väärät ihmissuhteet olivat olleet hänelle toisintoa koko elämän ajan, ja tuo ymmärrys saattoi käydä liian raskaaksi (vrt. Nissilä 1995, 137). Näin syntyneeseen toivottomuuteen yhdistyi mahdollisesti suuri pelko käyttäjäpiirejä kohtaan, mikä kenties sinetöi kokemuksen umpikujaan joutumisesta. Voidaan kysyä, ajatteliko Taru, että elämässä oli

ehtinyt tapahtua liikaa pahaa, jota kukaan tai mikään ei voisi enää korjata. (Vrt. Solomon 2002, 331; Uusitalo 2006, 133–144.)

5.2.4 Nuoren elämänuskoa horjuttavat tapahtumat

Jukka

Jukasta välittyi kuva suloisena ja herkkänä poikana, joka kasvaessaan oli omaksunut selviytymistavakseen vaieta tunteistaan ja sulkeutua niistä kysyttäessä. Perhettä oli kohdannut suuri suru Jukan nuoruudessa, jolloin aiemmin vieraana näyttäytynyt kuolema oli tullut osaksi perhettä. Äidin ymmärryksen mukaan tapahtuneella oli suuri merkitys Jukan lopullisen kohtalon määrittäjänä.

Äiti aloitti kertomuksensa pohtimalla omia ajatuksiaan Jukasta.

Ja Jukka oli kiltti lapsi voi sanoa, jos [jostakin] voi sanoa niin. -- hiljainen hymyilevä. -- minä joskus sanoin ystävälleni, että minusta tuntuu, että Jukka on lainalapsi. En tiedä, mistä se tunne tuli --

Äiti kuvasi pojan olleen vähään tyytyväinen ja sopeutuvainen. Jo pienestä pitäen isä oli erityisen tärkeä Jukalle. Äiti muisteli asioita, jotka olivat jääneet hänelle erityisesti mieleen Jukan lapsuudesta. Hän kertoi, miten Jukalle oli ostettu nukke.

-- se oli hirveän tärkeä. Hän aina sitä piti kädestä kiinni ja se oli joka paikassa aina mukana -- Sit Jukalla oli paljon noita tyttökavereita, tyttöjen kanssa leikki. Leikki poikien kanssakin, mutta -- Jukka otettiin tietysti tyttöjen leikkeihin, kun ne ei ollut niin semmoisia rajuja, eikä ollut semmoinen kiusantekijä.

Kiltteydestään huolimatta Jukalla oli myös oma tahto.

Tuosta teosta näkee, että hänellä oli.

Äiti oli kotona lasten ollessa pieniä. Jukka harrasti sisarustensa tavoin urheilua, ja isä oli harrastuksissa tiiviisti mukana.

Sitten Jukalla oli semmoisia [oireita], että hänellä oli [sairaus], että se todettiin. - Sitten kun noille [harrastusmatkoille] isä lähti [mukaan], saattoi tietysti sitten kun oli syömättä ja jännitystä, että siinä mielessä se isä oli hirveän tärkeä niin kuin hän on noissa [jäähyväiskirjeissä] sen asian ilmaissut.

Äiti muisteli, miten Jukka ei olisi pienenä halunnut olla yötä vieraassa paikassa, vaan tämä tykkäsi olla kotona. Poikansa lapsuuden äiti kokosi siten, että...

...Jukka nautti elämästä ja ei ollut mitään, koulussa ei ollut vaikeuksia eikä muutenkaan.

Myös murrosikä sujui ilman kapinointia. Äiti koki, että Jukalla ei ollut päihteiden kanssa mitään ongelmaa. Joitakin normaaleja kokeiluja pojalla oli kavereiden kanssa.

Jukka oli teini-ikäinen, kun perhe kohtasi suuren surun. Isä kuoli.

Se tuli meille niin kuin, voi sanoa salama kirkkaalta taivaalta -- Kuolema oli meille niin vieras asia --

Äiti palasi ajatuksissaan päivän kulkuun.

-- sen Jukan kotiin tulon minä muistan, että kun hän tuli niin kuin... Meillähän oli tietysti kaikilla, sitähän oltiin ihan kaaoksessa. Ei ollut kriisiapua, ei hommattu silloin [siihen aikaan]. Se oli vasta tulossa. Niin Jukka tuli ja meni [huoneeseensa]. Ei se edes mitään sanonut, et se oli semmoinen tunteensa kätkevä niin kuin pojat yleensä.

Ennen hautajaisia äiti oli pyytänyt Jukkaa lähtemään isää katsomaan viimeisen kerran, mutta tämä ei halunnut.

Minä olen sitten jälkeensä ajatellut, että ei voinut pakottaa, mutta olisko ollut sit jotenkin, että se tulis konkreettisesti se asia. Ja me ei osattu sitä käsitellä. -- Mutta me oltiin kaikki siinä, tietysti se on se järkytys ja kaikki, sitä romahti ihan kerralla.

Jokunen vuosi kului. Äiti kertoi haastattelussa huolen tuntemuksistaan, joita hänellä Jukkaan liittyen oli ollut isän kuoleman jälkeen.

Kyllä minä aina sanoin [minun ystävälleni], että näki, että Jukka suri [sitä isänsä kuolemaa]. Se oli niin, minä en osaa sitä asiaa ilmaista, mutta minä olin aina huolissani, mutta minä en tiennyt oikein mistä ja miten.

Äiti oli aavistanut, että jotain voisi tapahtua. Kerran äiti oli tullut kotiin, eikä hän ollut löytänyt Jukkaa.

-- jotenkin mulla tuli hirveä hätä, mulle tuli ihan kauhea hätä. Sitä ei osaa kuvata. Meillä oli ulkovarasto ja minä menin sinne ulkovarastoon. Minä en uskaltanut avata sitä ovea, minä huutelinkin siellä oven takana Jukka, Jukka. Jotenkin minulla tuli, että se on tehnyt itselleen jotain. -- vaikka ei ollut mitään viitteitä eikä merkkejä, mutta oli kuitenkin semmoinen, mielessä semmoinen hätä.

Jukka löytyi toisaalta kunnossa.

Jukka keskeytti lukion ja aloitti ammatilliset opinnot. Äidin silmissä Jukka piristyi koulun vaihdoksen myötä, ja hän sai uusia hyviä ystäviä. Pian tapahtui kuitenkin jälleen pysäytys. Jukka joutui ystäviensä kanssa onnettomuuteen. Jukka oli soittanut onnettomuuden jälkeen poliklinikalta äidilleen.

-- minä olin tietysti hädissään -- Oli opettajien kanssakin keskustelua, että heillä on tän asian kanssa kriisiapua [mahdollista järjestää].

H.K.: Joo.

Ja puhuinkin tässä, että ihan hyvä olisi, kun tuo on isän kuolema noin lähellä, että voisi [ottaa keskusteluapua], että sitten kun sattuu toinen tällöinen tapaus. Mutta ei, ei he tarvitse mitään [Jukka sanoi].

H.K.: Hän ei halunnut.

Ei ei ja minä ehdotin kriisikeskusta. Harvoin se suuttui, mutta sit se sanoi ihan topakasti, että perkelettäkö hän siellä tekee. Sanoi ihan näin. No minä, että no minä en siitä asiasta keskustele [enää].

Koitti Jukan viimeinen kesä. Äiti kertoi Jukan olleen todella ihastunut erääseen tyttöön ja toivoneen, että heidän välilleen kehittyisi jotain. Tuttavaperheellä oli juhlat, joihin myös Jukka oli kutsuttu. Jukan ihastus oli niin ikään juhlissa.

Minulle jäi mieleen se jotenkin, kun se Jukka ajoi sinne pyörällä ja se oli jotenkin niin semmoinen iloinen.

Juhlissa Jukka oli jäänyt hieman muun ryhmän ulkopuolelle, eikä tyttö ollut huomionut häntä.

Minua tietysti äitinä koski hirveästi sydämeen. Minulle on jäänyt, minulla on vieläkin semmoinen jotenkin, ei voi sanoa... Mutta miten sen sanoisi sitä [tyttöä] kohtaan, että miten tyly oli.

H.K.: Että toisella oli odotukset.

Joo, kyllä. -- Se ei ole sen syy, eikä mikään, mutta kun tulee niitä asioita [tarpeeksi].

Uusi lukuvuosi alkoi. Äiti kuuli Jukan ystävilta, että tältä oli jäänyt tenttejä tekemättä, minkä vuoksi Jukka ei valmistuisi määräajassa. Äiti kertoi kannustaneensa Jukkaa, että hän valmistuisi sitten hieman myöhemmin. Armeijasta tuli myös tieto kutsunnoista.

-- Mutta jotenkin kaikki nämä asiat sitä varmaan löi sitä niittä siihen [viimeiseen tekoon].

Jukan viimeinen viikko...

...-- oli aika sateinen, se satoi koko kesän. Ei ollut montaakaan aurinkoista päivää. Se Jukan viimeinen viikko oli... Se mulla jäi mieleen, että kai hän jotenkin sitä suunnitteli sitä asiaa.

Kaupungilla oli ollut opiskelijailta, johon Jukka oli osallistunut ystäviensä kanssa. Jälkeenpäin äidille oli selvinnyt, että Jukka oli tuolloin avautunut ystävilleen asioista enemmän kuin koskaan aiemmin. Äiti näki Jukan viimeisen kerran kotona tämän kuolemaa edeltäneenä iltana. Äiti oli ollut lähdössä ystävänsä kanssa käymään ulkona.

Niin Jukka tuli sieltä [huoneestaan] ja tää minun ystävä oli siinä. Aina hän tervehti, mutta silloin ei, katsoi vaan jonnekin sivulle. Minä sitten sanoin, että päivää Jukka. No sit se tervehti --

Jotenkin tuli näitä, ihan niin kuin jotenkin semmoisia ennakoivia [keskusteluita]. Tää minun ystävä kertoi jostain, kun hänen tuttavansa isä oli [haudattu just] ja oli tehnyt itsemurhan --

Äiti palasi illalla kotiin. Aamulla hän lähti normaalisti töihin. Jukka ei ollut tullut kotiin, ja äiti epäili tämän menneen jonkun ystävänsä luokse yöksi. Enteet jatkuivat.

Minä töissä kerroin kanssa, ihan eri ihmisen [lapsi], jonkun sieltä [työpaikalta], oli tehnyt itsemurhan [ajankohta] ja tää ihminen oli töihin palaamassa, että siitä [kerroin], miten otetaan vastaan. Tällaista minä kerroin työkavereille. Sit kun lähdin töistä pois niin näin yhtä toista työkaveria, hän kyseli, että miten minä olen toipunut tästä asiasta, miehen kuolemasta. Minä sanoin, että kyllä minä nyt alan päästä jaloilleni, siitä on [vuosimäärä] aikaa.

-- tulin kotiin ja aukaisin oven ja minä katsoin, että Jukka on tullut, kengät on tuossa. Minä katoin, että [siinä se on kuolleena] -- Kaikki nämä on ihan [selkeänä], ne muistaa. On asioita, mistä ei muista mitään, mutta nämä on niin kuin niin selkeänä mielessä nämä asiat, että miten se...

Jälkeenpäin äiti oli löytänyt Jukan huoneesta kalenterin, jonne poika oli epäsuorasti kirjoittanut, että hänen oli ollut tarkoitus toteuttaa aikeensa jo aiemmin, isän merkkipäivänä, jos rohkeus olisi riittänyt.

Mutta rohkeus ei riittänyt silloin...

Äiti menetti Jukan tämän ollessa alle 20-vuotias.

Sekin oli, kun sitä asiaa ei nähnyt. Oliko se niin lähellä, mutta ei me kukaan nähty sitä, että mitä se Jukka [aikoi].

Äiti rajasi kokemuksistaan kertomisen Inkan äidin tavoin haastatteluhetkeen. Hän oli kohdannut elämässään kaksi suurta menetystä, minkä vuoksi jaetusta kertomuksesta muodostui todellinen selviytymistarina. Äiti pystyi ikään kuin irrottautumaan kokemuksistaan ja tarkastelemaan niitä ulkopuolisen tavoin. Olen nimennyt Jukan elämän saaman merkityksen *ajan rajallisuudeksi* ja kuoleman saaman merkityksen *pakenemiseksi*. Kuolema oli ollut perheelle vieras asia, jonka kanssa he joutuivat vastakkain isän menetyksen myötä (vrt. Nissilä 1995, 137). Onnellinen ja turvallinen arki muuttui hetkessä ilman varoitusta, kun elämälle annettu aika päättyi. Myös Jukka oli joutunut kohtaamaan suuren surun ja ajan rajallisuuden isän kuoleman jälkeen. Ehkä hän ei ollut löytänyt keinoja käsitellä suruaan ja kohdata tulevaisuutta ilman isäänsä. Ajallinen konteksti oli puolestaan vaikuttanut siihen, että perheelle ei ollut tarjottu kriisiapua isän kuoltua yllättäen. Äidin kertomuksesta välittyi ajatus, että kuolemalla Jukka oli uskonut pyyhkiävänsä pois ikävän ja pääsevänsä isän luokse. Tällöin itsetuhon voisi ajatella näyttäytyneen keinona paeta elämästä kuolemaan, jolloin taustalla ei välttämättä ole ollut ymmärrystä elämän lopullisesta hylkäämisestä. (Vrt. Solomon 2002, 331–332; Uusitalo 2006, 144–162.)

Petri

Tarun ja Petrin äiti aloitti Tarun elämäntarinan kertomisen jälkeen uuden kertomuksen pojastaan Petristä. Tarun tarina limittyi myös kertomukseen Petristä, koska äidin ymmärryksen mukaan Tarun kohtalolla oli ollut määräävä merkitys Petrin viimeiselle ratkaisulle. Haastattelutilanteessa kertomuksista muodostui lopulta yksi tarina äidin lastensa elämään liittyvien kokemusten yhdistymisen myötä. Tapahtuma viittasi Petrin osalta näin erityisesti siskon menetykseen ja menetyksestä seuranneeseen tapahtumien kulkuun. Toisaalta Petrin nuoruuteen oli liittynyt myös epäily uhriasemaan joutumisesta, ja myöhemmin aikuisuudessa hän oli kohdannut raskaita pettymyksiä, joilla oli saattanut osaltaan olla merkitystä itsemurhapäätöksen tekemisessä.

Petri syntyi melko pian Tarun jälkeen. Äiti kertoi olleensa tuolloin todella väsynyt ja uskoi sen vaikuttaneen osaltaan perheen elämäntarinaan.

Mä en silleen osannut iloita, niin kuin Tarun syntymä oli kuin oppikirjoista. -- Petri sai kuitenkin niitä pisteitä silleen aika hyvin, vaikka sitten jossain vaiheessa kyllä on mietitty sitä, että tuliko siinä jotakin [kohtaloo ajatellen]. Hapenpuutettahan oli varmasti, koska se tosiaan oli niin hankala [synnytys], huono tilanne.

Myös Petrin osalta äiti muisteli aikaa ensimmäisessä omassa kodissa ihanaksi ajaksi. Pojasta näkyi jo varhain liikunnallisuus.

Hän otti etunojaa semmoisena kahden kuukauden ikäisenä. Se otti tosta pinnasängystä [kiinni] ((Äiti elehtii tilanteen.)), että saanpa teidän huomion. ((Äiti nauraa.))

H.K.: Ihana. ((Tutkija nauraa.))

Myöhemmin urheilusta tuli Petrille tärkeä asia elämässä. Äiti tunnisti, että Petrillä oli voimakas tahto ja...

... -- että mua joskus harmitti, kun se oikein jotakin tahtoi lujaa.

H.K.: Niin.

Niin Taru ja isänsä meni siihen [mukaan]. Kun mä sanoin, että antaa huutaa vaan. Kyllä se siitä ohi menee, ei siitä tarvitse välittää, mut ne meni aina jotenkin siihen. Se oli kuitenkin hirveän tehokas [tapa] --

Meillä oli Petrin kanssa, meillä oli semmoinen parempi yhteys vielä kuin Tarun kanssa. Tarulla ja isällensä olisi ollut se yhteys, jos isänsä olisi ymmärtänyt sitä vaalia. -- Tarun kanssa meillä oli semmoinen, että kun Taru tarvitsi niin sitten aina puhuttiin, sit se oli siinä. -- Mut Petrin kanssa meillä oli paljon näitä keskusteluita ylipäättänsä aina. Sitten kun Petrillä oli nukahtamisvaikeuksia ja isänsä ei saanut häntä nukahtamaan, mut minä sain ihan helposti. Mulla oli joku tämmöinen maaginen. ((Äiti nauraa.))

H.K.: Maaginen ote. ((Tutkija nauraa.))

Univaikeudet olivat Petrille koko elämän mittainen ongelma.

Äiti kuvasi lapsiaan siten, että..

...ne oli tosiaan niin kuin yö ja päivä eli Taru oli enemmän tällainen, että [tykkäsi olla] kavereitten kanssa. Petri taas oli sellainen, että se kävi aina siellä porukassa -- ja sit se leikki itseksensä niitä leikkejä.

Ala-asteella Petrin koulunkäynnissä tuli vaikeuksia, eikä poika olisi halunnut mennä enää kouluun.

[Luokanopettaja] mulle sanoi, että hän ei ymmärrä, että kun Petri on niin iloinen ja katsoo vilpittömästi, että miten se voi olla niin hankala.

Perheen ulkomaille muuton yhteydessä opettaja oli ihmetellyt perheen uskallusta muuttaa toiseen maahan. Opettaja oli todennut, että vaikeuksia tulee.

No joo, tässä oli [vaikeuksia], jos sitä nyt sitten ajatellaan, että [muutto] oli vaikeuksien syy.

Petri sopeutui hyvin ulkomaille alun hankaluuksien jälkeen ja sai kavereita. Äiti arvosti sikäläisen koulun toimintaperiaatteita.

Tavallaan se [Petrin] itsetunnon nousemisen näkeminen oli kanssa aivan yksi oma lukunsa. Eli Taru ja Petri oli eri koulussa. Petri oli semmoisessa, kun siellähän sai niin kuin jokainen opettaja -- tehdä sellaisen koulun kuin tykkää tai opettaa [kuten haluaa].

H.K.: Aijaa.

Niin tää oli semmoinen super koulu kyllä. -- Koska siinä oli niitä vaihtoehtoja -- Petri viihtyi hyvin siellä. Opettajat olivat [ihania]. -- Oli tämmöistä liikkumavapautta, mutta tää opettaja oli sitä mieltä, että Petrillä saattaa olla tää tämmöinen, silloin puhuttiin MBD:stä.

Petri pääsi testeihin, ja hänellä todettiin olevan keskittymishäiriö.

Sit siihen piti aloittaa lääkitys ja sit mä katsoin, että se oli amfetamiinia. Arvaapa nyt kaksi kertaa, aloitinko mä sitä.

H.K.: Niin.

Vaikka ne väitti, että jos nyt syö sitä, sitä pientä annosta lääkkeenä, niin sen saa jättää pois sitten tossa muutamien vuosien päästä. Se oli tämä Ritalin, jota nyt on sitten [myöhemmin] oikeasti käytetty ja siitä on todella [hyviä tuloksia], että kyllä mä olen siitäkin kantanut syyllisyyttä, että olisikohan tilanne mennyt toiseksi. -- Mutta me oltiin lähdössä silloin kuitenkin jo Suomeen niin pian, että mä ajattelin, että täällä se ei varmaan onnistu niin kuin ei onnistunutkaan.

Yläasteikäisenä Petrillä oli kouluvaikeuksia siinä määrin, että perhe ohjautui yhdessä psykiatrien luokse.

-- [niiden] olisi pitänyt olla [kotikaupungin] parhaita. Niitten mielestä ei ollut mitään, että ongelma on tavallaan, ei nyt ihan suoraan sanoneet, mutta että minus-sa.

Yläasteen jälkeen Petri meni lukioon, ja sieltä löytyi hyviä ystäviä, jotka jakoivat saman arvomaailman.

Se oli kans semmoista, silloin luulin, että oli hyvää aikaa. Petri oli itse asiassa hirveän onnellinen siinä --

Koulussa oli vierailut eräs mies puhumassa uskonasioista. Mies perusti uskonnollisen liikkeen. Petri vierasti liikkeen jyrkkää linjaa, mutta sai sieltä uusia hyviä ystäviä.

Ne paljon touhusi yhdessä silloin, paljon yhdessä kaikkea järjestivät ja matkustelivat yhdessä. -- Se oli varmaan sitä Petrin onnellisinta aikaa elämässä. Mutta sitten tämäkin osoittautui, että... Ihan kauheata. Tää olikin tämmöinen hyväksikäyttäjätää tämä pappismies --

Äiti tiesi joitakin nuoria, jotka olivat joutuneet hyväksikäytön uhreiksi ja käymään terapiassa. Hyväksikäyttökuvio oli paljastunut äidille vasta Petrin kuoleman jälkeen.

Että oliko siis Petri yksi uhri, en tiedä. -- Siis mäkin olin niin tyhmä, kun mä ajattelin, että onpa hyvä että on tämmöinen isähahmo, kun [mies] nyt ei ollut semmoinen oikein isähahmo. Että siellä nyt sitten kaikenlaiset asiat tulee käsiteltyä ja puhuttua ja muuta.

Äiti muisteli pappismiehen kirjoittaneen Petrille jonkin kirjeen, jonka Petri oli näyttänyt myös äidille, ja he olivat siitä jutelleet. Kirje ei ollut enää tallessa.

-- Petri nimittäin kyllä hävitti kaikki, hirveän paljon, tosi vähän Petriltä jäi. Että sillä tavalla Petrillä oli tarkoituksellisempi se tekonsa.

Vanhempien parisuhdekriisiin Petri suhtautui maltillisesti.

-- hän ei niin kuin, ei näyttänyt jollakin lailla ollenkaan siitä kärsivän. Hän jotenkin uskoi siihen, että tää nyt oli vain tämmöinen juttu, ei tästä kummempaa. --Että hän piti isälleen puheita. -- Saarnoja. -- Hän oli niin kuin se aikuinen siinä tilanteessa. -- Ne istui siellä sängyn laidalla.

Kun Taru oli sairaalassa, äiti ja Petri olivat käyneet yhdessä katsomassa Tarua. Tämä oli halunnut jutella Petrin kanssa kahden. He juttelivat pitkän tovin.

Se oli pari päivää ennen Tarun kuolemaa. Petri mielti sitä, että voisiko hän lähteä [reissulle], kun niillä oli joku tämmöinen [retkiryhmä] tuonne [paikan nimi] tai sinne päin, että kun Taru on sairaalassa. Mä tykkäsin, että kyllä sä varmaan voit lähteä kumminkin -- Kun mäkin jotenkin luotin siihen, että Taru ois kumminkin jotenkin turvassa siellä.

Äiti tunnisti vanhempien tehneen hirveän virheen, kun tieto Tarun kuolemasta tuli.

-- me mietittiin, että ilmoitetaanko me Petrille vai ei ja miten. Että Petri ei anna anteeksi sitä, että me ei olla ilmoitettu. Niin kuin suurin piirtein, oliko se sitten

seuraavana päivänä niin me soitettiin. Mä en ymmärtänyt, että mun olisi pitänyt pyytää joku niistä vetäjistä puhelimeen ensin, koska tilanne oli mennyt sitten niin, että kun Petri oli sitten kertonut tän niin siellä oli tullut ihan kammottava hiljaisuus ja Petri [oli jätetty yksin].

Eli siinä oli tämmöinen ensimmäinen [virhe] --

Petri oli hakenut opiskelupaikkaa ja oli lähdössä armeijaan. Myöhemmin Petri oli kertonut äidille, että hän muisti ajanjaksosta hyvin vähän. Armeijassa Petrin oli ollut määrä johtaa harjoitusta, mutta hän oli kieltäytynyt siitä.

Siitä mä niin kuin aina välillä olen ollut [miehelle] vihainen -- Kun oli asioita, joita mä aina sanoin, että sun pitää jutella niistä, että minä en ole se ihminen, vaan sun pitää jutella Petrin kanssa näistä.

H.K.: Mmm.

Tää oli yksi niistä. Hän ei niin kuin jotenkin, hänessä ei olekaan sellaista, joka olisi osannut. -- Että hän oikeastaan tutustui Petriin vasta sitten Tarun kuoleman jälkeen paremmin, että niin kuin vähän löysivät toisensa. -- Mä näitä saarnoja olen pitänyt sitten aina välillä [miehelle], että jos et sä nyt viimeistään luo suhdetta niin sä saat sanoa hyvästi kokonaan. -- Ja sitten [mies] pystyi skarppaamaan, mutta se aina on pitänyt jotenkin avata silmiä.

Äiti koki, että Petrillä ja hänellä säilyi keskusteluyhteys monissa asioissa, mutta isän kanssa syvällisempää keskusteluyhteyttä ei oikein löytynyt.

Joskus [Petri] moitti sitä, että kun ei täällä puhuta muusta kuin että mitä ruokaa on tänään tai tämmöistä.

Petrin olemuksessa oli äidin mielestä erityistä karismaattisuutta.

-- Mut että sitten kun Taru kuoli niin Petri muuttui.

Petrin elämäntapa muuttui myös aiempaa vaarallisemmaksi, mikä näkyi hänen urheilukiinnostuksessaan.

Että kun mä kysyin sitä, että oliko siinä jotain semmoista uhmaa. Hän myönsi, että kyllä. Siis tavallaan millään ei ole mitään väliä.

H.K.: Mmm. Ei ollut sellaista pelkoa enää.

Petri oli aktiivisesti urheiluporukoissa mukana ja saavutti lajissaan menestystä todella nopeasti. Äiti tunnisti, että Tarun kuoleman jälkeen Petri alkoi viihtyä enemmän myös yksin. Petri oli jo aiemmin keskeyttänyt ensimmäiset opintonsa, minkä jälkeen hän opiskeli paria muuta alaa, mutta päätyi niidenkin keskeyttämiseen. Myös pidempiaikainen seurustelusuhde kariutui.

Äiti sanoitti ajatustaan Tarun kuoleman merkityksestä Petrin kohtalolle.

-- jos mä vaikka ajattelen tätä Tarun kuolemaa ja Petrin kuolemaa niin tää aikero tulee hyvin näkyviin. Silloin Tarun kuoleman jälkeen siis mehän ei saatu mi-

tään, ei minkään näköistä tukea mistään, että se hoitava lääkäri siellä sanoi, että voittehan te mennä mielenterveystoimistoon keskustelemaan, jos tarvetta on. Et jos ajatellaan, mitä tänä päivänä on niin tähän on ihan eri juttu.

Et voin hyvin ajatella, että Petri ei olisi kuollut, jos me oltais saatu kaikki se apu silloin, mitä tänä päivänä annetaan. Että Petri olisi voinut käsitellä asioita, puhua. Siis meillä tuli tämä, että me ei jotenkin, me suojeltiin toinen toisiamme. Me ei osattu puhua, että kun esimerkiksi jos Petri otti joskus puheeksi niin [mies] ei kestänytään sitä ja se rupesikin puhumaan jostain muusta. Se meni se tilanne ohi.

H.K.: Mmm.

Tai sitten, että Petri sanoi, että älä sinä vaan tunne syyllisyyttä. Ja minä en hokannut kysyä, että tunnetko sinä.

Oman ymmärryksensä Petrin kuolemasta äiti kiteytti siten, että...

...-- mä voisin kertoa tuhat tarinaa syistä, minkä takia. Joku voi sanoa, että kun Petri ei päässytäkään siihen [tiettyyn urheilujoukkueeseen] niin et se oli syy. Ei se ollut se syy. Mä sanon, että jos Taru ei olisi kuollut niin ei olisi Petrikään kuollut. -- Siinä oli kuitenkin [monta] vuotta välissä. Tavallaan mä olin niin kuin, luotin jo, että ei mitään paha tapahtu.

Äiti menetti Petrin tämän ollessa alle 32-vuotias. Vanhemmat löysivät Petrin kuoleman jälkeen tämän jättämän viestin, johon Petri oli kirjoittanut, miten hän oli itsemurhaansa suunnitellut.

Mä koin Petrin sillä tavalla ihan ehdottoman läheisenä, että Petri niin kuin ymmärsi minua parhaiten. Kun selitin jotakin, hän oli se tulkki, kun Taru ja [mies] ei ymmärtänyt.

Äidin kohtaaminen herätti itsessäni etukäteen paljon ajatuksia, joista päällimmäisenä oli epäily omaa osaamistani kohtaan. Miten osoittaa riittävän näkyvästi sitä myötätuntoa, mitä perheen kokema tragedia omissa tunteissani aiheutti, mutta toisaalta myös sitä kunnioitusta, mitä vanhempien selviytyminen herätti? Äiti ilmaisi oman huolensa myös siitä, miten kestäisin kuulemani. Haastattelusta muodostui kuitenkin lopulta välitön ja lämmin tilanne. Koen nähneeni välähdyksen siitä, millainen perimmäinen selviytymisvietti ihmisluonteessa elää.

Olen nimennyt Petrin elämän saaman merkityksen *elämän kulisseiksi* ja kuoleman saaman merkityksen *pakenemiseksi*. Tarun vaiheisiin oli lukeutunut paljon vaikeuksia ennen kuolemaan päätymistä, jolloin Petri oli saattanut omaksua itselleen pärjääjän roolin Tarun tukemisen viedessä vanhempien päähuomion. Äidin kertoman perusteella Tarun menetyksen tuottama suru oli jäänyt Petriltä käsittelemättä. Voi olla, että siskon kuoleman aiheuttama taakka oli kasvanut lopulta liian suureksi, jolloin kulissien ylläpito oli näyttäytynyt mahdottomana. Tarun kuoleman ajallinen konteksti oli vaikuttanut siihen,

että apua oli tuolloin huonosti saatavilla. Voimiensa loppumisesta Petri ei ollut kuitenkaan halunnut tai osannut kertoa kenellekään. Ehkä Petri oli halunnut myös suojella vanhempiaan ja välittää kuvaa pärjäämisestään niin kauan kuin se oli ollut mahdollista. (Vrt. Solomon 2002, 331–332; Uusitalo 2006, 144–162.) Sulkeutumisesta oli saattanut tulla selviytymiskeino siskon kuoleman jälkeen, mikä oli mahdollistanut kulissien ylläpidon, mutta vain rajatun aikaa. Äidin kuvaukset Petrin elämästä johtavat tulkintaan, jonka mukaan Petri pakeni voimiensa loppumista ja ikävää kuolemaan ajatellen kentiesiten pääsevänsä Tarun luo. (Vrt. Nissilä 1995, 137.)

5.2.5 Nuoren järkkövä mieli ja hallitsemattomat tunteet

Jussi

Jussin tarinassa korostui elämisen vaikeus. Mieli kuvasti niitä mielenterveydellisiä ongelmia sekä masennusjaksoja, joista Jussi oli kärsinyt useita vuosia. Mieli kuvasti myös oman identiteetin etsimistä ja Jussin perimmäistä olemusta, herkkyyttä, joka äidin kerromuksesta välittyi vahvasti. Tunteet ilmensivät Jussissa syntyneitä surua ja vihaa, jotka olivat peräisin torjutuksi tulemisen kokemuksesta. Jussi oli joutunut mahdollisesti elämään liikaa sen ajatuksen varassa, että ympäristö ei hyväksy ja ymmärrä häntä.

Jussi oli äidin ainoa lapsi. Vanhemmat olivat naimisissa, mutta...

... -- käytännössä tosiaan minä olen ollut koko ajan niinku yksinhuoltajaäiti että... Jussin isä, että tota sekin aika kun me oltiin avioliitossa, ni hän asui suurimman osan [ajasta muualla].

Pariskunta päätyi avioeroon Jussin ollessa muutaman vuoden ikäinen, minkä jälkeen Jussi tapasi isäänsä harvoin. Isä kuoli Jussin ollessa ala-asteikäinen.

Et ei sit muodostunut tää isäsuhde kovin läheiseksi.

Sen sijaan äidin puoleiset sukulaiset tulivat Jussille hyvin läheisiksi. Äiti muisteli lämmöllä Jussin lapsuutta ja kuvasi sitä tasapainoiseksi ja turvalliseksi.

Ja oli varmasti rakastettu lapsi... Että tuota, hän oli tosiaan sellainen kiltti ja semmoinen hyväntuulinen, puhelias, älykäs... Semmoinen seurallinen, vähän pikkuvanha tosiaan, kun hän oli niin paljon aikuisten kanssa -- Lapsuus oli todella siis onnellinen ja siitä minä olen kauhean kiitollinen, että Jussi ei niin kuin lapsena kuollut, että sain sen lapsuuden.

Äiti itse oli työelämässä koko ajan mukana, mutta vapaa-aikana perhe matkusteli paljon kotimaassa ja äiti pyrki järjestämään erilaista ohjelmaa.

Jussin tullessa nuoruusikään alkoi esiintyä ongelmia. Äiti kuvasi poikaansa herkäksi ja tunnolliseksi. Tämä halusi olla yleensä kotona koulun jälkeen. Äiti tiesi Jussin joutuneen peruskoulussa kiusatuksi. Jussilla ei ollut juuri poikakavereita, eikä hänellä ollut kodin ulkopuolisia harrastuksia, kun...

...hän inhos kaikkea urheilua. -- Mistä normaalisti pojat tykkää.

Sen sijaan Jussi oli kiinnostunut tietokonepeleistä ja vähitellen heräsi innostus myös rahapelejä kohtaan. Äiti kertoi, miten he joutuivat aina odottamaan kylällä bussinvaihdon yhteydessä seuraavan linjan lähtöä ja Jussi oli asemarakennuksessa keksinyt pelikoneet.

Siellä odotushuoneessa ja hän aina multa kinusi sitä että... Sitä kokeilla, oli kauhea kiinnostus. Enhän minä silloin ihan pienenä antanut, mut sit hän oli varmaan, olisko ollut joku 12 tai sitä luokkaa niin... Niin sitten yhden kerran sanoin, että kokeile nyt sitten ja siitä se sitten lähti... Eikä siihen aikaan kun ei niitä varoitettu silleen -- Että niistä voi jäädä sellainen riippuvuus.

Jussi alkoi tietoisesti kokeilla rajojaan, ja elämä muuttui vähitellen vaikeaksi. Alaikäisenä Jussi ei äidin mukaan ollut käyttänyt alkoholia...

...koska hänen isällä oli vähän niinku alkoholin kanssa ongelmia -- ja sen takia minä yritin häntä siltä [alkoholilta] sitten varjella -- siihen 18-ikävuoteen [asti] pysty --

Huumausaine-, lääke- ja alkoholikokeilut kärjistyivät äidin mukaan Jussin muuttaessa täysi-ikäisenä pois kotoa. Äidin mielestä Jussille kehittyi jonkinasteinen alkoholiriippuvuus. Velvollisuutensa Jussi hoiti, mutta juominen oli jokapäiväistä. Alkoholinkäyttö ja peliriippuvuus olivat kytköksissä toisiinsa, ja pelaaminen johti myös rahankäyttöongelmiin muun muassa pikavippien muodossa.

Yhdeksi käännekohtaksi poikansa elämässä äiti koki sen, että yläasteella ja lukiossa Jussiin kohdistunut koulukiusaaminen oli pahentunut...

...kun se jossain vaiheessa tuli ilmi, että hän tykkää pojista.

H.K.: Joo.

Niin se oli semmoinen pienellä paikkakunnalla. -- Että se oli sellaista paljon enemmän kuin tuota minä osasin silleen ajatellakaan, että se oli paljon suurempi. Että sen takia tuli vähän sellainen vihasuhde koko [kotikaupunkiin] sitten, että hän yhdessä vaiheessa ei halunnut tulla käymäänkään oikein, siitä koulukiusaamisesta jäi sellainen --

Jussi oli parinkymmenen, kun hän sairastui ensimmäisen kerran vaikeaan psykoosiin, josta seurasi useita sairaalajaksoja. Jussi toipui lopulta tapahtuneesta romahduksesta, mutta mielenterveysongelmat jäivät ja psykoosit uusiutuivat. Jussi oli myös sairastunut

masennukseen, ja myöhemmin hänellä oli useita itsemurhayrityksiä. Äiti kuvasi toistuneen psykoosin oireita siten, että...

...[Jussi] kanssa niinku näki jotain tämmöisiä näkyjä ja sit hän usko, että hän on niinku jumalan poika ja tämmöisiä uskonnollisia... Ja sit hän oli vähän semmoinen, että... Mites mä nyt sanoisin, että kävi niinku ylikierroksilla, että... Mut se just Jussissa oli hankala, että sitä oli hirveen vaikea havaita.

H.K.: Et hän pystyi peittämään?

Niin, hän halutessaan pystyi peittämään ja käyttäytymään ihan niin kuin normaalisti, että ainoastaan jos hän jostain [yliluonnollisista] rupesi puhumaan niin siten --

Äiti koki hyvin vaikeaksi, että Jussi asui kaukana toisella paikkakunnalla. Jussin sairastelun myötä luottamus pojan pärjäämiseen oli hävinnyt ja äiti kertoi olleensa jatkuvasti huolissaan tästä. Mielenterveysongelmien lisäksi Jussi kärsi aikuisiällä myös perinnöllisistä fyysisistä sairauksista. Äidille ja pojalle muodostui lopulta tapa, että Jussi soitti äidilleen joka päivä ja ilmoitti etukäteen, jos ei jonain päivänä pystynyt soittamaan.

Et se oli semmoinen, että minä tiesin, että ees jollakin tavalla on kunnossa ja että pitää yhteyttä.

Jussin masennusjaksot olivat vaikeita, ja äiti tunsi itsensä voimattomaksi niiden edessä.

-- se oli vähän riittämätöntä, ne ajat mitkä hän oli siellä sairaalassa ja keskustelut psykiatrin kanssa, mitkä ei oikein, tuntui ettei niistä ollut mitään apua, eikä niinku mitä minä hänen kanssaan keskustelin niin tuntui, että vaikka ois hyvällä tai pahalla tai mitä kokeillut, niin kaikki oli väärin.

Epäonnistuneiden hoitoyritysten jälkeen Jussi ohjautui erään mielenterveysseuran piiriin ja asiat tuntuivat yllättäen kääntyvän aiempaa paremmiksi. Seuran kautta Jussi pääsi työharjoitteluun, jossa hän voimaantui niin paljon, että halusi aloittaa ammattiopinnot. Jussi valmistui ammattiin ja sai heti mieluisan työpaikan.

-- Ne [muutamat vuodet] oli varmaan sit hänen parasta aikaa aikuisiällä ja siinä ei ollu... Siinä pysyi se masennuskin poissa.

Hyvä vaihe Jussin elämässä kuitenkin päättyi, kun hänet siirrettiin työnantajansa toiseen toimipisteeseen töihin. Jussi ei viihtynyt uudessa paikassa, koska hän koki ilmapiirin siellä vanhoilliseksi ja ettei häntä taaskaan hyväksytty. Työpaineiden myötä alkanut romahdus jäi Jussin viimeiseksi. Äiti totesi muistojaan kooten, että...

...sitten tosiaan, että huomioitavaa nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa on just se, että vähän silleen vaarallisestihan [Jussi] eli, et se kokeili just kaikkea mahdollista, näitä rajuja ja tosiaan näitä, nää lääke- ja alkoholikokeilut ja sitten kun hän oli normaalia älykkäämpi, niin tiesi näistä asioista ja... Ne rahapelit oli semmoinen juttu, se ei hallinnut, ja sit tää homoseksuaalisuus oli varsinkin silloin [kotikaupungissa], että se oli vaikea asia ja --

-- Sitten hän, ilmeisesti oli sitä taipumusta siihen masentuneisuuteen, itsetuhoisuuteen ja sitten tää mietiskely, että sitä hän sanoi, että hän mietiskelee ja... Sitä minä en oikein ymmärtänyt, että hän voi montakin tuntia mietiskellä ja sitten... Nyt ihan loppuajalla mekin keskusteltiin ja minä sanoin, että onko se oikein hyvä. Ni sit hän väitti, että kyllä hän mietiskeli silloin lukioaikanakin.

Viimeisenä keväänään Jussi oli hakeutunut itse psykiatriseen sairaalaan ja pyytänyt lääkärää soittamaan äidille tilastaan. Lääkäri oli äidille puhelimesta todennut, ettei Jussilla ole itsetuhoisia aikeita, vaan tämä odottaa maailmanloppua ja on kokenut asunnollaan uskonnollisen näyn. Jussi oli saapunut sairaalaan paitahihasillaan ja raamattu mukanaan. Tila oli määritelty psykoosiksi.

Oltuaan noin viikon sairaalassa Jussi oli päässyt kotilomalle, mutta ilmoittanut pian sairaalaan, että hän lähteekin äitinsä luokse. Äiti kertoi Jussin saapuneen kotiin keskellä yötä usean sadan kilometrin päästä tarkoituksenaan viettää viikonloppu kotona. Äidin mukaan hänen luonaan oli kuitenkin alkamassa remontti, jonka vuoksi Jussi ei voinut jäädä pidemmäksi aikaa. Omaan asuntoonsa Jussi ei ollut halukas palaamaan. Pian Jussin kuoleman jälkeen äidille selvisi, että Jussin asunnolla oli sattunut tulipalo ennen tämän sairaalaan hakeutumista. Palo oli todennäköisesti Jussin itsensä sytyttämä, ja hän oli savua pelästyneenä lähtenyt sieltä sekavana pois.

Perheen sukulaisella oli äidin kodin lähellä tyhjillään oleva asunto, johon Jussi sai mennä.

-- minä vierailin siellä -- ja me käytiin kylässäkin yhdessä -- kukaan ei niinku huomannut mitään...

Tosin raamattua Jussi luki edelleen. Äiti kävi viimeisen keskustelun poikansa kanssa puhelimitse. Jussi oli tuolloin luvannut soittaa äidilleen jälleen seuraavana päivänä.

Kun meillä oli se systeemi, et joka päivä soittaa.

Seuraavana päivänä Jussin puhelua ei kuitenkaan kuulunut. Äiti yritti lopulta tavoittaa poikaansa, mutta puhelut kääntyivät suoraan vastaajaan. Äiti kertoi epäilystensä heränneen, mutta ajatelleensa, että ehkä Jussi haluaa olla vain rauhassa. Seuraavana päivänä äiti oli yrittänyt jälleen soittaa, mutta tuloksetta. Silloin hän oli päättänyt lähteä sukulaisten asunnolle, jonne hänellä oli vara-avain.

No sitten minä menin sinne ja minä katoin ensin postilaatikon niin siellä oli kahden päivän [lehdet] -- silloin minä ajattelin, kyllä minä jo silloin arvasin... Tavaltaan minä olen jotenkin niin kuin, siis omassa mielessä jollakin tavalla aavistanut, jossakin vaiheessa kaikkien näiden itsemurhayritysten ja muiden jälkeen, että joskus vielä tällekin käy... Et ei se niinku silleen ollut, niin täydellinen yllätys. Mulle.

H.K.: Niin.

No sitten minä, soitin ovikelloa, mutta eihän kukaan tullut vastaan... Sitten minä menin, minä löysin, hän oli lattialla siinä sängyn vieressä.

Äiti menetti Jussin tämän ollessa alle 32-vuotias.

Jussin elämä oli ollut pitkään kuolemaa vastaan taistelemista. Äiti oli varautunut ajatuksissaan pahimpaan jo ennen poikansa menetystä, ja se oli vaikuttanut myös suruprosessin etenemiseen. Hän suhtautui menetykseensä rationaalisesti ja kertoi omista konkreettisista selviytymiskeinoistaan. Maantieteellisistä syistä johtuen vietin lähes koko päivän äidin seurassa haastattelumatkalla. Yhdessäolo ei tuntunut kuitenkaan kiusalliselta, vaan se oli luontevaa. Minulle tuli kokemus, että olin ollut odotettu vieras. Haastattelun jälkeen äiti totesi...

... -- että sinulle oli helppo kertoa ja tulemme toimeen hyvin, vaikka olinkin etukäteen hieman jännittänyt.

Eroaminen yhteisen päivän päätteeksi tuntui vaikealta. Tunnistin itsessäni suurta haiketta hyvästejä jättäessämme.

Olen nimennyt Jussin elämän saaman merkityksen *hukkaan menoksi* ja kuoleman saaman merkityksen *ratkaisuksi umpikujalle*. Hukkaan menon merkitykseen tiivistyy ristiiriita resurssien ja vaikeuksien välisessä suhteessa. Äidin kuvauksissa Jussi näyttäytyi erityisen älykkäänä ja hyväntahtoisena poikana, jolla olisi ollut mahdollisuudet päästä elämässään pitkälle, jos oma mieli olisi sen sallinut. Jussi oli joutunut kamppailemaan itsensä, identiteettinsä ja tunteidensa kanssa nuoruudesta lähtien. Hänellä oli ehkä ollut myös vahva kokemus, ettei ympäristö sallinut hänen olla oma itsensä. Vaikeudet suhteisiin, ympäristöön ja omaan itseensä liittyen olivat määrittäneet elämää vuosia (vrt. Nissilä 1995, 137). Ammattiapu ja äidin kannattelu eivät olleet riittäneet. Äidin ymmärryksen mukaan Jussi koki ”*nähneensä kaiken*” eikä uskonut tulevaisuuden tarjoavan hänelle enää mitään elämisen arvoista (vrt. Solomon 2002, 331; Uusitalo 2006, 133–144). Viimeisimmät tapahtumat olivat ehkä vahvistaneet Jussissa tunnetta umpikujassa olemisesta. Pitkän taistelun jälkeen Jussi päätyi kuolemaan, joka oli näyttäytynyt hänelle päämääränä ehkä jo pidemmän aikaa (vrt. Nissilä 1995, 137–138).

Aleksi

Aleksin mieli näyttäytyi äidille herkkänä ja hauraana, ja sitä olivat vaikeudet satuttaneet. Nuoruudessa masennus oli saanut myös mielestä vallan. Aleksi oli kohdannut seurustelusuhteissaan pettymyksiä ja väärinkohtelua, jotka epäilemättä olivat aiheuttaneet surun, kiukun ja nöyryytyksen tuntemuksia. Pojasta oli saattanut tuntua mahdottomalta käsitellä ja kestää kielteisiä tunteita.

Aleksin syntyessä vanhemmat olivat naimisissa. Äiti kuvasi Aleksia helpoksi ja ihanaksi lapseksi, joka oli vähään tyytyväinen.

Aleksi on ollut aina semmoinen, rakastettu lapsi ja toivottu -- Aleksin lapsuudessa on ollut tietysti silleen aika rankkaa, että, et meillä alkoi sitten Aleksin isän kanssa rakoilla [avioliitto] silloin, kun Aleksi oli [muutaman vuoden ikäinen].

Vanhemmat päätyivät avioeroon. Äiti kertoi kantaneensa suurta huolta siitä, miten ero vaikuttaa Aleksiin, ja totesi pyrkineensä juttelemaan erosta ymmärrettävästi tämän kanssa. Jonkin ajan päästä äiti tapasi uuden puolisonsa.

-- Se oli mun mielestä niinku ihanaa aikaa, ja mä en ollut enää ollenkaan Aleksin asioista huolissani, koska mä näin, että Aleksi oli tyytyväinen lapsi.

Äidin mukaan Aleksi ei mennyt mielellään päiväkotiin.

-- mä olen itse koittanut analysoida näitä -- Se halusi aina olla kotona ja se varmaan, mä olettaisn että se turvallinen olo oli siellä kotona --

Äiti kuvasi Aleksin olleen empaattinen jo hyvin nuorena ja erittäin sosiaalinen.

...-- [Aleksi on ollut aina] toiset huomioon ottava ja ehkä vähän liikaakin. Eli ei miellyttämisen halu, mutta, mutta semmoinen toisten hyväksynnän haluaminen -- Aleksi kantoi myös toisten huolia -- ja mä luulen, että mun huolia.

Perhe joutui muuttamaan paljon Aleksin lapsuudessa, mistä äiti koki syyllisyyttä. Aleksin ollessa alle kouluikäinen äiti ja uusi puoliso saivat ensimmäisen yhteisen lapsen. Samoihin aikoihin pikkusisaruksen synnyttyä äidin puoliso alkoi juoda alkoholia todella paljon.

Se on ollut huono asia meidän perheessä.

Äiti kertoi päätyneensä lopulta siihen, että hän otti lapset mukaansa ja muutti yhteisestä kodista pois. Puoliso sai äidin myöhemmin kuitenkin vakuuttuneeksi, ettei alkoholi näyttelisi enää niin suurta osaa heidän elämässään.

Aleksin ollessa ala-asteikäinen äiti ja puoliso tekivät päätöksen, että he muuttavat toiselle paikkakunnalle. Aleksi oli kuitenkin sitä mieltä, että hän ei halunnut muuttaa pois isänsä läheltä.

-- me juteltiin silloin pitkät, pitkät keskustelut Aleksin isän kanssa, että nyt meillä olisi tällainen suunnitelma -- niin se oli oikeastaan ensimmäinen kerta, kun Aleksin isälle avautui mahdollisuus, että se saisi viettää Aleksin kanssa arkea.

Päätös oli äidille raskas. Alekski muutti asumaan isänsä luokse. Äidille oli tärkeää, että Alekski kuului yhtä lailla heidän perheeseensä. Hän sanoikin, että heillä ei koskaan puhuttu puolisisaruksista, koska kaikki olivat samaa perhettä. Alekski kävi äidin luona viikonloppuisin ja lomilla.

Se on mun mielestä karmeata, että avioero tekee sen, että joutuu jakamaan lomia ja tällomöisiä -- Mutta niissä meillä ei ollut koskaan mitään riitaa, että aina kaikki sujui silleen hyvin --

Aleksin asuttua isänsä kanssa jonkin aikaa äiti huomasi, että Alekski ikävöi heitä. Samoihin aikoihin Aleksin isän parisuhde oli ajautunut vaikeuksiin.

Ja tää on ollut semmoinen, Aleksin elämässä yksi rankka vaihe, mikä selvisi mulle vasta sitten myöhemmin.

Alekski oli tullut tietoiseksi aikuisten välisistä petoksista ja joutunut kantamaan tietoa omana salaisuutenaan.

Se oli Aleksille kova paikka, kun [ala-asteikäisenä] seuraa tällaista -- draamaa siellä ja joutuu olemaan niinku todistajana, mut ei voi kertoa kenellekään. -- Että niin iso salaisuus, että sitä ei voi edes äidille kertoa --

Alekski ehti kantaa salaisuutta vuoden ennen kuin äiti kuuli asiasta. Alekski oli tullut hyvin toimeen äitipuolensa kanssa, ja tämä yritti pitää Alekskiin yhteyttä eron jälkeen, mutta Aleksin mielestä se ei ollut enää sopivaa. Alekski ja vanhemmat sopivat, että Alekski muuttaa takaisin äitinsä luokse asumaan. Kaikki ei ollut tuolloin enää kuitenkaan kunnossa.

-- Aleksin masennus, mikä Aleksin oman ajatuksen mukaan on puhjennut [varhaismurrosiässä], niin tota se on varmaan pitänyt paikkaansa. -- siinä on ollut isän [ero], äitipuolen semmoinen kiinnipitäminen ja kaikki tällomöiset, ja muutto meidän luokse takaisin. Siinä on niin isoja asioita.

Yläaste sujui Aleksilla hyvin, eikä alkumurrosiässä tapahtunut mitään erityistä. Äiti kuvasi Aleksia rauhalliseksi ja kavereiden keskuudessa suosituksi.

-- luonteeltaan Alekski on ollut aina hiljainen, hillitty, mutta rohkea. Ja tota, just se toiset huomioon ottava se toistuu kyllä -- Sitten yks luonteenpiirre, mikä on ollut semmoinen niinku hirveän merkittävä ihan pienestä vauvasta asti, niin on pedanttius. -- se on ollut välillä haitaksikin --

Peruskoulun jälkeen Alekski meni lukioon. Ensimmäinen lukukausi hänellä meni hyvin, mutta...

-- alkukevästä alkoikin sitten arvosanat tippumaan. -- Ja sitten Alekski alkoikin sanomaan, että nyt ei jaksa yhtään opiskella.

Samoihin aikoihin jäi myös tärkeä harrastus. Äidin aloitteesta poika ohjautui kouluterveydenhoitajan ja -lääkärin kautta nuorisopsykiatriselle poliklinikalle. Diagnoosi oli keskivaikea masennus. Koululääkärin tekemän diagnoosin jälkeen perhe joutui ruuhkan vuoksi odottamaan poliklinikalle aikaa pari kuukautta.

Ja tota, siellä oli sit [psykiatri] ja psykologi ja minä ja Alekski. -- Ja tästä eteenpäin alkoi sitten meidän, meidän pahin painajainen. Me ei silloin ymmärretty näistä asioista mitään. -- Ja tota, siinä käsiteltiin, kerrottiin tätä Aleksin elämää. Ei edes näin tarkasti, mitä mä nyt olen sulle kertonut --

H.K.: Joo.

-- mä olin niin helpottunut siitä, että onneksi me istutaan jo siinä pöydässä silloin.

Ennen nuorisopsykiatrisen poliklinikan lääkärikäyntiä Alekski oli ajanut moottoripyörällä rajuja ylinopeutta. Äiti oli ollut Aleksin mukana kuulusteluissa poliisilaitoksella, ja myös kotona asia oli käsitelty. Alekski oli avautunut samalla äidille myös tyttömurheistaan. Ylinopeuden ajaminen tuli puheeksi psykiatrin ja psykologin luona.

-- kun mä en ollut siitä mitenkään huolissani, niin mua ottaa oikeastaan ihan suunnattomasti päähän, et se lääkäri ei kertonut mulle, kuinka huolissaan se oli siitä. -- Et sen jälkeen kun me keskusteltiin tässä tilaisuudessa niin tota Alekski sai vahvaa lääkettä, SSRI-läkettä, ja ihan heti. -- me ei osattu kyseenalaistaa, koska me oltiin itse ihan -- kädettömiä siinä. Siinä tilanteessa me oltiin vain tyytyväisiä, että nyt meidän lapsi saa hoitoa.

Alekski söi lääkkeitä pari kuukautta ilman valvontaa. Lääkäri ja Alekski olivat sopineet keskinäisellä tapaamisellaan lääkkeen lopettamisesta muutaman kuukauden käytön jälkeen. Äiti kertoi ihmetelleensä ratkaisua. Alekski oli hoidon aikana päättänyt vaihtamaan myös lukiosta ammattikouluun. Äiti koki, että uusi opiskelupaikka toi poikaan uutta iloa ja tyytyväisyyttä. Alekski oli luokkansa paras, ja äidin mielestä tämän itsetunto vahvistui. Muutama kuukausi mielialalääkityksen lopettamisen jälkeen Alekski oli kuitenkin kertonut äidille kurjan olon palanneen. Äiti oli hakeutunut poikansa kanssa uudelleen nuorisopsykiatriselle poliklinikalle, jossa hoitava lääkäri oli vaihtunut.

-- tätä uusi lääkäri sai mut vakuuttumaan jotenkin paremmin, että ihan niin kuin se hoito lähtisi vähän paremmin nyt käyntiin. -- Vieläkään meille ei kukaan kertonut, että mitä ominaisuuksia tolla lääkkeellä on ja sivuvaikutukset oli edelleen vatsa sekaisin ja nää, tyliin nää tämmöiset fyysiset. Ja tota, sit tätä uusi lääkäri määräsi samaa lääkettä.

Hoitosuhde jatkui. Alekski oli aloittanut myös seurustelun, mutta tyttö jätti Aleksin. Pian löytyi kuitenkin uusi tyttöystävä. Äidin mielestä Aleksin voinnissa oli tapahtunut edis-

tystä. Äiti kertoi miettineensä myös yhdessä Aleksin kanssa, että mielialalääkityksen lopettaminen voisi tulla pian ajankohtaiseksi, koska lääkahoito näytti auttaneen. Opiskelut sujuivat, ja harrastuksen jatkaminen oli suunnitteilla.

-- tässä alkaa elämä nyt voittaa selvästi.

Aleksin viimeiset päivät olivat kuitenkin koittamassa. Uusi tyttöystävä oli pettänyt Aleksia, ja asian paljastumiseen oli liittynyt nöyryyttävä tilanne. Äiti ei ollut tuolloin tapahtumista tietoinen.

-- Alekski oli antanut anteeksi tälle tytölle sen [pettämisen] --

Pettämistä seuraavana päivänä Alekski oli käynyt tyttöystävän luona ja yrittänyt sopia asiaa. Äiti kuuli myöhemmin, että tyttö oli tuolloin jättänyt Aleksin ”*julmasti*”. Alekski oli saanut raivokohtauksen. Seuraavana päivänä hän teki itsemurhan. Äiti menetti Aleksin tämän ollessa alle 20-vuotias.

Ennen haastattelun aloittamista äiti ilmaisi huolensa siitä, osaisiko hän kertoa tilanteesta riittävän kattavasti ja moninaisesti poikansa elämästä. Hänen aloittaessaan kerrontansa havaitsin hänen vajoavan menneisyyteen kuitenkin täysin. Tarina muodostui hyvin runsaanlaiseksi ja merkityssisällöltään vahvaksi. Haastattelun jälkeen äiti totesi myös itse ihmeissään, miten häneltä oli hävinnyt ajan taju kokonaan.

Olen nimennyt Aleksin elämän saaman merkityksen *liialliseksi hyvyudeksi* ja kuoleman saaman merkityksen *tappavaksi masennukseksi*. Elinan tarinan tavoin elämän merkityssisältö kuvastaa niitä Aleksin hyveellisiä piirteitä, jotka kulkivat äidin tarinassa alusta loppuun asti mukana. Äidille Alekski oli näyttäytynyt herkkänä, kilttinä ja toisista huolehtivana poikana, jolle oli ollut tärkeää tulla muiden hyväksymäksi. Erityisesti seurustelusuhteessaan hän oli tullut kuitenkin kohdelluksi päinvastaisella tavalla, jolloin pettämiskokemus oli saattanut muodostua erityisen raskaaksi ja laukaista jonkin sosiaaliin suhteisiin liittyneen motiivin tavoittelemisen (vrt. Nissilä 1995, 133–135).

Vaikeat masennusjaksot olivat hallinneet Aleksin elämää viimeisten vuosien ajan. Äidin kertomus sävytytti kiukulla ja vihalla, jotka suuntautuivat pojan kohdalla toteutuneisiin hoitomenettelyihin. Äidin ymmärryksen mukaan masennus, jota ei ollut kohdattu oikein, ja sen hoitoon osoitetut lääkkeet johtivat siihen, että Alekski teki itsemurhan. (Vrt. Solomon 2002, 331–332; Uusitalo 2006, 144–162.)

Niin mulla on semmoinen usko, ettei se ole Aleksin päätös ollut sillä tavalla, se ei ole ollut syvä halu. Mä en usko siihen vielääkään.

Heikki

Heikki oli jättänyt jälkeensä lukuisia kysymyksiä. Äiti ei kyennyt ymmärtämään, mitä pojan ulkokuoren alla oli piillyt. Heikin mieli oli jäänyt äidille mysteeriksi aivan kuin sekin, mikä oli saanut tämän tekemään viimeisen tekonsa.

Heikki syntyi perheen kuopukseksi maaseudulle.

[Talvella] oli aivan mielettömät pakkaset. Yli kuukauden oli ollut yli kolmekymmentä astetta pakkasta ja mua pelotti, että jos yöllä pitää lähteä [synnyttämään], niin lähtekö auto käyntiin. No pakkanen onneksi lauhtui ja tota, se oli [viikonpäivä] ja mä mietin, että lähdenkö mä synnyttämään vai rupeanko mä siivoamaan. Sit mä kuitenkin päätin lähteä synnyttämään. Heikki oli hirmu ruma vauva. ((Äiti nauraa kertoessaan.))

Äiti kuvasi Heikkiä äärettömän sosiaalisesti lapseksi.

-- mutta se ei koskaan ollut ongelma, koska, tai okei se oli ongelma, mutta tota ainakin silloin alkuun se oli viehättävää, lapsi joka ei pelännyt mitään.

Mut se että, siis Heikki niinku oli sellainen, että [muutamana vuoden ikäisenä] se otti lentokoneellisen porukkaa haltuun, kun sen mielestä lentokoneessa ollaan sen takia, että tutustutaan kaikkiin ihmisiin.

Äiti kertoi olleensa jonkin aikaa kotona lasten kanssa, minkä jälkeen hän palasi töihin ja lapset menivät hoitoon maatalon emännälle. Äiti uskoi sen olleen lapsille hauskaa aikaa. Samanikäisiä leikkikavereita oli maaseudulla kuitenkin vähän, joten sisarukset leikkivät paljon keskenään.

Äiti arvioi Heikin koulunkäynnin sujuneen pääasiassa ilman ongelmia, vaikkakin Heikin luonne johti koulussa herkästi tilanteisiin.

No ainut oli sitten ala-asteella, kaksi viimeistä luokkaa, niin sitten oli sellainen opettaja, jonka kanssa Heikki ei tullut enää ollenkaan toimeen. Siis periaatteessa se opettaja ei ollut varmaan väärässä, koska lapseni oli varmaan sellainen, että se ei kerta kaikkiaan pysynyt hiljaa. Halutessaan pystyi varmaan olemaan vähän ilkeäkin, kun se opettaja oli vähän semmoinen reppana. Se opettaja ilmaisi ne asiat sitten niin, että vanhempana oli kauhean vaikea olla samaa mieltä.

-- tuttu opettaja oli lapselleni sanonut, että kyllä minä ihmettelisin, jos en tietäisi, millaisesta perheestä sinä tulet. Siis semmoinen, että se Heikin kyky mennä jotenkin ylikierroksille ja olla vähän kontrolloimaton, niin se varmaan kyllä välillä herätti sitten muissa aikuisissa hämminkiä, mut ei siitä oikeastaan pahemmin koskaan tullut kotiin palautetta --

Äiti kuvasi Heikkiä lapseksi, joka toisaalta oli auki, mutta samalla myös kiinni. Kiinni jopa siinä määrin, ettei hän näkynyt kenellekään. Heikki oli äidin silmissä riippumaton ja itsenäinen lapsi, joka oli verbaalisesti lahjakas. Heikki oli tarinoiden kertoja. Haastattelussa äiti muisteli tilanteita, joissa nämä piirteet tulivat esiin.

Sit kun sillä pojalla oli [omat juhlat], niin se sanoi meille, että te pysytte nyt kaukana. Hän ottaa vieraat vastaan, hän hoitaa vieraat. -- Sit se hyvästeli ne vieraat, kiva kun tulitte käymään ja olipahan mukavaa ja... Et se oli tällainen isojen näyttämöiden poika.

Mitäs mä äsken ajattelin kanssa, että... Niin ehkä joku semmoinen, että sillä oli tarve sitten saada aikuiset jotenkin kontaktiin jossain [kaupunki ulkomailla] metrossa. Siis se ei voinut vain olla, vaan sen piti jonkun ihmisen kanssa kehittää silmäpeliä. Mä katoin, että joku city-herra, miksi sen suunnitelmien alku on nykyä. Mitä toi lapsi -- sit mä katoin tää pitää sen kanssa jotain silmäpeliä.

Kuolemasta Heikki oli ollut äidin mukaan kiinnostunut pienestä asti. Murrosikäisenä hän oli kerran ruokapöydässä kysynyt muina miehinä...

... -- mitäs jos mä tekisin itsemurhan. Sit mä vastasin siihen, että saat tukkapölyä. Koska se ei ollut yhteydessä mihinkään, siis itse asiassa se minun sokeus oli varmaan, että tossa kohti elämää niin mun elämässä ei ollut kuolemaa. Kun me oltiin miehen kanssa samalla viikolla [kun Heikki kuoli] puhuttu, että meidän asiat on niin hyvin.

Heikki meni lukioon ja oli suosittu ystävien keskuudessa. Joitakin tyttöystäväkuvioita hänellä myös oli. Elämä tuntui olevan Heikille helppoa.

Äiti muisteli erästä iltaa, jolloin Heikki oli ollut kaverinsa luona kotibileissä. Hän oli tullut juhlista kotiin, ja he olivat olleet äidin kanssa kahdestaan kotona. Heikki oli kysynyt äidiltä...

... -- kuka on komein mies, jonka sä tiedät. Mä että no älä nyt viitsi, että enhän mä nyt tuommoisia enää mieli. No sano nyt. Siis se oli jotenkin, se oli erilaista kuin tavallisesti. -- Mä että no miksi sä tuollaista. No sano nyt. Sit mä mietin, että olisiko siellä bileissä tapahtunut jotain sellaista, että hänen miehisiyytään olisi loukattu. Se oli joku sellainen, että nyt pitää tietää, että minkälaiset miehet on oikeita miehiä.

H.K.: Mmm.

-- sit mä lähdin vielä [käymään kaupungilla] niin sit se soitti, että mihin sä menit, menet. Ei lapsia jätetä kotiin tällä tavalla sanomatta mitään. ((Äiti naurahtaa kertoessaan.))

H.K.: Aijaa.

Se oli niinku jotenkin puoliksi vitsi, mutta siinä oli joku tällainen, että no mihin sä hävisit. En mä tiedä. Joku kaipuu sillä pojalla varmaan oli --

Muutamaa päivää myöhemmin vanhemmilla oli meno illalla. Heikki oli touhunnut normaalisti päivän asioitaan. Vanhempien lähdettyä pois kotoa Heikki oli ruvennut tekemään videokameralla nauhoituksia ystävilleen ja vanhemmilleen. Hän oli hakenut kaapista aseita.

-- jos joku olisi sanonut mulle, että joku meidän perheestä tulee tekemään itsemurhan niin mä olisin tarjonnut meidät kaikki muut ensin ja sitten vasta Heikin. Sen todennäköisyys niin kuin mun mielessä oli täysi nolla. -- Eikä mulla niinku, siis edelleenkään ei ole mitään sellaista, mistä mä voisin ajatella, että kun mä olisin tän hoksannut.

Äiti menetti Heikin tämän ollessa alle 20-vuotias.

Semmoinen poika. En mä nyt hänen elämästään sitten, ihan jos ajatellaan hänen tarinaa, en keksi muuta enää.

Äidin kohtaamisessa minua hämmensi se, miten äiti vaikutti täysin käsitelleen poikansa menetyksen. Heikin elämästä moni asia oli jäänyt mysteeriksi, ja äidin oli pitänyt hyväksyä ajatus, että sellaiseksi ne ehkä jäisivätkin. Haastattelussa äiti kertoi pojastaan rauhallisesti ja vähän tunteitaan näyttäen.

Olen nimennyt Heikin elämän saaman merkityksen *elämisen vaivattomuudeksi* ja kuoleman saaman merkityksen *luopumisen helpoudeksi*. Merkitysisällöt sisältävät äidin kertomuksen välittämän ristiriidan. Miksi elämästä haluaa luopua, jos eläminen on vaivatonta, eikä vaadi ponnisteluita? Ehkä sen vuoksi, että luopuminen on mahdollista, käytännössä jopa helppoa. Äidin pohdinnoissa edellä esitetystä muodostui vahvin tulkinta Heikin itsemurhan luonteesta. Päinvastaisen tulkinnan mukaan on toki mahdollista, että Heikki oli saattanut kokea elämisen tuskaa tapahtumista tai asiantiloista, joista äidillä ei ollut käsitystä (vrt. Nissilä 1995, 133–135). Itsemurha olisi tuolloin muodostunut impulsiiviseksi toimenpiteeksi, jonka jotkin ulkoiset ärsykkeet olisivat laukaisseet (vrt. Solomon 2002, 331; Uusitalo 2006, 117–126). Äiti näki mahdolliseksi, että osa Heikin elämään liittyvistä tapahtumista oli jäänyt häneltä pimentoon.

Henrik

Henrikin tarinassa korostuivat pojan olemusta kuvanneet piirteet isän sanoittamina. Isän silmissä Henrik oli ollut herkkä ja tunnollinen poika, jota hän oli erityisesti halunnut suojella. Aleksin kohtalon tavoin myös Henrikin mieltä oli kuitenkin ihmissuhteissa satutettu kiusaamiskokemusten myötä. Varhaisnuoruudessa pojan mieli oli alkanut oireilla, mutta nuo oireet olivat jääneet nimeämättä. Pahan olonsa Henrik oli halunnut salata.

Isä kertoi, että he olivat olleet vaimon kanssa pitkään naimisissa, ennen kuin he saivat ensimmäisen lapsen.

-- ja meillä oli siinä erilaisia vaiheita, siinä avioliiton aikana, mutta sitten kuitenkin kun lapset syntyi niin jonkinlainen tiivis perhe meillä siinä sitten sillä hetkellä oli.

Isä muisteli vaimonsa joutuneen varhaisessa vaiheessa sairaalaan tämän odottaessa Henrikiä. Isä kuvasi olleensa tuolloin perheen esikoisen kanssa paljon kahdestaan ja viimeistelleensä opintojaan.

Ja silloin aikanaan, synnytyskättilö oli sanonut vaimolle -- että [Henrik] on semmoinen hyvin herkkä. Et hän oli nähnyt sen jo siinä synnytysvaiheessa, että se on hyvin herkkä lapsi. En tiedä, mistä semmoisen pystyy näkemään, mutta tietysti kokeneet kättilöt on, heillä on näkemystä näistä asioista.

H.K.: Niin, niin.

[Lapset] oli normaaleja vilkkaita lapsia kaikkine kujeineen, kasvoivat siinä ja karkailivat ja tekivät kaikkea mahdollista, mitä tuommoinen lapsi tekee. Hyvin kuitenkin, normaaleja kilttejä minun mielestäni, mutta tietysti kaikenlaista, mitä tuon ikäinen ajattelemattomuuksissaan tai muuten vaan villiyttään tekee, semmoista kaikenlaista häslinkiä siinä sitten oli.

Isä kertoi, että hänen vaimonsa piti matkustelemisesta ja lomailusta. Isä itse oli yleensä töissä.

-- mä olin sitten [lasten] kanssa, keskenämme olimme ja vietimme aikaa.

Vanhemmille tuli avioero lasten ollessa alle kouluikäisiä.

Meillä oli jo, niin kuin tossa aikaisemmin kerroin, meillä oli kaikenlaisia ongelmia jo aikaisemmin siinä avioliiton aikana ennen kuin lapset syntyivät. -- Minäkin olisin halunnut lapset itselleni, mutta ymmärsin sen, että -- äiti ei sitten sitä halunnut ja sovittiin niin, että sitten hyvin vapaa tapaamisoikeus jäi mulle. Periaatteessa [lapset] olivat sitten kaikki loma-aikansa minun kanssani.

Isällä kehittyi läheinen suhde lasten kanssa etävanhemmuudesta huolimatta.

-- olin tietysti mielestäni semmoinen, huolissani heidän kehityksestään ja pidin heihin hyvin tiiviisti yhteyttä, muun muassa kirjeitse ja yritin opettaa heitä myöskin tämmöiseen kirjeitse yhteyden pitämiseen sillä tavalla, että laitoin aina rahaa heille, kun he lähetti mulle kirjeen, mä lähetin välittömästi vastauskirjeen ja lähetin siinä pienen rahasumman, että siitä tuli sitten pieni palkkio heille ja tämmöistä kirjeenvaihtoa pidettiin. Samoin [lapset] kun sitten kävivät koulua niin minulla oli muun muassa heidän matematiikan kirja, samanlainen matematiikan kirja kotona, jos heillä oli ongelmia sitten niin puhuttiin puhelimesta ja mä sain suoraan kirjasta katsottua, että tää menee näin ja näin.

Isä kuvasi Henrikiä hyvin musikaaliseksi ja taiteelliseksi. Henrikin herkkyyt...

...-- näkyi tietysti aina muutenkin. Lapsena hän oli semmoinen hyvin sovinnainen. Hänellä ei ollut pahoja kahnauksia muitten [sisarustensa] kanssa, vaikka tietysti aina sisaruksilla on, nyrkkit heiluu. -- Ja mulla oli jonkunlainen, semmoinen tiettenkin myös suojelu... Mä pyrin niin kuin aina säästämään [Henrikiä], mä en niin kuin mitään semmoista rankkaa... No ensinnäkään häntä ei koskaan tarvinnut

komentaa erityisesti mistään, mutta muutenkin hyvin kaikissa toimissa, sillä tavalla niin kuin [pyrin] näkymättömästi olemaan hänen puolellaan.

Isä kertoi huomanneensa pojassa muutoksen peruskoulun loppupuolella.

-- oli semmoisia ilmiöitä, että hän aika paljon sitten oli kotona yksin, kun muut oli jossain harrastuksillaan tai muussa. Ja mä sitten vaimollekin, ex-vaimolle sanoin, että se on musta vähän outoa -- Että mikä tässä oikein on, että onko siellä koulussa sitten kiusaamista ja tämmöistä, mutta tää mun vaimo sanoi ei, siellä ei ole mitään tämmöistä kiusaamista. Hänellä on semmoinen, näkemys, että -- tuolla koulussa, missä [lapset] oli, niin siellä ei ollut kiusaamista, vaikka mä väitän, että jokaisessa, joka ikisessä koulussa on, enemmän tai vähemmissä määrin [kiusaamista] on. Ja vaikka mä olin varma siitä, että tämmöistä oli niin mä jätin asian ikään kuin, että se on pienemmän riesan tie kuin lähteä penkomaan sitä, että ehkä se nyt sitten menee.

H.K.: Niin.

Oletin, että asia hoituu. Jälkeenpäin olen sitten saanut tietää, että ne oli pahempia ongelmia, mitä siinä silloin mulle kerrottiin.

Isä muisteli lämmöllä kesiä, jolloin lapset olivat hänen luonaan. He olivat kiertäneet Suomea, tehneet retkiä eri paikkoihin, käyneet huvipuistoissa ja erilaisissa matkailukohteissa. Henrikin viimeisenä kesänä tämä oli ollut sisaruksensa kanssa harrastusmatkalla ulkomailla. Heillä oli sovittu esiintyminen eräässä kaupungissa.

-- Henrik oli sitten karannut ennen [esiintymistä], mennyt vessaan, lukinnut sen ja karannut ikkunasta pois elikkä hänellä oli tämmöinen, jonkinlainen paniikkihäiriö. Ja tästä paniikkihäiriöstä mä huomasin joskus, että kun me oltiin kotona ja meillä oli vieraita ihmisiä, hän oli ruokapöydässä semmoinen hermostunut ja silleen niin... Vaikea, ikään kuin kahvikupineuroosi.

H.K.: Joo.

-- Hän oli äärimmäisen tunnollinen. Jos hän jonkun tehtävän jätti, niin hän teki sen parhaalla mahdollisella tavalla, mitä voi [tehdä]. Ja mä olen ollut jonkun verran mukana tämmöisissä Surunauhan näissä kuukausipiireissä -- ryhmässäkin muutamit, joilla on siis samanlaisia menetyksiä, niin on kertoneet näistä lapsistaan, jotka ovat tehneet itsemurhan niin aika saman tyypisiä. Elikkä tämmöisiä äärettömän tunnollisia, koskaan ei mitään käyttäytymishäiriöitä ollut ja joskus jopa pedantteja.

Isä jatkoi pohdintaansa Henrikin olemuksesta.

-- Semmoinen asia, minkä minä huomasin sitten jossain vaiheessa Henrikistä, jonka mä jälkeenpäin sain sitten tietää, että se on yksi oire tämmöisestä masentuneisuudesta, oli se, että hän hyvin huolellisesti pesi käsiään ja oli tämmöinen tarkka siisteydestään. Mutta tämäkin sitten tuli esille vasta sitten jälkeenpäin, kun Henrik oli kuollut. Että tuota, tämä on oire. Kyllähän mä sen tietenkkin silloin aikanaan näin, mutta mä en pystynyt sitä silloin käsittämään, että mistä se johtuu.

Isä palasi muistoissaan aikaan, jolloin lapset olivat palanneet ulkomaan matkaltaan. Henrikin viimeiset ajat olivat koittamassa.

-- mä olin vastassa heitä sitten -- ja silloin mulle ei kerrottu siitä [karkaamisesta]. Sit me teimme [lasten] kanssa [retken] -- Henrik oli siellä semmoinen vähän niin kuin poissaoleva ja mäkään en sitä silloin tajunnut, enkä millään tavalla kiinnittänyt siihen suurempaa huomiota.

Retken jälkeen isä oli joutunut jättämään lapset keskenään kotiin pariiksi päiväksi. Nämä olivat viettäneet normaalisti päivää yhdessä. Illalla Henrik oli lähtenyt pois kotoa eikä ollut palannut enää takaisin.

Isä menetti Henrikin tämän ollessa alle 20-vuotias.

-- Siinä oli niin kuin lyhyesti kerrottuna se tarina tästä.

H.K.: -- Kiitos sinulle siitä.

Haastattelu oli ensimmäinen isän kanssa toteutettu. Huomasin miettiväni omaa asettautumistani tilanteeseen paljon enemmän kuin äitien kanssa. Se kertoi kuitenkin enemmän kokemastani epävarmuudesta kuin isästä kertojana. Hänen kertomuksensa pojastaan muodostui rauhalliseksi ja hillityksi. Isä halusi myös varmistaa useaan kertaan, että olinhan saanut haastattelusta sen, mitä tutkimuksellisesti tarvitsin.

Olen nimennyt Henrikin elämän saaman merkityksen *hukkaan menoksi* ja kuoleman saaman merkityksen *särkymiseksi*. Hukkaan menon merkitykseen sisällytän ajatuksen pojassa itsessään ja ympäristössä olleista resursseista, jotka olisivat mahdollistaneet menestyksekkään elämän. Jotain kuitenkin tapahtui, koska mahdollisena näyttäytynyt elämä ei toteutunut. Kuinka suuri merkitys koulukiusaamisella oli ollut pojan viimeiselle ratkaisulle? Jussin elämäntarinan tavoin hukkaan menon merkitykseen tiivistyy Henrikillä ristiriita resurssien ja vaikeuksien välisessä suhteessa. Vanhemman kertomuksessa ristiriidan kuvaamiseen on yhdistynyt suru tai kiukku siitä, miten nuoren elämä saattoi päättyä itsemurhaan hyvistä lähtökohdista huolimatta.

Henrikin mieli oli ollut hauras, ja mahdollisesti poika oli sairastunut myös masennukseen jossain elämänvaiheessa. Masennus oli antanut varovaisia viitteitä itsestään, mutta niitä ei ollut tunnistettu. (Vrt. Solomon 2002, 331–332; Uusitalo 2006, 144–162.) Myös Henrik oli halunnut vaieta vaikeuksistaan mahdollisesti häveten niitä. Ehkä Henrikin mieli oli särkynyt ja hän oli ajautunut elämisen tuskaan (vrt. Nissilä 1995, 136–137), jossa itsemurha oli muodostunut pakolliseksi toimenpiteeksi parempaan paikkaan pääsyn kannalta.

Juha

Äidin kertomuksesta kuvastui suru ja hämmennys siitä, miten salakavalasti Juha oli pystynyt muuttumaan. Reippaan pojan tilalle oli tullut sulkeutunut nuori mies, joka ei ollut halunnut tai osannut kertoa tunteistaan ja ajatuksistaan. Juha oli päätyneet kätkemään todellisen itsensä läheisiltään. Pojan mieli oli oireillut, mutta hänenkään kohdallaan oireita ei ollut osattu nimetä tämän eläessä. Epäselväksi oli myös jäänyt, missä määrin kiusaamiskokemukset olivat Juhan mieltä särkeneet.

Juhan syntyessä vanhemmat olivat naimisissa ja perheeseen kuului jo yksi lapsi.

No jos mä nyt aloitan ihan lapsuudesta sitten, että olisin mielelläni hoitanut häntä kotona useamman vuoden, mutta että 1,5-vuotiaana hän meni perhepäivähoitoon ja oli semmoinen aika vilkas pikkupoika ja nukkui huonosti, että öisin hän kömpi aina vanhempien sänkyyn ja minä olin kauhean väsynyt sitten töissä ja muutenkin.

Sisarusten välit olivat lapsuudessa läheiset. Juhan koulunkäynti alkoi äidin mielestä muuten hyvin, paitsi että tämä ei omasta mielestään osannut koskaan tehdä tarpeeksi hyvin numeroita ja kirjaimia.

-- niitä hän sitten tuskaili ja tunnista toiseen sitten väännettiin niitä läksyjä kotona, vaikka minä sit sanoin moneen kertaan, että ei nyt enää, tää on ihan hyvä, niin se ei koskaan ollut tarpeeksi hyvä sit hänen mielestään, että siitä tuli sellaista stressiä.

Juhan ollessa ala-asteella perhe muutti toiselle paikkakunnalle. Työtilanteiden muuttamisen vuoksi perhe kuitenkin palasi entiseen kotikaupunkiinsa muutaman vuoden jälkeen. Äiti koki takaisin muuton ratkaisevaksi perheen tulevan kohtalon kannalta.

-- se oli sit jotenkin semmoinen käännekohta mun mielestä, että silloin alkoi mennä jotenkin huonosti.

Juha siirtyi yläasteelle, mutta äidin mielestä tämä ei viihtynyt siellä. Arvosanat olivat hyviä, mutta...

...-- kavereita ei niin kuin ollut oikeastaan ollenkaan ja sit [isosisarus] rupesi sanomaan, että kyllä sitä nyt varmasti kiusataan siellä koulussa.

Äiti kertoi soittaneensa luokanvalvojalle epäilyistään, mutta tämä oli tyrmännyt äidin ajatukset.

Et se ei niin kuin johtanut mihinkään, eikä Juhakaan niin kuin mitään kertonut koskaan, vaikka kuinka yritin ja [sisarus] yritti ja kaikki yritti saada hänestä jotain tietoa, mutta ei, niitä ei koskaan sit saatu.

Peruskoulun jälkeen Juha meni lukioon, josta hän sai muutaman hyvän ystävän.

-- että ei hänellä oikeastaan muita ystäviä ollutkaan --

Ylioppilaskirjoituksista Juha selviytyi menestyksellisesti, ja hänellä oli selkeä suunnitelma, että hän halusi päästä opiskelemaan korkeakouluun itseään kiinnostavaa alaa.

Mä häntä painostin, että hänellä pitäisi olla joku varasuunnitelma. Ei ei ei ja ei, hän ei halunnut koskaan kuulla puhuttavankaan mistään muusta.

Juha sai haluamansa opiskelupaikan.

No hän meni sit armeijaan -- Ja silloin mä huomasin, että hän oli semmoinen aivan ilmeeton, kun hän kävi kotona. -- Et sit hän rupesi kotonakin nukkumaan niin et hän piti korvatulpat korvilla ja sit tämmöiset silmälaput silmillä. Hän oli siellä armeijassa aloittanut sen tavan -- Muutenkin hän oli äärettömän väsynyt.

Äiti muisteli, miten hän oli yrittänyt saada Juhaa lääkäriin lupautuen varaamaan tälle lääkäriajan, mutta...

...hän ei koskaan ottanut kuuleviin korviinsaakaan sitä, että hän olisi lähtenyt lääkäriin.

Äiti kertoi olleensa varma siitä, että jotain neurologisperäistä problematiikkaa Juhalla oli, koska tämä oli yliherkkä hajuille ja äänille.

Aspergerin syndroomaa mä ajattelin, mutta eihän kenestäkään voi kuoleman jälkeän mitään diagnoosia tehdä, että sitä on turha pohtia, mutta mä huomasin, että kyllä hänellä oli jotain, mutta en mä voinut kuvitellakaan, että hän oli niin kuin niin masentunut, mitä hän sit loppujen lopuksi osoittautui olevan.

Armeijan jälkeen Juha aloitti opiskelut. Äiti totesi tällöin ajatelleensa, että nyt kaikki on hyvin. Ei mennyt kuitenkaan kauan, kun äiti havahtui, että Juha oli aina kotona.

Ja sit hän nukkui aivan älyttömän pitkiä aikoja. Sit meidän välit meni huonoksi jos sen takia, et mä rupesin räyhäämään hänelle, että et sä voi niin kuin aina vaan nukkua ja nukkua, että sun pitää ryhdistäytyä ja sun pitää tehdä sitä ja tätä. Ja hän sit mulle kimpaantuikin monta kertaa ja sanoi, että eiks sulla ole mitään muuta mielessä. Hanki elämä hän sanoi mulle --

Ja tota, se olikin sitten se kaikkein vaikein paikka, kun sen itsemurhan jälkeen niinku hyväksyi, että mä en ollut yhtään ymmärtänyt häntä, et miten masentunut hän oli ja miten paljon hän oli kärsinyt. Että sit vasta kun hän oli hävinnyt kotoa yhtenä päivänä ja ollut niin kuin [pitkään kadonneena] ja tuli kaksi poliisia kertomaan, että hänet oli [löydetty] niin sit mä vasta niin kuin ymmärsin, että kuinka pahassa tilanteessa hän oli ollut.

Äiti koki raskaaksi menetyksen jälkeen syntyneen ymmärryksen, että Juha oli varmasti ollut koulukiusattu lapsuudessa ja nuoruudessa. Kiusaamiskokemukset olivat mahdollisesti jatkuneet myös korkeakoulussa.

-- sitä on vaikea sanoa sitten, oliko ne todellisia vai kuviteltuja tai siis mitä ne oli, mut hän oli jotenkin kokenut, et [korkeakoulukaan] ei... Hän oli pettynyt jotenkin siihen.

Kuoleman jälkeen Juhan tavaroista paljastui, että tällä oli ollut rahasotkuja ja opinnot eivät olleet edenneet. Äiti kertoi, että Juhan eläessä hän oli yrittänyt jutella tämän kanssa opiskeluiden sujumisesta useasti.

Ja aina se oli vaan ihan hyvin ja pikku hiljaa. Se hänen vastaus. -- Et hän oli kyl sitten ihan täysin pitänyt itsellään kaiken. Mä uskon, että hän oli erittäin vaikeasti masentunut ja ehkä hänellä oli vielä jotain mielenterveydellisiä, ehkä jotain kaksisuuntaista mielialahäiriötä tai tämmöistä, koska hän oli välillä semmoinen aika niin kuin sanotaan maanisesti käyttäytyvä, et välillä hän oli tosi pirteä ja ryhtyi kaiken näköisiin ihmeellisiin hankkeisiin.

H.K.: Niin.

Ja sit vähän ajan päästä hän oli taas aivan, aivan maassa. -- Hän oli sairas. Mä olen nyt jälkeensä sitä mieltä.

Poikansa kohtalon äiti tiivistä siten, että...

...-- iloisesta pikkupojasta tuli jossain vaiheessa sit semmoinen sisäänpäin kääntynyt, joka ei koskaan kertonut mitään, miltä tuntui.

Äiti menetti Juhan tämän ollessa alle 32-vuotias.

Äiti oli yksi niistä haastateltavista, joka jäi minulle vieraaksi. Sain kuulla hänen poikansa elämäntarinan, minkä jälkeen tiemme erkanivat. Olen nimennyt Juhan elämän saaman merkityksen *elämän kulisseiksi* ja kuoleman saaman merkityksen *kärsimyksestä vapautumiseksi*. Elämän kulissit kuvastavat sitä kaikkea mieleen liittyntä tuskaa, jonka Juha oli onnistunut läheisiltään salaamaan loppuun asti. Esitetyt epäilyt ja avun tarjoamisen hän oli torjunut. Kulisseihin liittyi myös tapahtumia, joiden todellinen kulku oli paljastunut vasta pojan kuoleman jälkeen ja tuolloinkin vain osittain. Minne *oikea* Juha oli vähitellen kadonnut?

Äidin ajatukseen tukeutuen elämä oli saattanut muodostua Juhalle kärsimysnäytelmäksi, jossa hän oli esittänyt pääroolia. Elämä oli voinut näyttäytyä yksinäisenä kulkemisena masennuksen sävyttämässä synkässä maailmassa, johon oli kuulunut kiusaamisen ja torjutuksi tulemisen kokemuksia. Ehkä Juha oli lopulta uskonut vapautuvansa elämisen tuottamasta kärsimyksestä ainoastaan oman kuolemansa kautta. Äidin kuvauksista välittyi tukeutuminen ajatukseen, että kuolema oli mahdollistanut Juhan mielelle rauhan. (Vrt. Solomon 2002, 331–332; Uusitalo 2006, 144–162; vrt. myös Nissilä 1995, 137–138.)

Kalevi

Myös Kalevin tarinassa korostuivat isän muistelmat pojan olemusta kuvanneista piirteistä. Isä koki Kalevin olleen kiltti ja tunnollinen poika, joka oli jäänyt helposti yksin ja sulkeutunut itseensä. Lisäksi kiusaamiskokemukset olivat osaltaan haavoittaneet pojan entuudestaan herkkää mieltä. Varhaisnuoruudessa Kalevi oli saanut masennusdiagnoosin ja elämä oli muuttunut pahan olon sävyttämäksi. Poiketen Henrikin ja Juhan kohta-loista Kalevi oli halunnut tuoda hätänsä julki ja oli myös hakenut itselleen apua, mutta ei ollut saanut haluamaansa hoitoa.

Kalevin syntyessä vanhemmat olivat naimisissa ja perheeseen kuului jo yksi lapsi.

Mä olen ollut Kalevin synnytyksessä mukana ja olen nähnyt Kalevin elämän ihan ensimmäisestä hengenvedosta lähtien.

Kalevin synnytyksessä oli ollut komplikaatioita ja isä mietti sen merkitystä poikansa elämään.

Nyt on ollut puhetta jotain näistä synnytyksistä, että nekin saattaa aiheuttaa jotakin lapsen elämään tai sillä lailla, että jos esimerkiksi on vaikea [synnytyks] --

Isä muisteli, miten lääkäri oli hänelle ja vaimolle aikoinaan synnytyksvalmennuksessa todennut, ettei hetkellinen napanuoran puristuksissa oleminen ja lapsen siniseksi muuttaminen ole vaarallista.

Ja Kalevin kohdalla kävi tällä tavalla. -- hän meni melkein mustaksi tosiaan siinä synnytyksessä..

Isä muisteli Kalevia hyvin rauhallisena ja helppohoitoisena lapsena.

-- hän kasvoi mun mielestä normaalin lapsen tavoin, ettei siinä kasvussa ollut mitään poikkeavaa ehkä.

Hyvin nuorena Kalevista rupesi kuitenkin näkymään syrjään vetäytyneisyys. Isä kuvasi tilanteita, joissa piirre tuli esiin.

-- jos oli lapsia vierailuilla, tavallaan useampia, niin Kalevi oli aina vähän semmoinen syrjään vetäytyvä.

H.K.: Joo.

Se piirre niin kuin Kalevista rupesi sitten erottumaan, kun tuli tällainen kasvuvaihe, että pystyi osallistumaan seurusteluun ja keskusteluun ja tuommoiseen -- Ja sitten myöhemmässä vaiheessa myös tätä näkyi sillä tavalla, että hän oli aika paljon yksin ja ei ollut kavereita.

Mä katselin tossa vanhoja [filmejä] ja palauttelin vähän niin kuin noita alkuvuosien otoksia [mieleeni], mitä mä olen lapsista ottanut niin esimerkiksi semmoinen tapaus, joka ehkä kuvaa Kalevia. -- [Kalevin sisarus] oli silloin, olisiko ollut silloin joku viisi kuusi-vuotias. Ja Kalevi siinä vuoden nuorempi niin [sisar-

rus] meni uimakouluun, siinä rannalla katseltiin sitä. Niin siinä oli semmoinen kohta tossa filmissä, että Kalevi käveli siihen rannalle katselemaan sitä uimakoulun pitoa siellä. Oli vetäjä, joka sitten niitä lapsia leikitti siellä vedessä ja tämmöistä. Niin siinä tuli kuitenkin semmoinen tilanne, että hän kävi siinä rannalla ja tuli takaisin, sieltä rannalta pois, ja istui sitten hiekkaan ja rupesi vaan peittelemään jalkoja siihen. Että sillein sulkeutui itseensä.

Kalevi oli myös kiltti.

Ei minkäänlaista semmoista uhmaa eikä ilkeyttä, sillä lailla että se olisi korostunut jotenkin. -- Mä kysyin vielä tossa [vaimoltakin] ennen tätä haastattelua, minkälainen mielikuva hänellä on, niin hän ajatteli ihan samalla lailla, että Kalevi oli semmoinen kiltti, kiltti lapsi.

Isä jatkoi kuvaustaan. Hänen mielestään Kalevissa oli nähtävissä piirteinä tunnollisuus ja perfektionistisuus.

-- se mihin hän ryhtyi niin hän pyrki aina tekemään, niin kuin sen minkä hän teki niin tekemään hyvin.

Kalevin varhaislapsuudessa tämän paras kaveri oli naapurin tyttö, poikakavereita hänellä ei ollut. Isä kehui ylpeänä poikaansa erittäin fiksuksi ja että tekninen lahjakkuus näkyi hänessä jo nuorena. Myöhemmin Kalevi pääsi opiskelemaan korkeakouluun, mutta hän ei koskaan ehtinyt valmistua. Kalevi oli edellyttänyt, että kaikessa tekemisessä piti olla jokin mielekkyys.

Armeija ei ollut Kaleville kovin helppo. Jotenkin kaikki se semmoinen turhan tekeminen niin se sitä raivostutti hirveästi.

Isä koki tärkeäksi palata haastattelussa omaan lapsuuteensa, koska hän uskoi sen vaikutaneen myös Kalevin elämään.

Sit mä menisin oikeastaan tässä vaiheessa semmoiseen asiaan, että niin kuin mä olen aikaisemmin kertonut niin mulla oli hirmu ankara isä, jolla oli omia vaikeuksia. -- Ja mun isä joutui kärsimään jo pienenä koulussa. Häntä haukuttiin äpäräksi. Hän jätti jostain viidenneltä luokalta tai jostain semmoisesta vaiheesta koulun kesken.

H.K.: Joo.

Ja mä uskon, että hän oli pienenä vammautunut itse. Siis sillä lailla tunnevammutunut näistä tällaisista ihmisten [puheista]. -- Hän oli varmaan semmoinen hyvin herkkä luonne, mutta on saanut varmaan omat vammat, ja se näkyi sitten hänen avioliitossaan ja meihin lapsiin nähden.

Isä kertoi vanhempiensa riidasta, jonka yhteydessä hänen isänsä oli uhannut itsemurhalta ja lähtenyt kotoa pois. Tämä oli kuitenkin myöhemmin palannut takaisin. Isä muisteli lapsuuttaan, johon oli kuulunut selkäsaunat isältä.

Niin että se oli aina housut alas ja remmillä takapuoleen. -- No sitä jatkui sitten, tätä kuritusta niin pitkälle, kun me käsissä pysyttiin. -- Niillä oli aika pahoja riito-

ja vanhemmilla keskenään ja sitten tosiaan isää sai niin kuin koko ajan vähän jännittää ja pelätä, semmoista.

Isä tunnisti, että...

...se on jättänyt jäljet minuun ja sitten se on myöskin omalla tavallaan siirtynyt. Minä sitten kasvattajana olen toistanut näitä asioita omaan lapseeni. Ja Kalevi, joka oli äärettömän herkkä ja tämmöinen, niin olisi tarvinnut kokonaan toisenlaisen huomion ja kohtelun.

Koulun alkaessa Kalevi joutui heti kiusatuksi. Kiusaamista jatkui lukioon asti.

Se on varmaan jättänyt myöskin omat jälkensä.

Tyttöystäviä Kalevilla ei ollut.

Jostain syystä, en tiedä sitten miksi, niin hänellä ei ollut tyttöystävää.

Kalevi suunnitteli ja valmisteli itsemurhaansa huolella. Hän jätti masennusdiagnoosin vuoksi häntä hoitaneelle taholle laajan päiväkirjan masennustilansa etenemisestä ja perheelleen pitkän jäähyväiskirjeen. Isä menetti poikansa tämän ollessa alle 32-vuotias. Kalevi kuoli itse tekemäänsä itsemurhalaitteeseen.

Keskustelimme isän kanssa useaan otteeseen puhelimitse ennen haastattelua. Isästä välittyi koskettava halu ja pyrkimys valmistautua hyvin haastatteluun ennen sen toteuttamista. Haastattelu tapahtui maantieteellisistä syistä johtuen puhelimitse, mutta koen sen yltäneen yhtä syvälliseen vuorovaikutukseen kuin kasvotusten toteutuneiden kohtaamisten.

Olen nimennyt Kalevin elämän saaman merkityksen *hukkaan menoksi* ja kuoleman saaman merkityksen *tappavaksi masennukseksi*. Isän kertomuksesta välittyi ylpeys, jota hän oli tuntenut poikaansa kohtaan. Hän kuvasi useaan otteeseen Kalevin älykkyyttä ja pojassa olleita kykyjä. Hukkaan menon merkitykseen tiivistyy näin isän ajatus pojassa itsessään olleista resursseista, jotka olisivat mahdollistaneet menestyksekkään elämän, jos masennus ei olisi ottanut pojan mielestä valtaa. Elämä oli näyttäytynyt Kaleville näköalattomana ja masennus mahdottomana kukistaa hänelle suunnatun avun ja oman tahdon voimin. Itsemurhapäätöstä oli kuvastanut sen vankkumattomuus. (Vrt. Solomon 2002, 331–332; Uusitalo 2006, 144–162; vrt. myös Nissilä 1995, 133–135.)

Taru ja Petri

Poiketen vaimonsa kerrontatavasta isä kertoi yhden tarinan perheestä, johon oli kuullut kahden lapsen menetys. Isä painotti kertomuksessaan muistoja eri tavalla kuin vaimonsa ja palasi myös tapahtumiin, jotka olivat jääneet vaimon kertomuksessa vähemmälle huomiolle tai kokonaan kertomatta. Isän kertomuksen myötä perheen tarinasta muodostui yhtenäinen kokonaisuus ja sain vastaukset äidin kohtaamisen jälkeen heräneisiin kysymyksiin. Isän ymmärryksessä Tarun kokemukset suhteissa ja erinäiset tapahtumat niiden myötä olivat haavoittaneet tämän mieltä ja johtaneet lopulta sen rikkoutumiseen. Siskon poismenon aiheuttamat tunteet olivat puolestaan jääneet Petriltä käsittelemättä, ja menetyksen kanssa eläminen oli käynyt pojan mielelle liian raskaaksi.

Vaimonsa tavoin isä palasi muistoissaan heidän tapaamiseensa. Isä kertoi heidän menneen pian naimisiin ja vaimon siirtyneen työelämään isän vielä opiskellessa. Jonkin ajan päästä vaimo alkoi odottaa Tarua.

*-- oli tavallaan niin kuin ajateltu, että nyt voidaan ensimmäinen lapsi hankkia. --
Ja kumpikin sitä halusi.*

Isä koki, että hänellä on Tarun ensimmäisistä vaiheista vähän muistoja.

-- [valokuvia] kun jälkeenpäin katsoo niin ihmettelee vaan, miltä itsestä on silloin tuntunut. Kun mä aloitin heti sitten uudessa työpaikassa -- niin se uusi työ tavallaan rupesi viemään mielenkiintoa ja tuli uusi piiri, uusia ihmisiä ja kaveripiiri sitä myötä. [Vaimo] jäi sitten kotiin Tarun kanssa, pois omasta työstä ja sovittiin, että hän jäi sitten toistaiseksi kotiin.

Isä kuvasi elämänvaihetta muuten helpoksi ja mukavaksi, mutta useat muutot olivat aiheuttaneet hankaluuksia. Melko pian Tarun syntymän jälkeen isä kertoi alkaneensa toivoa toista lasta perheeseen, vaikka vaimo ei olisi vielä halunnut. Petri syntyi.

Ja kaikki tuntui, että kyllähän se elämä tästä järjestyy. Mutta sitten tämmöiset asiat niin kuin nuorena, ihan selvästikin näin jälkeenpäin ajatellen, minut piti ainakin levottomana siis silleen, että muutaman vuoden päästä, kun oli ollut yhdesä työpaikassa, rupesi tekemään mieli -- vaihtaa työpaikkaa.

Perhe muutti toiseen kaupunkiin, mutta asumisaika siellä jäi lyhyeksi, ja perhe muutti takaisin entiseen kotikaupunkiin.

Se oli semmoinen, vähän, ehkä vähän sen hetkistä perheidyllä rikkovakin tilanne tuli siitä, kun [vaimo] ei olisi oikeastaan halunnutkaan lähteä [takaisin] ja lapset oli taas uudessa paikassa, uudet kaverit siellä ja hyvät harrastusmahdollisuudet -- [Vaimolle] se oli oikeastaan kauhea pettymys ja sitä oli vaikea uskoa, onkohan koskaan päässyt ylikään siitä pettymyksestä, että muutettiin [takaisin].

Taru ja Petri olivat isästä toistensa parhaat kaverit ja he leikkivät paljon yhdessä. Isä kuvasi lapsiaan hyvin lahjakkaiksi ja totesi, että Tarusta ja Petristä oli ollut helppo olla ylpeä. Isä sanoi näin olevan yhä, vaikkakin perheen kohtalo oli surullinen.

-- tuntui, että ystävät oli kauhean kateellisia meille, kun Taru ja Petri oli molemmat tavallaan niin kuin, ne pystyi tekemään mitä vain. -- Ihan välillä oikein ihmeteltiin tavallaan sitä, että meitä kadehdittiin, kun meillä oli kaikkia asiat niin hyvin.

Vaimonsa tavoin isä pohti omaa rooliaan perheessä.

Elikkä mun rooli lasten elämässä on ollut aina sitä, että mä oon tavallaan niin kuin lähtenyt töihin, lähtenyt työmatkalle, tullut kotiin ja [vaimo] on ollut aina välillä keskenään lasten kanssa. Vuosia meni aina näin ja tavallaan, mikä jälkepäin ihmyyttääkin oikeastaan aika paljon, että mun... Niin sanottu vastuun ottaminen lasten elämästä, ei mun tarvinnut ottaa mitään vastuuta siitä. Niin sanotusti siis [vaimo]hoiti kaiken. -- Kaikki lapsiin liittyvät asiat --

Isä kertoi, että hänellä oli tärkeitä harrastuksia, joihin hän oli pyrkinyt ottamaan lapset varhain mukaan. Erityisesti Petrin kanssa isällä oli ollut paljon kahdenkeskisiä hetkiä.

-- tämmöinen yhdessä oleminen, mitä me paljon tehtiin ja viihdyttiin yhdessä, oikeastaan jatkuvasti. --

Että tämmöiset on, tämmöiset on niin kuin kokemukset Petrin kanssa. ((Isällä nousee tunteet pintaan.)) Tavallaan koin sitten siitäkin eteenpäin ja vanhempanakin, että Petri oli mulle enemmän kaveri kuin lapsi.

Isä jatkoi suhteensa kuvaamista lapsiin.

Enkä mä koskaan niin kuin varmaan osannut olla tämmöinen niin sanottu kasvat-taja. -- mun ei tarvinnut olla isällinen siis silloin tai mä en osannut. Ei tullut edes mieleen, että mun tarvi olla. Siitä on kyllä jäänyt vähän semmoinen paha syllisyyskin itselle siitä, että olisi tavallaan pitänyt olla, osata olla kumminkin Tarulle ja Petrille enemmän niin kuin tämmöinen turvallinen isähahmo, paremminkin kuin kaveri.

Isä mietti myös itse saamansa kasvatuksen merkitystä ja koki sen vaikuttaneen omaan vanhemmuuteensa. Isä kuvasi antaneensa lasten tehdä vapaasti omat ratkaisunsa, joihin hän ei ollut puuttunut. Ajatukset siitä, miten lapset olivat saattaneet käytöksen tulkita, ovat aiheuttaneet isälle taakkaa.

Mut siis tästä tää mun oma syllisyys on aika raskas siinä mielessä, että kun Tarulle ja Petrille kävi näin kuin kävi, niin mä voin hyvinkin ajatella, että mun välinpitämättömyys on heijastunut tai tuntunut Tarusta ja Petristä, että mä en välitä, että mulle on ihan sama.

Isällä oli kuitenkin oma teoriansa itsemurhan syistä.

Mutta eihän se niin mene, koska ajattelen, ettenhän minäkään ole tehnyt itsemurhaa ja mulla on välinpitämätön isä ollut ja varmaan paljon monia muita perheitä

on, missä on ihan sama tilanne, että ainoastaan sitten tämä persoonallisuus ja herkkyys jotka yhdessä jonkun muun asian kanssa voi rikkoa. Jotenkin kun mä olen ajatellut näitä asioita niin mulla on semmoinen selkeä käsitys itsellä siitä, että ihmisen mieli vaan jotenkin menee rikki tai siis mieli on se, joka särkyy ja murtuu ja heikkenee. Ei tavallaan pysty niitä omia tunteitaan enää hallitsemaan niin järjeilemällä, että tunteet vie sen mielen.

H.K.: Todellisuus hämärtyy.

Niin. Olen itse ajatellut, että miksi [ihminen] ajautuu tämmöiseen itsemurhaan niin kyllä se on tää mielen rikkoutuminen syystä tai syistä, jotka sitten on ihmisen kohdalle tullut. -- Se on minusta järkyttävää, kun kuulee joittenkin ihmisten kommentteja, jotka liittyy [ihmisen] itsemurhaan, että niitä voidaan jonkunlaiseksi luusereiksi tai pettureiksi tai tämmöiseksi kutsua, mikä on hirveätä. Mistään semmoisesta ei ole kysymys. Kukaan ei varmasti vapaaehtoisesti täältä halua kuolla.

Mielen rikkoneita kokemuksia isä löysi niin Tarun kuin Petrinkin elämästä. Vaimonsa tavoin isä kertoi Tarun lapsuuden ystävästä.

-- Tää oli sitten, se oli tämmöinen hyvin julma suhde, Tarun täysin kaappasi semmoiseen komentoon ja hallintaan ja Tarulla alkoi tämmöiset, kastelu- ja tahrimis-hommat, kun pelkäsi ja ei äidille uskaltanut puhua, puhumattakaan minulle, ei uskaltanut mitään kertoa niistä asioista, mitä siellä [leikeissä] tuli.

Isä kertoi Tarun vuosia myöhemmin verranneen lapsuuden ystävänsä silloiseen poikakaveriinsa.

-- Tarun poikakaveri, joka tavallaan oli sitten näitä yksi ratkaisevia kohtalokkaita suhteita niin oli samanlainen, kuin kopio tästä tytöstä -- Tarulla oli sitten tää lapsuuden traumakokemus takana ja tavallaan oli alistettavissa tämmöiseen helposti, liian helposti sitten.

Isä kuvasi Tarua hyväksi ihmiseksi, joka halusi aina auttaa muita. Koulunkäynti oli Tarulle helppoa, Petrillä puolestaan oli vaikeuksia alusta lähtien.

Isä palasi kertomuksessaan useasti omaan rooliinsa perheessä.

Se [rooli] ehkä näyttää toistuvan siis silleen, koska mun rooli tässä perheessä oli käydä töissä, hankkia elanto. -- Mä en varmaan silloin niin kuin kokenut kumminkaan huonoa omaatuntoa siitä, koska mä ajattelin, ettei ollut vaihtoehtojakaan sitten loppujen lopuksi, mutta ainahan on vaihtoehtoja, olisi ollut sille. --

Elikkä kyllä mua olisi pitänyt kolauttaa enemmän silloin aikanaan se, että kyllä oma perhe ja lapset pitää olla ykkösasia itsestään selvästi, ja mä koen, että niin mulla onkin. Mutta [vaimo] ei kokenut, eikä lapset kokenut silleen. Ne koki, että mulle on työ ja toiset ihmiset tärkeämpiä kuin he. -- Ja se on varmaan ihan oikein, mutta en mä halunnut sitä silloin uskoa --

Isä kertoi henkilökohtaisesta kriisistään, josta oli tullut koko perheen kriisi. Isä kuvasi Tarun menneen shokkiin saadessaan tietää siihen liittyvistä tapahtumista. Tämä oli taikertunut poikaystävänsä ja sanonut, ettei tarvitse vanhempia enää koskaan.

-- meillä on [vaimon] kanssa molemmille jäänyt täysin mysteeriksi, millä ihmeen konstilla -- [poikaystävä] sai Tarun otteeseen -- Ja nyt me ollaan [siinä käsityksessä], että siinä voi olla tämä, että kun Taru oli tällainen rohkea, vilkas, että sillä olisi ollut sitten jotain tällaista kiinnostusta näihin, kokeilla huumeita itse.

Poikaystävä teki huumehankintamatkoja käyttäen Tarua peitekilpenä.

-- todennäköisesti tän kaverin kautta tuli osalliseksi johonkin tällaiseen ryhmään, mikä täysin piti sen otteessaan ja me ei tiedetty vielä mitään silloin --

Tapahtui Tarun ensimmäinen itsemurhayritys, jolloin huumekekeilut paljastuivat vanhemmille. Isä kuvasi arjen menneen sekavaksi. Tarun tekemää aborttia isä piti lopullisena järkytyksenä tämän mielelle. Isä uskoi Tarun olleen tuolloin jo hyvin epätoivoinen.

Meidän perhe-elämähän oli yhtä helvettiä silloin tietenkin -- Järkyttävää, mitenkä mekin tavallaan yritettiin niin sanotusti elää, ulospäin elettiinkin ihan normaalia perhe-elämää.

Niin, [tarinahan] lähti siitä Tarun mielen [rikkoutumisesta]. Rikkoutui ja pystyi rikkoutumaan, vaikka [se] oli jotain, mitä ei olisi mitenkään voinut edes kuvitella tapahtuvaksi, koska Taru oli kumminkin noista lapsista se, josta kaikki sanoi, että Taru pärjää aina. -- Vähän niin kuin minäkin, että pystyy itse itsestään huolehtimaan.

Isän silmissä Taru oli luonteeltaan helposti peloteltava ja arka, eikä tämä uskaltanut kertoa asioistaan vanhemmille. Kuitenkin Taru oli isästä riittävän uhmamielinen kokeilulakseen kiellettyjä asioita. Isä puhui avuttomuudesta, jota vanhemmat olivat kokeneet jouduttuaan vastakkain itselleen vieraan päihdemaailman kanssa.

-- Mä luulen, että Tarun kohdalla tuli suurin, tai iso asia myöskin siihen, että tää pettymys itseän pelotti jo ja sitten tällainen tulevaisuuden pelko.

Ja se oli, yhteiskunta oli kyllä siihen aikaan vielä tyhmä. Toivottavasti on tällä hetkellä parempi. Siis esimerkiksi viranomaisten ja sairaalaihmissen asenne siinä vaiheessa oli se, että me ei saatu tulla mukaan siihen Tarun elämään. -- [Vaimolla] ja Tarulla oli ihan viimeiseen päivään asti hyvä ja läheinen suhde eli [vaimolla] olisi ollut parhaat mahdollisuudet auttaa Tarua, jos olisi saanut [ja] päässyt viranomaisten kanssa samalle aaltopituudelle siitä, että mitä Taru tarvii.

Tarun ja isän välinen suhde muuttui loppuaikoina, eikä isä ehtinyt yrittää korjata välejä. Isä tiedosti, että Tarun ja hänen välinen suhde oli ollut aiemmin erityinen.

Taru oli mulle niin vihainen näistä muutamista asioista. -- Mä olin aika tiukka siten näitten huumeitten kanssa. Mä tavallaan yritin oikeasti tarttua siihen --

Tarun viimeisen ratkaisun isä sanoitti pakenemiseksi tilanteessa, jossa Taru ei ollut nähnyt muuta vaihtoehtoa tai ulospääsyä hädästä ja pakokauhusta, jonka poikaystävä oli onnistunut pelottelullaan luomaan.

Petri lähti pian Tarun kuoleman jälkeen armeijaan.

Siis hirveätä, siis se, että me yritettiin niin kuin jatkaa elämää siitä, mutta ei, täysin ilman minkään ulkopuolisen apua. -- jotenkin tämä Petrin suojeleminen, niin kuin meidän surulta, tuli semmoiseksi punaiseksi langaksi. -- suurin syyllisyys on ehkä jälkeensä Petrin kohdalla siinä, että tavallaan me kuviteltiin suojelevamme Petriä meidän surulta, eikä sen takia paljon keskusteltu Tarusta eikä siitä, miltä Petristä tuntuu.

Petriltä jäi isän mielestä surutyö täysin tekemättä. Isä kertoi vaimonsa tavoin Petrin vääntymisestä armeijan harjoituksen vastuullisesta roolista. Jälkeensä isä tulkitsee sen paniikkikohtaukseksi ja pakenemiseksi. Vastaavanlaisia pakenemisiä Petrillä tuli vuosien kuluessa uudestaan.

-- jotenkin se tavallaan edelleen jatkui se sama luottamus, että kyllä Petri oman elämänsä osaa suunnitella.

Petri kiinnostui tietystä urheilulajista, ja samoihin aikoihin löytyi ensimmäinen pidempiaikainen tyttöystävä. Vanhemmat olivat kysyneet tyttöystävältä, oliko Petri kertonut Tarusta. Petri ei ollut pystynyt siskostaan puhumaan. Vanhemmat olivat rohkaisseet tyttöystävää kysymään ja...

...kerran ne oli ollut sitten meillä kahdestaan, kun me oltiin pois kotoa. Ne oli katsellut sitten Tarun valokuvia niin silloin [tyttöystäväkin] oli tajunnut sitten, miten raskas asia Petrille on siis pitää [Taru] -- salassa niin sanotusti. Että ei saa julkisesti olla niin, että hänellä on sisko tai että sisko on kuollut. ((Isällä nousee tunteet pintaan.))

Tiiviin seurustelun jälkeen suhde tyttöystävään päättyi, mikä oli Petrille raskas asia. Hän muutti takaisin kotiin, ja urheiluharrastus muuttui aiempaa vakavammaksi. Isä kertoi yleensä poikansa urheilusaavutuksista, mutta tiedosti, että harrastuksen myötä elämään tuli kuoleman uhmaa. Petri kohtasi myös urheilulajiin liittyen useita vastoinkäymisiä ja pettymyksiä.

Se oli varmaan ensimmäinen, tai yksi niistä sen kevään aikana tulleita lisää vastoinkäymisiä, jotka oli ehkä ratkaisevia sitten Petrin kannalta.

Petri aloitti seurustelun uuden tytön kanssa. Viimeiset kuukaudet olivat kuitenkin koitettavissa.

[Vaimolla] oli jonkunlainen aavistus siitä, että Petrillä oli masennusta, mutta ei Petri sitä mitenkään näyttänyt. -- jälkeensä saatiin tietää, että Petri oli sen kesän aikana kaverilleen muutamana kerran niin kuin uhannut itsemurhalla, että hän tappaa itsensä. Mutta näitä kaverit ei koskaan esimerkiksi meille tämmöistä [kertonut] ja ne oli kaveriporukassa sitten, ehkä jo useammankin kerran puhunut tämmöistä.

Isä joutui lähtemään matkalle toiseen kaupunkiin. Illalla isä kertoi huomanneensa, että Petri oli yrittänyt soittaa monta kertaa päivän aikana.

Ja Petri oli sen päivän aikana [tehnyt kotitöitä] -- mutta sitten jossakin vaiheessa -- Petri oli katkaissut kaikki puhelimien johdot poikki.

H.K.: Mmm.

Rikkonut oman kännykkänsä, polvea vasten murskaksi. --

Isä kuvasi Tarun kuolemasta aiheutuneen shokin olleen täysin erilainen kuin Petrin kuolemasta aiheutuneen.

-- kun ne Tarun viimeiset kuukaudet ja vuosi -- oli ollut niin vaikeita niin jotenkin se oli semmoinen, semmoinen tilanne, minkä niin kuin ymmärsi.

H.K.: Sen hänen hädän ja pelon.

Niin tavallaan sen näki, että Taru niin kuin pääsi rauhaan. Mutta tässä ei ollut mitään, tää oli niin kuin niin pelottava.

Petrin kuolemaan liittyi yksityiskohtia, joista vanhemmat olivat pystyneet päättämään sanoman, että...

...-- hän haluaa mennä Tarun luo. -- Ja se tuli meille ihan itsestään selväksi, että se mielentila, missä Petri on ollut silloin, että hän lähtee Tarun luo. Ja ainakin me itse uskotaan, että sillä on ollut vähintään yhtä iso merkitys, kuin sitten [tällä] masennuksen [luomalla] mitättömyyden tunteella -- mikä on varmasti vallannut hyvinkin mielen sitten siinä silloin viimeisenä päivänä.

Isän päällimmäinen motiivi osallistua tutkimukseen oli, että hän tiesi sen olevan tärkeää vaimolleen. Tulkitsen isän kokeneen syyllisyyttä menneisyyden tapahtumista ja pyrkineen keventämään tuota taakkaa osallistumisellaan. Tapaamisestamme muodostui kuitenkin aito ja koskettava tilanne. Isä jäsensi kanssani muistojaan ja pyrki kertomaan tarinan mahdollisimman kattavasti varmistaen kerrontansa oikeellisuutta useasti. Olen nimennyt Tarun elämän saaman merkityksen *elämisen vaativuudeksi* ja kuoleman saaman merkityksen *särkymiseksi*. Petrin elämä merkityksellistyi *elämän kulisseiksi* ja kuolema *pakenemiseksi*.

Isä kuvasi Tarua tunnolliseksi ja hyveelliseksi tyttäreksi, jolla oli ollut tapana kätkeä pettymykset sisimpäänsä. Hän oli kohdannut suhteissa pettymyksiä ja kaltoinkohtelua, mikä oli murtanut itsetuntoa. Isä kuvasi vihan sävyttämänä muistojaan siitä, miten Tarun viimeinen seurustelusuhde oli muuttunut alisteiseksi riippuvuussuhteeksi. Isä uskoi tyttärensä pelänneen itseensä pettymistä ja tulevaisuutta sekä päihteidenkäytön maailmaan kuulunutta uhan ilmapiiriä. Viimeisinä vuosina Tarun elämä oli ollut vaativaa. Tuota vaativuutta myös isä oli halunnut helpottaa siinä kuitenkin onnistumatta. Elämisen vaativuuteen sisällytän myös ajatuksen Tarun saaman hoidon epäonnistumisesta, haurasta elämää ei ollut kyetty kannattelemaan. Isän ajatusten mukaisesti Tarun mieli

väsyi ja lopulta särkyi. Ehkä Taru oli ajatellut, että kuolema mahdollistaa pois pääsyn epätoivosta ja elämisen tuskasta. (Vrt. Solomon 2002, 331–332; Uusitalo 2006, 144–162; vrt. myös Nissilä 1995, 136–137.)

Vaimonsa tavoin isä uskoi Tarun kohtalon olleen ratkaiseva Petrin viimeiselle teolle. Petri ei ollut saanut tehdä surutyötä siskonsa kuoleman jälkeen ja elämä oli muuttunut hänelle vaaralla leikkimiseksi. Isä uskoi pojan kokeneet, että millään ei ollut enää merkitystä, ei edes elämällä. (Vrt. Nissilä 1995, 137–138.) Ehkä Petri oli halunnut kuitenkin suojella vanhempiaan ja pystynyt pitämään pystyssä arkielämän kulisseja. Petri oli epäilemättä ollut masentunut, mutta sitä ei ollut tunnistettu. Mielen vallannut ikävä ja synkkyys olivat valjenneet vanhemmille vasta jälkikäteen. Pakenemiset olivat alkaneet asteittain jo eläessä, ja Petrin viimeinen pako tapahtuikin isän ymmärryksen mukaan siskon luo. (Vrt. Solomon 2002, 331–332; Uusitalo 2006, 144–162.)

5.3 KOHTI KUOLEMAA

Tässä luvussa kokoan yhteen nuorten elämäntarinoista tulkitut elämän ja kuoleman merkityssisällöt sekä paikannan ne aiempaan teoreettiseen keskusteluun. Kuviossa 5¹⁰ olen esittänyt elämän ja kuoleman merkitykset sekä niiden sisältämät tasot yhdistäen ne kunkin nuoren kohtaloon. Olomuotojen merkitykset perustuvat ymmärrykseeni siitä, miten vanhempi on tulkinnut nuoren elämää. Ymmärrys on mahdollistunut niiden sisältöjen kautta, jotka ovat tihtyneet nuoren elämäntarinassa. Elämän ja kuoleman tulkittu merkitys on yläkäsite, jota eri tasot alakäsitteinä tarkentavat. Ne jäsentävät todellisuuden monikerroksisuutta. Elämä ja kuolema ovat toistensa vastakohtia, mutta ne näyttävät myös tiloina, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Suhteen dynaamisuutta kuvastaa se, että tarinoiden perusteella elämän ja kuoleman välinen tasapaino on helposti järkytettävissä yksittäisellä ärsykkeellä eli laukaisevalla tekijällä. Toi-

¹⁰ Olen koonnut kunkin elämän ja kuoleman merkityksen alle ne tasot, jotka merkityksen kohdalla elämäntarinoista kootusti esiintyvät. Jokaisen tason yhteydessä olen puolestaan nimellisesti viitannut niiden nuorten tarinoihin, joihin taso liittyy. Jäljempänä teoreettisen keskustelun yhteydessä avaan elämän ja kuoleman merkitykset kuitenkin kokoavasti sisällyttäen mukaan kaikki merkityksen sisältämät tasot. Tällöin en viittaa enää yksittäisiin tarinoihin.

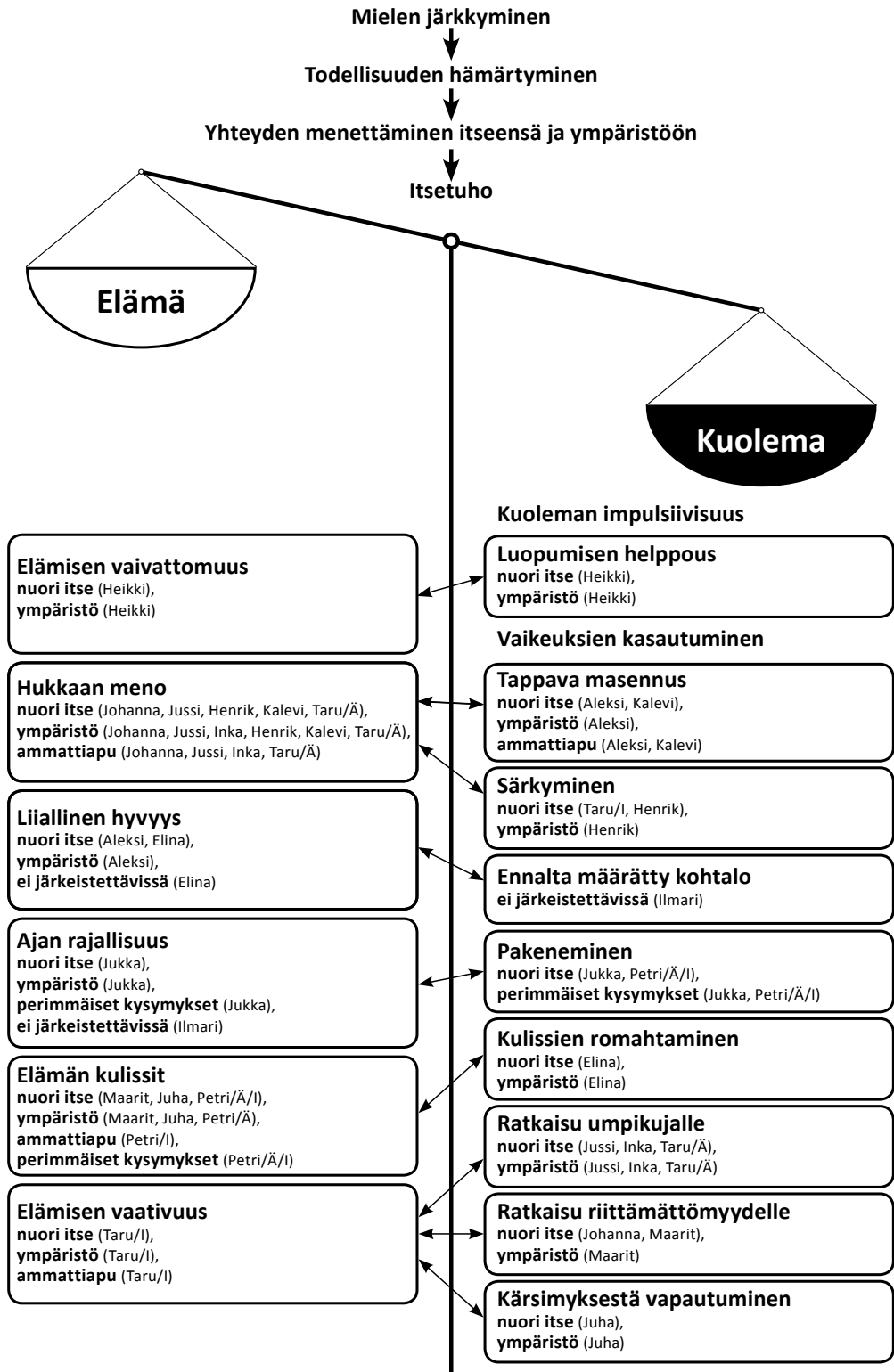
saalta elämäntarinoissa on nähtävissä viimeiseen päätökseen vaikuttavien tekijöiden kasautumista ja ennen kaikkea niiden yhteenliittymistä ja toisiinsa kietoutumista. Kuolemassa ja itsensä surmaamisessa näyttää merkityksellistyvän myös vahvasti tavoitteellinen toiminta, jolloin teoreettinen keskustelu on liitettävä kuolemankäsitteisiin ja tavoitteisiin itsemurhan taustalla (ks. Nissilä 1995; Solomon 2002).

Nissilä (1995) on teologisessa tutkimuksessaan haastatellut itsemurhaa yrittäneitä henkilöitä ja pyrkinyt ymmärtämään, millaisia käsityksiä heillä on ollut omasta kuolemastaan. Näiden käsitysten, erityisesti itsemurhayrityksiin liittyvien tavoitteiden ymmärtäminen on tärkeää auttamisjärjestelmässä tapahtuvien kohtaamisten kannalta. Esimerkiksi psykoterapiassa ja psykososiaalisessa työssä on oleellista pyrkiä tavoittamaan, mitä itsetuhoisen yksilö kuoleamallaan tavoittelee. Sen voi katsoa suuntaavan hoidon ja tuen sisältöä. Koska itsetuhoon liittyvien moninaisten tavoitteiden ymmärtäminen on tärkeää itsemurhien ehkäisytyön kannalta, olen sisällyttänyt elämän ja kuoleman merkitysten tulkintaan moninaisen jaottelun. Kuolemaan liittyvien tavoitteiden lisäksi tiet itsemurhaan ovat erilaisia ja risteäviä. Näin itsetuhoon johtavia prosesseja on pyrittävä ymmärtämään toisiaan täydentävien merkitysten kautta.

Nissilän tutkimuksen hyötyarvo tutkimuksessani perustuu myös siihen, että se jäsentää niiden vanhempien kertomuksia, joihin on liittynyt hengellisiä tai kohtalonomaisuuteen viittaavia ajatuksia nuoren itsemurhasta. Nissilän tutkimuksen tavoin Solomonin (2002) teos masennuksesta tekee mahdolliseksi huomioida kokemuslottuvuus vanhempien kertomusten tulkinnassa. Hän on kirjoittanut masennuksesta yleisesityksen, jossa hän on haastatellut masennusta sairastaneita henkilöitä. Solomonilla on myös omakohtaisia kokemuksia masennuksesta. Itsetuhoon taustalla oleva tavoitteellisuus kiinnittyy esityksessä yhtenä juonteena masennuksen käsittelyyn.

Itsemurhateon laukaisevat tekijät (esim. Shaffer 1974; Eisele, Frisino, Haglund & Reay 1987; Brent, Perper, Goldstein, Kolko, Allan, Allman & Zelenak 1988; Rich, Sherman & Fowler 1990) liittyvät puolestaan elämäntarinoiden temaattisiin sisältöihin eli vaati-
muksiin ja suorituksiin, toimintaan, suhteisiin, tapahtumiin ja mielen sisäisiin liikkeisiin. Ulkopuolinen voi paikantaa ja esittää oman tulkintansa tekijöistä ja niiden vaikutuksesta itsetuhoiseen tekoon (Shaffer, Perlin, Schmidt & Himelfarb 1972; Beskow, Runeson & Åsgård 1990), mutta niiden kokemuksellisuutta menetetyt nuoren näkökulmasta on tietenkin mahdotonta tavoittaa. Elämäntarinoiden temaattisista sisällöistä

on löydettävissä erilaisia juonia (Somers & Gibson 1994, 61), jotka ovat kuitenkin yhdistettävissä aiemman tutkimuksen tuottamaan tietoon itsetuhoa laukaisevista tekijöistä.

Kuvio 5 - Elämän ja kuoleman vuorovaikutteisten ja dynaamisten merkitysten sisältämät tasot

Useat tutkimukset viittaavat siihen, että kuolema sinänsä ei ole aina surmaajan itsensä tavoite (Upanne 1985, 31; Patros & Shamoo 1988, 43; Taylor 1988, 51; Lähdesmäki 1989, 213; Nissilä 1995, 136–137; Solomon 2002). Jäljellejääneiden kannalta ajatus on oleellinen. Moni tutkimukseni vanhempi koki syyllisyyttä siitä, ettei ollut kyennyt antamaan ja välittämään lapselleen ihmisenä olemisen perimmäistä viettiä, elämänhalua, vaan kuolema oli vienyt voiton. Nuoren itsemurhassa ei kuitenkaan ole välttämättä ollut kyse elämänhalun vastakohtana kuolemanhalusta, vaan pikemminkin päämääränä ja tavoitteena on voinut olla hetkeksi lepoon tai pakoon pääseminen vallitsevasta epätoivoisesta olotilasta. Kuoleman on koettu mahdollistavan poispääsyn. Tarinoista on tavoitettavissa ja tulkittavissa ajatus tai tunne, joka vanhemman näkökulmasta oli vallannut nuoren mielen ennen tämän päätymistä itsemurhaan. Seuraavassa tarkastelussa avaan ensin pohjustukseksi ajatukseni elämän ja kuoleman merkitysten sisältämistä tasoista; eri merkitykset pitävät sisällään eri tasoja ja liikkuvat niillä vaihtelevasti. Tämän jälkeen pyrin yhdistämään kuoleman merkitykset sekä aiempaan ymmärrykseen tavoitteista itsemurhan taustalla että siihen, millaisia käsityksiä kuolemasta itsemurhaa yrittäneillä tiedetään olevan.

Merkitysten sisältämät tasot moninaisen todellisuuden ilmentäjinä

Kuoleman saamista merkityksistä *pakenemisen, ratkaisun umpikujalle, ratkaisun riittämättömyydelle* ja *kärsimyksistä vapautumisen* voi tulkita sisältävän nimensä mukaisen tavoitteen, jonka toteuttamiseen itsemurhakuolemasta on tullut ratkaisu vaikeuksien kasaututtua äärimmilleen. Näissä kuolemissa korostuu erityisesti nuoren tavoitteellinen toiminta. Sen sijaan merkityksistä *luopumisen helpous* impulsiivisena kuolemana ja *tappava masennus, särkyminen, ennalta määrätty kohtalo* sekä *kulissien romahtaminen* ärsykkeiden kasautumisesta seuranneena kuolemana johtavat ajatukseen, että kuoleman päätökseen on vaikuttanut pikemminkin nuoresta itsestään ulkopuolinen voima. Näin nuori näyttäytyy teon tehneenä toimijana, mutta myös uhrina tai jonkin korkeamman voiman valitsemana yksilönä, jonka oli määrä kuolla. (Vrt. Owens ym. 2008.)

Periaatteessa, tosin ristiriitaisesti, itse kuolemaa voidaan tarkastella tavoitteena, valintana ja päätöksenä (vrt. Mykkänen 2010, 42). Tähän liittyen on syytä avata toimijuuden käsitettä. Toimijuudella tarkoitetaan tietävää, ajattelevaa, toimivaa ja tuntevaa subjektiutta, aktiivista osallistumista päätösten tekoon sekä oman elämänkulun muokkaamista

kohti tavoitetta (Giele & Elder 1998, 10; 17). Puhutaan myös yksilön agenttiivisuudesta, joka ymmärretään kykenevyydeksi vaikuttaa omiin tekemisiinsä (Turner & Stets 2005, 46–47). Toimijuuteen liittyy myös vallan käsite, joka näkyy siinä, että joillakin on enemmän mahdollisuuksia rakentaa toimijuuttaan kuin toisilla (ks. erityisesti jäljempänä elämän merkitys *hukkaan meno*). Ronkainen (2006, 532) kirjoittaa, että vallassa on kyse oikeuksista, vastuusta ja odotuksista. Mykkänen (2010, 43) jatkaa ajatusta toteamalla, että se, millaisia valinnan tai toisin toimimisen mahdollisuuksia on olemassa, liittyy materiaaliin mahdollisuuksiin, yhteiskunnalliseen asemaan, normatiivisiin odotuksiin (ks. erityisesti jäljempänä kuoleman merkitys *ratkaisu riittämättömyydelle*) ja arvottamiseen.

Ajatukset toimijuudesta (sisältäen vallan), uhriasemasta ja kohtalon vaikutuksesta käsitteellistyvät elämän ja kuoleman merkitysten sisältämiin tasoihin. Tasot olen nimennyt seuraaviksi: *nuori itse*, *ympäristö*, *ammattiapu*, *perimmäiset kysymykset* ja *ei järkeistettävissä*. *Nuori itse* viittaa toimijuuteen. *Ympäristö* ja *ammattiapu* kuvastavat teon ulkopuolisia vaikutteita ja uhriasemaa. *Perimmäiset kysymykset* ja *ei järkeistettävissä* liittyvät kohtaloon sekä elämää ja kuolemaa suurempiin kysymyksiin itsemurhakuolemassa. Itsemurhapäätökseen vaikuttavien tekijöiden kasautuminen näkyy myös siinä, että pääsääntöisesti nuoren tarinassa elämän ja kuoleman merkitykset sisältävät useamman tason.

Nuori itse viittaa siis toimijuuteen ja omaan aktiivisuuteen. Elämässä tämä on tarkoittanut nuoren omaa käytöstä ja tekoja, jotka ovat näyttäytyneet joko positiivisina tai negatiivisina. Kuolemassa taso viittaa itsemurhateon luonteeseen eli siihen, että itsemurha voidaan määritellä toteutetun toimenpiteen tulokseksi. Solomon (2002, 331) määrittelee osuvasti, että itsemurha on latautunut teko ja aktiivisuuden tulos, jolloin se vaatii tekijältä paljon tarmoa ja tahtoa. Samanaikaisesti itsemurha edellyttää myös uskon huonon nykyhetken pysyvyyteen ja ainakin hieman impulsiivisuutta.

Ympäristö ja *ammattiapu* kattavat eri osalliset ja monipuolisesti kaikki ne positiiviset ja negatiiviset suhteet, tapahtumat ja tilanteiden kulut, joilla on ollut vanhemman mielestä merkitystä nuoren elämälle ja lopulliselle kohtalolle. *Perimmäiset kysymykset* viittaavat elämään ja kuolemaan tiloina, jotka ovat näytelleet jollakin lailla merkittävää osaa nuoren kohtalossa. Joko nuori on itse tuntenut vetoa perimmäisiin kysymyksiin, tai hän on tullut niihin osalliseksi tahtomattaan. *Ei järkeistettävissä* sisältää ajatuksen elämän ja kuoleman sattumanvaraisuudesta ja mystisyydestä. Tällöin on tunnustettava, että tarkas-

teltaessa elämää ja itsetuhoa kokemuksellisina asioina (Heiskanen 2007; Vuori & Pulkkinen 2014) kaikki ei ole rationaalisesti selitettävissä, vaan ymmärrystä voi joutua etsimään järjellisen ajattelun ulkopuolelta. Tämä näkökulma korostui vahvasti myös vanhempien omista selviytymistarinoissa, vaikka tutkimuksellinen mielenkiintoni ei selviytymisnäkökulmaan ensisijaisesti liitykään. Jäljempänä luvussa 7 raotan kuitenkin teemaa ”lohtu”, joka liittyy vanhempien kertomuksiin omasta selviytymisestään ja sen mahdollistaneisiin tekijöihin.

Kuoleman merkitykset

Pohdittaessa itsetuhoon liittyvää tavoitteellisuutta ja kuoleman käsityksiä Solomonin (2002, 330–331) mielestä olisi tärkeää erottaa, milloin kyseessä on halu olla kuollut, halu kuolla tai halu tappaa itsensä. Useimmat ihmiset ovat joskus halunneet olla kuolleita ja olla näin huolien ulottumattomissa. Moni masentunut ihminen haluaa kuolla ja muuttaa aktiivisesti olotilaansa, koska uskoo kuoleman vapauttavan tietoisuuden luomasta tuskasta. Sen sijaan halu tappaa itsensä edellyttää jo aivan eri määriin kiihkeyttä ja tietynlaista suunnattua väkivaltaa. Myös sen, miten ihminen lopulta omaa kuolemaansa yrittää, voi katsoa ilmentävän kuolemanpyrkimyksen voimakkuutta (Kotila & Lönnqvist 1987).

Solomonin (2002) kuvaamien eri tavoitteiden valossa elämä ja itsemurha saavat erilaisia merkityksiä. Kuulemieni tarinoiden perusteella valtaosa nuorista on tavoitellut kuolemaa, mutta ei niinkään sen itsensä takia, vaan kuoleman on uskottu tarjoavan pois-pääsyn lopulliselta tuntuneesta toivottomuuden tilasta. Näin nähtynä tietoisuus sellaisena, kuin lähiympäristö on sen kokenut, on nuorelta ollut hämärtyneenä ennen viimeistä tekoa. Kertomuksiin tukeutuen on tulkittavissa, että vaakakupin kallistumista elämästä kuolemaan on edeltänyt nuoren jonkinluonteinen mielen järkkäminen. Se on johtanut todellisuuden hämärtymiseen ja yhteyden menettämiseen itseensä ja ympäristöön, joka määrittänyt erityisesti sosiaalisiksi suhteiksi. Läheisten tulkinnat asiantilasta ovat mahdollisesti poikenneet suuresti nuoren sen hetkisestä tietoisuudesta, jolloin ymmärryksen ja hyväksynnän saavuttaminen tapahtumista ja teosta voi jälkikäteen olla vaikeaa.

Tulkitsemani kuoleman merkitykset nousevat nuorten elämäntarinoista (ks. luku 4.4 ja Kuvio 4). Ne pitävät sisällään nimensä mukaisen tavoitteen tai oletetun syyn itsemurhalle. Syyn taustalla on puolestaan ollut jokin tavoite. Tähän perustuu Solomonin

(2002) ryhmittelyn arvo tutkimuksessani. Hän jakaakin itsensä surmaajat neljään eri ryhmään. Jako on mielestäni kuolemaa edeltäviä tilanteita ja tunnelmia hyvin kuvaava ja näin sovellettavissa kuulemiini elämäntarinoihin. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat tekevät itsemurhan ajattelematta, mitä tekevät, tai ajattelematta sen seurauksia. Itsemurha näyttäytyy väistämättömänä toimenpiteenä koetussa elämäntuskassa. Nämä ihmiset ovat kaikkein impulsiivisimpia ja taipuvaisimpia tekemään itsemurhan ulkoisten tapahtumien yllättäminä. Heidän itsemurhansa ovat usein äkillisiä ja tulevat lähipiirille täytteenä yllätyksenä. (Mt., 331.) Myös Uusitalo (2006) on hyödyntänyt tutkimuksessaan Solomonin tuottamaa jakoa itsensä surmaajien ryhmistä. Hän on luokitellut haastattelemiensa ihmisten menetystarinat itsemurhaa edeltäneeltä ajalta neljään ryhmään perustuen Solomonin ajatteluun. Tämän ryhmän itsemurhatapaukset Uusitalo on nimennyt impulsiivisuuden edustajiksi. (Mt., 117–126.)

Kuoleman saamista merkityksistä *luopumisen helppous* on sijoitettavissa edellä mainittuun ryhmään. Elämästä luopuminen ja kuolemaan siirtyminen oli tapahtunut niin vattomasti, että sen käsittäminen ja syiden löytäminen oli ollut jäljellejääneille mahdollista. Itsemurhan järjettömyys teki siitä myös teon, jonka suorittaminen oli tapahtunut pelottavan helposti. Vaakakuppi oli saattanut kallistua kuolemaan jonkin hyvinkin pienen ärsykkeen seurauksena. *Luopumisen helppouden* taustalla olleen itsetuhon tavoitteellisuuden voi ajatella nousseen sosiaalisista ongelmatilanteista, jolloin myös itse tavoitteet ovat olleet sosiaalisia (vrt. Nissilä 1995, 133–135), vaikka niiden tarkempi yksilöiminen onkin mahdotonta.

Toiseen ryhmään kuuluvat ne, joille itsemurha edustaa esimerkiksi koston, painostuksen, pakenemisen, itserankaisun, vallanhavittelun tai sympatiantavoittelun keinoa. Tähän ryhmään kuuluvat itsensä surmaajat eivät välttämättä ymmärrä tekonsa peruuttamattomuutta ja kuoleman lopullisuutta. Itsemurhan tuoma ristiriita on, että ”*sen himoama kunnia saavutetaan vasta, kun on siirrytty kunnianhimon tuolle puolen.*” Ryhmän edustajille itsemurha ei ole ensisijaisesti pyrkimystä olemassaolon loppumiseen, vaan pikemminkin kuolemaa kohti menemistä, mikä mahdollistaa kaiken pahan poispyyhkimisen. (Solomon 2002, 331.) Ryhmän edustajien motiiveja kuvastaa *ratkaisu riittämättömyydelle* kuoleman merkityksenä. Nuoren kokema kyvyttömyys vastata elämän vaatimuksiin oli riittämättömyyden tunteiden lisäksi saattanut tuottaa halun rankaista itseään epäonnistumisesta tai vedota muihin liiallisten vaatimusten tuottajina (vrt. Nissilä 1995, 133). Tavoitteellisuus on siis ollut lähtöisin sosiaalisesta ympäristöstä. Itsemur-

ha ratkaisuna on mahdollistanut koetun pahan eli oman mitättömyyden poissiivoamisen (vrt. Uusitalo 2006, 126–133).

Kolmannen ryhmän edustajat tekevät itsemurhan vääristyneen logiikan perusteella. Sietämättömään elämään ei nähdä muuta ratkaisua kuin kuolema. He harkitsevat vaihtoehtoja, suunnittelevat huolella itsemurhansa, kirjoittavat jäähyväisviestejä ja huolehtivat käytännön asioista. Itsemurhaa valmistellaan kuin lomamatkaa. Yleensä he eivät usko kuoleman parantavan vain heidän olotilaansa, vaan tarjoavan myös helpotuksen heidän läheisilleen ja poistavan taakan heitä rakastavilta ihmisiltä. Tosiasiassa käy yleensä päinvastoin. (Solomon 2002, 331.) Tähän ryhmään sijoittuvat *ratkaisu umpikujalle*, *ennalta määrätty kohtalo* ja *kulissien romahtaminen* kuoleman merkityksinä. Näitä kuolemia edeltänyt nuoren elämä oli ollut pitkään epäsuoraan tai suoraan itsetuhoista (vrt. Achte ym. 1989a). Nuori oli omalla toiminnallaan vahingoittanut itseään ja tuhonnut elämänsä mahdollisuuksia. Oma kuolema oli ollut ajatuksellisesti läsnä, ja aikaisempia itsemurhayrityksiä oli saattanut olla useita. Kuolema oli ikään kuin tehnyt asteittain tuloaan ennen elämän ajautumista lopulliseen umpikujaan. Näin nähtynä itsemurhasta oli tullut sietämättömän elämän pakotie (vrt. Uusitalo 2006, 133–144).

Ennalta määrättyssä kohtalossa ja *kulissien romahtamisessa* itsemurhan tavoitteellisuuden voi tulkita liittyneen omaan olemassaoloon eli haluun päästä pois joksikin aikaa tai vaipua ikään kuin uneen (vrt. Nissilä 1995, 136–137). Sen sijaan itsemurhan ollessa *ratkaisu umpikujalle* tavoitteena on saattanut olla nimenomaan kuolema ja tajunnallisen olemassaolon päättäminen (vrt. mt., 137–138), jolloin kiinnostus ja sitoutuminen elämään on menetetty. Voikin miettiä, onko itsemurha edes estettävissä, jos kyseessä on aito kuolemanhalu.

Neljättä ryhmää kuvastaa päätöksen vankkumattomuus. Fyysisen sairauden, henkisen tasapainottomuuden tai suurten elämänmuutosten vuoksi nämä ihmiset uskovat, ettei mikään tulevaisuudessa odottava mielihyvä, onni tai ilo pysty hyvittämään nykyistä tuskaa. Nämä ihmiset ovat siinä määrin uskollisia ajatuksilleen, etteivät parhaimmankaan hoidot, masennuslääkkeet tai läheisten rakkaudentunnustukset saa heidän mieltään muuttumaan. Kuolemaa ovat saattaneet edeltää useat itsemurhayritykset ennen lopullisen päämäärän saavuttamista. (Solomon 2002, 331–332.) Kuoleman tulkituista merkityksistä tähän ryhmään ovat luokiteltavissa *tappava masennus*, *särkyminen*, *pakeneminen* ja *kärsimyksestä vapautuminen*. Näille kuolemille on yhteistä se, että elämästä oli hävinnyt kaikki usko, toivo ja luottamus. Elämisen epätoivo oli aiheutunut oman mielen

järkkymisestä tai tasapainottomuudesta, syvästä depressiosta tai läheisen menetyksen tuottamasta tuskasta, joka oli muistuttanut elämän hauraudesta. Omasta kuolemasta oli lopulta tullut vankkumaton päätös parempaan paikkaan pääsyn kannalta (vrt. Uusitalo 2006, 144–162).

Särkymisen tavoitteellisuus on ymmärrettävissä toiveina muuttaa olemassaoloaan tilanteessa, jossa vaikeudet olivat käyneet liian suuriksi ja mahdottomiksi kestää. Mielen särkyessä voimat olivat olleet lopussa ja niitä oli ehkä haluttu kerätä hetkellisen pois pääsyn tai unen kautta. (Vrt. Nissilä 1995, 136–137.) *Pakenemisessa* ja *kärsimyksestä vapautumisessa* tavoitteena on saattanut olla puhtaasti kuolemanhalu, joka oli syntynyt pitkään jatkuneiden vaikeuksien raskauttamasta elämästä. Keinottomuus selviytyä vaikeuksista oli kuvastanut elämää, ja taustalla oli saattanut olla myös läheisen kuoleman aiheuttama menetys. (Vrt. mt., 137–138.) *Tappavan masennuksen* liitän vaikeuksiin ja tavoitteisiin sosiaalisissa suhteissa (vrt. mt., 133–135). Depressio on sairaus, joten siihen liittyvää tavoitteellisuutta voitaisiin lähestyä sairauden tuottaman uupumuksen tai tasapainottomuuden kautta. Kuitenkin elämäntarinoissa masentuneen nuoren itsemurhaa oli pääsääntöisesti edeltänyt jokin ärsyke sosiaalisesta ympäristöstä. Masennus oli ehkä hallinnut nuoren elämää, mutta siihen oli yhdistynyt sosiaalisista suhteista merkityksellisiä tekijöitä ennen itsemurhaa.

Ajatus masennuksen ja itsemurhan välisestä yhteydestä on mielenkiintoinen ja ristiriitainen. Yhteyden pohtiminen vaatii mielestäni oman tilansa, koska nuoren depression tai mahdollisen depression roolia elämäntarinoissa ja vaikutusta itsemurhapäätökseen ei voi kiistää. Useampi vanhempi koki masennuksen olleen syy lapsensa itsetuholle (esim. Aleksin tarina). Kuitenkin Solomon (2002, 329–330) huomauttaa, että on paljon depressiivisiä ihmisiä, joista ei tule koskaan itsetuhoisia, ja vastaavasti on paljon itsemurhia, joiden tekijät eivät ole masentuneita. Depressio ja itsemurha ”*eivät ole yhden selkeän yhtälön kaksi eri osaa, joista toinen seuraa toisesta*”. Ne ovat kaksi erillistä kokonaisuutta, jotka usein kylläkin sattuvat yksiiin ja vaikuttavat toisiinsa. Itse haluan tarkastella masennusta Romakkaniemen (2011) tavoin sosiaalisena ilmiönä, koska laukaiseva tekijä itsemurhaan syntyy usein sosiaalisesta ympäristöstä ja toisaalta sosiaalisella ympäristöllä on suuri merkitys masentuneen ihmisen toipumiselle.

Kun huomioidaan psykososiaalinen orientaatio masennuksen syitä etsittäessä, huomio kiinnittyy juuri sosiaalisen ympäristön merkitykseen (vrt. Granfelt 1993). Tällöin voidaan ajatella, että esimerkiksi yhteiskunnallisesta ilmapiiristä nouseva pärjäämisen ja

tehokkuuden vaatimus, yksilön vastuuta korostava ajattelutapa ja ihmissuhteissa koetut vaikeudet saattavat aiheuttaa yksilölle pahoinvointia ja masennusta. Mikäli yksilö päätyy itsemurhaan, itsetuho-prosessissa korostuisi tällöin nimenomaan sen sosiaalinen ulottuvuus. Masennuksen ja itsemurhan väliseen yhteyteen palaan tarkemmin kuudennessa luvussa.

Elämän merkitykset

Entä millaisena näyttäytyvät elämän merkitykset kuoleman merkityksiin nähden, jos itsemurhan tavoitteellisuus ei läheskään aina liity elämänhalun vastakohtana kuolemanhaluun? Tulkittavissa on, että vaikka elämä ja kuolema tavoitteellisina olomuotoina eivät muodostaisikaan toistensa vastakohtia, niin niiden tulkinnallisista merkitysisällöistä on löydettävissä toisilleen vastinparit tai kääntöpuolet, miten ajattelutapansa haluaakin muodostaa (ks. Kuvio 5). Yhteys perustuu siihen, että elämän ja kuoleman merkitykset liittyvät samoihin teemasisältöihin. Näin korostuu jälleen ajatus elämän ja kuoleman välisen suhteen dynaamisuudesta. Mäkelä (1989, 209) toteaaakin osuvasti suomalaisen miehen suisidaalisuutta kuvatessaan, että itsemurhaan päätyneen miehen teon voi katsoa heijastavan normaalin kääntöpuolta eli umpikujaa, jossa elämä on tullut mahdottomaksi.

Edellä esitetty ajatus tulee lähelle omaa tulkintaani elämän ja kuoleman asettautumisesta toisiinsa nähden. Olen muodostanut elämän ja kuoleman merkityksistä toisilleen vastinparit siten, että ne eivät välttämättä mukaile yksittäisen elämäntarinan ja näin tietylle kohtalolle tulkittuja merkityksiä. Elämän merkitys saattaa myös olla vastinparina useammalle kuoleman merkitykselle, ja niiden sisällöt ovat kuvattavissa kuoleman sisältöjen kautta. Siirryn seuraavaksi kyseiseen tarkasteluun. Kuoleman merkitysten tavoin elämän merkitykset nousevat elämäntarinoista (ks. luku 4.4 ja Kuvio 4).

Elämisen vaivattomuus luopumisen helppouden kääntöpuolena viittaa itsemurhateon ristiriitaisuuteen ja järjettömyyteen. Vanhemman silmissä nuori on ollut poikkeuksellisen kyvykäs ja kykenevä toimija, jolle eläminen on ollut helppoa. Toisin kuin herkästi yleistetään, merkitykset osoittavat, että itsemurhaa ei tarvitse edeltää huono-osaisuutta (vrt. Mäki 2010), pitkään jatkunutta itsetuhoista kehityspolkua tai ulkopuolisille näkyvissä olleita vaikeuksia. Kuten eräs vanhempi totesi, että...

...-- oikeastaan mä olen ollut kauhean vihainen välillä julkiselle keskustelulle -- että ne merkit on, siis tavallaan stereotyyppiset nämä merkit, että ne on luusereita ja ne käyttää päihteitä ja ne on masentuneita.

Sen sijaan nuorena itsessään ja ympäristössä on voinut olla runsaasti elämisen resursseja, mutta siitä huolimatta tai ehkä juuri siitä johtuen, elämisen tai kuoleamisen päätös on voinut olla hyvin ohuen korren varassa. Jäljellejääneet voivat vain arvailla syitä elämistä luopumiselle ja miettiä, mitä heiltä on mahdollisesti jäänyt näkemättä. Sama vanhempi kuvasi moninaisia menetyksen jälkeisiä ajatuksiaan...

...Että siis joku sellainen, että elämä näyttäytyy kauhean helppona. Niin sit on kyllä varaa mennä vaan tappamaan itsensä.

Hukkaan meno tappavan masennuksen ja särkymisen vastinparina jatkaa samaa ajatusta voimavarojen ja kuoleman päätöksen välisestä ristiriidasta. Hukkaan menon ajatus sisältyy osittain jokaisen vanhemman kertomukseen, mutta toisissa se hallitsi vanhemman tulkintaa. Tällöin kertomuksessa korostui suru tai viha siitä, että nuoren elämän oli pitänyt päättyä moninaisista voimavaroista huolimatta. Merkitys sisältää myös tunnustuksen koetuista vaikeuksista ja avun etsimisestä. *Ammattiapu hukkaan menon* sisältämänä tasona viittaakin siihen, että hoitopolut merkityksellistyivät nuoren elämässä siten, että vanhempi koki niissä toteutuneet tai toteutumattomat menettelyt osasyiksi lapsensa itsemurhalle. Ajatus nuoren voimavarojen moninaisuudesta on tärkeä auttamistyön kannalta. Nuorella saattaisi usein olla edellytyksiä syvälliseen terapeutiseen työskentelyyn ja näin otolliset lähtökohdat hyötyä siitä, mikäli se mahdollistettaisiin hoito- tai tukimuotona palvelupoluissa.

Liiallinen hyvyys ennalta määrätyn kohtalon kääntöpuolena korostaa nuoren persoonan riskitekijöitä, kuten herkkyyttä tai liiallista oikeudenmukaisuutta (vrt. Werbart Törnblom ym. 2013, 250). Merkitys kuvastaa vanhemman tulkintaa, ja siinä korostuu yksi, idealisointiinkin pyrkivä puoli nuoresta. Toistaiseksi persoonallisuuspiirteiden yhteydestä nuoren itsetuhoisuuteen tiedetään vähän (Krug ym. 2005; NASP 2005; Uusitalo 2007a). Muun muassa perfektionismi on luonteenpiirre, joka on yhteydessä itsemurhiin erityisesti opiskelijoiden kohdalla (Blatt 1995; ks. myös Owens ym. 2008). Liiallinen hyvyys on voinut kuitenkin johtaa kyvyttömyyteen sietää ja käsitellä pettymyksiä, jotka elämäntarinoissa liittyivät usein nuoren sosiaalisiin suhteisiin. Laajemmin se on voinut liittyä kyvyttömyyteen selviytyä kovasta kilpailuyhteiskunnasta (Heiskala & Luhtakallio 2006), jossa itsekkäät arvot korostuvat ja vaade oman elämän hallintaan ohittaa kaiken inhimillisyyden (Ojansuu 2004). On jopa ehdotettu, että ajassamme yleinen masen-

nus liittyy siihen, että elämme yhteiskunnassa, jossa henkilökohtaisella autonomialla on korostunut merkitys. Tässä ilmapiirissä oleelliseksi nousevat henkilökohtaiset saavutukset, valinnat, omaehtoisuus ja aloitteellisuus. (Ehrenberg 2007, 90–91; 101.) Ammatillisten kohtaamisten kannalta on tärkeää, että työntekijä kykenee tavoittamaan, miten nuoren mahdollinen herkkyys vaikuttaa tämän kokemusmaailmaan. *Liiallisen hyvyyden* merkitykseen sisällytän myös tulkinnallisena tasona *ei järjeistettävissä*. Taso viittaa kertomuksista nousseeseen ajatukseen, että nuori oli saattanut olla liian hyvä elääkseen tässä maailmassa.

-- [Nuoren nimi] on ollut oikein, ihan todellinen enkeli. Aina yhtä hymyä --

-- [Nuoren nimi] ihan oikeasti oli enkeli, et se ei koskaan ollut pahalla päällä --

Ajan rajallisuus puolestaan asettautuu pakenemisen käänköpuoleksi. Merkitysisältöä kuvaa elämisen nopeus, jolloin nuori oli lyhyessä ajassa kokenut tai joutunut kohtaamaan paljon. *Perimmäiset kysymykset* olivat todentuneet omassa elämässä läheisen menetyksen kautta ja tulleet näin ajankohtaisiksi kuormitustekijöiksi. Ehkä elämisen nopeuteen oli ylipäättään sisällynyt koettujen kielteisten tapahtumien tiheys. Jälkikäteen vanhempi on hakenut selitystä nuoren elämälle annetun ajan lyhyteen järjellisen ajattelun ulkopuolelta. Toisaalta jo nuoren eläessä pakenemisen ja menetyksen pelko oli saattanut olla läsnä.

Elämän kulissit rakentuvat vastinpariksi kulissien romahtamiselle. *Ajan rajallisuuden* tavoin nuoren elämään oli kuulunut ajankohtaisia kuormitustekijöitä, jotka olivat näyttäytyneet kielteisinä tapahtumina, vastoinkäymisinä tai epäonnistumisina. Asioiden todellinen kulku oli jäänyt läheisiltä pimentoon, ja erityisesti vaikeuksien nuorena nostattamat kielteiset tunteet olivat olleet salattuja. Kulissien takana nuori oli saattanut kokea riittämättömyyttä, tyytymättömyyttä, epävarmuutta tai pelkoa aikuistumisesta. Kielteisiin tunteisiin oli epäilemättä yhdistynyt puutteellinen kyky sietää ja käsitellä pettymyksiä. Oikeanlaisen ammattiavun tunnistamisen ja tarjoamisen merkitys kulisseissa olisi voinut olla suuri. *Elämisen vaativuus* sisältää edelleen samoja ajankohtaisia kuormitustekijöitä ja mielen kantamaa taakkaa kuin edellä mainitut merkitykset. Kuoleman merkityksistä se saa vastinparikseen ratkaisun umpikujalle, ratkaisun riittämättömyydelle ja kärsimyksestä vapautumisen. Nuori oli nähnyt sietämättömäksi muuttuneeseen elämään vain yhden ratkaisun, oman kuolemansa, joka elämiseen verrattuna oli vääristynyt ajatuksissa positiiviseksi olomuodoksi.

Tiet itsemurhaan

Yleistetysti itsemurhaan päätyvän ihmisen elämänprosessia luonnehtii, että elämään sisältyy monenlaisia traumaattisia kokemuksia ja toisaalta siitä puuttuu tärkeitä ihmisarvoa, itsetuntoa ja elämänotetta rakentavia kokemuksia. Nämä yksilölliset kokemukset syntyvät esimerkiksi arjen erilaisissa elämäntilanteissa ja niihin kytkeytyvissä vuorovaikutussuhteissa ja elinoloissa. (Aguilera & Messick 1982, 153; Jacobsson, Gustafsson & Salander-Renberg 1988, 76–78; Taylor 1988, 50; Cronstöm-Beskov 1989, 26; Lönnqvist 1989; Upanne, Arinperä & Lönnqvist 1992, 12.) Edellä mainitut kokemukset tai niiden puuttuminen luonnehtivat myös elämän ja kuoleman saamia merkityksiä, kuten elämäntarinoiden ja merkitysten avaaminen on osoittanut. Kun itsemurhaa lähestytään sen tavoitteellisuuden ja elämää kuoleman merkitysten kautta, elämäntarinoista paljastuu tunnustetusti vain yksi puoli. Tämän vuoksi tarkastelua on mielekästä vielä tässä yhteydessä laajentaa. Seuraavassa jäsenyyksessä kokoankin yhteen elämäntarinoille tyypilliset juonisisällöt niille ominaisten kokemusten tai niiden puuttumisen kautta ja yhdistän ne aikaisemman tutkimuksen tuottamaan tietoon nuorten itsemurhien laukaisevista tekijöistä.

Tiedetään, että ristiriidat tai koetut epäonnistumiset läheisissä ihmissuhteissa ovat yleisiä nuoren itsemurhaa edeltäviä ajankohtaisia, stressiä lisääviä ja itsemurhatekoa laukaisevia tekijöitä. Nuorilla on todettu useissa tapauksissa riitoja perheenjäsenten, erityisesti vanhempien kanssa (Shaffer 1974; Eisele ym. 1987; Brent ym. 1988), tai ero jommastakummasta vanhemmasta (Rich ym. 1990). Myös vakavat vaikeudet ikätovereiden keskuudessa edeltävät suhteellisen usein nuoren itsemurhaa. Merkittävinä laukaisevina tekijöinä ovat lisäksi seurustelusuhteen ristiriidat ja etenkin suhteen katkeaminen. (Shaffer 1974; Brent ym. 1988; Rich ym. 1990.) Nuorten elämäntarinoiden juonisisällöt paikantuivat sosiaalisiin suhteisiin ja usein niiden ongelmallisuuteen joko suoraan tai siten, että niistä olivat lähtöisin tarinoiden muut juonipolut.

Ydinperheen dynamiikasta nousseet juonipolut muodostuivat runsaiksi ja moninaisiksi (ks. Werbart Törnblom ym. 2013, 250). Perheessä sattuneet kielteiset tai vaikeat tapahtumat nousivat esiin kertomuksissa, ja ne muodostuivat ehkä merkittävimmiten nuorten elämään kuuluneiksi ajankohtaisiksi kuormitustekijöiksi. Vaikka nuoruuteen kuuluu ystävyyssuhteiden merkityksen korostuminen perhesiteiden kustannuksella, perheen mahdollistamaa arkea ja tärkeyttä nuoren kokemuksissa ei tule kertomusten perusteella vähätellä. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää aikuisen ja nuoren kokemuksen erilaisu-

teen. Aikuisten ajatuksissa ja kokemuksissa arkisiltakin tuntuvat ristiriidat voivat näyttäytyä nuorelle eritavalla merkityksellisinä, jolloin on syytä miettiä, millaisiksi kokemuksiksi aikuisten raskaiksi luokittelemat tapahtumat nuoren mielessä muodostuvat. Nuoren mieliala saattaa myös heilahdella nopeasti masennuksesta ja epätoivosta seesteisempään olotilaan, mikä osaltaan vaikeuttaa nuoren tulkitsemista ja itsemurhariskinkin arvioimista (Krug ym. 2005; NASP 2005).

Usean nuoren suhdetta ainakin toiseen vanhempaan luonnehti jännitteisyys ja tarve hyväksynnän hakemiseen. Välit olivat myös saattaneet katketa lähes kokonaan, tai vanhempi oli kuollut. Lisäksi joissakin kohtaloissa nuori oli tullut osalliseksi vanhempien keskinäisiä ristiriitoja ja usean nuoren ydinperhe oli hajonnut vanhempien erottua. Syntyneisiin uusperheisiin lukeutui omia vaiheitaan. Sisarussuhteet merkityksellistyivät osaltaan kertomuksissa, ja niihin sisältyi paljon tapahtumia, jotka epäilemättä olivat johtaneet nuoren kohtaamaan monenlaisia tunteita ja pohtimaan omaa paikkaansa perheessä. Itsemurhaan päätyneet nuori oli saattanut omaksua ensin pärjääjän roolin sisarusen oireillessa, mutta jossain vaiheessa roolit olivat vaihtuneet. (Vrt. Werbart Törnblom ym. 2013.)

Ydinperheeseen paikantuneet juonipolut ovat yhdenmukaisia sen tietämyksen kanssa, että tietyt perheen sisäiset stressaavat tapahtumat, tilanteet ja olosuhteet lisäävät nuorten itsemurhayritysten tai itsemurhien todennäköisyyttä. Se, minkä nuori kulloinkin kokee ylitsempääsemättömänä, on kuitenkin subjektiivinen kokemus. (Krug ym. 2005; NASP 2005; Uusitalo 2007a–b.) Lisäksi tulee muistaa, että vaikka perheessä esiintyi usealla nuorella mahdollisia itsetuhoa laukaisseita tekijöitä ja niihin huomio tässä tarkoituksellisesti kiinnittyi, vastapainona perheet olivat tarjonneet runsaasti myös kannattelevia voimia, jotka olivat saattaneet antaa jatkoaikaa nuoren elämässä pysymiselle. On myös huomattava, että ulkoisesti ehjät perhesuhteetkaan eivät aina takaa nuorelle riittävää turvallisuuden tunnetta (Uusitalo 2007a–b).

Tutkimusten mukaan nuoren itsetuhoisuuden taustalla on usein turvattomuutta ja pysyvien aikuissuhteiden puute, hylkäämisen ja nöyryytyksen kokemuksia, koulukiusaamista tai kaltoinkohtelua (Krug ym. 2005; NASP 2005; Uusitalo 2007a). Äärimmäisiin kaltoinkohtelun kokemuksiin liittyen tiedetään, että seksuaalisen hyväksikäytön uhreilla itsetuhoajatukset, itsemurhayritykset ja itsemurhat ovat yleisiä. Näin on myös pienten lasten ja nuorten tapauksessa. (Esim. Briere & Runtz 1988, 86; Wozencraft, Wagner & Pellegrin 1991; Koverola, Pound, Heger & Lytle 1993; Peters & Range 1995, 336–339;

Turell & Armsworth 2000.) Laitisen (2004, 240–242) tutkimuksessa itsemurhahakuisuus ja kuoleman kaipuu tulivat myös eriasteisesti ilmi seksuaalisen hyväksikäytön uhreilla.

Perheen lisäksi ystävyys- ja seurustelusuhteisiin liittyneet vaikeudet ja ristiriidat edelsivät kertomuksissa usean nuoren itsetuhoa, mihin edellä mainitut kielteiset kokemukset esimerkiksi hylkäämisestä ja nöyryytyksestä usein paikantuvat. Koetut pettymykset tai epäonnistumiset ystävydessä ja rakkaudessa sisältyivät toistuvasti elämäntarinoihin. Huomattavan usein myös nuoren humalahakuinen juominen tai riippuvuudeksi muodostunut päihteidenkäyttö liittyi kyseisiin suhteisiin. Mahdollista on, että jotkut nuoret olivat ajautuneet toistamaan traumatisoivia ihmissuhteita varhaisten traumakokemusten vuoksi. Vanhemmat eivät olleet ehkä kyenneet näkemään tai käsittelemään näitä yhteyksiä. Toisaalta ongelmat sosiaalisissa suhteissa saattoivat tarkoittaa myös ystävyys- ja seurustelusuhteiden puuttumista, yksinäisyyttä tai elämänpiirin kaventumista. Lisäksi vertaissuhteissa mahdollisesti pitkäänkin jatkunut koulukiusaaminen sai merkittävän roolin kertomuksissa. Moni vanhempi uskoi koetun kiusaamisen jättäneen vakavat jäljet lapsensa mieleen. (Vrt. Werbart Törnblom ym. 2013, 250–251.) Ylipäätään elämäntarinoista välittyi, että nuori oli etsinyt paikkaansa erinäisissä suhdeverkostoissa, minkä ei välttämättä ole tarvinnut tarkoittaa pelkästään kielteisiä asioita, vaan se on voinut kuvastaa myös nuoruusvaiheeseen kuuluvaa kehitystehtävää ja tyyppillistä käyttäytymistä (vrt. Stanley 2005).

Kaikkiaan elämäntarinoissa toistuivat tietyt temaattiset sisällöt, joihin itsemurhateon laukaisevat tekijät ja löydetyt juonipolut pohjautuvat. Samaten elämä ja kuolema olomuotoina johtivat kertomusten perusteella ajatukseen, että itsemurhan taustalla oleva tavoitteellisuus vaihtelee tiettyjen raamien mukaisesti. Tähän perustui merkitysten tulkinta. Niin tarinoiden juonipoluissa kuin itsemurhateon tavoitteellisuudessa korostuivat nuoren välitön sosiaalinen ympäristö suhteineen ja tapahtumineen. Edellä mainituista rakentuivat elämäntarinoita yhdistävät piirteet. Kuitenkin kokemuksellisuus tarinoissa on aina yksilöllinen ja se tekee niitä yhdistävistä piirteistä myös yksilöllisiä. Vaikka kertomuksissa puhuttiin samasta asiasta, puhuttiin kuitenkin eri asiasta, koska sen kokemuksellisuus itsemurhan tehneen nuoren ja kertomusta rakentaneen vanhemman ajatuksissa on ollut erilainen.

Tiet itsemurhaan ovat erilaisia (Mäkelä 1989, 209), joten mielestäni ei ole myöskään rakennettavissa yhtä yhtenäistä elämäntarinaa, joka pystyisi tavoittamaan riittävän hyvin

eri kertomusten ja kokemusten rikkauden. Tästä huolimatta paljon muuta oleellista voidaan tarinoista löytää ja havaita. Pääsääntöisesti elämän ja kuoleman kysymykset olivat jollakin lailla koskettaneet nuorta jo tämän eläessä, kuten merkitysten sisältämät tasot osoittivat. Tiedetään myös, että itsetuhoiset nuoret ovat viimeisiin hetkiinsä saakka hyvin ailahtelevaisia ja epävarmoja siitä, haluavatko he mieluummin elää vai kuolla (Krug ym. 2005; NASP 2005; Uusitalo 2007a–b). Näin ollen elämän ja kuoleman kysymykset muodostuvat lopulta ehkä juuri niiksi asioiksi, joita itsemurhaan päätyneen nuoren kanssa olisi pitänyt pohtia hänen eläessään.

Siis elämän ja kuoleman miettiminen, niin mikäköhän olisi mielenkiintoisempaa. Mut ihmisistä se kuolema on niin pelottava ja mä ajattelen, että se oli varmaan se [nuoren nimi] kysymys. Että kun hänen kohdalleen olisi sattunut se aikuinen, joka olisi ollut valmis pohtimaan elämää ja kuolemaa, joku muu kuin isä ja äiti.

5.4 NUOREN OMA ÄÄNI JA HÄDÄN NARRATIIVIT

Useampi nuori oli jättänyt jälkeensä jonkinlaisen jäähyväisviestin tai -kirjeen perheelleen ja mahdollisesti myös ystävilleen ja seurustelukumppanilleen. Viestit olivat luonteeltaan hyvin erilaisia ja eri muodossa jätettyjä. Oli minulle etuoikeus nähdä tai saada joitakin viestejä. Moni nuori oli eläessään myös tallentanut päiväkirjaan, kirjoituksiin tai piirroksiin ajatuksiaan, tunteitaan ja sitä maailmaa, johon oli ajautunut. Ne olivat olleet yksityisiä ja salaisia tai ystäville Internetin tarjoamien polkujen kautta jaettuja viestejä, jotka olivat tallentuneet vanhemman myöhemmin löydettäväksi. Toisaalta osa nuorista oli varmistanut, että itsemurhan jälkeen ei ollut enää saatavissa mitään henkilökohtaisiin ajatuksiin liittyvää, mikä olisi tarjonnut jonkinlaisen selityksen teolle.

Esitän tässä luvussa joitakin otteita Maaritin ja Kalevin päiväkirjamerkinnoista ja jäähyväisviesteistä. Tarkoitukseni on tuoda kirjoitusten välittämää kokemuksellista tietoa näkyväksi. Lähtökohtana on ajatus, että subjektiiviset kokemukset ovat todellisia ja juuri ne määrittävät ihmisen hyvinvointia tai pahoinvointia ja toimintaa (Metteri 2012, 53). Olen valinnut tarkastelun kohteeksi Maaritin ja Kalevin kirjoitukset, koska ne olivat laajimmat ja lisäksi minun oli mahdollista saada ne käyttöön tutkimukseeni. Kirjoitukset johtavat pohtimaan kokemuksen subjektiivisuutta, kokemuksellisen tiedon merkitystä ja sen huomioimista eri yhteyksissä. Ne avaavat myös oman väylänsä itsemurhan ennusmerkkeihin teon toteuttajan näkökulmasta (ks. Kuvio 2). Narratiivisuus viitekehystenä puolestaan mahdollistaa tämän aran ja henkilökohtaisen tiedon esiin nostamisen (Hatch & Wisniewski 1995).

Maarit oli pitänyt perinteistä paperille ikuistettua päiväkirjaa, ja hän jätti vanhemmilleen myös lyhyen jäähyväisviestin. Maarit kuvasi päiväkirjassaan tapahtumia ja tunnetilojaan, pohti asioita ja esitti kysymyksiä. Hän kävi keskustelua itsensä kanssa asioista ja tunteistaan, joita hän ei aina itsekkään ymmärtänyt. Maarit paljasti päiväkirjassa minäänsä, jota hän ei muille halunnut näyttää. Itsensä kanssa keskustelu ei Maaritin tapauksessa tarkoittanut, ettei hänellä olisi ollut ystäviä tai läheisiä, vaan päiväkirja oli tarkoitettu hänelle itselleen kulissien ylläpitämiseksi. Sen merkitys oli yksityinen. Jäähyväisviestissään Maarit puolestaan kuvasi viimeisimpiä tunteitaan laulun sanoin, joilla hän perusteli tulevaa tekoaan ja pyysi vanhemmilta anteeksi lähtöään.

Kalevin tekstit olivat niin ikään huomionarvoisia, ja niillä oli selkeä tarkoitus. Hän oli kirjoittanut ja osoittanut lähes 100-sivuisen päiväkirjan häntä hoitaneelle psykologille todistukseksi masennuksensa etenemisestä sekä tyytymättömyydestään tarjolla ollutta hoitoa kohtaan. Kalevi keskusteli päiväkirjassaan itsensä ja tietokoneensa kanssa. Tietokoneen äärellä hän vietti paljon aikaa, ja sillä hän tekstinsäkin oli kirjoittanut.

”Hei taas kone (päiväkirja, Kalevi)!”

Kirjoituksista välittyi syvä yksinäisyys ja sairauden tuoma synkkyys. Kalevi nimitti itseään päiväkirjassaan *”Zombiksi”*, mikä kuvasti hänen kokemustaan itsestään. Tälle Zombille Kalevi loi kirjoituksissaan tarinallista identiteettiä (ks. Gergen 1994; 1999). Päiväkirjan jättämisen syiksi Kalevi oli nimennyt:

”1) itsemurhan tehneet harvoin ovat kirjoittaneet mitään pidempää tarinaa, jolloin itsemurhan tutkijat ovat pääsääntöisesti aivan hakoteillä

2) itsemurhaa yrittäneet eivät saa hoitoa, heidät yritetään vain saada unohtamaan ongelmansa

3) tämä on liian synkkää ja pitkästyttävää tekstiä kenellekään muulle tuntemalleni ihmiselle. Lukuvaivan palkkiona on vain pieniä oivalluksia silloin tällöin.

4) olen kirjoittanut tämän sinulle. (päiväkirja, Kalevi.)”

Perheelleen hän oli kirjoittanut laajan, lähes 15-sivuisen jäähyväiskirjeen, jossa toistui sama väsymys elämään ja masennusta kohtaan sekä turhautuminen tarjolla olleita, hänen mielestään itselleen vääriä hoitomuotoja kohtaan. Hän neuvoi myös perhettään surun ja tulevaisuuden kohtaamisessa.

Maaritin ja Kalevin kirjoittamisen motiivit poikkesivat toisistaan. Maarit oli kirjoittanut itselleen, ja Kalevi puolestaan oli halunnut tuottaa merkityksellistä tietoa, jolla voisi vaikuttaa masentuneiden, itsemurhaa hautovien ihmisten kohtaamiseen palvelujärjestelmässä. Sen sijaan Maaritin äidin ja Kalevin isän motiivit kirjoitusten luovuttamiseen

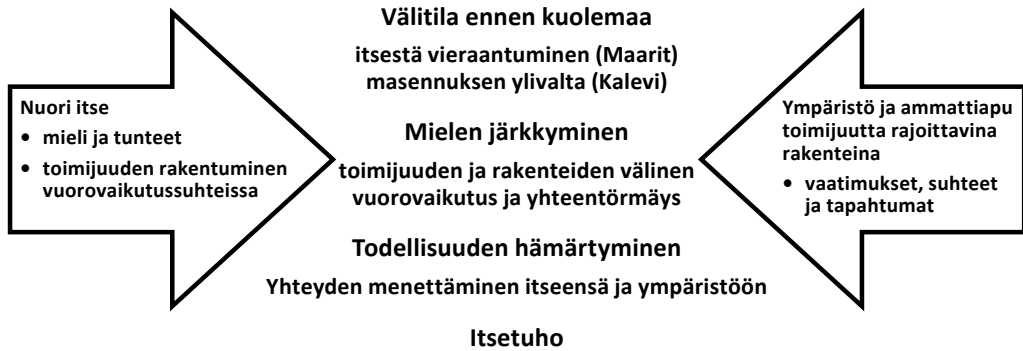
olivat yhteneväiset. Heidän toiveenaan oli, että niistä olisi tutkimuksellisesti löydettävissä jotain merkittävää, joka voisi tarjota apua muille vastaavan menetyksen kokeneille tai estää, että menetystä tapahtuisi. Tulkitsen, että vanhemmille oli tärkeää, että löydös perustuisi nimenomaan oman lapsen kirjoitukseen, jolloin tämän kuolema ei olisi ollut ”turha”. Tulkintani tulee lähelle ajatusta, että tarinoiden avulla voidaan saavuttaa kokemus elämän jatkuvuudesta, minkä tarinallisuus metodologisesti mahdollistaa (Lieblich ym. 1998). Kertomusten jakamisen kautta Maarit ja Kalevi pysyvät elämässä läsnä (ks. Kuvio 3).

Vaikka vanhemmat luovuttivatkin minulle oma-aloitteisesti lastensa kirjoituksia, jouduin myös tässä yhteydessä eettisten pohdintojen ja ratkaisujen eteen. Oliko minulla oikeus lukea kirjoituksia ja saattaa niitä eteenpäin tutkimuksen kautta muiden luettavaksi? Kalevin kirjoitusten suhteen ratkaisu oli selkeä, koska hänen kokemustensa tuleminen näkyväksi oli ollut myös hänen oma toiveensa, minkä pystyin itse kirjoituksista todentamaan. Sen sijaan Maaritin osalta päätös ei ollut niin yksiselitteinen. Päädyin kuitenkin siihen, että minun oli voitava perustaa päätökseni vanhemman tekemään valintaan, koska kyseessä oli hänen menetyksensä.

Vanhempien haastatteluissa pääsin osalliseksi siitä tunnelmasta, jonka vanhempi tuotti lapsensa itsemurhaa edeltäneeltä ajalta. Nuorten omien kirjoitusten kautta avautui tämä sama ajallinen ja kontekstuaalinen maailma, joka narratiivisuuden viitekehyksessä on mielletävissä nuoren silloiseksi situaatioksi (ks. Kuvio 2). Vaikka vanhempien kertomusten tuottama tunnelma ja nuorten kirjoitusten paljastama tilanne koostuivat asiassällöllisesti hyvinkin samoista elementeistä, niiden sävyt poikkesivat kuitenkin toisistaan. Sävyjen erilaisuutta voidaan selittää sillä, että hädän narratiiveista paljastuu oma subjektiivisuuden ja kokemuksellisuuden maailma. Vaihtoehtoisesti voidaan myös ilmaista, että nuoren kirjoituksiin perustuva kerronta syventää ja tihentää vanhemman haastatteluiden tuottamaa kerrontaa.

Elämäntarinoiden tavoin Maaritin ja Kalevin kirjoitukset ovat luettavissa teemojen *vaatimukset ja suoritukset, toiminta, suhteet, tapahtumat* sekä *mieli ja tunteet* kautta. Teemojen merkitykset näyttäytyvät samanlaisina kuin elämäntarinoissa lukuun ottamatta sitä, että tässä yhteydessä niistä ei tarvitse esittää vierestä seuranneen tulkintoja, vaan nyt kertojana on nuori itse (vrt. Polkinghorne 1988, 1). Kirjoitukset palaavat myös elämäntarinoista tulkittuihin elämän ja kuoleman merkitysten sisältämiin tasoihin siten, että tasot *nuori itse, ympäristö* ja *ammattiapu* korostuvat teksteissä. Teemojen, merki-

tysten sisältämien tasojen ja itsetuho prosessin kokonaisuutta nuoren kokemuksellisuuden näkökulmasta olen jäsentänyt kuviossa 6.

Kuvio 6 - Itsetuho prosessi nuoren toimijuuden ja ympäristön rakenteiden yhteentörmäyksenä

Nuori itse viittaa jälleen toimijuuteen ja tässä yhteydessä erityisesti nuorella olleisiin kykyihin ja voimavaroihin toteuttaa aikomansa toiminta ja muuttaa tapahtumia ja elämäntilannettaan toimimalla toisin. Toiminta puolestaan on muodostunut rakenteiden ja niiden luomien mahdollisuuksien ja rajoitusten ohjaamana. *Ympäristö* ja *ammattiapu* näyttäytyvät Maaritin ja Kalevin kirjoitusten perusteella rakenteina, joilla on ollut toimijuutta rajoittava vaikutus toimintamahdollisuuksien luomisen sijaan. (Vrt. Giddens 1984, 9; Jyrkämä 2007, 203; vrt. myös Jäppinen 2013.) Nuoren mieli ja tunteet sekä toimijuus ovat vuorovaikutuksessa ympäristön rakenteiden kanssa, joihin vaatimukset, suhteet ja tapahtumat osaltaan lukeutuvat. Maaritin ja Kalevin kirjoituksista on tulkittavissa, että itsetuho syntymisessä toimijuus ja rakenteet ovat törmänneet yhteen. Itsemurhien ehkäisyn kannalta oleellista olisi selvittää tarkemmin, mitä yhteentörmäyksessä nuoren omasta kokemuksellisuudesta käsin tapahtuu. Tiedon katson olevan merkityksellinen hoitoratkaisujen toteuttamisen kannalta.

Hädän narratiivit paljastuvat Maaritin ja Kalevin kirjoituksissa kertomuksiksi luisumisesta ja siirtymisestä elämästä toiseen maailmaan, joka on näyttäytynyt ikään kuin väli-tilana ennen kuolemaa. Maaritille toinen maailma on merkinnyt itsessä tapahtunutta muutosta tai muutoksen yritystä, joka on johtanut itsestä vieraantumiseen tai epävarmuuteen todellisesta minästä. Kaleville ennen kuolemaa tapahtunut siirtyminen on tarkoittanut sitä, että pitkään jatkunut syvä masennus on ottanut ylivallan minästä. Voi ajatella, että Maaritin ja Kalevin itsetuho prosessiin on liittynyt jonkinlainen kokemus

syrjäytymisestä. Syrjäytymisen olemus ymmärretään usein prosessiluonteisena, jolloin itsetuho- ja syrjäytymisprosessi saattavat yhdistyä tai sekoittua keskenään. Tällöin kuolemaa edeltävä välitila merkitsisi syrjäytymisen kautta toiseuden, arvottomuuden, poikkeavuuden ja ulkopuolisuuden tunnetta. (Vrt. Helne 2002, 78–96.) Nämä kokemukset voidaan tavoittaa Maaritin ja Kalevin kirjoituksista.

Lisäksi kirjoituksista käy ilmi, että niin Maarit kuin Kalevikin oli tunnistanut siirtymisen toiseen maailmaan alkaneen. Ehkä kielteisten tunteiden kestättömyys oli johtanut lopulta päätökseen omasta kuolemasta ja sen toteuttamiseen. Näin hädän narratiivit ovat tiettyssä mielessä myös *muutostarinoita* (ks. Gergen 1994). Ne merkityksellistyvät myös samaan itsetuhon prosessiin, jonka vanhempien kertomukset paljastivat. Prosessi on alkanut mielen järkkymisestä, mikä on johtanut todellisuuden hämärtymiseen suhteessa ulkopuolisten kokemaan todellisuuteen. Vähitellen tämä on merkinnyt yhteyden menettämistä itseensä ja ympäristöön ja lopulta itsetuhoa. Hoitopolkujen toteutumisen kannalta on perusteltua miettiä, miten ulkopuolisten ja itsemurhavaarassa olevan todellisuudet saataisiin kohtaamaan riittävästi itsemurhan toteuttamisen estämiseksi. Koska itsetuho edustaa eräänlaista ääri-ilmiötä, olisi tärkeää, että kohtaamistilanteet eivät johtaisi kohtuuttomuuden kokemuksiin ja kohtuuttomiin tapauksiin (vrt. Metteri 2012). Niihin ei ole varaa itsetuhoilmiön ollessa kyseessä.

Hallitsemattomat tunteet – Maarit

Maaritin kirjoituksissa ajatuksista ja niihin sisältyneistä tunteista, teoista ja toiminnasta sekä suhteista ja ympäristöstä muodostui ajallinen ja juonellinen ketju, jossa eri osa-alueet liittyivät ja limittyivät toisiinsa siten, että niiden erillisyyttä oli ajoittain vaikea hahmottaa. Osa-alueita voidaan pitää episodeina, jotka elämän juoni saattoi kuitenkin ymmärrettävällä tavalla yhteen (ks. Somers & Gibson 1994). Päiväkirjassaan Maarit pohti omia ajatuksiaan ja tunteitaan, minkä jälkeen hän arkielämässään oli toteuttanut niihin pohjautuneita suunnitelmiaan. Toimintaan olivat kuitenkin vaikuttaneet erilaiset suhteet ja ympäristöstä tulleet tekijät, joita hänen oli ollut mahdotonta ennakoida päiväkirjaa kirjoittaessaan. Yllättäviin tapahtumiin, mutkistuneisiin ja muuttuneisiin suunnitelmiin Maarit palasi seuraavissa kirjoituksissaan. Tällöin kertomuksista saattoi välittyä vahvaakin pettymystä ja turhautuneisuutta tilanteita, muita ihmisiä ja itseä kohtaan.

Päiväkirjan kirjoittaminen oli ollut Maaritille tapa, joka ei liittynyt itsemurhapäätökseen, ja hän oli kirjoittanut valtaosan merkinnöistä ennen päätöstään. Näin kirjoituksista oli mahdollista havaita tekstin sävyn asteittainen vaihtuminen siten, että loppua kohden sävy muuttui vaivihkaa aiempaa näköalattommaksi. Kirjoituksista välittyi, että Maarit oli kokenut omien valinnanmahdollisuuksiensa kaventuneen ja käsittelykykynsä heikentyneen tilanteessa, jossa ympäristöstä tulkitut vaatimukset olivat puolestaan lisääntyneet. Vaikka tekstin sävy muuttui vähitellen synkemmäksi, tyyli pysyi loppuun asti syvällisen pohtivana. Teksti antoi kuvan Maaritista älykkäänä ja tunteellisena nuorena naisena, joka itsekin oli tiedostanut jollakin tavalla tunteiden, toiminnan ja ympäristön välisen monimutkaisen yhteyden.

Maaritin päiväkirjassaan ilmaisemia tunteita kuvasti niiden nopea vaihtuminen ääripäästä toiseen. Lukijan silmissä vähäiseltäkin vaikuttanut asia oli saattanut johtaa suureen iloon ja itsevarmuuteen, josta romahdus murheeseen ja omaan vähäpätöisyyteen oli tapahtunut vähintään yhtä helposti. Narratiivisuuden viitekehyksessä tunteiden äkillinen vaihtuminen ja ääripäisyys voidaan ilmaista myös progressiivisten ja regressiivisten tarinoiden välisenä kilpailuna. Maaritin koettua onnistumisen ja menestymisen tunteita, *progressiivinen kertomus* eli *sankaritarina* sai vallan, ja kun kokemukset puolestaan liittyivät epäonnistumiseen ja pettymykseen, *regressiivinen kertomus* eli *tarina alas-päänmenosta* muodostui hallitsevaksi. Tarinoiden vaihtelu yhdessä päiväkirjan tarjoaman ymmärryksen kanssa synnytti yhtenäisen kuvan siitä, että itsemurha Maaritin päämääränä ei ollut tuolloin vielä vahvistunut, vaikka olikin ehkä läsnä yhtenä vaihtoehtona. (Vrt. Gergen 1994.)

Maarit kirjoitti paljon peloistaan. Vaikka pelkoa sanana ei kertomuksissa olisi esiintynytäkään, kertomusten välittämä ajatusmaailma johti kuitenkin usein tuon tunteen äärelle. Maarit tunsu pelkoa siitä, miten ikätoverit, ystävät ja perhe häneen suhtautuivat ja mitä hänestä ajateltiin. Maarit pelkäsi myös sitä, miten aiheuttaisi perheelleen, erityisesti äidilleen, pettymyksen, jos hänen todellinen minänsä kaikkine heikkouksineen paljastuisi. Kulissien romahdettua osittain ennen Maaritin kuolemaa kirjoituksista oli luettavissa hetkellistä helpottuneisuutta, mutta polku oli pian johtanut uudelleen salailuun ja ahdingon kokemiseen. Syitä sille, miksi Maarit ei ollut hätäänsä muille kertonut, voi vain arvailla. Oliko koettu häpeä epäonnistumisesta ollut liian suuri? Pelon kohteina Maaritilla olivat ennen kaikkea omat ajatukset ja tunteet sekä se, mihin ne hänet johtai-

sivat. Oma aikuisuus, tulevaisuus ja elämä näyttäytyivät hänelle pelottavina asioina. Lisäksi kielteisten tunteiden kokemiseen liittyi usko niiden pysyvyydestä.

”-- Ja mun on vaikea uskoa, että tää olo johtuu todennäköisesti murrosiän irrallisuuden tunteesta. Tää tuntuu niin lopulliselle. (päiväkirja, Maarit.)”

Pelon rinnalla väsymys ja viha olivat Maaritin mielessä vallitsevia kielteisiä tuntemuksia. Maarit kuvasi tapahtumien ja tilanteiden kuormittavuutta ja sitä, kuinka hän oli väsynyt taistelemaan vastoinkäymisiä vastaan. Kertomuksista välittyi ajoittain voimakas vihan tunne tilanteita, muita ihmisiä ja itseä kohtaan. Vihan kohde saattoi jäädä myös epäselväksi, jolloin katson sen liittyneen laajemmin vihaan omaa elämää kohtaan. Kielteisten tunteiden ylivallan voi tulkita johtaneen mielen järkkymiseen ja todellisuuden hämärtymiseen, joihin on yhdistynyt kokemus kuulumattomuudesta mihinkään.

Maaritin tunteita kuvasti niiden ristiriitaisuus. Hän tunsi ylpeyttä kyettyään *”kilttinä ja kunnollisena tyttönä”* tekemään jotain kiellettyä, toisaalta hän samalla häpesi sitä.

”Koulussa oli hassua. Oli kuin olisin astunut toiseen elämään. Semmoisen pahis nuoren elämään. (päiväkirja, Maarit.)”

Päiväkirjan varhaisemmissa kirjoituksissa Maarit pohti myös itse tätä tunteiden ja järjen ristiriitaa. Esimerkiksi oman humalahakuisen juomisensa hän koki vapauttavana, mutta toisaalta halveksuttavana muuttuessaan *”känniääliöksi”*. Kertomuksista heijastui Maaritin halu tehdä oikein, mutta kyvyttömyys toimia niin. Loppua kohden pohdinnat tunteiden ja järjen ristiriidasta vähenivät ja jäljelle jäi koettujen tunteiden ahdistavuus. Oliko tämä Maaritin elämässä kohta, jossa todellisuus hämärtyi?

Maaritin ihmissuhteissa näkyi sama ristiriitaisuus kuin tunteiden kokemisessa. Maarit kantoi huolta perheestään ja ystävistään, mutta samanaikaisesti myös arvosteli näitä ja näiden toimintaa. Hän mietti myös omaa paikkaansa suhteessa perheeseensä ja ikätove-reihinsa. Kirjoituksista välittyi mustasukkaisuus, jota Maarit oli tuntenut äidistään tämän uuden puolison myötä. Hän oli myös kateellinen sisaruksensa äidiltä saamasta huomiosta. Lisäksi Maarit kaipasi isän läsnäoloa ja kokemusta tämän välittämisestä. Kaverisuhteissaan Maarit oli kokenut pettymyksiä ja alemmuuden tunteita, koska hän oli jäänyt liian kilttinä monien asioiden ulkopuolelle. Tilanteeseen hän pyrki vastamaan itseään muuttamalla ja ottamalla etäisyyttä perheeseensä.

”On tosi pelottavaa kun joku lukee mun ajatukset! Mun äiti-suhde on LIIAN hyvä. Se poikkeaa liikaa mun kavereiden äiti-suhteista. -- Mun ei kuuluisi olla olla kotona perheen kanssa niin paljon, mutta toisaalta mä tunnen pettäväni äidin jos rellestän vähääkään. (päiväkirja, Maarit.)”

Seurustelusuhteen merkitys ja sen mahdollinen tavoittelu saivat paljon tilaa kirjoituksissa. Vakituisen seurustelusuhteen sijaan Maarit ajautui kuitenkin irtosuhteisiin, joiden kautta hän yritti löytää hyväksyntää ja itseään. Huono itsetunto heijastui Maaritin kertomuksista, joten irtosuhteiden kautta hän oli ehkä yrittänyt tuntea itseään kauniiksi ja halutuksi. Päiväkirjassaan Maarit kirjoitti rajuunkin sävyyn seksikokemuksistaan. Sävy näyttäytyi vieraana hänen muihin kirjoituksiinsa nähden.

Teksteissään Maarit murehti paljon ymmärtämättömyyttään aikuisten maailmaa kohtaan. Pohdinnat liittyivät usein vanhempien välisiin ristiriitoihin ja tilanteisiin, joihin Maarit niiden myötä ajautui ja joutui vastaamaan.

”Mä en voi jumalauta ymmärtää, miks aikuiset ei voi sopia raha-asioitansa, vaan ne pitää kaataa lasten niskaan. Tää on taas tätä: Valitsenko äidin vai isän puolen! (päiväkirja, Maarit.)”

Hän mietti myös runsaasti omaa käytöstään suhteessa ikätovereihinsa. Maarit eritteli omien valintojensa seuraamuksia ja niiden merkitystä muille ja itselleen. Turhautumisen tunteen lisääntyttyä Maarit ajautui uusien, kiellettyjen asioiden äärelle ennakkoinnin ja omien suunnitelmallisten valintojensa kautta. Maaritin oma toiminta muodosti ajallisen ja juonellisen polun kohti itsemurhaa siten, että kuolema tuli oman toiminnan kautta koko ajan lähemmäksi. Päiväkirjan kirjoitukset muuttuivat kertomuksiksi epäsuorasta ja suorasta itsetuhosta kuitenkin siten, että muille valehtelun lisäksi hän yritti uskotella vielä myös itselleen muuta, kuin mitä todellisuus jo oli. Viimeiseen päätökseen johtanut polku sisälsi elämisen yrityksen, jonkin etsimisen, luovuttamisen sitä jotain löytämättä, päätöksen lähtemisestä ja tuon päätöksen anteeksipyyttämisen.

Kokoavasti kuulemieni elämäntarinoiden perusteella katson itsetuhon syntyvän siis tilanteessa, jossa nuori on menettänyt yhteyden itseensä ja ympäristöönsä. Tuolloin hänen kokemansa todellisuus poikkeaa muiden kokemasta todellisuudesta liikaa. Sama itsetuhon prosessi oli tulkittavissa myös Maaritin kirjoituksista. Hän kuvasi vierautta itseään kohtaan, mihin oli yhdistynyt kokemus omasta irrallisuudesta suhteessa muihin.

”Uskon, että ennen kuin voin rakastaa muita, minun tulisi rakastaa itseäni. Mutta sitä ei voi minulle kukaan opettaa. Se tunne minun täytyisi kaapia syvältä itsestäni aivan itse, ja siihen työhön en voi katsoa esimerkkiä keneltäkään muulta. -- Voimat alkavat loppua, ja ei voi muuta kuin luovuttaa. Vielä minä kuitenkin yritän. Ehkä saan olla vielä ylpeä itsestäni -- (päiväkirja, Maarit.)”

”Mua pelottaa ku en oikeasti enää jaksa. Nyt mä tiedän miltä tuntuu olla lasi, joka hajoaa.”

”Ei enää uni auta väsymykseen, eikä aamulla kello auta herätykseen -- Mä lähdän sen takia, kun ei ollut hyvä olla -- Rakkaat vanhemmat, mun oli pakko lähteä. Hyvästi! Anteeksi. (jäähyväiset vanhemmille, Maarit.)”

Tappava masennus – Kalevi

Kalevin kirjoituksia hallitsi hänen kuvauksensa ja pohdintansa oman mielensä sisäisistä prosesseista. Hän yritti kirjoituksissaan selittää itselleen ja kertomusten tuleville lukijoille, miksi hän kykeni tuntemaan ainoastaan kielteisiä tunteita, mitä hänen mielessään tapahtui ja miksi. Toisaalta hän pohti myös sitä, minkä hän olisi uskonut mahdollistavan ulospääsyn kokemastaan synkkyydestä ja toivottomuudesta. Toisin kuin Maaritin kirjoituksissa, Kalevin ajautumista toiseen maailmaan ei pystynyt kertomusten sävyn muuttumisen kautta havaitsemaan. Kalevi ikään kuin eli jo itsetuhon mahdollistavassa ja sitä edeltävässä todellisuudessa päiväkirjan ensimmäisistä sanoista lähtien. Kalevin päiväkirja muodosti *pysyvyyskertomuksen* (Gergen 1994), jossa tapahtumat punoutuivat toisiinsa siten, että tapahtumien kulku oli suhteellisen muuttumaton päämäärään eli itsemurhaan nähden. Tämän itsetuhon mahdollistavan todellisuuden todentaminen oli ollut myös yksi Kalevin kirjoittamisen motiiveista.

”Tas kävi niin, että [päivän kirjoitus] alkoi asioissa, joita mä olin joskus miettinyt, ja päättyi siihen mustaan ”masennukseen”, siihen olotilaan mikä mulla on. Lopun synkät sanat kuvaavat mun synkkää tunnetta. Ja kaikki mikä mulla on, on vain tunne. Ulkoiset olosuhteet voivat pahentaa onnettomuutta, mutta eivät ne luo onnellisuutta. Kun sitä ei ole, niin sitä ei ole. Ilman toivoa elämä on raskasta, ja ilman unelmia ei voi elää. (päiväkirja, Kalevi.)”

Kalevi oli etsinyt aktiivisesti psykologiaan ja lääketieteeseen pohjautuvaa tietoa masennuksesta, hankkinut kirjallisuutta ja perehtynyt siihen huolella. Opiskeluihinsa ja muuhun toimintaan hän ei löytänyt tarmoa, sen sijaan mielen toimintoihin uppoutumisesta oli muodostunut elämää hallitseva sisältö. Päiväkirjassaan ja jäähyväisviestissään hän eritteli kokemusmaailmaansa ja masennustaan lukemansa kirjallisuuden pohjalta ja siteerasi psykoterapian johtohahmoja.

”Olen kovasti vakuuttunut siitä, että neurooseista vapautuminen onnistuu parhaiten sopivan terapian avulla. Se, mihin pystyn parhaiten, älylliseen analysointiin, ei paranna. Se ei parantanut ainakaan Freudia eikä Nietcheä. Se mitä voin tehdä, on yrittää löytää itselleni apua, sellaista apua joka auttaa. Vaikka olenkin tunnevammainen, ajattelen ja tunnen lukiessani (olen hyvin hidas lukemaan, ajattelulle jää siis aikaa), ja vertaamalla tekstiä ongelmiini luulen pystyväni erottamaan mikä hoito on tuloksetonta. Se mikä auttaisi on paljastava psykoterapia. Kerro minulle, jos sellaista on Suomessa. Toivo sellaisesta on mun oljenkorsi, jonka varassa koitan kellua. (päiväkirja, Kalevi.)”

Kirjoitukset olivat raskasta luettavaa, ja ne sisälsivät myös ironian sävyjä. Niistä välittyi kuitenkin Kalevin älykkyys, joka oli mahdollistanut myös koetun synkkyuden syvällisen kuvaamisen ja erittelyn. Kirjoitusten sanomaa oli ajoittain vaikea tavoittaa, minkä katson johtuneen siitä, että Kalevin kirjoitusten välittämä kokemusmaailma ja oma todellisuuteni poikkesivat toisistaan niin paljon.

Oman mielen selvitystyö ja sen kuvaaminen jäljellejääneille oli antanut Kalevin elämälle lisää aikaa. Se oli muodostunut Kalevin viimeiseksi tehtäväksi ennen itsemurhaa. Kirjoitukset sisälsivät ristiriitaisuuksia Maaritin kirjoitusten tavoin, mutta ne saivat eri merkityksiä. Yksi ristiriita liittyi Kalevin ympäristöön kohdistamiin syytöksiin ja omaan yritykseen elää. Kalevin kokemus oli, että hänen ei ollut mahdollista parantua masennuksesta, koska hän joutui ympäristön vaateen vuoksi tukahduttamaan tunteensa eikä tarjolla ollut hänen toivomaansa terapiamuotoa. Samanaikaisesti hän kuitenkin tuhosi itse elämänsä edellytyksiä. Saamattomuus, eristäytyminen ja alkoholin käyttö kuuluivat kirjoitusten asiasisältöihin.

”Ja kotona mä en saa mitään aikaiseksi, en mitään (päiväkirja, Kalevi).”

”Näin se viikko kuluu. Kaltsua juo ja nukkuu. -- Tsemppiä, [Kalevi]. Kyllä sä pärjät, kun et anna masennukselle liikaa valtaa. Voisit vaikka käydä taas joskus kaupungissa, tuollainen kotona nyhjääminen edistää masennusta. (päiväkirja, Kalevi.)”

Kalevi oli myös yrittänyt itsemurhaa jo aiemmin. Päiväkirjassaan hän kirjoitti siinä epäonnistumisen syistä ja tavoitteista, joita hänellä itsemurhayrityksen taustalla oli ollut.

Kertomusten toinen ristiriitaisuus ilmeni siinä, että Kalevi antoi elämälleen viimeisiä mahdollisuuksia, mutta asetetut ehdot olivat lähtökohtaisesti luonteeltaan sellaisia, että ne oli tuomittu epäonnistumaan.

”Oikeastaan ei tunnu nyt yhtään millekään. Se voi johtua siitä, että minulla on sellainen ehto asetettuna kohtalolle, että jos saan lotosta tai jokerista noin 100 tuhatta, niin hankkiudun jollain konstilla primaaliterapiaan¹¹, ja jos se toimii, niin

¹¹ Primaaliterapia on Arthur Janovin (1970) kehittämä terapiamuoto, jonka mukaan neuroosien ja muiden mielenterveyden häiriöiden keskeisenä selittäjänä ovat sikiö- ja varhaislapsuuden kokemukset, muun muassa hylätyksi tuleminen kokemukset. Koska pieni lapsi ei voi ilmaista itseään puhutulla kielellä, ei myöskään varhaisia kokemuksia voi Janovin mukaan käsitellä kielellisen tai älyllisen terapian kautta. Terapian aikana asiakas saadaan tuntemaan nuo tunteet uudelleen ja integroimaan ne osaksi ihmisen älyl-

opiskelen itse sellaiseksi, ja rupean auttamaan itsemurhakandidaatteja Suomessa, sillä primaaliterapia on ainoa keino, jolla itsemurhakandidaattia voi AUTTAA. Lottovoitto on sellainen asia, että se ei noudata yksinkertaista todennäköisyyden lakia. Siinä vaikuttaa sellainen asia, että todennäköisyys tasoittuu vasta äärettömällä aikavälillä, ja näin ollen voidaan tuota satunnaisuuden epätasaista jakautumaa kutsua vaikkapa kohtaloksi. -- Mutta kyllä minä olen lähdössä. (päiväkirja, Kalevi.)”

Kertomuksista välittyi tunnelma, että Kalevi leikkeli elämällä ja kuolemalla.

Suhteita muihin ihmisiin kuvasti katkeruus, kateus ja pettymys. Katkeruus liittyi koetun oman elämän kurjuuteen ja kateus siihen, että muilla oli sitä, mitä hän olisi myös itselleen toivonut. Kalevi koki yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta suhteessa opiskelutovereihinsa, ja seurustelusuhteen puuttuminen näyttäytyi hänelle raskaana asiana.

”Mä haluan, että mua rakastetaan, ja että musta pidetään huolta. Mutta mä en näe tulevaisuutta. -- Koita kestää vielä [Kalevi], mä tykkään susta. (päiväkirja, Kalevi.)”

Hän kuvasi myös ajatuksiaan siitä, mikä hänessä oli vikana ja miksi hän ei kelvannut kenelläkään. Ajoittain suhteista kirjoittamiseen liittyi myös halveksunnan sävy muita ihmisiä kohtaan, mikä saattoi olla käsittelykeino oman alemmuuden tunteen sietämiseen. Suhdeteeman korostuminen niin Kalevin kuin Maaritinkin kertomuksissa johtaa tulkintaan, että nuoren toimijuuden rakentumisessa vuorovaikutussuhteiden merkitys on erityisen suuri (vrt. Ojala, Palmu & Saarinen 2009; ks. Kuvio 6). Kuoleman saamista merkityksistä *luopumisen helppouden* taustalta hahmottui aiemmin kuva tavoitteiden sosiaalisesta yhteydestä.

Kalevin osalta lopullisen yhteyden menettämisen itseen katson syntyneen tilanteessa, jossa hän väsyi tunteidensa tukahduttamiseen.

Ehkä haluan kommentteja, että on tuokin sairas. Sekin olisi paljon parempi kuin että kaikki sanoisivat, että sullahan menee ihan hyvin. MUTTA KUKA KYSYY MITÄ MÄ TUNNEN???? SE EI KIINNOSTA KETÄÄN! Onko se koskaan kiinnostanutkaan, mitä? Paskaako sillä on väliä miten ihmisellä menee ulkoisesti, jos sisäisesti on rikki. Toiset taas on rikki, eikä ne edes huomaa sitä, koska ne ei halua ehtiä huomaamaan sitä. (päiväkirja, Kalevi.)”

Yhteys ympäristöön oli hämärtynyt siten, että Kalevi ei löytänyt sieltä enää mitään elämisen arvoista, jonka vuoksi hän olisi halunnut yrittää taistella kuolemaa vastaan. Tilaa seurasi itsemurha.

”Näin se alkaa. Kirje, jota en mielelläni kirjoittaisi, kirje jota ette mielellänne lukisi. En mielelläni kirjoittaisi, koska saan tästä vain haukut. Ette mielellänne lukisi, koska tämä heikentää mahdollisuksianne tapahtuneen kieltämiseen. Kuitenkin luulen, että on parempi kirjoittaa kuin olla kirjoittamatta.”

”Tämä on surullista minun mielestäni. En poistu uhmaten, en syyttäen, en paeten, en mielenhäiriöstä. Poistun väsyneenä tautiin [masennus], jota Suomessa ei pystytä parantamaan. Olen saanut elämältä sen, minkä voin saadakin, enkä halua enää enempää.”

”-- diagnoosi alussa oli että olen vakavasti masentunut, ja että todennäköisyyteni säilyä hengissä on jotain 80% -- Uskoin tuohon aikaan jossain määrin ”ammattiauttajien” kykyihin. Ymmärsin päässeeni parhaaseen mahdolliseen ”hoitoon” Suomessa, ja luotin lääkäreihin. Yritin parhaani.”

”Masennuslääkkeet saivat minut puheliaammaksi kuin mitä muuten olisin ollut. Juttelin monien ihmisten kanssa ja yritin kysellä, mikä on sellainen asia, jonka takia jaksaa elää -- Moottoripyöräilyyn kuuluu ne pari hetkeä, kun olin viime vuonna onnellinen. Onnea kesti yhteensä muutaman tunnin.”

”Yritin selittää itselleni, että se on itsestä kiinni, että nauttii elämästä, ja että se voima on minussa. Mutta muutos masennuksesta onnellisuuteen ei voi onnistua yksin. (jäähyväiset vanhemmille, Kalevi.)”

Kalevin viimeinen teko ilmensi kuitenkin vielä kykenevyyttä suureen aktiivisuuteen. Hän oli suunnitellut itsemurhansa huolella ja tehnyt järjestelyitä jäljellejääviä ajatellen. Nämä kaikki hän oli myös paperille tallentanut. Kalevi kuoli lopulta omatekoiseen itsemurhakojeeseen. Viimeinen ristiriitaisuus Kalevin elämässä liittyi näin jaksamattomuuteen elää, mutta jaksavuuteen kuolla. Toimijuus itsemurhateon toteuttamisessa oli vahva (vrt. Giddens 1984; Jyrkämä 2007).

Maaritin ja Kalevin kirjoitusten merkitys

Maaritin ja Kalevin kirjoitukset ovat luonteeltaan varsin erilaisia, kuten edellä on käynyt ilmi. Lisäksi ne on kirjoitettu hyvin erilaisissa olosuhteissa ja ajallisessa ja kontekstuaalisessa ympäristössä. Maaritin ja Kalevin kertomuksista välittyi kuitenkin sama kuolemaa edeltänyt kokemus ulkopuolisuudesta sekä siitä, että kumpikaan ei ollut tuntenut sopivansa siihen ympäristöön, jossa elämäänsä oli elänyt. Ulkopuolisuus ja kuumumattomuus saivat eri sävyt elämien erilaisuudesta johtuen. He eivät olleet voineet tai kyenneet rakentamaan itselleen tyydyttävää paikkaa sosiaalisissa suhteissaan, vaan nii-

hin oli kytkeytynyt turhautumisen, häpeän, pelon ja vihan tunteita (vrt. Eronen 2012, 85–89). Kirjoitukset paljastavat myös nuoren oman toiminnan ja ympäristön kohtaamisen luoman välitilan, jossa tapahtuu jotain oleellista ennen kuolemaa, mikä ei kuitenkaan muille näy. Voidaan ajatella, että välitilassa nuori on kokenut tulleen yksilöllisesti hylätyksi ja menettänyt luottamuksen itseensä, muihin ihmisiin ja elämään. Näin tilanne voidaan käsitteellistää kohtuuttomaksi, mutta se, kenen luomaa tuo kohtuuttomuus on, jää määrittelemättä (vrt. Metteri 2012, 10). Tilanteen luoman kokemuksen ja sen välittämän tiedon tunnustaminen on kuitenkin tärkeää palveluratkaisuja ja hoitosuunnitelmia tehtäessä.

Subjekttiivisen kokemuksen merkitystä voi tarkastella lähemmin Kalevin kirjoitusten paljastamien ajatusten ja kokemusten pohjalta. Tiedetään, että psykoterapian prosesseissa asiakas tarvitsee hyväksyntää ja kunnioitusta ja asiakas haluaa itse kontrolloida omalle kokemukselle annettavaa merkitystä (Howe 1993). Olennaista psykoterapian onnistumisen kannalta on se, että asiakkaalla ja terapeutilla on samankaltainen käsitys psyykkisten ongelmien syntyyn vaikuttavista tekijöistä (Valkonen 2007). Lisäksi tuloksellisuuteen vaikuttavat olennaisesti asiakkaan kohtelu ja auttavaan suhteeseen liittyvät tekijät (Hubble, Duncan & Miller 1999). Kaikissa näissä Kalevi oli kokenut mitätöintiä. Kalevin tulkinnoissa hänen kokemuksilleen antamia merkityksiä ei ollut tunnustettu, hän ei ollut saanut vastinetta näkemyksilleen psyykkisten ongelmiansa syistä eikä hän ollut kokenut vuorovaikutusta hoitaneen tahonsa kanssa tyydyttävänä. Olisiko kohtalo ollut toinen, jos kokemukset näistä olisi kuultu?

Kalevin isä nosti osaltaan haastattelussaan esiin, miten tärkeää kasvatuksessa olisi huomioida lapsen yksilölliset piirteet ja temperamentti sekä vastata niihin. Jälkeenpäin isä koki, että hän ei ollut kiinnittänyt tarpeeksi huomiota Kalevin herkkyyteen ja erilaisuuteen lapsena, vaan oli ennemminkin toistanut samoja ankaria kasvatusmenetelmiä Kalevin kanssa, joita hänen oma isänsä oli aikoinaan käyttänyt. Isä tunnisti, että hänen olisi pitänyt olla ymmärtäväisempi ja hellempi kasvattaja Kalevin kanssa kuin mitä hän oli ollut. Tämän tunnustaminen tosiasiana ei kuitenkaan merkinnyt isälle itsensä syyttämistä poikansa kuolemasta. Isä totesi, ettei hän olisi pystynyt auttamaan Kalevia parantumaan masennuksesta. Sen sijaan hän olisi aiemmin tämän lapsuudessa voinut vaikuttaa asioihin ja Kalevin kokemusmaailmaan.

6 MENETETYN NUOREN TRAGEDIAN TARINA

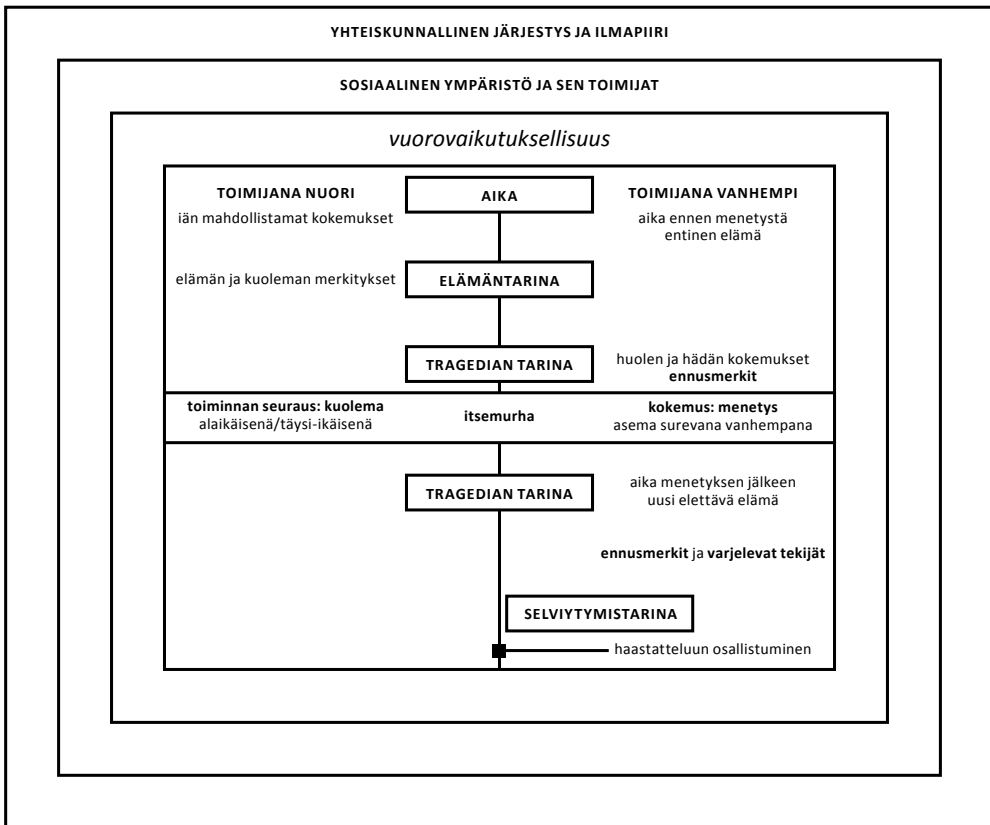
6.1 AIKA JA VUOROVAIKUTUKSELLISUUS TOIMIJUUDEN, ITSETUHOPROSESSIN JA TARINOIDEN MÄÄRITTÄJINÄ

Itsetuhoprosessin syntymisessä rakenteet näyttäytyivät elämäntarinoiden perusteella merkittävinä nuoren toimijuutta mahdollistavina tai rajoittavina tekijöinä. Vastaavasti vanhemman kerrontaa määrittävät omat reunaehdonsa, jotka vaikuttavat siihen, mitä tarinoista on mahdollista löytää. Ne ovat vaikuttaneet elämäntarinoiden ja tragedian tarinoiden (ks. luku 4.4 ja 5.1) syntymiseen. Syntyneet tarinat puolestaan määrittävät tutkimuslöydöksiä ja niistä tehtäviä tulkintoja. Reunaehdot eivät kuitenkaan toimi pelkästään vanhemman kerrontaa määrittävinä tekijöinä, vaan ne ovat vaikuttaneet myös vanhemman omaan toimijuuteen suhteessa lapseen. Lisäksi tragedian tarinoista on tulkittavissa, että reunaehdot täsmentävät osaltaan myös nuoren toimijuuden rakentumisen ja itsetuhoprosessin kannalta jo oleellisiksi tulkittuja rakenteita ja tuovat niihin uusia ulottuvuuksia.

Tällaisiksi toimijuuden, itsetuhoprosessin ja tarinan kautta useita merkityksiä saaviksi reunaehdoiksi aineistossa muodostuvat *aika* ja *vuorovaikutuksellisuus*. Vuorovaikutuksellisuus käsittää *suhtautumisen*, jossa subjekti ja kohde vaihtelevat, sekä *nuoren ja vanhemman välisen suhteen*. Reunaehtoien sisällöt riippuvat siitä, onko tarkastelun kohteena vanhemman jakama tarina ja kokemus toimijana vai vanhemman tarinan ja kokemuksen kautta välittyvä nuoren elämä ja toimijuus. Löydettyjen reunaehtoien kuvaaminen ja tarkastelu eri näkökulmista sekä niiden merkitysten ymmärtäminen on oleellista, jotta voidaan tavoittaa vanhempien ajatuksia lapsen itsemurhaa mahdollisesti ennakoineista tekijöistä sekä pohdintoja varjelevien tekijöiden läsnäolosta.

Tässä alaluvussa erittelen ajan ja vuorovaikutuksellisuuden eri ulottuvuuksia. Lisäksi tulkitsen niiden merkityksiä nuoren sekä vanhemman toimijuuden, itsetuhoprosessin ja tarinoiden muodostumisen kannalta. Avaan myös lukijalle elämäntarinan rinnalle tulkittuun käsitteen nuoren tragedian tarina. Kuviossa 7 olen havainnollistanut reunaehtoien ja tarinoiden välisen yhteyden. Luvun 6 kannalta oleellinen teoreettinen keskustelu liittyy sosiaalityön asiakkuustutkimukseen eli siihen, millaisia kokemuksia ja suhtautumisia asiakkaan ja työntekijän välisiin kohtaamistilanteisiin tiedetään liittyvän. Erityisesti näissä kohtaamisissa paikannetut ongelmakohdat ja niiden seuraukset nousevat oleelli-

siksi (esim. Nyqvist 2001; Pohjola 2006; Metteri 2012; Juvonen 2013). Hyvinvointipalveluiden kohtaamistilanteisiin kietoutuva hyvän ja pahan paradoksi sai suuren roolin vanhempien kertomuksissa. Paradoksia voidaan kuvata siten, että hyväksi tarkoitettussa toiminnassa on toisinaan läsnä eri tavoin ilmenevää pahaa (Pohjola 2006). Vanhempien kokemuksissa vääryys oli tunkeutunut auttamistilanteisiin yhteiskunnalliseen järjestykseen liittyvien rakenteiden ja työntekijöiden toiminnan kautta. Missä määrin vanhempien kokema vääryys on ollut seurausta tarkoituksellisesta tai tarkoituksettomasta toiminnasta, ei voida kertomusten perusteella tavoittaa.

Kuvio 7 - Toimijuus, itsetuhoprosessi ja tarinat reunaehtojen määrittäminä

Tutkittaessa ihmisten elämää ja elettyä arkea sekä yritettäessä ymmärtää elämäntulkua, aikaa on tarkasteltava moniulotteisena käsitteenä (Pohjola 1991). Kertomuksissa aika käsittääkin monia yhteyksiä ja merkityksiä nuoren ja vanhemman toimijuuden, itsetuhoprosessin ja tarinoiden rakentumisen kannalta. Vuorovaikutuksellisuus saa erilaisia merkityksiä riippuen tarkastelun kohteena olevasta ajallisesta yhteydestä. Aika toimii tarinoita kontekstoivana tekijänä (vrt. Shaw 2011) ja sen pääulottuvuudet ovat nuoren elämä ja kuolema. Vanhemman näkökulmasta ne ovat merkinneet aikaa ennen menetystä, joka on määrittynyt entiseksi elämäksi, ja aikaa menetyksen jälkeen, joka on tarkoittanut uutta, joillakin keinoin elettävää elämää. Vanhemman elettävä elämä tulee lähelle eletyn elämän ajatusta, joka sisältää menneen, nykyisen ja tulevan ajan (vrt. Mäntysaari & Pösö 2013, 29). Mennyt ei pääse pakoon, nykyisyys on hyväksyttävä ja tulevaisuus nähtävä. Elämän kesto ja kuolemasta kulunut aika eroavat kunkin nuoren kohdalla.

Nuori on elänyt tietyssä ajassa, johon on kuulunut sen hetkinen yhteiskunnallinen järjestys ja ilmapiiri vallitsevine normeineen, asenteineen ja suhtautumisineen. Aikaan liittyy näin rakenteeseen perustuva ulottuvuus (Pohjola 1991; ks. myös Mäntysaari & Pösö 2013). Lisäksi ajassa ovat olleet läsnä tietyt, sille kontekstille tyypilliset ja nuoren omaan lähiverkostoon lukeutuneet toimijat, jotka ovat muodostaneet nuoren elämälle tietynlaisen sosiaalisen ympäristön.

Kertomuksissa aika merkitsee siis tapahtumahetkien suhteita. Aikaa jakavina olotiloina ovat elämä ja kuolema, mutta ajan merkitystä määrittää myös vanhemman selviytymisen lapsen itsemurhasta. Tapahtumahetkien väliset suhteet ovat toissijaisia vanhemman selviytymisprosessiin nähden. Kokemuksesta kulunut aika ei näyttäydy niinkään merkityksellisenä, vaan se, miten vanhempi on tuon kokemuksen käsitellyt ja sisäistänyt, nousee oleelliseksi. Kuluneet vuodet eivät myöskään ole pyyhkineet nuoreen liittyviä muistoja, eivätkä niiden muistelemisen ja jakamisen tärkeyttä (vrt. Eronen 2012). Vanhempien kokemusten aikaranteet ovat yksilöllisiä ja tarinoissa korostuu ajan syklinen luonne (vrt. Pohjola 1991; vrt. myös Mäntysaari & Pösö 2013). Syklit muodostuvat muun muassa vanhemman selviytymiseen liittyneistä vaiheista ja kokemuksista.

Nuoren ikä antaa tapahtumille ominaisleimansa. Ikä on mahdollistanut tietyt kokemukset elämässä ja se vaikuttaa myös elämäntarinan pituuteen. Nuoren kuolemasta kulunut aika puolestaan määrittää selviytymistarinan pituutta. Tragedian tarinan sisältämät vanhemman pohdinnat ajoittuvat nuoren kuoleman jälkeiseen aikaan, mutta pohdinnat voivat sisältää myös nuoren elämän aikaisia tapahtumia, mikäli vanhemmalla on ollut huolen ja hädän kokemuksia lapseen liittyen. Näin tragedian tarina määrittyy vanhemman puheeksi huolen ja hädän kokemuksista, kuolemasta ja omasta menetyksestä. Toisaalta näissä tarinoissa vanhemmat myös peilaavat tavoiteltavaksi kokemaansa todellisuutta negatiivisten toteumien kautta niin oman lapsen kuin jäljellejääneiden kannalta. Tragedian tarina asettuu vastakohtaksi elämäntarinalle, jota hallitsee puhe elämästä. Elämäntarinassa kiteytyivät vanhemman lapseen liittämien kokemusten ja tunteiden kirjo kokonaisuudessaan.

Nuoren ikä on määrittänyt lisäksi vanhemman osallisuuden edellytyksiä lapsen eläessä ja millaiseksi asema surevana vanhempana on muodostunut lapsen kuoleman jälkeen. Osallisuus on ennen kaikkea liittynyt vanhemman mahdollisuuksiin olla läsnä nuoren elämässä ja osallistua siinä tehtyihin päätöksiin. Se, onko nuori kuollut alaikäisenä vai täysi-ikäisenä, on vaikuttanut vanhemman kokemuksiin osallisuudesta ja roolista. Lap-

sen alaikäisyys on periaatteessa oikeuttanut ja mahdollistanut vanhemman osallisuuden tämän elämässä ja asioiden selvittelyssä kuoleman jälkeen. Lapsen ollessa täysi-ikäinen rooli on saattanut olla kummassakin ajassa ulkopuolinen ja kiistanalainen, jolloin vanhempi on mahdollisesti joutunut hakemaan oikeutusta läsnäololleen. Täysi-ikäisenä nuorella on ollut oikeus rajata vanhemman osallisuutta elämässään. Haastattelun toteuttaminen puolestaan sijoittuu tiettyyn vaiheeseen vanhemman omassa selviytymisprosessissa. Näin haastattelutilanteessa toteutuneella muistelulla on yhteys vanhemman oman elämänkulkuun, mutta myös traumaattisen kokemuksen työstämiseen, jollainen nuoren itsemurha on ollut (vrt. Mäntysaari & Pösö 2013, 25).

Suhtautuminen näyttäytyy kertomusten perusteella monitasoisena vuorovaikutuksellisenä käsitteenä. Uloimpana tasona on kulloiseenkin yhteiskunnalliseen järjestykseen lukeutuvat käsitykset itsetuhoon syy-seuraus-suhteista ja ilmapiiriin mukaiset asenteet itsemurhatekoa kohtaan. Myös aika liittyy yhteiskunnalliseen järjestykseen siten, että itsetuho yhteiskunnallisena ongelmana saa ominaisleimansa riippuen ajasta, jossa se on määritelty ongelmaksi. Menneessä ajassa itsetuhoa on lähestytty ennemminkin yksilön tuomitsemisen näkökulmasta. Nykyisyydessä puhutaan usein yleiseen sävyyn yhteiskunnan tuottamista pahoinvoivista nuorista myös itsetuhoon viitattaessa. (Vrt. Mäntysaari & Pösö 2013, 24.)

Nuoren toimijuuteen on vaikuttanut hänen suhtautuminen itseensä ja kokemus siitä, miten muut häneen suhtautuvat. Toisaalta nuori on saanut osakseen tietynlaista suhtautumista ja kohtelua sosiaalisessa ympäristössään. Vanhemman näkökulmasta suhtautuminen on merkinnyt jonkinlaista asennoitumista lapseen tämän eläessä ja itsemurhan näkemistä tietynlaisena tekona kuoleman jälkeen. Vanhemman läsnäoloon haastattelussa on vaikuttanut tämän suhtautuminen omaan suruprosessiinsa. Sosiaalisessa ympäristössä on puolestaan suhtauduttu vanhemman toimijuuteen jollakin lailla nuoren eläessä ja nuoren kuoleman jälkeen. Toisaalta nuoren kuolema on voinut myös vaikuttaa sosiaalisessa ympäristössä vallitseviin asenteisiin ja käsityksiin itsetuhosta vanhemman toimijuuden tuloksena.

Nuoren iän tavoin nuoren ja vanhemman välinen suhde on määrittänyt vanhemman osallisuutta lapsen eläessä ja asemaa surevana vanhempana lapsen kuoleman jälkeen. Läheinen suhde on mahdollistanut kerrotuissa tarinoissa vanhemman aktiivisen toimijuuden lapsen elämässä. Jos suhde on ollut etäinen, vanhemman toimijuus on jäänyt heikommaksi. Lisäksi tiiviin suhteen myötä vanhemman on ollut vaivattomampi päästä

menetyksen jälkeisiin prosesseihin osalliseksi. Toisaalta läheinen suhde on vaikuttanut myös vanhemman kokemuksiin omasta syyllisyydestä. Läheinen suhde ei ole merkinnyt kaiken näkemistä tai tietämistä, vaan vanhempi on saattanut olla hyvinkin tietämätön lapsen pahasta olostä ja hädästä, jolloin syyllisyyteen liittyvä taakka on voinut muodostua lapsen kuoleman jälkeen erityisen suureksi.

Kokoavasti reunaehdot ovat vaikuttaneet nuoren ja vanhemman toimijuuteen sitä rajoittaen tai vahvistaen. Nuoren ja vanhemman toimijuuden asteet eivät välttämättä ole olleet riippuvaisia toisistaan, mutta nuori on omalla vahvalla toimijuudellaan saattanut vaikuttaa vanhemman toimijuuteen. Samaten vanhemman määrätietoinen toiminta on voinut suunnata nuoren elämää jotakin kohti. Itsetuho prosessiin ajalla ja vuorovaikutuksellisuudella on ollut itsetuho käytöstä ruokkiva tai käytökseltä suojaava vaikutus. Niin ikään luvussa 5 käsitteellistetyt elämän ja kuoleman merkitykset ovat muodostuneet reunaehtojen määrittäminä. Ne ovat myös vaikuttaneet eri tarinoiden olemukseen ja vahvuuteen suhteessa toisiinsa sekä antiin tutkimustehtävän kannalta.

Reunaehtojen tavoittaminen ja ymmärtäminen avaa tien tragedian tarinoiden tulkinnan syventämiseen. Tarinat sisältävät teemoja, joiden löytäminen on mahdollistanut ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden tulkinnan. Teemat ovat nousseet tiheästä kerronnasta, jossa vanhempi keskittyi ensisijaisesti kuvaamaan lapsen elämään liittyneitä kielteisiä kokemuksia, ajatuksiaan itsemurhan syistä ja siihen vaikuttaneista tekijöistä. Tragedian tarinan teemat saavat erilaisia merkityksiä ja sisältöjä ajasta ja vuorovaikutuksellisuudesta riippuen. Nuoren elämä ja kuolema luovat ajallisen jäsennyksen teemoille ja niiden sisältöjen erittelylle. Sama teema voi sijoittua kumpaankin aikaan, mutta kokemussisältö määrittäyty tuolloin erilaiseksi sisältäen muun muassa eri toimijoita, tapahtumia ja näkökulmia.

Löytämäni ja nimeämäni pääteemat ovat *palvelukontaktit, jälkeensä ja jossittelua* ja *ehkäisytyö*, jotka sisältävät vaihtelevia juonia, joita voi pitää reunaehtojen kulloinkin määrittäminä alateemoina. *Palvelukontakteihin* liittyvissä kuvauksissa todentuu se tuki ja apu, jota nuori oli elämänsä aikana osakseen saanut, ja vanhemman asema näissä palveluissa nuoren rinnalla. *Jälkeensä ja jossittelua* merkitsee nuoren kuoleman jälkeen vanhemmalle lapsesta paljastuneita asioita ja vanhemman ajatuksia toisin toimimisen mahdollisuudesta. Ne paljastavat myös tehtyjen ja tekemättömien tekojen taakan. *Ehkäisytyö* kattaa vanhempien pohdinnat yleisesti itsemurhien ehkäisystä, mutta myös pohdintoja ehkäisytyöstä oman lapsen kuoleman näkökulmasta. Vanhemmat ovat koke-

neet ennusmerkkeihin ja varjeleviin tekijöihin liittyvän pohdinnan välittämisen tärkeäksi ja tämä on puolestaan edellyttänyt paluuta menneeseen. Näin nuoren eletty elämä ja vanhemman muistelu muistuttavat menneen ajan tärkeydestä (vrt. Mäntysaari & Pösö 2013).

Alaluvuissa 6.2 ja 6.3 siirryn tragedian tarinan teemojen kuvaamiseen kuljettaen mukana aikaa ja vuorovaikutuksellisuutta teemojen sisältöjä määrittävinä tekijöinä. Tämä käsittely luo myös pohjan ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden muodostamiselle, joka kytkeytyy reunaehtojen ja teemojen käsittelyyn läpi koko pääluvun. Tarinoiden ajallinen jatkumo konkretisoituu myös siinä, että nuoren elämäntarina ja tragedian tarina saavat rinnalleen luvussa 6.3 vanhemman oman selviytymistarinan, jossa haastatteluun osallistuminen asettuu yhdeksi selviytymiseen sisältyväksi tapahtumaksi.

6.2 ELÄMÄN AIKANA

Syällisyys versus syyttäminen

Turha tulla sanomaan, että eihän se sinun syysi [ollut], kyllä mä tiedän, ettei se minun syyni varsinaisesti ole, mutta ihan turha kenenkään tulla mulle sanomaan, että älä syytä itseäsi.

-- kuoleman jälkeen mä olen niin monet kerrat syyttänyt itseäni ja katsonut peiliin --

Että koska äitihän se on, joka kaikesta vastaa ja minä epäonnistuin. -- Minä olin siinä kaikkein lähimpänä. Minä olisin voinut luoda -- vahvan luottamuksen elämäni, että kyllä se kantaa. Että niin iso se on [se syällisyys] --

Kysymys syällisyydestä (ks. Werbart Törnblom ym. 2013, 247; 249) on osa kaikkien tarinoiden juonta. Vanhemman kerrontaan valikoituneet sisällöt kiinnittyvät eri tavoin itsesyttöksiin. Vanhemman kokemus syällisyys ja sen suuruus ovat vaikuttaneet siihen, millaisesta positiosta käsin hän on kertomustaan rakentanut ja mikä tarina kerronnassa on korostunut. Jokaisen vanhemman kertomuksella on ominaisleimansa, jota on määrittänyt koettu syällisyys. Syällisyyden sietäminen ja käsittely kuuluvat olennaisena osana suruun ja selviytymiseen itsemurhamenetyksen jälkeen (Cerel, Jordan & Duberstein 2008). Syällisyyden tiedetäänkin olevan itsemurhien yhteydessä voimakkaampaa ja pitkäkestoisempaa kuin muiden kuolemien yhteydessä (Hauser 1987, 64). Lisäksi se voi olla monisävyistä. Syällisyys voi olla henkiin jääneen syällisyyttä. Läheinen voi kokea syällisyyttä yhtäläillä teoistaan, sanoistaan ja ajatuksistaan kuin siitä, mitä ei ole tehnyt, sanonut tai ajatellut. (Smolin & Guinan 1993, 43–44; Dyregrov 1994, 35; Fine 1997, 79–89; Lord 2000, 48.) Näihin sävyihin kiinnittyy myös vanhempien kokemus syällisyys. Lapsen kuolema oli rikkonut elämäntarinaan kuuluvan luontaisen järjestyksen.

Mitä pidemmällä vanhemman selviytymisprosessi haastatteluhetkellä oli, sitä vahvemmaksi nuoren elämäntarina muodostui. Vanhemman suhtautuminen lapsen itsemurhaan ja omaan osallisuuteensa siinä oli tuolloin neutraalimpaa ja käsitellympää, mikä mahdollisti vahvan elämäntarinan muodostumisen. Elämäntarinan vahvuus ei määräytynyt näin nuoren itsemurhasta kuluneen ajan, vaan kunkin vanhemman yksilöllisen suruprosessin perusteella, missä aika tapahtumahetkien suhteina menetti merkityksensä.

Owensin ym. (2008) tutkimuksessa pojan itsemurhakuoleman kokeneet vanhemmat rakensivat tarinoitaan vastuun näkökulmasta. Ensimmäisen tyypin tarinoissa poika määrittäytyi omaa tuhoaan rakentaneeksi vastuulliseksi toimijaksi ja toisen tyypin tarinoissa uhriksi, jonka ulkopuoliset voimat olivat tuhonneet. Vastuun teema asettuu lähelle ky-

symystä syyllisyydestä. Venäläinen (2012) on puolestaan kuvannut parisuhdeväkivallan uhreina olleiden naisten aseoitumispyrkimyksiä ja niissä käyttämiä neuvottelustrategioita. Naisten tavoittelemat subjektipositiot olivat viaton uhri tai vahva nainen, joiden todisteluun he käyttivät erilaisia diskursseja. Vahvan naisen positiossa uhriutta pyrittiin etäännyttämään itsestä tekemällä eroa entisen ja nykyisen minän sekä entisen ja nykyisen elämän välille. Vastaavanlaisia neuvottelustrategioita oli löydettävissä myös vanhempien kertomuksista, joissa he pohtivat suhdetta omaan syyllisyyteensä. Syyllisyyteen perustuvassa positiossa korostuivat vanhemman ajatukset lapsen kyvystä salata asioita ja omasta sokeudesta, jolloin vanhempi rakensi eroa entisen ja nykyisen ymmärryksensä välille. Tuolloin vanhemman ymmärrys omasta lapsesta oli muuttunut tämän kuoleman jälkeen, mutta mahdollisesti myös ajatukset elämäntarkoituksesta yleensä ja vanhemman koko arvomaailma (ks. Saari 2003, 22–27).

Omaan lapsen liitettiin kertomuksissa hallitsevasti positiivisia kuvauksia. Vanhemmat kuvasivat lapsiaan kyvyiltään poikkeuksellisen lahjakkaina ja luonteiltaan erityisinä. Positiivisten kuvausten rinnalla moni vanhempi kykeni tarkastelemaan myös kriittisesti lapsen toimijuutta. Mikäli vanhempi oli kyennyt etäännyttämään omaa syyllisyyttään, kertomuksissa korostui usein nuoren toimijuus ja pohdinnat sen merkityksestä viimeiselle teolle. Tuolloin nuoren toimijuus vaikutti keskeneräiseltä tai lamaantuneelta mahdollisuuksien ja kykyjen runsaudesta huolimatta. Vaihtoehtoisesti toisissa tarinoissa mikään nuoren toiminnassa ei ollut varoittanut tulevasta. Kerronnassa tilaa saivat myös haavoittavina nähdyt luonteenpiirteet, jotka vanhemman ymmärryksen mukaan olivat vaikuttaneet nuoren kokemusmaailmaan ja toimintaan. Vanhemmat sijoittivat kertomuksessaan nuoren tiettyyn kategoriaan, joka voidaan ymmärtää tarinan alayksiköksi (vrt. Jokinen & Juhila 2002, 69).

Mikäli vanhempi koki voimakasta syyllisyyttä, tarinoissa korostuivat ydinperheeseen liittyneet tapahtumat ja ominaisuudet sekä pohdinnat vanhemman omasta toimijuudesta suhteessa lapseen. Erityisesti isien kerronnassa korostui oman roolin pohtiminen perheessä, omien virheiden läpikäyminen ja niiden merkitys lapsen kohtalolle. Syyllisyyteen perustuvassa positiossa vanhempi mietti omien valintojensa merkitystä lapsen elämälle ja kuolemalle, tekemättä jättämisiään tai sokeuttaan huomata ympärillään tapahtuneita asioita. Hän saattoi kertoa itse rankaisevaan sävyyn omasta toimijuudestaan tai vaihtoehtoisesti todeta itseään puolustaen tai rationaalisesti, että oli toiminut vällinnees-

sa ajassa parhaan ymmärryksensä mukaan. Moni vanhempi myös tunnusti tuskaiseen sävyyn, ettei olisi voinut tehdä enempää lapsen kohtalon muuttamiseksi.

Luvussa 5 kuvatut elämäntarinat ja niistä tulkitut elämän ja kuoleman merkitykset luovat edellytykset tragedian tarinoiden tavoittamiselle ja merkitysten ymmärtämiselle. Ne tarvitsevat kuitenkin rinnalleen myös tarkemman ymmärryksen nuoren elämän aikaisesta tilanteesta ja olosuhteista, joiden seurauksena itsemurha on tapahtunut. Oleellista on kuvata nuorella mahdollisesti olleet palvelukontaktit ja elämän viimeiset vaiheet. Näihin pohjautuvissa kokemuksissa vanhemman syyllisyyden rinnalle asettuu kertomuksissa myös muiden syyttäminen, joka korostui erityisesti äitien kerronnassa.

Muiden syyttämiseen perustuvan position neuvottelustrategiat ovat yhteneväisiä Venäläisen (2012) tutkimuksessaan kuvaaman viattoman uhrin subjektiposition diskurssien kanssa. Viattoman uhrin positiossa naiset todistelivat uhriuttaan muun muassa oman väkivaltaan osallisuuden kiistämisellä, tekemällä eron väkivallan tekijän ja itsensä välillä sekä väkivallan vakavuuden ja mielettömyyden korostamisella. Vastaavasti vanhemmat korostivat muiden syyttämiseen perustuvan position tarinoissa lapsen hyvyyttä, kyvykkyyttä ja viattomuutta sekä sitä mielettömyyttä, johon nuori ja perhe olivat tulleet osalliseksi esimerkiksi nuoren masennuksen tai päihteidenkäytön myötä. Mielettömyys oli aiheutunut palvelujärjestelmän ongelmakohdista ja kyvyttömyydestä tarjota oikeanlaista tukea ja apua tai nuoren vääränlaisista sosiaalisista suhteista, joiden myötä ongelmat olivat alkaneet.

Nuoren oma toiminta ja suhde kertovaan vanhempaan ovat vaikuttaneet siihen, oliko nuori ohjautunut palvelujärjestelmän piiriin tai millaisiksi palvelukontaktit olivat muodostuneet ja miten paljon vanhempi oli ollut tietoinen niihin ja viimeisiin vaiheisiin liittyneistä tapahtumista. Joidenkin nuorten toimintaa suhteessa vanhempaan oli kuvastanut ongelmien salailu, peittely ja esittäminen, jotka vanhempien tulkinnoissa olivat olleet seurausta lapsen halusta miellyttää tai suojella vanhempaa. Vaihtoehtoisesti nuori oli voinut kertoa vanhemmalle hyvinkin paljon ongelmistaan ja tuntemuksistaan. Näihin kertomuksiin oli saattanut liittyä myös nuoren itsesyytökset ydinperheessä ilmenneistä muista vaikeuksista. Niissäkin kohtaloissa, joissa nuoren toimintaa oli kuvastanut ongelmien salailu ja niistä vaikeneminen, vanhempi oli pääsääntöisesti kokenut suhteen lapsen läheiseksi, tämän kehitystä tukevaksi ja elämää kannattelevaksi tekijäksi. Tuolloin nuoren vaikenemiseen ja vanhemman kokemaan suhteen laatuun liittyy ristiriitaisuus, mikä on lisännyt myös vanhemman syyllisyyttä lapsen viimeisestä teosta. Nuoren

näkökulmasta läheinen suhde vanhempaan on toisaalta voinut olla juuri se syy, miksi ongelmista oli vaiettu. Vanhempaa on haluttu varjella mielipahalta ja surulta, jota ongelmista kertominen olisi aiheuttanut. Näin vanhempi ja nuori ovat määritelleet ja rakentaneet läheistä suhdetta eri lähtökohdista. Vanhemmalle se on ehkä merkinnyt riitojen puuttumista, välittämistä, yhdessä oloa ja arkisia keskusteluita. Nuori on puolestaan saattanut kokea, että hänen on täytynyt salata vaikeutensa, jotta edellä mainitut eivät vaarantuisi.

Se, millaisen polun päätepiste nuoren itsemurha on ollut, on vaikuttanut tilanteisiin, joissa nuori on tullut kohdatuksi. Toisaalta myös vanhemman kokemus menetyksestä on riippuvainen tästä polusta, jonka hän on kulkenut lapsen kanssa. Noin puolella nuorista itsemurhaa edeltäneisiin olosuhteisiin oli kuulunut jokin kontakti palvelujärjestelmässä. Muutamalla kontakti jatkui kuolinhetkeen, muutamalla se oli puolestaan ehtinyt päättyä jostakin syystä. Pari nuorta oli odottanut pääsyä jonkun palvelun piiriin. Lisäksi useamman nuoren elämänvaiheisiin oli sisältynyt erilaisia palvelukontaktirytyksiä. Peruspalveluiden, kuten koulutoimen ja terveydenhuollon kontekstiin, sisältyi toki myös tärkeitä kohtaamisia, mutta tässä yhteydessä kontaktit merkityksellistyvät lähinnä erityispalveluihin ja niissä tapahtuneisiin kohtaamisiin, joissa osallisena olivat olleet lääkärit, sairaanhoitajat, psykologit, terapeutit ja sosiaalityöntekijät. Julkisen sektorin erikoissairaanhoidon nuoriso- ja aikuispsykiatrinen poliklinikka sekä psykiatrinen osastohoito saivat tarinoissa suuren roolin. Tämä selittyy sillä, että usealla nuorella oli jossain elämänvaiheessa diagnosoitu masennus ja määrätty lääkehoito. Psykiatrian ohella julkisen ja kolmannen sektorin päihde- ja mielenterveyspalvelut sisältyivät tarinoihin. Maininnan sai myös vertaisiin perustuva tuki.

Palvelukontakteihin liittyen tarinoista löytyi kaksi ääripäätä. Joko nuoren kohdalla oli turvaututtu kaikkiin tarjolla olleisiin vaihtoehtoihin tai hänellä ei ollut mitään kontaktia syystä, että tarve ei ollut tullut ilmi tai tilannetta ei ollut määritelty huolestuttavaksi arjen peruspalveluissa toteutuneissa kohtaamisissa. Laaja-alainen turvautuminen oli merkinnyt erilaisten palveluiden ja hoitomuotojen rinnakkaista tai jaksoittaista käyttöä. Tuolloin mielenterveyteen, päihteidenkäyttöön, elämäntapaan ja psykosomaattiseen oirehdintaan liittyneet vaikeudet, olivat olleet läsnä nuoren elämässä pidemmän aikaa ja eri ongelmia oli kohdattu niihin erikoistuneissa palveluissa. Haetun avun laatu oli vaihdellut nuoren elämänvaiheiden, päällimmäisten ongelmien sekä motivaation mukaan, jolloin kontaktien kestot olivat myös vaihdelleet. Esimerkkejä käytetyistä palveluista ja

hoitomuodoista ovat lääkkeellinen ja lääkkeetön avopäihdekuntoutus, psykiatrisen poliklinikan työskentely, psykiatrisen osastohoidon jaksot, masennuksen ja ahdistuksen lääkinnällinen hoito, erilaisten mielenterveyskuntoutujille tarkoitettujen palveluiden käyttö ja fysiologisten sairauksien tai psykosomaattisen oirehinnan hoitaminen terveydenhuollossa.

Tosin kaikkiin tarjolla olleisiin vaihtoehtoihin turvautuminen ei ollut välttämättä tarkoitaneut erilaisten palveluiden runsasta käyttöä. Se on voinut myös merkitä sitä, että ensisijaiseksi tarkoitettua hoitomuotoa tai tarvittua palvelua ei ollut mahdollista saada. Esimerkiksi nuoren masennukseen oli saatettu osoittaa lääkinnällinen hoito psykoterapiaan ohjaamisen sijaan tai avohoidosta ei ollut mahdollista siirtyä osastohoitoon.

Yllä olevien vaihtoehtojen välimaastoon sijoittuvat tarinat siitä, että nuorella oli ollut jokin hoitosuhde tai kontakti, mutta se ei ollut toteutunut vanhemman näkökulmasta tarkoituksenmukaisesti. Useimmiten tämä oli merkinnyt nuoren kontaktia psykiatriselle poliklinikalle tai päihde- ja mielenterveyspoliklinikalle, jossa hoitosuhde oli perustunut harvoin tapaamisiin lääkärin kanssa lääkekontrollin vuoksi ja/tai keskusteluaikeisiin psykiatrisen sairaanhoitajan, psykologin tai terapeutin kanssa. Hoitosuhteet olivat pääasiassa olleet lyhyitä jaksoja, tosin joidenkin nuorten elämänvaiheisiin niitä oli sisällyttänyt useampi. Koulun osalta joillakin nuorilla oli ollut satunnaisia käyntejä kuraattorin luona, mutta niistä vanhemmat eivät juuri osanneet kertoa, koska käynnit olivat saattaneet paljastua vasta nuoren kuoleman jälkeen. Nuoren palvelukontakteihin liittyvät tarinat nostavat esiin vanhemman kriittisen toimijuuden, jossa kritiikki suuntautuu erityisesti palvelujärjestelmään ja auttamistyötä toteuttaneiden tahojen toimintaan (vrt. Juonen 2013, 344–348; 353). Nämä kokemukset muodostavat tragedian tarinoissa merkittävän osan ja ne haastavat ammattilaiset tarkastelemaan toimintatapojaan ja niiden perusteita.

Lapsen palvelukontaktien osalta vanhempien kertomuksissa toistui kielteiset huomiot, arvostelu ja joissain tarinoissa myös eri tahojen tuomitseminen. Omaan syyllisyyteen perustuvan position rinnalle muodostui näin muita syyttävä positio. Positiiviset huomiot henkilöityivät lähinnä yksittäisiin hoitotahoihin. Syyllisyyteen tai muiden syyttämiseen perustuvan position asema kerronnassa on vaikuttanut tragedian tarinan vahvuuteen. Mitä korostuneempana toinen tai molemmat näistä tulivat esiin, sitä vahvemmasi tragedian tarina muodostui. Vahva tragedian tarina on puolestaan mahdollistanut ennusmerkkien ja varjелеvien tekijöiden paikantamisen ja niihin liittyvän tulkinnan.

Palvelukontakteihin liittyneitä vanhempien kokemuksia voidaan seuraavassa erittelyssä tarkastella käsitteiden hoitojärjestelmä, -kontakti, -taho ja -suhde kautta, sillä valtaosa nuorten kohtaamisista oli toteutunut psykiatrian piirissä tai ainakin lääketieteellinen asiantuntemus oli ollut jollain tavalla kohtaamisten taustavaikuttimena. Näin on ollut esimerkiksi tilanteissa, joissa nuori oli ohjautunut terapeuttisen tai terapeuttistyyppisen keskusteluavun piiriin päihdepalveluissa. Psykiatrisissa hoitoneuvotteluissa on saattanut olla läsnä muunkin alan asiantuntijoita, mutta maininnat heistä jäivät vanhempien kertomuksissa varsin olemattomiksi. Tämä on selitettävissä mahdollisesti sillä, että hoitoprosessin toteuttaminen oli perustunut viime kädessä lääkärin määrittämään linjaukseen. Nuoren psyykkinen oirehdinta oli kohdattu ja sitä oli hoidettu ensisijaisesti lääketieteellisen asiantuntemuksen pohjalta ja mahdollinen terapeuttinen työskentely oli sille alisteista. Lisäksi näissä yhteyksissä psykososiaalinen työskentely oli jäänyt vanhempien kertomusten perusteella hyvin vajavaiseksi.

Perustellusti voidaan esittää, että masennus- tai ahdistushäiriödiagnoosi oli vaikuttanut nuoren kohtaamiseen hoitokontaktissa siten, että häntä oli tarkasteltu diagnoosin ilmaiseman viiteryhmän edustajana, tuntevan, ainutlaatuisen ja kokonaisvaltaisen yksilön sijaan. Voidaan jopa ajatella, että tuolloin nuori oli kadotettu masennuksen ja ahdistuksen taakse. (Vrt. Pohjola 2006; vrt. myös Pohjola 2010.) Kokonaisvaltainen kohtaaminen eri asiantuntijoiden kesken olisi puolestaan voitu rakentaa siten, että nuoren elämäntilannetta olisi pyritty ymmärtämään laajasti hänen asiantiloille antamiensa merkitysten kautta.

Hoitotahoihin liittyneet kielteiset huomiot, arvostelu ja tuomitseminen perustuivat vanhempien kokemuksiin kohtaamistilanteista ja hoitojärjestelmän toiminnasta (vrt. Pohjola 2006). Näihin kokemuksiin perustuva tieto avaa väylän kehitystarpeiden paikantamiseen ja jatkotoimenpiteiden pohdintaan. Kielteisten kokemusten aste vaihteli epäasiallisuuden, epäkohtien ja hoitovirheiden välillä. Epäasiallisuus liittyi nimenomaan kohtaamistilanteisiin, jotka ovat auttamistyön ydintä. Kokemus epäasiallisuudesta on syntynyt siitä, että asianosaisten tunteet ja odotukset ja ammattilaisen suhtautuminen ja toimenpiteet tilanteessa eivät olleet kohdanneet. Vanhemman näkökulmasta kokemuksen muodostumista kuvaavana tilanteena on saattanut olla nuoren epätoivon ja vanhemman huolen mitätöinti ja itsemurhavaaran puutteellinen arviointi, vaikka riski sen tapahtumiseen on ollut ennusmerkkien perusteella läsnä. (Vrt. Werbart Törnblom ym. 2013, 252–253.)

Tuolloin nuoren pahoinvointiin ja vanhemman huoleen on suhtauduttu vähättelevästi tai nuoren pärjäämiseen ja vanhemman kykyyn seurata lapsen tilannetta on luotettu liikaa.

Mut se, että [nuoren nimi] niitä itsemurhayrityksiä minun käsittääkseni ei tutkittu millään tavalla. [Nuoren nimi] ei tavannut lääkäriä yhtään kertaan, hänelle ei tehty minkäänlaista masennustestiä, ei millään tavalla. -- Ei diagnosoitu sitä, että mikä se hänen pulmansa on. Ja että se, että minä ajattelen sitä niin kuin jälkeensä, että se ei ole kriisihoidon mukaista niin kuin lähteä suunnittelemaan tulevaa, jos ihmisellä on hätä ja se hätä pitää tutkia, eikä tehdä suunnitelmia eteenpäin.

Vähättelevä suhtautuminen tulee lähelle Nyqvistin (2001, 164; 170) kuvaamaa hyväntahtoista välinpitämättömyyttä, jossa työntekijän toiminta on sinänsä korrektaa, mutta asiakkaan tilanteeseen sitoutumista välttelevää. Auttaja pyrkii väistämään ongelman kohtaamista ja haluaa päästä asiakastilanteesta mahdollisimman pian ja kunniallisesti eroon. Samalla hän saattaa vähätellä ongelman luonnetta. Tuolloin asiakkaan asiaa ei oteta vastaan tai tosissaan, mikä on avun tarpeessa olevalle loukkaavaa ja voi saada aikaan kokemuksen torjutuksi tulemisesta. Kun vähättelevä suhtautuminen nuoren pahoinvointiin ja vanhemman hätään on liittynyt tilanteisiin, joissa oli ilmennyt nuoren itsetuhoista käyttäytymistä, on kuitenkin ehkä syytä puhua mitätöinnistä välinpitämättömyyden sijaan. Näin siksi, että torjuminen on liittynyt tilanteisiin, joissa kuolema oli ollut vaihtoehtona läsnä. Pohjola (2006) määrittelee mitätöinnin välinpitämättömyyttä totaaliseksi avun tarvitsijan vaientamiseksi.

Jotkut vanhemmat viittasivat myös kohtaamisiin, joissa he olivat odottaneet ammattilaiselta vahvaa toimijuutta ja tilanteen haltuun ottoa, mutta sen sijaan sitä oli saatettu odottaa itsetuhovaarassa olevalta masentuneelta nuorelta.

Eli tässä on tää ammatillisuus, että just niin kuin se [osaston] touhu [jossa lapsi oli]. Se oli epäammattillista, koska siellä ei ymmärretty, että itsemurhavaarassa oleva ihminen, masentunut, joka hautoo monenlaisia ongelmia niin ei hän itse ole se, joka tulee, vaan sen pitää olla just se hoitaja, joka tulee ja ottaa sen tilanteen haltuun.

Toive ammattilaisen vahvasta toimijuudesta on liitettävissä ajatukseen tilanteessa esiintyneestä vallasta. Vanhemmat eivät olleet nähneet auttaja-autettava-suhteeseen sisältyvää vallan epätasapainoa kielteisenä. Sen sijaan auttajalta oli toivottu tällä olleen suuremman vallan näkyväksi tekemistä tilanteen haltuunoton kautta. (Vrt. Pohjola 2006.) Vanhemman näkökulmasta nuorta oli vastuutettu liikaa omasta toipumisesta tilanteesta, jossa voimat ja keinot olivat olleet riittämättömät. Moni vanhempi myös kertoi keskustelleensa hoitosuhteesta sen jossakin vaiheessa lapsen kanssa, jolloin tämä oli ilmaissut,

ettei psykiatrian keskusteluavusta ollut hyötyä ja se oli tuntunut turhalta. Moni vanhempi kertoi myös päätyneensä ajatukseen, ettei mikään hoitotaho ollut todella tavoittanut nuorta, vaan kohtaamiset olivat olleet näennäisiä.

-- että ei [psykiatrian keskusteluavusta] ollut mitään hyötyä, jos kysytään vähän, että mitä sulle kuuluu tähän tyyliin vähän... -- Olisinhan minäkin osannut ton kysyä.

Toisaalta huomioitava on, että joissakin tilanteissa täysi-ikäinen nuori oli saattanut itse kieltäytyä hoidosta tai keskeyttää sen, jolloin taustalla ovat olleet myös oman motivoitumisen ja avun vastaanottamisen ongelmat. Hoitavan tahon kokemuksissa nuoren ongelmat ovat ehkä tuolloin määrittäneet tämän omista valinnoistaan ja haluttomuudestaan johtuviksi (vrt. Pohjola 2006).

[Lausunnossa sanotaan, että] tuolloin potilas halunnut lopettaa hoitokontaktin, ei ole kokenut enää tarvitsevansa keskusteluhoitoa.

Tulkittuna epäasiallisuus merkitsi vanhemman kokemuksissa usein epäammattillisuutta, jolloin kohtaamiset eivät olleet vastanneet sitä, mitä vanhempi oli niiltä odottanut ja toivonut. Kohtaamisiin on voinut liittyä kommunikaatio-ongelmia, rakentavan vuorovaikutuksen puuttumista, vanhemman sivuuttamista ja ohipuhumista (vrt. Stanley 2005; Anttila 2010, 6; vrt. myös Juvonen 2013, 336–340; 352–353). Tällöin kertomukset sisälsivät kokemuksia torjumisesta ja hylätyksi tulemisesta (vrt. Owens ym. 2008).

[Lääkäri] sanoi, että minkä takia te ihmiset kiusaatte, te aikuiset kiusaatte lapsianne. Eroatte ja heittelette niitä tällä tavalla. Sehän oli mulle syvä loukkaus niinku, mun [vanhemmuutta] kohtaan, että nyt joku kyseenalaistaa, vaikka mä hoidan mun lastani ihan niinku, niin hyvin kuin ikinä osaan.

-- vaikka me kyseltiin [lääkäriltä], niin meille ei annettu vastauksia. Meitä pidettiin vissiin just niin hölmöinä, kuin me oltiin, että me uskottiin, mitä ne sanoi.

-- meidän systeemi on tällainen [,apua ei saa, jos ei pysty vaatimaan]. -- Kyllä meillä jää heitteille.

No se oli se hullu äiti, kun vaan tänne [psykiatrian poliklinikalle] soittelee kaikkea, että täytyy [lapsi] osastolle ottaa.

-- lääkäri sanoi, että jos täältä jaksaa käydä tupakalla niin täältä jaksaa mennä kotiinkin. Sit -- meidät lähetettiin sieltä [sairaalasta] pois. -- hän oli aivan levoton, ei- Puheet oli ihan mitä sattui, ei millään rauhoittunut --

Kokemus siitä, että ympäristö kuulee ja tunnustaa hädän sekä vastaa siihen, on tärkeä. Tarinoiden perusteella juuri tätä vanhemmat olivat eri tahoilta odottaneet lapsen tilanteen selvittelystä. On syytä pohtia mahdollisia selittäjiä, jotka ovat johtaneet päinvas- taisten kokemusten muodostumiseen. Itsetuho on moniulotteinen ilmiö ja näin se ei ole selkeästi kenenkään vastuualuetta. Voiko olla, että ammattilaisten keskuudessa vallitsee

epäselvyys, kenelle nuoren toivottomuus tai itsetuhoisuus viimekädessä kuuluu. Huomioitava on myös se vaihtoehto, että ilmiön pelottavuus tai puutteellinen osaaminen saattavat johtaa epävarmuuteen toiminnassa, jolloin huolen osittainen sivuuttaminen palvelupoluissa on helpompaa kuin sen kohtaaminen. Taustalla voi lisäksi olla tuuditumista liialliseen luottamukseen nuoren pärjäämisestä. Itsemurhan mahdollisuus ei ehkä edes näyttäydy vaihtoehtona, koska se on vastoin kaikkia elämän lainalaisuuksia.

Vaikeavammaisten lasten lääkinälliseen kuntoutukseen liittyen tiedetään, että vanhempien tyytyväisyys hoidon suunnitteluun ja tarpeiden ja suunnitelmien kohtaamiseen on riippuvainen siitä, miten eri alan ammattilaiset huomioivat vanhempien ja lapsen toiveet kuntoutuksesta ja ottavat heidät mukaan kuntoutuksen prosesseihin. Vanhempien kokemuksissa onnistunut kuntoutussuunnitelma terveydenhuollon kontekstissa edellyttääkin yhteistyötä ja jaettua toimijuutta eri ammattilaisten ja vanhempien kesken, jolloin ammattilaiset kuulevat tietoisesti vanhempien toiveet päätöksenteossa. Vanhempien kokemukset onnistuneesta kuntoutusprosessista ovat riippuvaisia tiedon jakamisesta, kuulluksi tulemisesta ja yhteistyöstä prosessin kaikissa vaiheissa. (Järvikoski, Martin, Autti-Rämö & Härkäpää 2013.) Vanhempien suuntaama kritiikki ammattilaisten toimintaa kohtaan kiinnittyi puutteisiin juuri edellä mainituissa menettelytavoissa. Koska oireileva, mahdollisesti itsetuhovaarassa oleva nuori kohdataan usein psykiatrian piirissä masennusviitekehyksen vuoksi, vaikeavammaisten lasten lääkinällisessä kuntoutusprosessissa oleelliseksi todettu jaettu toimijuus olisi oikea lähestymistapa myös masentuneen nuoren kohtaamisessa.

Epäkohdat liittyivät puolestaan yleisemmällä tasolla kokemuksiin hoitokäytännöistä ja järjestelmän toiminnasta. Erityisesti oman läsnäolon ongelmallisuus toistui vanhempien kertomuksissa. Kohdennetummin tarkasteltuna läsnäolo sisältyy toki myös kohtaamistilanteisiin, mutta katson sen tässä yhteydessä ilmaisevan laajemmin hoitokäytännöissä tunnustettuja ja vallitsevia tapoja vanhemman mukaan ottamisesta prosesseihin, nuoren hoidon suunnitteluun ja sen toteuttamiseen. Vanhemman läsnäoloa kuvastivat osattomuuden, ulkopuolisuuden ja yksinjäätämisen kokemukset. Tuolloin vanhemman mielestä häntä ei ollut nähty nuoren hoidollisissa prosesseissa kumppanina eikä hänen arvoaan lapsen tuntijana ollut tunnustettu.

Vanhemman huoli lapsesta oli voinut kuitenkin olla suuri, jolloin osattomuus ja ulkopuolisuus tilanteen selvittelyssä olivat johtaneet yksinjäämisen kokemukseen hädän kanssa. Stanleyn (2005) tutkimus paljasti niin ikään vanhempien kielteisiä kokemuksia kommunikaatiosta terveystalveluiden edustajien kanssa nuoren itsemurhaa edeltäneeltä ajalta. Vanhemmat kokivat jääneensä usein ulkopuolisiksi lapsen hoidollisissa prosesseissa eikä heidän arvoaan lapsen tuntijana ollut nähty (mt). Huomattava on, että nuoren kuolemaa edeltäneet tapahtumat ja menettelyt ovat asioita, joihin ei enää voi vaikuttaa, vaikkakin vanhempi jälkikäteen ajattelisi niissä tapahtuneen vääryyttä. Nuoren itsemurhan peruuttamattomuus voi osin tuottaa tai vahvistaa vanhemman kokemusta osattomuudesta, ulkopuolisuudesta ja yksin jäämisestä.

Osattomuuden ja ulkopuolisuuden kokemukset eivät riippuneet nuoren iästä, mutta ne korostuivat jossain määrin nuoren ollessa täysi-ikäinen, omista asioistaan päättänyt aikuinen (vrt. Stanley 2005). Tuolloin kokemuksen syntymistä voidaan pitää hyväksyttävämpänä kuin alaikäisen kohdalla, jolloin vanhemmalla on normeihin perustuva oikeus olla osallisena lapsensa asioissa. Tosin joissakin tarinoissa välittyi vanhemman tulkinta, että täysi-ikäinen nuori olisi myös itse toivonut vanhemman ja perheen tiiviimpää mukaan ottamista hoidollisiin prosesseihinsa, mutta näin ei ollut toimittu. Jotkut nuoret olivat puolestaan saattaneet tehdä tietoisien päätöksen rajatessaan vanhemman hoitosuhteensa ulkopuolelle. Vanhemman on voinut olla vaikea ymmärtää ja hyväksyä, että täysi-ikäisenä lapsella on ollut oikeus päättää elämästään ja hoidollisista prosesseistaan. Erityisen vaikeaa tämä on ehkä ollut vanhemmalle tilanteessa, jossa lapsen hoitosuhde oli alkanut tämän ollessa ala-ikäinen ja jatkunut täysi-ikäisenä. Oikeutus vanhemman läsnäololle ja osallisuudelle on tuolloin muuttunut kesken prosessin.

Vanhemman kokemukset osattomuudesta tai ulkopuoliseksi jäämisestä sisälsivät turhautumisen tunteen, ettei ollut vanhempana saanut tehdä sitä, mihin olisi yltänyt. Moni vanhempi koki, että hän itse tai vanhemmat yhdessä olisivat olleet avainasemassa hoidon toteuttamisessa, jos heidät olisi otettu mukaan prosesseihin ja heille olisi jaettu tarpeeksi tietoa.

-- jotenkin musta tuntuu, että jos tietoa olisi annettu meille enemmän, niin meillä on semmoinen olo, että [nuoren nimi] olisi vielä elossa.

Jotkut vanhemmat kertoivat siitä, miten heidän pyrkimyksensä läsnäoloon ja osallisuuteen oli koettu ylisuojelevana ja rasittavana. Lisäksi tyytymättömyyttä oli saattanut aiheuttaa se, että perheen huomioiminen systeemisena kokonaisuutena oli jäänyt työsken-

telyssä vajavaiseksi. Kokemukset työskentelyn kapea-alaisuudesta on selitettävissä jälleen sillä, että hoitokontakteissa nuori oli usein kohdattu psyykkisesti oirehtivana yksilönä kokonaistilanteen ja muiden vaikeuksien kartoittamisen ja huomioimisen sijaan. Psyykkisiin ongelmiin oli suunnattu ensisijaisesti psykiatrasta ja lääkinnällistä hoitoa, jolloin psykososiaalinen työskentely oli jäänyt vähäiseksi. (Vrt. Laitinen 2004, 240.) Granfeltin (1998, 166–173) tutkimuksessa kodittomat naiset kertoivat työntekijäsuhteistaan ja heidän kokemuksissaan korostui terapeutin suhteen merkitys. Työntekijän kyky kuulla eli ymmärtää asiakkaan kokemis- ja ajattelutapaa sekä välittäminen ja arvostava kohtaaminen nousivat keskeisiksi kannattelevan ja eheyttävän asiakassuhteen elementeiksi (mt.). Terapeutisuuteen liittykin käsiteltävien elämäkysymysten yksilöllinen ja persoonallinen työstäminen (Pearson 1988, 4).

Psykososiaalinen orientaatio voidaan käsittää laajasti ihmissuhdetyön perussuuntaukseksi, jolloin sillä voidaan viitata kaikkeen sellaiseen sosiaalialan ja terveydenhuollon työhön, jota tehdään yksilöiden, perheiden tai ryhmien kanssa ja jossa työn kohteena ovat sekä sosiaaliset ja psyykkiset kysymykset. Koska vanhempien kuvaamat kohtaamistilanteet auttamisjärjestelmässä olivat toteutuneet konteksteissa, joissa sosiaalityö tyypillisesti edustaa organisaation yhtä asiantuntemusta, ymmärrän psykososiaalisen tässä korostuneesti yhdeksi sosiaalityön orientaatioksi. (Ks. Granfelt 1993, 177.) Psykososiaalisen työn vahvuudeksi voidaan nimenomaan mieltää sen kokonaisvaltaisuus, jolloin ollaan kiinnostuneita yksittäisen ihmisen tai perheen kokonaiselämäntilanteesta sekä ongelman sosiaalisesta ja psyykkisestä luonteesta. Työssä korostuu terapeutin, aktiiviseen kuuntelemiseen ja ymmärtämiseen pyrkivä ote huomioiden organisatoriset ehdot. Asiakas nähdään merkityksenantajana, mutta taustalla oleva systeemiteoreettinen ajattelu kohdistaa työntekijän huomion myös asiakkaan sosiaaliseen verkostoon. (Mt.) Psykososiaalisen työn luonnehdinta asettuu lähelle niitä elementtejä, joita vanhemmat olisivat hoitokäytännöiltä ja kohtaamistilanteilta odottaneet.

Osittain ulkopuoliseksi jäämisen kokemukseen liittyen useassa kertomuksessa toistui myös vanhemman tunne siitä, ettei ollut ketään, kenen puoleen kääntyä lapseen liittyneen huolen kanssa. Vanhempi oli jäänyt tuen ja avun ulkopuolelle tilanteessa, jossa hän oli sitä nimenomaan kokenut tarvitsevansa (vrt. Metteri 2012).

-- [että] miten helvetin yksin sitä on sit, kun tosiaan omalla lapsella on vaikeuksia
--

Toisen ääripään kokemukset paljastuivat tarinoista, joissa vanhemman mielestä vastuu lapsen tilanteesta ja hoidosta oli sysätty jollakin tavoin hänelle. Vastuu ajoittui hoitoon hakeutumisen ja hoidon toteuttamisen prosesseihin. Moni vanhempi koki, että huolen herättyä hänen vastuullaan oli arvioida, kenen puoleen tilanteessa tuli kääntyä. Lisäksi useammassa tarinassa korostui, että vanhempi oli joutunut ottamaan suuren roolin vaatiessaan lapselle hoitoa ja varmistaessaan sen järjestymisen. Miten käy silloin, kun vanhemmalla itsellään ei ole voimia tällaiseen aktiivisuuteen?

Ja se, että sitten niin kuin, se oli yksi perustelu siihen, mitä minä kuulin tai siellä käynnillä se työntekijä sanoi, että hieno asia, että sinulla on noin läheinen suhde äitiin ja sinä pystyt äitiin turvautumaan, että siihen pystyy rakentamaan tosi paljon. Ja että minä ajattelen, että se oli viisaasti niin kuin sanottu siltä työntekijältä, kun se sanoi sitä, että aika ronskia asiaa sinä sanot tässä äidin kuullen, mutta se kuulosti hänestä varmaan niin kuin hyvälle asialle, mutta minä ajattelen, että se olisi voinut olla hälytysignaali, että sillä nuorella on tosi hätä, jos se pystyy äidilleen kertomaan niin vaikeita asioita...

Hoidon toteuttamisen prosesseissa vastuu liittyi hoidon jatkuvuudesta huolehtimiseen ja lapsen oireilun seurantaan tilanteessa, jossa kohtaamiset hoitavan tahon kanssa olivat jääneet vähäisiksi. Vanhemman tietoihin ja taitoihin erilaisten ongelmien kohtaamisessa ja mahdollisuuksiin kontrolloida lasta oli luotettu liikaa. Vanhempaa ei ollut nähty ensisijaisesti vanhempana, vaan hänen vastuulleen oli annettu esimerkiksi lääkehoidon toteuttaminen määrätynlaisena ja sen seuranta tai lapsen tilanteen ylläpito ja turvaaminen tämän odottaessa pääsyä jonkin palvelun piiriin.

Osallisuus hoidon toteuttamisen prosesseissa ei olisi näyttäytynyt vanhemman näkökulmasta kielteisenä, jos se olisi merkinnyt vanhemman näkemistä lapsen lähiverkoston lukeutuneena voimavarana ja vanhempi olisi otettu kumppaniksi hoidollisiin prosesseihin vastuuttamisen sijaan. Jaetun toimijuuden lisäksi myönteinen kokemus hoidollisista prosesseista olisi edellyttänyt kokonaisvaltaista kontaktia, jossa nuori olisi kohdattu tilanteessa, jossa lääketieteellinen, terapeutinen ja psykososiaalinen asiantuntemus kohtaavat. Kokonaisvaltaisella lähestymistavalla on mahdollista tavoittaa ihmisyyden eri osa-alueet ja niihin kietoutuvat vaikeudet ja ongelmat.

Puutteellinen tiedon saanti liittyi myös vastuukysymykseen ja se yhdistyi nimenomaan nuoren masennuksen hoitoon. Jotkut vanhemmat kertoivat, ettei kukaan ollut antanut heille ohjeita, miten masentuneen lapsen kanssa tulisi elää, eikä hoitosuhteen etenemisestä ja suunnitelmista ollut raportoitu vanhemmalle. Vanhempi ei ollut mahdollisesti myöskään tietoinen määrättyjen lääkkeiden ominaisuuksista ja mahdollisista sivuvaiku-

tuksista. Tällöin he kokivat joutuvansa kantamaan kohtuutonta vastuuta lapsen tilanteesta vajavaisilla tiedoilla. Hoitokäytäntöjä oli leimannut irrallisuus, jossa lähiverkostoja ei ollut hyödynnetty, ja tieto oli jäänyt vain nuoren ja hoitavan tahon väliseksi.

Sit tietysti se, että nää hoitokuviot, mitä näitten nuorten kohdalla on, niin mä en sitä irrallisuutta kyllä käsitä, että ne saa tässä maassa jatkaa sitä irrallisuuttaan. Meillä tässä vapaaehtoisesti keskustellaan kahden kesken näissä komeroissa viikon välein, se, tämä ja tuo. Ja se koko muu viikko tapahtuu ties mitä, mistä hän ei kerro siinä mitään ja sitä ei tule kukaan muukaan minnekään kysymään, eikä kerrtoon.

Tarinoiden perusteella on nähtävissä, että vanhemman oma sijoittuminen työelämään oli saattanut vaikeuttaa avun saamista lapselle. Moni vanhemmista oli korkeasti koulutettu ja usealla oli terveys-, sosiaali- tai kasvatusalaaan liittyvä tutkinto. Vanhempi saattoi kokea, että lapsen hoitokontakteissa hänet oli kohdattu parempiosaisena tai asiantuntijana eikä niinkään vanhempana. Tähän oli ehkä perustunut myös vanhemman vastuuttaminen lapsen hoidosta. Vanhempi on kuitenkin tarkastellut lastaan ensisijaisesti oman vanhemmuutensa ja omien elettyjen kokemustensa pohjalta, ei niinkään ammatillisesta viitekehystä käsin. Joidenkin vanhempien kertomuksissa välittyi myös toivotonmuus, joka oli aiheutunut siitä, että vanhemmalle tuttu työyhteisö oli ehkä juuri se paikka, jossa lapsen tilannetta olisi pitänyt selvittää. Perheen kannalta asiantunteva ulkopuolinen ja neutraali kontakti on kuitenkin oleellinen omaan lapseen ja lapsen itsetuhoon liittyvien äärimmäisten tunteiden vuoksi. Vanhemman professionaalinen asema on vaikuttanut myös jäljellejääneen perheen osakseen saamaan tukeen nuoren kuoleman jälkeen, mihin palaan tarkemmin luvussa 6.3.

Hoitokäytäntöjen ja järjestelmän ongelmakohtina maininnan sai myös hoidon liukuhinamaisuus. Vanhempien kokemuksista välittyi, että nuorta ei ollut kohdattu yksioollisesti, vaan hoidon suunnittelu ja järjestäminen olivat perustuneet yleisiin vallitseviin käytäntöihin, joissa kiire ja työpaine olivat saattaneet välittyä myös työskentelyyn. Hoitojotot olivat voineet estää hoitoon pääsyn tai työpaine välittyi työskentelyyn muun muassa nuoren ja hoitavan tahon vähäisinä tapaamisina. Toisaalta työpaine on saattanut olla osasy siihen, että juuri perhettä osallistavasta työotteesta oli tingitty, koska se on näytetty mahdollisena ajansäästökohteena. Lääkärin vaihtuvuus, työntekijöiden lomakojen aiheuttamat katkokset hoidolle ja hoitavien tahojen eriävät näkemykset nuoren tilanteesta saivat nekin sijansa tarinoissa. Parin nuoren kohdalla ongelmat olivat kärjistyneet hoitovirheiksi, jolloin hoito ei ollut toteutunut käypähoitosuosituksen tai eettisesti hyväksyttävien hoitokäytäntöjen mukaisesti.

Hän olisi halunnut heti päästä sinne sisään, niin kuin kauheasti sitä toivoi -- No eihän siellä, siellä ei ollut sitten tilaa. Siellä oli jonoja.

Kun [mies] soitti sen viikon ajan joka päivä sinne [osastolle], että eikö me päästä sinne [katsomaan]. Ei koskaan päästy. Ei sopinut ja ei ole aikaa ja ei ole mitään.

Kaikki on mennyt ihan pieleen alusta lähtien eli tosiaan sen, liian vahva lääke heti kättelyssä, ilman valvontaa seitsemän viikkoa, kun pitäisi nuoren kohdalla kuulemma valvoa vähintään joka viikko.

Sit mä menin sinne osastolle [kuoleman jälkeen] ja olin varmaan vähän vihainen, mutta, tai vihaisen oloinenkin, mä sanoin että nyt kyllä saatte todella mennä itseenne, että miten tää on päässyt tapahtumaan näin. Siellä oli yksi ainoa sosiaalihoitaja, joka tuli ja halasi. Kaikki muut oli kuule siellä kansliassa, lasikoppien takana.

Et vanhemmat osaisi kyseenalaistaa niitä lääkäreitä, kun meillä on tällainen kulttuuri, että lääkärit on jumalia --

Erilaiset yhteiskunnalliseen järjestykseen, organisaatioihin, hallinnon toimintaperiaatteisiin tai ammatillisiin käytäntöihin liittyvät rajoitteet ja niiden tulkinnot asettavat haasteita auttamisammattilaisten työhön. Työntekijät voivat tuntea olevansa voimattomia itseään suurempien rakenteiden edessä. Asiakkaille tilanteet välittyvät usein esimerkiksi siten, että ”aikaa ei ole”, ”rahaa ei ole”, ”toinen asiantuntija tai organisaatio vastaa tästä”, ”toimintakäytäntöihimme ei kuulu” tai ”emme voi asialle mitään”. (Pohjola 2006.) Vastaavanlaiset tilanteet toistuivat edellä olleista vanhempien hoitokäytäntöihin ja järjestelmän ongelmakohtiin liittyneistä kokemuksista. On kuitenkin mahdotonta arvioida, mihin vanhempien kokemukset tilanteista viime kädessä pohjautuvat. Onko taustalla ollut järjestelmän jäykkyyttä, työntekijöiden puutteellista ammattitaitoa, valankäyttöä vai näiden yhdistelmä (vrt. mt.)?

Negatiivinen, syyllisyyteen ja syyttämiseen perustuva positio hallitsivat hoitokontakteihin liittyneitä kokemuksia positiivisten näkemysten jäätyä vähäisiksi. Tämä voi yksinkertaisesti johtua siitä, että syyllisyys ja syyttäminen ovat itsemurhamenetyksessä niin vahvasti läsnä, että kokemusten tarkastelua ja niistä kertomista on mahdotonta irrottaa näistä tunteista. Toisaalta se voi osittain liittyä myös siihen, että juuri näistä kielteisistä kokemuksista vanhemmat ovat tulkinneet minun haluavan kuulla. Vanhemmat ovat ehkä nähneet, että niistä kertomalla tutkimuksen arvo itsemurhien ehkäisytyön kannalta voi nousta suuremmaksi kuin niistä vaikenemalla.

-- tällä hetkellä mä olen vain vihainen.

H.K.: Vihainen.

Mut et se johtuu tästä [nuoren nimi] hoidosta, varmaan kerron vähän myöhemmin, tai en mä tiedä, kysytkö sä siitä ehkä, mut ainakin mä haluan kertoa jossain vaiheessa.

Vanhempien kriittinen toimijuus on mahdollistanut yksilön ja yhteisön välisen jännitteisen suhteen näkyväksi tekemisen (vrt. Gordon 2005, 115). Se on paljastanut tuon suhteen ongelmakohdat. Haastattelussa tekemäni tarkentavat kysymykset ovat osaltaan saattaneet ohjata vanhemman kerrontaa. Lisäksi tulkittavissa on, että kokemusten ääripäät ja kokemuksiin liittyvät ristiriitaisuudet toistuvat jälleen, kuten oli havaittavissa kauttaaltaan luvussa 5 elämän ja kuoleman merkitysten pohdinnan yhteydessä. Nämä havainnot tukevat osaltaan ajatusta, että elämän ja kuoleman edustaessa olomuotoina toistensa vastakohtia, niihin liittyviä kokemuksia luonnehtii myös vastakkainasettelu, ääripäisyys ja ristiriitaisuus.

Ennusmerkit ja viimeiset vaiheet

Tässä alaluvussa itsemurhan tavoitteellisuuden rinnalle asettuu teon suunnitelmallisuus, joka avaa yhden väylän ennusmerkkien tarkasteluun. Voidaan ajatella, että mitä suunnitellumpi nuoren itsemurha on ollut, sitä enemmän on ollut havaittavissa myös kuolemaa edeltäviä ennusmerkkejä nuoren toiminnassa ja käyttäytymisessä. Sen hahmottaminen, miten paljon nuori oli kuolemaansa suunnitellut, on edellyttänyt ymmärryksen luomista nuoren elämänsäkokonaisuudessaan ja vanhemman siihen liittämistä ajatuksista, tunteista ja tulkinnoista. Mikäli vanhempi rakensi tragedian tarinaa syyllisyyteen perustuvasta positioista, taustalla on ollut korostuneesti ajatus siitä, että hänen olisi pitänyt nähdä monta asiaa toisin. Jos vanhemman kertomusta puolestaan määrittä muiden syyttämiseen perustuva positio, toisin näkemistä oli odotettu erityisesti ammattiauttajilta. Näin toisin näkeminen merkityksellistyy nuoren kuoleman jälkeen vanhemmalle syntyneeseen ymmärrykseen, millaisia ennusmerkkejä olisi pitänyt havaita tai miten nuoren kokemusmaailmaa olisi pitänyt tulkita (vrt. Werbart Törnblom ym. 2013).

Osalle nuorista itsemurha oli ollut vanhemman ymmärryksen mukaan suunniteltu teko, jota oli edeltänyt sen miettiminen vaihtoehtona pidemmän aikaa. Sitä, onko itsemurhan suunnittelu ja näkeminen vaihtoehtona ollut ajatuksellinen pakokeino vallinneessa tilanteessa, vai onko sen suunnittelu perustunut lähtökohtaisesti vahvaan aikomukseen, on mahdotonta varmuudella tietää. Kuitenkin joidenkin nuorten tarinoissa teon suunnitelmallisuus oli vahvemmin läsnä kuin toisten, joille itsemurha on ehkä pikemminkin ollut

impulsiivinen ratkaisu johonkin mielen vallanneeseen tunnetilaan. Itsemurhan tavoitteellisuus ei kuitenkaan ole riippuvainen teon suunnitelmallisuudesta. Myös impulsiiviseen itsemurhaan on voinut liittyä vahvat tavoitteet. Toisaalta itsemurhan suunnitelmalisuuden aste on suunnannut nuoren toimintaa ja vaikuttanut vanhemman siitä tekemiin tulkintoihin ja mahdollisuuksiin ennakoida itsemurhaa. (Vrt. Houston ym. 2001.)

Vanhemman lapsesta tekemät tulkinnat ja suhtautuminen tämän eläessä ovat johtaneet itsemurhan näkemiseen mahdollisena tai mahdottomana ratkaisuna. Tapa, jolla lapsen hätä on nähty ja siihen on reagoitu, on vaikuttanut jälkepäin vanhemman omaan selviytymiseen ja kokemaansa syyllisyyteen. Vanhemman tunteet ottavat kantaa lapsen elämään ja itsemurhaan tapahtumana, mutta myös omaan tuntevaan minään (vrt. Ronkainen 1999, 133–134). Luottamus, sokeus, epäily ja salailu toistuvat kertomuksissa vanhempien toimijuutta kuvastavina tiloina. Luottamuksen merkitys tiivistyi havainnollisesti erään äidin kertomuksessa, jossa hän pohti, miten helppoa oli ollut luottaa oman lapsen pärjäämiseen, kun tällä ei näkyvästi ollut mitään hätää (vrt. Stanley 2005, 307). Vastakohtaisesti eräs toinen äiti totesi, miten lapsen mahdollisesti poikkeavaankin käytökseen tottui ja tästä poikkeavuudesta tuli lopulta normaalia, kun vanhempana eli niin lähellä lasta. Lähellä olo ikään kuin mahdollisti sokeuden. Jotkut vanhemmat puolestaan kertoivat, miten vaikea oli toimia tilanteessa, jossa oli syntynyt orastava epäily, että lapsen asiat eivät olleet kohdallaan. Eräs vanhempi totesi, että etävanhempana hän oli havainnut lapsen käytöksessä vähitellen tapahtuneita muutoksia, mutta niihin tarttuminen oli ollut vaikeaa. Luottaminen ja toimimatta jättäminen oli saattanut muodostua vanhemmalle näissä tilanteissa reagointia helpommaksi.

Niissä kokemuksissa, joissa ennusmerkit nuoren itsetuhoisuudesta olivat olleet vahvemmin läsnä, paljastui myös vanhemman oman häpeän tunteita. Lehtinen (1993; 1995) määrittelee häpeän minää arvioivaksi tunteeksi. Vanhempi ei ollut hävennyt lastaan, vaan mahdollisesti omaa vanhemmuuttaan lapsen ongelmien vuoksi, mikä oli saattanut johtaa ongelmien salailuun ympäristöltä ja kulissien rakentamiseen myös vanhemman osalta (vrt. luku 5.3 ja nuoren *elämän kulissit*). Kuvatussa tilanteessa nuoren elämän kulissien rinnalle voi muodostua vanhemmuuden ja perheen kulissit. Malinen (2012) kuvaa, miten häpeäkokemuksista voi muodostua häpeän erilaisia kahleita ja naamioita. Nuoren ja vanhemman häpeälle rakentamat kulissit tulevat lähelle tätä ajatusta. Häpeän kulisseilla on voinut olla myös vaikutusta avun hakemiseen tai pikemminkin sen hakematta jättämiseen.

Ennusmerkkien läsnäoloa tai niiden puuttumista voidaan lähestyä kuvion 7 jäsenyykseen perustuen, jolloin tarkastelun kohteena ovat nuoren toimijuus, sosiaalisen ympäristön tapahtumien ja yhteiskunnallisen järjestyksen ja ilmapiirin tuottamat seuraukset. Nuoren omaan toimijuuteen lukeutuvat ennusmerkit ovat liittyneet sairastavuuteen, oireilevaan käyttäytymiseen tai kielteisiin muutoksiin toiminnassa, jotka ovat voineet olla seurausta pidemmän aikavälin prosesseista tai ilmetä kuolemaa edeltävinä viimeisinä vaiheina. Ennusmerkkien puuttuminen viittaa siihen, että joidenkin nuorten kohdalla masennusta ei ollut tunnistettu, nuori oli peitelty pahaa oloaan vanhemmalta tai tämä oli kertonut itsemurha-ajatuksistaan tai -suunnitelmistaan jollekin toiselle kuin vanhemmalle. Tällöin ennusmerkkejä ei ole ollut nähtävissä tai ne ovat näkyneet jollekin muulle kuin vanhemmalle. Aineisto herättää pohtimaan, miten itsetuhoinen käytös ja muille paljastetut itsemurha-ajatuksia tai -suunnitelmat on mahdollista saada vanhemman tietoon etenkin alaikäisen nuoren kohdalla. Vanhemmalle jälkikäteen paljastuneisiin asioihin palaan tarkemmin seuraavassa aluvuossa.

Sosiaalisen ympäristön tapahtumat merkityksellistyvät ennusmerkkeinä siten, että tapahtumista oli voinut seurata nuorelle pettymyksen ja nöyryytyksen tai umpikujan ja ahdinon kokemuksia. Nuoren oma toimijuus on toki vaikuttanut myös sosiaalisen ympäristön tapahtumiin eikä niitä voi tarkastella toisistaan irrallisina. Yhteiskunnallisesta järjestyksestä ja ilmapiiristä nousseet odotukset ja vaatimukset olivat puolestaan johtaneet nuoren tarkastelemaan tulevaisuuttaan toisenlaisena, kuin millaiseksi nuori olisi halunnut ja kyennyt elämäänsä rakentaa. Ennusmerkit eivät siten liity yksittäisiin konkreettisiin tilanteisiin tai seikkoihin, joiden perusteella voitaisiin osoittaa selkeät kohdat, jotka olisi pitänyt havaita ja joiden tunnistamisella itsemurha olisi ollut estettävissä. Stanley (2005) päätyi vastaavanlaisiin tuloksiin kartoittaessaan vanhempien näkökulmia nuorten itsemurhiin. Sen sijaan ennusmerkit liittyvät useisiin samanaikaisesti tapahtuneisiin prosesseihin, joissa elämään yleisesti liittyvät osa-alueet ovat yhdistyneet toisiinsa ja sekoittuneet keskenään. Perheessä oli esimerkiksi voinut esiintyä tavanomaista enemmän ristiriitoja, arjen olosuhteet olivat saattaneet aiheuttaa nuorelle turvattomuutta ja samanaikaisesti nuori oli voinut kokea suuria pettymyksiä ja vaikeuksia ikätoverisuhteissaan sekä kärsiä mielialahäiriöstä. Oleelliseksi nousee nuoren elämän kehityssuunta kokonaisuutena, siihen lukeutuvien huolenaiheiden määrä ja niiden tunnistaminen. Kyse on pahoinvointiin liittyvän prosessin katkaisemisesta ennen nuoren ajautumista itse-

murhaa edeltävään välitilaan. Mikäli asiat näyttävät päällisin puolin olevan erityisen hyvin, sekin voi olla merkki jostain hälyttävästä.

Itsemurha ei saisi olla semmoinen, että siitä ajatellaan, että ei meidän perheessä voi tapahtua. Ei meidänkään perheessä [vuosi] voinut tapahtua tämmöistä. [Seuraavana vuonna] tapahtui. Juuri niissä hyvissä perheissä, juuri sille lapselle joka päällisin puolin voi kaikkein parhaiten, itsemurha voi tapahtua.

Seuraavaksi keskityn ennusmerkkien läsnäolon tarkempaan kuvaamiseen ja tarkasteluun.

Usealla nuorella oli diagnosoitu masennus. Näiden nuorten määrä olisi ollut todennäköisesti vielä suurempi, mikäli masennus olisi tunnistettu. Yhden nuoren kohdalla toistuvivat myös psykoosijaksot ja muutama vanhempi ilmaisi epäilyksensä lapsen kaksisuuntaisesta mielialahäiriöstä, mutta nämä epäilyt oli osattu pukea sanoiksi vasta nuoren kuoleman jälkeen. Kaksisuuntainen mielialahäiriö on itsetuhoisuuden riskitekijä, mutta masennuksen tavoin sen tunnistaminen on puutteellista ja virheellinen diagnoosi johtaa usein lääkehoidon ongelmiin (Valtonen 2007). Hälyttävää on, miten varhain masennus oli usean nuoren kohdalla alkanut. Tarinoiden välittämän kuvan perusteella ikä ei kuitenkaan ollut vaikuttanut kovinkaan merkittävästi nuoren masennuksen hoitoon, mikä on saattanut lisätä myös vanhemman katkeruutta lapsen kohtalosta.

Monen nuoren käyttäytymistä oli kuvastanut myös eriasteinen suora tai epäsuora itsetuho. Itsetuhoisuutta oli saattanut ilmetä useiden kuukausien tai vuosien ajan ennen viimeistä ratkaisua. Toisaalta itseään vahingoittava käyttäytyminen oli voinut myös lisääntyä hieman ennen kuolemaa. Noin puolet nuorista oli yrittänyt itsemurhaa aiemmin, mahdollisesti useita kertoja. (Vrt. Stanley 2005.) Viiltelykäyttäytyminen, irtosuhteet ja vaarallisesti eläminen saivat tarinoissa myös sijansa. Riippuvuuksista mainittiin lisäksi huumeidenkäyttö ja/tai lääkkeiden väärinkäyttö muutaman nuoren kohdalla sekä netti- ja peliriippuvuudet ja niiden mahdollisesti mukanaan tuomat taloudelliset vaikeudet muutaman nuoren kohdalla. Itsetuhokäyttäytymisen ilmenemisessä oli havaittavissa sukupuolen mukaisia eroja siten, että viiltelykäyttäytyminen ja irtosuhteet tulivat esiin tyttöjen ja vaarallisesti eläminen puolestaan poikien tarinoissa. Aiemmat itsemurhayritykset korostuivat erityisesti tyttöjen kohdalla (ks. Beautrais 2002). Netti- ja peliriippuvuudet olivat kuuluneet nimenomaan poikien elämään.

Joillakin nuorilla oli esiintynyt myös humalahakuista juomista tai runsasta alkoholin käyttöä. Kuitenkin vain yksi nuori oli ollut humalatilassa itsemurhan tekohetkellä. Kol-

me nuorta oli nauttinut alkoholia hieman ennen kuolemaa, mutta mitä ilmeisimmin he eivät olleet humalassa. Alkoholi oli näiden kolmen nuoren kohdalla pikemminkin näyttänytynyt juomana, jota oli haluttu käyttää viimeisen kerran itsemurhapäätöksen jo synnyttyä. Näin alkoholin merkitys itsemurhaan päätymisessä jäi tarinoiden perusteella vähäiseksi (vrt. Lahti 2014). Tämä tukee oletusta siitä, että usean nuoren kohdalla itsemurha oli ollut jollakin tasolla suunnitelmallinen teko. Se ei ole ollut humalatilaa aiheuttava aggressiivinen ylilyönti. Houston ym. (2001) ovat päätyneet englantilaisten 15–24-vuotiaiden nuorten itsemurhiin liittyneessä tutkimuksessa vastaavanlaisiin tuloksiin. Alkoholin käyttö liittyi sekä tyttöjen että poikien tarinoihin, vaikka se on usein yhdistetty tekijäksi nimenomaan miesten itsemurhien taustalla (esim. Mäkelä 1989). Yleisenä kehityksenä tiedetään, että nuorten naisten ja miesten humalajuominen on lähentynyt toisiaan (Simonen 2013).

Itsetuhoisuuden rinnalla tai siitä riippumatta moni vanhempi kykeni paikantamaan lapsensa käyttäytymiseen viimeisinä vaiheina tulleita muutoksia. Nämä olivat ilmenneet epäsosiaalisena käytöksenä tai jälleen vastakkaisena toimintana sille. Nuoren elämänpiiri oli voinut vähitellen kaventua ja tämä oli saattanut eristäytyä (ks. Stanley 2005, 307; 309). Arkista käyttäytymistä oli saattanut kuvastaa hermostuneisuus, ärtyneisyys, aggressiivisuus tai omista periaatteista luopuminen. Nuoren toiminnasta oli ehkä hävinnyt luontainen ilo ja se oli muuttunut pakonomaiseksi suorittamiseksi. Eräs äiti kertoi lapsen kuoleman jälkeen myös ymmärtäneensä, että tämä oli jättänyt jäähyväiset itselleen tärkeille ihmisille ja paikoille. (Ks. Werbart Törnblom ym. 2013, 250–251.) Käyttäytymiseen liittyvät muutokset olivat tapahtuneet vaivihkaa ja hiljalleen. Vaikka vanhempi oli kyennyt näkemään niitä lapsen eläessä, niiden merkitysten ymmärtäminen oli ollut vaikeaa ja jopa mahdotonta. Toisenlainen ymmärrys on ollut mahdollista vasta nuoren kuoleman jälkeen. Jälkeenpäin nuoren toiminnassa tapahtuneet muutokset ovat saattaneet näyttäytyä siten, että ne olivat olleet merkkejä jo tehdystä itsemurhapäätöksestä tai valmisteluja tekoa varten (ks. Stanley 2005, 306).

Ennusmerkeistä ehkä merkittävimmiksi nousivat nuoren puheesta välittyneet asiat, mikä korostaa osaltaan kertomusten tärkeyttä elämässä. Toisaalta se kertoo myös nuoren resursseista ilmaista itseään puheella ja nostaa esiin sen hyödyntämisen tärkeyden palveluluissa. Suuri osa nuorista oli tavalla tai toisella kertonut pahasta olostaan vanhemmalle. Toisten kohdalla puhe oli saattanut sisältää huomaamattomia vihjeitä näköalattomuudesta tai toteutumattomasta tulevaisuudesta, mikä ei tuolloin ollut herättänyt van-

hemmassa huolta, mutta oli erikoisuudessaan jäänyt kuitenkin mieleen jälkikäteen palattavaksi.

-- silloin mä sit kysyin, että mikä susta oikein isona tulee. Niin se sanoi, spurku. Se jäi mun mieleen. -- Se heitti sen ihan, mut jotenkin sitäkin oon jälkeenpäin ajatellut, että oliko siinä joku tämmöinen ajatus, että hän ei yritä mitään --

Tiedätkö, viimeinen keskustelu, mikä me [nuoren nimi] kanssa käytiin -- Me oltiin tälle sohvalle vastakkain ja tota, [nuoren nimi] heitti jalat jotenkin mun päälle - - Mä kysyin siltä, että mikä susta [nuoren nimi] isona tulee. Ja sit se vaan nauro, et joo, varmaan pankin johtaja. Siinä kohtaa hän varmaan oli päättänyt jo sen kuoleman.

[Nuoren nimi] oli aika väsyneen oloinen, keittiön pöydän ääressä se söi jotain ja mä tein jotain [siinä] -- [Nuoren nimi] oli sanonut siinä jossakin vaiheessa, että hänen elämällään ei ole mitään merkitystä.

Nuori oli saattanut myös puhua kuolemasta ja itsemurhasta sekä esittää niihin liittyviä kysymyksiä (vrt. Stanley 2005). Näissä kerronnallisissa episodeissa kuulijana oli ollut usein ikätoveri, mutta myös moni vanhempi tai toinen heistä oli kohdannut näitä tilanteita. Nuoren puheen merkitys on ollut riippuvainen siitä, kuka oli ollut kuulijana. Ystävälle jaetut asiat olivat olleet ajatuksia ja suunnitelmia omasta kuolemasta ja jopa uhkuksia itsemurhasta. Sen sijaan vanhemman kuullen kuolemaa oli pohdittu ja tältä oli kysytty kuolemaan ja itsemurhaan liittyvistä asioista. (Vrt. Werbart Törnblom ym. 2013.) Puhe ei ollut välttämättä sisältänyt suoranaista ajatusta ja suunnitelmaa omasta kuolemasta tai se oli ollut asiayhteydestä irrallinen kommentti. Tuolloin vanhempi ei ollut kyennyt näkemään puheen ja kysymysten takana piileviä merkityksiä.

Joidenkin nuorten puhe oli saattanut sisältää myös kiukkua ja aggressiota, joka oli kohdistunut muihin ihmisiin. Eräs vanhempi kertoi tilanteesta, jossa nuoren puheeseen oli sisällyntynyt epäsuora uhkaus koulusurmaan liittyen. Epäilemättä moni nuori olikin kokenut mitättömyyden tunteen rinnalla vihaa muita ihmisiä kohtaan (vrt. Werbart Törnblom ym. 2013, 251). Useampi oli joutunut koulukiusatuksi ja kokenut sitä ehkä usean vuoden ajan. Kertomusten perusteella kiusaamiseen ei ollut kouluissa kuitenkaan puututtu aktiivisesti ja vanhemman epäilykset sen mahdollisuudesta oli saatettu opettajan taholta jopa torjua.

Koulun yhteys loppui. Kun [nuoren nimi] kuoli, niin koulu ikään kuin häntä ei olisi koskaan ollutkaan. Täydellisesti koulu pesi itsensä siitä [pois], täysin.

Kuten viime vuosina tapahtuneista koulu- ja joukkosurmista tiedetään, myös niissä surmaajan taustasta on paljastunut usein diagnosoitu masennus ja koulukiusaamiskokemuksia (Mankkinen, Evwaraye & Vertio 2012). Mitkä tekijät määrittävät, milloin ag-

gressio kohdistuu tekoina itseä tai muita kohtaan tai mahdollisesti kumpaankin samanaikaisesti? Näiden prosessien määräytymiseen ei välttämättä koskaan saada kattavia vastauksia.

Tarinoihin sisältyvien tapahtumien perusteella monen nuoren viimeisiä vaiheita oli kuvastanut pettymyksen ja nöyryytyksen tai umpikujan ja ahdingon kokemukset. Pettymyksen kokemukset olivat liittyneet pääasiassa vaikeuksiin parisuhteissa, jolloin nuori ei ollut saanut vastakaikua omille tunteilleen. Nöyryytyksen tuntemukset olivat puolestaan aiheutuneet seurustelusuhteiden tapahtumista, joihin oli liittynyt jätetyksi tai torjuttuksi tuleminen. (Vrt. Owens ym. 2008.) Seurustelusuhteen ongelmat olivat osa niin tyttöjen kuin poikienkin tarinoiden juonta. Umpikujan ja ahdingon kokemukset olivat olleet seurausta välittömään elämäntilanteeseen liittyneistä tapahtumista ja suhteista, jolloin oma tulevaisuus näyttäytyi toivottomana. Kuten eräs äiti totesi, petoksia oli elämän aikana tapahtunut liikaa.

Tulevaisuus ei ollut näyttäytynyt kuitenkaan kielteisenä pelkästään sosiaalisen ympäristön välittömistä tapahtumista ja suhteista johtuen, vaan siihen oli tarinoiden perusteella yhdistynyt suurempia arvokysymyksiä, jotka olivat nousseet vallinneesta yhteiskunnallisesta järjestyksestä ja ilmapiiristä. Nuori oli saattanut tuntea pelkoa aikuistumisesta ja sen merkityksestä omalle toiminnalle. Hän ei ollut ehkä luottanut ja uskonut omaan pärjäämiseensä, ja epäonnistumisen pelko oli voinut olla suuri. Kielteisten kokemusten kasautuminen oli saattanut johtaa liialliseen itsetunnon laskuun, jolloin nuori oli ehkä kokenut itsensä heikoksi ja epävarmaksi, jollainen nyky-yhteiskunnan kovien arvojen mukaan ei saisi olla. Tällaisessa yhteiskunnassa eläminen tuntui mahdottomalta koettujen vaatimusten lisäksi.

-- näin jälkikäteen, kun miettii, että oliko [nuoren nimi] vaikka se oli semmoinen eloisa ja semmoinen, niin oliko sen itsetunto jotenkin niin huono --

Itsetunto määrää nuoren toimintaa. Sen merkitys voi kuitenkin jäädä huomaamatta, sillä nuoren itsetunto rakentuu päivittäin arjen pienissä kohtaamisissa, pohdinnoissa ja muussa vuorovaikutuksessa (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2009). Suutari (2001, 173) puhuu puolestaan nuoren elämän valintatilanteissa kohdistuvista liian suurista paineista. Nuori voi olla epätietoinen ja epävarma omista kiinnostuksen kohteistaan tai toiveistaan, jolloin perustavien, elämänkulkuun liittyvien valintojen ja päätösten tekeminen on mahdotonta. Epätietoisuus ja epävarmuus ovat voineet lisätä pelkoa aikuistumisesta ja heikentää uskoa omasta pärjäämisestä.

Tarinoiden sisältöjen erittely ja niistä nousseet pohdinnat johtavat toteamaan, että nuoren ja vanhemman välisestä suhteesta, nuoren kuolemaa edeltäneistä olosuhteista ja viimeisistä vaiheista riippumatta nuori oli kohdattu varsin usein joko erityis- tai peruspalveluiden piirissä. Siitä huolimatta usean nuoren itsemurha oli tullut ympäristölle yllätyksenä, vaikka selkeitä itsetuhoa ennakoineita merkkejä oli ollut läsnä. Palvelujärjestelmän ongelmakohdat paikantuivat niin korjaaviin kuin arjen peruspalveluihinkin. Tulokintani mukaan palvelujärjestelmässä nuorten ja aikuisten kohtaamisia ei ole tarpeeksi, koska niin monessa yhteydessä ja monelta toimijalta nuoren todellinen tilanne ja hätä olivat jääneet todentamatta tai niihin ei ollut puututtu.

Huolta herättävät tilanteet, joissa nuoren masennusta ei ollut tunnistettu ja tämän vuoksi hän ei ollut ohjautunut asianmukaisten palveluiden piiriin. Stanleyn (2005) tutkimus paljasti osaltaan tämän ryhmän olemassaolon. Mitä ovat olleet ne masennuksen ilmenemismuodot, jotka olisi tullut nähdä ja kenen ne olisi tullut nähdä? Toisaalta huomiota herättävää on, miten kriittiseen sävyyn vanhemmat kertoivat masennuksen hoidosta niiden nuorten osalta, jotka olivat ohjautuneet diagnoosin vuoksi hoitosuhteeseen. Tarinoissa arvosteltiin erityisesti lääkäreitä. Vaikka lääketieteellisellä asiantuntemuksella kiistatta on usein merkittävä asema nuoren kriisiytyneen elämäntilanteen selvittämisessä masennusviitekehyksen vuoksi, jättää se tilaa ja tarvetta myös muulle asiantuntemukselle. Vanhempien kokemuksissa lääketiede määrittäytykin helposti kylmäksi ja etäiseksi asiantuntemukseksi, jolloin sen rinnalle tarvittaisiin helpommin lähestyttävää ja pehmeämpää ymmärrystä. Moniammatillisuuden vaade, jonka tulisi nykyään olla vakiintunut käytänne sosiaalisten ongelmien kohtaamisessa, mahdollistaisi myös itsetuhon tai sen uhan kohdalla laaja-alaisen puuttumisen tilanteeseen. Moniammatillisen toimintatavan voisi ajatella olevan erityisen tarkoituksenmukaista juuri itsetuhoilmiön kohdalla sen taustalla vaikuttavien moninaisten prosessien vuoksi. Eri ammattiryhmien taitojen ja osaamisen hyödyntämisellä potilas/asiakas voi saada parhaan mahdollisen avun. Hoitosuhteen vaikutusten arviointia on tarkoituksenmukaista lähestyä myös moniammatillisesti. (Matela 2012, 88–89.)

Nuoren rakentamat elämän kulussit olivat osaltaan vaikeuttaneet kohtaamisia palvelujärjestelmässä ja avun suuntaamista. Nuoresta oli ollut usein nähtävissä vain jokin tämän valitsema puoli, jolloin huolenaiheet olivat näyttäytyneet ammattiauttajille yksittäisinä ilmeten erilaisina eri konteksteissa. Huolien muodostamaa kokonaisuutta ei ollut tunnistettu ja tilanteen vakavuutta ehkä ymmärretty. Tietoisuus eri ongelmista ja huolista ei

ollut kohdannut ammattiauttajien keskuudessa, mihin osaltaan oli saattanut vaikuttaa myös salassapitosäännökset. Nuoren ongelmat ja vaikeudet näyttäytyivät ammattiauttajille hajanaisina huolen rippeinä. Itsemurhan oltua pitkään jatkuneen prosessin päätepiste, nuori oli kohdattu useiden ammattilaisten toimesta eri konteksteissa. Kohtaamisia oli leimannut irrallisuus, työntekijöiden vaihtuvuus ja kokonaisvastuun puuttuminen nuoren tilanteesta. Lyhyet vaihtuvat kontaktit eivät olleet mahdollistaneet luottamuksellisen suhteen syntymistä hoitaneen tahon ja nuoren välillä. Tällöin nuori oli mennyt järjestelmän läpi tai jatkanut siinä kiertämistä.

Moni nuori oli pudonnut varsinkin kouluterveydenhuollon läpi. Koululääkäri oli diagnosoinut vain yhden nuoren kohdalla masennuksen ja silloinkin aloite nuoren tilanteen tutkimiseksi oli tullut vanhemmalta. Tieto nuoren koulussa kohtaamista ongelmista, kuten kiusatuksi joutumisesta, ei ollut tavoittanut vanhempia. Opettajien ja opiskelu- huollon edustajien kynnys pitää yhteyttä kotiin oli ollut korkea. Kuitenkin kouluterveydenhuollon ja opiskelu- huollon merkitys nuorten hyvinvoinnille on suuri ja niiden saata- vuudesta on säädetty lailla.

Nuorten vakavien väkivallantekojen yhtenä keskeisenä selittäväenä tekijänä onkin pidetty kouluterveydenhuollon puutteita (Mankkinen ym. 2012). Kouluissa perusopetuslain edellyttämää riittävää ja valtakunnallisesti yhdenvertaista oppilashuoltoa ei ole saavutettu. Lääkärimäärä ei ole laatusuositusten mukainen ja koulupsykologien ja koulukuraatorien palvelut ovat riittämättömiä ja jakautuvat epätasaisesti. (OKM 2011.) Uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on tullut voimaan 1.8.2014. Sen tarkoituksena on muun muassa ehkäistä ongelmien syntymistä ja turvata varhainen tuki sitä tarvitseville. Laki on lisännyt kuntien velvollisuuksia erityisesti lukiolaisten ja ammatillisten oppilaitosten ja niiden opiskelijoiden palvelujen järjestämisessä. Lisäksi palveluiden saamiselle on asetettu selkeät määräajat. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 2§; 15§; 17§.) Mit- ten uusi lainsäädäntö tulee vaikuttamaan havaittuihin puutteisiin, jää nähtäväksi.

Koulun sosiaalinen pääoma on yhteydessä lasten ja nuorten hyvinvointiin, mielenterveyteen ja koulumenestykseen. Sosiaalinen pääoma muodostuu muun muassa koulu- viihtyvyydestä, turvallisesta sosiaalisesta ilmapiiristä sekä oikeudenmukaisista ja toimi- vista ratkaisuksista ongelmiin. (Mankkinen ym. 2012.) Koululuokan koon tiedetään vai- kuttavan psykososiaaliseen hyvinvointiin. Turvallinen kouluilmapiiri ehkäisee nuorten sosiaalisia ja mielenterveysongelmia sekä vähentää masentuneisuutta. Sen sijaan puut- teet sosiaalisessa pääomassa voivat lisätä lapsen ja nuoren käytös- ja tunne-elämän häi-

riöitä, kuten masennusta ja aggressiivisuutta. (Punamäki, Tirri, Nokelainen & Marttunen 2011.) Vanhempien kokemukset johtavat tulkintaan, että puutteet kouluterveydenhuollossa, opiskeluhuollossa ja koulun sosiaalisessa pääomassa olivat olleet varsin yleisiä ja osa nuoren elämää kuvastaneita olosuhteita.

Sukupuolen mukaiset erot itsetuhoisuudessa määrittyivät tarinoiden perusteella vähäisiksi. Sukupuoli ei ollut juurikaan vaikuttanut asioihin, joita nuoren elämän aikana oli ollut mahdollista ennakoida. Tosin nuorten naisten itsemurhayritykset korostuivat tarinoissa jossain määrin. Puuttumattomuus itsemurhayrityksiin muodostaakin tarinoiden yhden kriittisen kohdan. Vanhempien kokemuksiin pohjautuen voidaan esittää varovainen ajatus, että nuorten naisten itsemurhaproessiin saattaa liittyä nykyisin piirteitä, jotka on aiemmassa tutkimuksessa yhdistetty miesten itsemurhiin. Tätä puoltaa tarinoista paljastuneet nuorten naisten käyttämät *tappavat* itsemurhamenetelmät. (Vrt. Beautrais 2000; 2002.) Lahden (2014) tutkimus osoittaa, että väkivaltaisten itsemurhan tekotapojen käyttö on lisääntynyt tytoilla vuodesta 1990 lähtien. Tutkimukseeni valikoituneiden nuorten kohtaloissa itsemurhan toteutustapoina olivat muun muassa hirttäytyminen, korkealta hyppääminen, ampuminen, kulkuneuvon alle jättäytyminen ja myrkyttäytyminen.

6.3 KUOLEMAN JÄLKEEN

Jälkeenpäin ja jossittelu ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden välimaastossa

Ihmisen ominaisuuksiin kuuluu kuvitella jo tapahtuneille episodeille vaihtoehtoisia juonikulkuja, mikä ilmenee muun muassa ihmisen *jossittellessa* asioita. Itsemurhien yhteydessä jäljellejääneet usein kuvittelevat, miten asiat olisivat kehittyneet myönteisempään suuntaan, mikäli heiltä olisi jokin teko tullut tehtyä tai jäänyt tekemättä. (Uusitalo 2006, 60; ks. myös Stanley 2005, 307.) Siinä missä oman syyllisyyden käsittely ja sietäminen on ollut olennainen osa vanhemman selviytymisprosessia, sitä on ollut myös lapsen elämänvaiheiden selvittely tämän kuoleman jälkeen ja paljastuneiden asioiden perusteella tapahtunut jossittelu. *Jälkeenpäin ja jossittelun* teema sijoittuu ajallisesti tragedian tarinan ja selviytymistarinan juoniin ja merkityksellistyy ikään kuin ennusmerkkien ja varjelevien tekijöiden välimaastossa.

Nuoren elämästä jälkeenpäin selvinneet asiat muodostavat kokonaisuuden, jotka olisivat olleet tulkittavissa ennusmerkeiksi, jos vanhempi olisi ollut niistä tietoinen nuoren elä-

essä. Toisin näkeminen olisi mahdollistanut toisin toimimisen eli itsemurhalta varjelemisen. Myös Stanley (2005) tutkimuksessa lähes puolet itsemurhan tehneiden nuorten vanhemmista tunnistivat ennusmerkkejä tulevasta. Jälkeenpäin selvinneet asiat ovat merkityksellisiä, koska ne täydentävät ymmärrystä nuoren tilanteesta ennen itsemurhaa. Niiden ja jossittelun myötä vanhempi on muodostanut viimeisen kuvan lapsesta. Kuvauksissa on läsnä vanhemman suhtautuminen lapsen itsemurhaan tekona ja ajatus, olisiko nuoren itsemurha ollut estettävissä toisin näkemisellä ja tekemisellä.

Elämän aikaisista mahdollisista vaikeuksista ja ennusmerkeistä riippumatta nuoren kuolema on ollut jokaiselle vanhemmalle traumaattinen kokemus. Lisäksi jotkut vanhemmat olivat itse löytäneet lapsensa kuolleena. Vaikka itsetuhoinen käyttäytyminen olisi ollut läsnä arjessa, ei kukaan vanhemmista ollut voinut varautua itsemurhamenetykseen. Toteuduttuaan se on käynnistänyt erinäisiä tapahtumia ja ajallisesti erilaisia prosesseja. Itsemurhan jälkeisessä shokkivaiheessa jokainen vanhempi oli joutunut epätodelliseen tilanteeseen; voiko tämä olla totta, voiko tämä tapahtua juuri minulle ja meidän perheelle (ks. Lindqvist, Johansson & Karlsson 2008). Välittömiin menetyksen jälkeisiin ajatuksiin oli sisältynyt usein myös tunne oman elämän päättymisestä.

-- en voinut kuvitellakaan, että mun ihana poikani lopettaa elämänsä. -- alkoi kaaos.

Se tuli niin, se tuli kuin salama. Ei kukaan voinut [ymmärtää]. -- sit minä soitin [kaverilleni], että minun elämä on loppu. Minä löysin [nuoren nimi].

Kuunnellessani vanhempien kokemuksia tapahtumista ja tunnetiloista, joita nuoren itsemurhan jälkeen oli seurannut, jouduin toistuvasti hämmästelemään ihmisestä löytyvien voimavarojen ja vahvuuden määrää. Miten lapsen itsemurhasta voi selviytyä? Nuoren elämän ja kuoleman tavoin jokaisen vanhemman selviytymisprosessi oli yksilöllinen. Tosin vanhempien surutyöstä on löydettävissä yhteisiä vaiheita, kohtia ja niihin sisältyneitä ajatuksia ja tunteita. Vanhemman toimijuus on kuitenkin määrittänyt sitä, mihin suuntaan prosessi on samoista lähtökohdista edennyt valintojen seurauksena. Prosessin myötä jokaiselle vanhemmalle on myös muotoutunut jonkinlainen suhtautuminen lapsen itsemurhaan tekona, johon lukeutuu ymmärrys teon perimmäisistä syistä ja asennoituminen lapsen ratkaisuun.

Eräs äiti ja isä kuvasivat lapsensa itsemurhaa tietämättömäksi teoksi. Äiti sanoi uskovansa, ettei lapsi olisi riistänyt itseltään henkeä, jos olisi tiennyt, minkä taakseen jättää. Toisaalta nuoren itsemurha edustaa myös vanhemmille monilta osin tietämätöntä tekoa,

sillä kuoleman jälkeisiin kysymyksiin ei nuorelta voi saada enää vastauksia. Vastakohtaisesti jotkut vanhemmat kertoivat lapsen ratkaisusta tietyllä tasolla ymmärrettävänä tekona. Eräs äiti tosin jatkoi ajatusta, että vaikka hän omalla tavallaan ymmärsi lapsensa teon syyt, hänen mielestään tämä olisi ollut helposti autettavissa, jos tahtoa hoitavalta taholta olisi löytynyt. Itsemurha määrittyi kertomuksessa turhaksi kuolemaksi.

Nuoren teko sai vanhempien kertomuksissa osakseen enemmän ymmärrystä ja hyväksyntää, mikäli itsemurha näyttäytyi keinona kärsimyksistä vapautumiseen tai pakotienä umpikujasta. Eräs vanhempi totesi jälkeensä miettineensä, millaiseksi lapsen elämä olisi lopulta muodostunut, jos tämä ei olisi tehnyt itsemurhaa. Näkymät elämästä olivat surulliset ja vanhempi sanoi, ettei hän olisi sellaistaakaan elämää lapselleen halunnut. Mikäli vanhempi ei ollut kyennyt tavoittamaan teon taustalla vallinneita syitä itseään tyydyttävällä tavalla, itsemurha määrittyi teoksi, joka ei ollut nuoren oma valinta ja jonka tehdessään nuori ei ollut täysissä järjissään. Tuolloin teon käsittäminen ja hyväksyminen oli myös vaikeaa.

Niin mä joka ilta pyysin, että tule edes mun uniin, sano, että kerro niin kuin, että miksi. ((Äidin tunteet nousevat pintaan.))

Nuoren kuoleman jälkeen vanhempi oli saattanut joutua rakentamaan hyvinkin uudenlaista ymmärrystä lapsesta ja tällä olleesta tilanteesta. Uusi ymmärrys muodostui asteittain osana selviytymisprosessia, jossa merkittävänä vaikuttimena ovat olleet vanhemmalle jälkeensä selvinneet asiat. Ne ovat lisänneet myös vanhemman kokemaa syyllisyyttä. Näin on ollut erityisesti silloin, jos ne ovat poikenneet vanhemmalla lapsen eläessä olleesta tiedosta tai jos vanhempi ei ollut paljastuneista asioista lainkaan tietoinen. Vanhemman ymmärrys lapsesta tämän kuoleman jälkeen on voinut muodostua hyvin erilaiseksi kuin se oli ollut tämän eläessä. Werbart Törnblomin ym. (2013) tutkimus johti vastaavanlaisiin tuloksiin, kun pojan itsemurhakuoleman kokeneet vanhemmat kuvasit erilaisia *naamioita*, joiden taakse poika oli elämänsä aikana piiloutunut. Naamioihin kytkeytyi häpeän eri muotoja (mt.).

Siis valtavan iso [ero], valtavan iso. Että ihan toinen puoli, että mulla on ollut hirveän iso työ niin kuin tutustua jotenkin siihen [nuoren nimi], siihen täysin jotenkin vieraaseen, jotenkin siitä meidän elämästä poissaolevaan puoleen.

Uutta ymmärrystä on pitänyt muodostaa lapsen olosuhteista, mutta mahdollisesti myös lapsesta itsestään, kuten yllä oleva vanhemman toteamus osoittaa. Sama vanhempi jatkoi kertomustaan, että hänen ymmärryksensä mukaan lapsi ei ollut voinut näyttäytyä missään suhteessa kokonaisena, vaan hänestä nähdyt puolet olivat olleet hajanaisia rip-

peitä. Vaihtoehtoisesti vanhemman ymmärrys on voinut pysyä hyvinkin samanlaisena lapsen kuoleman jälkeen, mutta se on saanut ehkä jonkinlaista täydennystä, tai lapsen elämän aikaiset omat epäilykset ovat vahvistuneet.

Kuten totesin luvussa 5.1, lapsen kuoleman jälkeen vanhemmille oli syntynyt pakottava tarve löytää syy tämän ratkaisulle (ks. Silverman, Range & Overholser 1994). Se oli voinut merkitä lapsen tavaroiden penkomista, lukuisia keskusteluita perheenjäsenten, lapsen ystävien ja elämään kuuluneiden henkilöiden kanssa sekä yleisesti tiedon hankkimista itsemurhasta ja masennuksesta.

Niin kuin sanottu, että mä hammastikulla lattian välit ja nurkat menin, että mä löytäisin jotain tietoa ja siis mä hain kaiken mahdollisen tiedon, siis niin [nuoren nimi] kuin yleisesti. Mä luin väitöskirjoista asti, mä luin siis kaikki hakusanalla itsemurha löytyneet teokset, en mä niistä enää mitään muista, mutta siis kaikki mahdolliset mä luin ja ajattelin, että tää ei voi niin kuin olla totta, että joku syy tähän täytyy löytyä.

Vanhempien perehtyneisyys itsetuhoon näkyi myös haastattelutilanteissa. Moni kertoi yleisesti ilmiöön liittyvistä ajatuksistaan ja oli halukas keskustelemaan aiempien tutkimusten näkökulmista ja tuloksista kanssani. Eräät vanhemmat pohtivat lukemansa perusteella, mikä merkitys vaikealla syntymällä on ollut lapsen kohtalolle. tarinat raskaudesta ja synnytyksestä eivät esiintyneet vain äitien kertomuksissa, vaan myös isät palasivat muistoissaan vaimonsa raskausaikaan ja synnytyksessä esiintyneisiin komplikaatioihin. Perehtyneisyys on osaltaan vaikuttanut myös tarinoiden rakentumiseen. Vanhemmat tavoittivat tutkimustehtävän ja perusteluni tutkimustarpeelle helposti. Lisäksi kertomuksiin valikoituneet suuret teemakokonaisuudet myötäilivät usein aiempaa tutkimustietoa.

Moni nuori oli kirjoittanut päiväkirjaa elämänsä aikana ja käynyt aktiivista keskustelua ystäviensä kanssa sähköpostitse tai Messengerissä. Virtuaalimaailman aika (Mäntysaari & Pösö 2013, 25) on mahdollistanut nuoren kirjoitusten elämisen tämän kuoleman jälkeen. Vanhemmat kertoivat, miten olivat lapsen elämän aikana kokeneet tärkeäksi kunnioittaa jokaisen perheenjäsenen yksityisyyden rajoja, jolloin nuoren päiväkirjan lukeminen salaa ei tuntunut sovelialta. Lukeminen olisi merkinnyt myös epäluottamusta nuorta kohtaan. Eräs äiti totesi, että nyky-ymmärryksellä hän lukisi lapsen päiväkirjaa, koska sieltä voisi paljastua vanhemmille tärkeitä asioita. Äidin mukaan sellaista luottamusta ei enää löytyisi, että hän jättäisi kirjoitukset lukematta. Toinen äiti puolestaan

pohti, ettei vieläkään osaa sanoa, onko vanhemmalla oikeus kajota siten lapsen yksityisyyteen.

Lapsen kuoleman jälkeen vanhemmat olivat kuitenkin perehtyneet päiväkirjoihin ja tietokoneelle tallentuneisiin keskusteluihin. Eräs äiti kertoi, että viimeisten vuosien osalta päiväkirjan tekstin sävy oli muuttunut synkemmäksi. Maaritin kirjoitukset johtivat aiemmin tekemään saman havainnon. Päiväkirja oli saattanut sisältää kirjoituksia koe-tusta haavoittuvuudesta, kielteisistä tunteista, kuolemasta ja sen ihannoinnista. Lisäksi tavaroista oli voinut löytyä muita yksittäisiä piirustuksia ja kirjoituksia kuolemaan ja itsemurhaan liittyen.

*Niin kuin hän oli kirjoittanut runoon, että kuljen täällä ilman mitään signaalia. --
Erään vihon sivulta löytyi myös kirjoitus ”itsemurha, olen samaa mieltä”.*

Se päiväkirja oli kanssa sillä tavalla, että se oli kauhean vihainen, mutta en mä tiedä minä takia.

Erityisesti tytöt olivat paljastaneet päiväkirjaan myös konkreettisia kiellettyjä tekoja. Usean nuoren tavaroista paljastui monia käytännön asioita, joita nuori oli perheeltään salannut. Jotkut vanhemmat olivat pahoillaan siitä, miten paljon nuori oli ottanut kantaakseen muiden murheita. Oliko se mahdollistanut omista ongelmista pakenemisen vai oliko se ennemminkin merkinnyt miellyttämisen pyrkimystä ja hyväksynnän hakemista?

Perttula (2006) on pohtinut yksilön ja yhteisön välistä vaikeaa suhdetta, jolla on yhtymäkohtia monen nuoren toverisuhteisiin. Perttulan mukaan ihminen voi osallistua sellaisiin yhteisöihin, jotka ovat hänelle kokemuksellisesti epämielikkäitä, jos ne tuottavat hänelle sosiaalista pääomaa, kuten jäsenyyden arvostetussa sosiaalisessa verkostossa. Tämä on mahdollista, jos ihmisen muiden hyväksynnälle perustuva opittu näkemys itsestä niin edellyttää. Yksilö voi oikeuttaa kokemustensa vastaisen toiminnan moraalisiin velvoittein ja päämäärin, jotka voivat nojata mihin tahansa jaettuun sosiaaliseen todellisuuteen, esimerkiksi sukupuolirooleihin tai sosiaaliseen ikään. Tästä seuraa huono omatunto, vastenmielisyys, jopa mielenterveyden järkkyminen, mutta yhteisön niin vaatiesa mikään ei estä toimimasta. Ihminen toimiiikin arkielämässään usein vastoin parastaan ja itseään. (Mt., 150–151.) Vastaavasti nuori oli saattanut tavoitella jäsenyyttä ja hyväksyntää tietyssä ikätovereiden muodostamassa yhteisössä, koska oli kokenut siihen kuuluminen tärkeäksi. Tämä oli voinut merkitä oman itsen kannalta kielteisiä seurauksia.

Kuoleman jälkeisissä keskusteluissa nuoren ystävien ja sisarusten kanssa vanhemmalle oli saattanut paljastua tämän elämästä itsetuhoista käytöstä, muun muassa huumeidenkäytön ja viiltelyn muodossa, itsemurhauhkauksia ja koulukiusatuksi joutumisen kokemuksia. Ystävät ja sisarukset olivat saattaneet olla myös osallisena tapahtumien salailussa ja peittelyssä vanhemmalta. Tästä huolimatta syyttämiseen perustuva positio ei tullut esiin nuoren ystäviin tai sisaruksiin liittyvissä kertomuksissa, vaikka vanhempi saattoikin olla murheellinen siitä, että tiedot eivät olleet kantautuneet hänelle asti. Moni vanhempi koki, että ikätoverit olivat joutuneet osaltaan kohtuuttomaan tilanteeseen ja kantamaan vastuuta nuoren pärjäämisestä, joka ei olisi heille iän tai roolin vuoksi kuulunut. Lisäksi nuoren ystävät olivat saattaneet muodostua merkittäväksi voimavaraksi vanhemman selviytymisprosessissa ja moni vanhempi kertoi pitävänsä näihin yhä yhteyttä. Huomattava on, että nuoren itsemurha on koskettanut myös montaa sisarusta ja ystävää. Siinä missä jotkut vanhemmat olivat löytäneet lapsensa kuolleena, joissakin kohtaloissa löytäjänä oli ollut sisarus. Usealla ystävällä, sen hetkiselällä tai entisellä seurustelukumppanilla oli myös ollut merkittävä rooli kuolemaa edeltäneissä tapahtumissa. He kaikki muodostavat tärkeän huomioitavan ryhmän itsemurhien ehkäisytyössä.

Kokoavasti vanhemman itse kohtaama nuori ja se nuori, joka jälkeinpäin löytyi eri kirjoitusten ja tavaroiden kautta tai sosiaalisen verkoston eri toimijoiden kanssa käytyjen keskusteluiden perusteella, olivat toisiinsa nähden usein ristiriitaiset. Nuoren toimijuus oli määrittynyt erilaiseksi kontekstista ja yleisöstä riippuen. Vanhemmalle jälkeinpäin selvinneiden asioiden ja niiden kanssa elämään opettelemisen lisäksi jokainen nuori oli jättänyt jälkeensä myös lukuisia epäilyksiä tai kysymyksiä, joihin vanhempi ei välttämättä koskaan saa vastausta. Tietämättömyys määrittyi kertomuksissa tietämistä raskeammaksi.

Moni vanhempi kertoi siitä, miten jossain vaiheessa itselle oli täytynyt antaa lupa lopettaa arvailu ja vastausten etsiminen ja hyväksyä se tosiasia, että moni asia jää mysteeriksi.

Niin siellä on varmaan ollut sellaisia ulottuvuuksia [mistä ei tiedä], mutta niitä aikansa miettii ja sitten niitä lakkaa miettimästä. Et joku sellainen, että no, se tilanne ei tästä enää muuksi muutu ja siis sellainen, että lähtisi jotenkin penkomaan. -- Se ei niinku, se ei tunnu enää hyvältä.

Esimerkkinä pimentoon jääneistä tapahtumista muutama vanhempi mainitsi epäilynsä, että lapsi olisi joutunut seksuaalisesti hyväksikäytetyksi lähiverkostoon kuuluvissa aikuis- tai kaverisuhteissa. Eräs vanhempi totesi ajatuksen yhteydessä, että hän haluaa

luottaa siihen, että tapahtuneet ja tiedettäväksi tarkoitetut asiat paljastuvat itsekseen. Moni vanhempi myös totesi, että kuoleman jälkeiseen asioiden selvittelyyn ja vastausten hakemiseen uupui jossain vaiheessa ja se menetti osittain merkityksensä. Joihinkin kokemuksiin yhdistyi myös, että ajan myötä vanhemman suhtautuminen ympäristöön oli saattanut muuttua lempeämmäksi. Nuoren eläessä vanhempi oli ehkä toivonut ympäristön suhtautuvan nuoreen ymmärtäväisemmin, mutta jälkepäin saattoi syntyä ajatus, että tällä itsellään olisi pitänyt olla joitain kykyjä enemmän pärjätäkseen toimijana.

Toisin toimimisen mahdollisuus toistui kertomuksissa ja se liittyi syyttämiseen tai syyllisyyteen perustuvaan positioon.

Kyllä mä olen hirveästi ajatellut sitä, että jos mä olisin osannut olla siinä, oikeasti vaativampi ja sit niin kuin rohkeampi ennen kaikkea. Niin sillä olisi, en mä tiedä sitten.

Muiden ja omien tekojen kyseenalaistaminen ja pohdinnat siitä, millainen olisi ollut lopputulos toisenlaisilla tiedoilla, taidoilla, valinnoilla ja toiminnalla paikantuivat erityisesti nuoren kuoleman jälkeiseen syiden etsimiseen ja teon väkisin selittämisen vaiheeseen. Näissä pohdinnoissa vanhemmat miettivät myös paljon omaa rooliaan perheessä ja millaisen mallin he olivat lapselleen antaneet. Joissakin kohtaloissa jossittelunäkökulma oli saattanut muodostua niin vahvaksi, että vanhempi uskoi yhä haastatteluhetkelläkin, että nuori olisi elossa, mikäli menettelyt olisivat muodostuneet toisenlaisiksi. Tuolloin vanhempi tarkasteli nuoren elämää ensisijaisesti syyttämiseen perustuvasta positioista ja kritiikki kohdistui muihin toimijoihin, kuten nuoren hoitotahoihin tai koulutoimen henkilöstöön.

Kahden nuoren kohdalla tilanteet olivat kärjistyneet siten, että vanhemmat olivat laittaneet vireille valitusprosessin nuoren saamasta hoidosta. Prosesseihin kytkeytyi paljon vihan ja katkeruuden tunteita. Valittamisen kautta oli pyritty saamaan omalle lapselle oikeutta ja vaikuttamaan asioihin siten, ettei kohtalo toistuisi jonkun toisen nuoren kohdalla. Kuitenkin oman selviytymisen kannalta jossittelusta on täytynyt jossakin vaiheessa päästää jonkinasteisesti irti, ettei vaihtoehtoisten kertomusten ja juonipolkujen kuvittelusta ole muodostunut vangitsevaa kokemusta (vrt. Uusitalo 2006, 60). Eräs äiti tosin totesi, ettei pääse ikinä täysin eroon ajatuksesta, että olisiko voinut tehdä jotain enemmän. Toisin toimimisen rinnalle asettuu kuitenkin hiljalleen armo itseä kohtaan.

Niin ihan oikeasti mä olen jälkepäin yrittänyt olla vähän armollinenkin itselle -- On niin monta asiaa, missä joutuu ajattelemaan, jos jos ja jos mä olisin. Sit jos-sain vaiheessa mulle tulee, että ehkä mä voin nyt lopettaa tän jossittelun, että täs-

sä elämässä nyt on käynyt näin, kun on käynyt. Mun ystävät on sanoneet, että sä nyt olet yrittänyt, mikä on mun mielestä hirveän kauniisti sanottu, että he tietää, että sä olet yrittänyt parhaasi. Niin kuin mä varmasti olen tehnytkin, vaikka en ole sit kuitenkaan onnistunut. Sille nyt sit ei enää voi mitään ja mun on pakko jatkaa elämää, mut kyllä kouluissa siis se koulukiusaaminen, mä olen aivan allerginen [sille].

Koska ihan oikeasti, mä olen niinku, silloin alkuun mä sanoin, että mä en suostu kokemaan syyllisyyttä, koska mä en ole omasta mielestäni tehnyt mitään väärin. Siis niinku en ole ollut täydellinen, mutta missä muuallakaan ne täydelliset vanhemmat on. -- Mutta sitten toinen puoli on se, että en mä myöskään keksi, mitä mun olisi pitänyt tehdä jotenkin, jotenkin radikaalisti eritavalla. Tietenkin jos nyt sais valita alusta asti uudella tavalla niin tekisinhän mä monta asiaa eritavalla. Olisin niitten kanssa kotona ja tarjoaisin niille sitä semmoista hyvää, mitä voi aikuisuudesta ja vanhemmuudesta tulla. Mutta toisaalta niillä on sit kuitenkin ollu ihan hyvin [asiat] --

Vaikka ymmärrys ja suhde lapseen oli pitänyt rakentaa uudelleen, oma vanhemmuus ei kuitenkaan ollut päättynyt nuoren kuolemaan. Kertomusten muodostaman kuvan perusteella jokainen vanhempi piti itseään yhä menetetyn lapsen äitinä tai isänä, minkä on mahdollistanut se, että lapsi on pysynyt elämässä läsnä muistojen, ajatusten ja tarinoiden avulla. (Ks. Maple ym. 2013.) Moni vanhempi kertoi, miten lapsi on kulkenut elämäntapahtumissa mukana ja jotkut uskoivat, että nuori on siirtynyt elämään toiseen maailmaan tai odottamaan vanhempaa jonnekin. Lopullisia hyvästejä ei näin ollen ollut ehkä jätetty. Ajatuksen salliminen on voinut olla vanhemmalle tärkeä selviytymiskeino.

Rakkauden määrää menetettyä lasta kohtaan ei pysty ikinä näyttämään.

Ei omaa lasta voi unohtaa, koskaan. Kyllä se vanhemmuus säilyy.

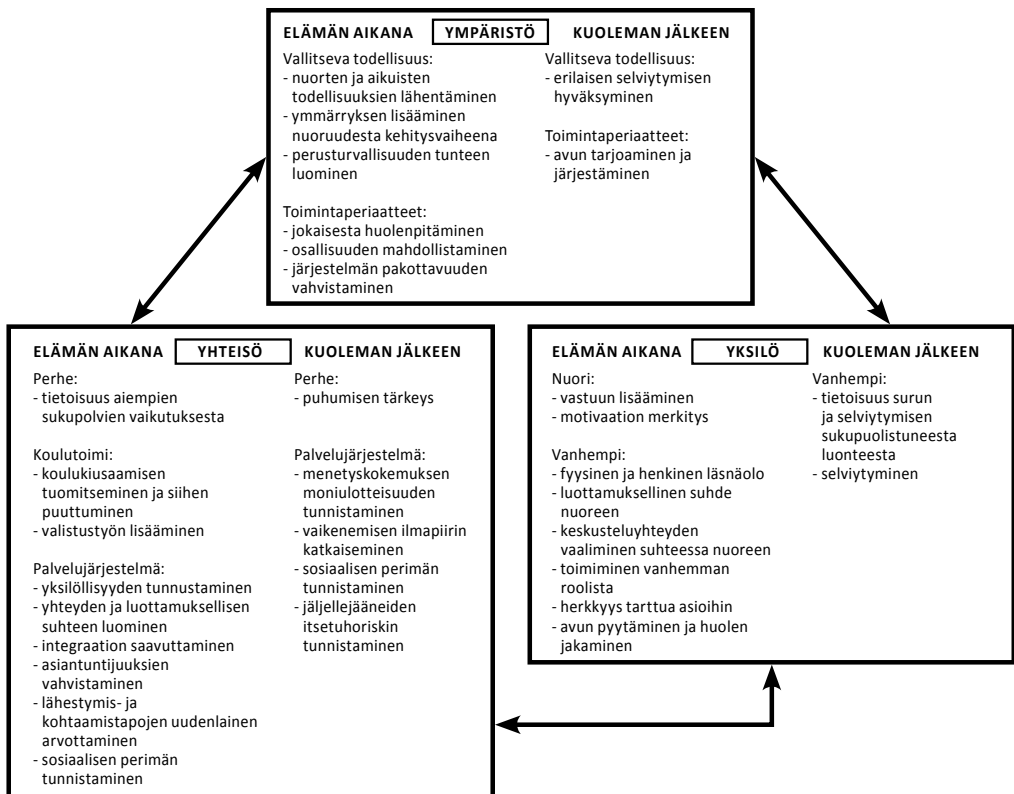
Itsemurhien ehkäisytyö ja perheenjäsenten selviytyminen varjelevien tekijöiden näkökulmasta

Varjelevat tekijät rakentuvat ennusmerkkien kääntöpuolina eli sisältöinä, joita vanhemman näkökulmasta nuoren eläessä olisi pitänyt tapahtua. Kyse voi olla myös seikoista, joista vanhempi on jälkeenpäin pohtinut, että tämä jonkun olisi pitänyt ymmärtää tai tehdä toisin. Negatiiviset käänneet nuoren elämästä kääntyvät varjelevien tekijöiden tulkinnassa asiantiloiksi, joilta tavoiteltava todellisuus näyttäytyy tarinoiden perusteella itsemurhien ehkäisytyön kannalta. Huomattava on, että itsemurhien ehkäisytyö ja näin ollen varjelevat tekijät eivät liity pelkästään nuoreen, vaan myös jäljellejääneisiin, joita nuoren kuolema on koskettanut. Tämä näkökulma paljastuu vanhempien selviytymistarinoista. Pohdinnat itsemurhien ehkäisytyöstä ja tulkinnat varjelevista tekijöistä on näin

ollen liitettävissä nuoren elämän aikaiseen ja kuoleman jälkeiseen aikaan. Varjelevien tekijöiden etsiminen kertomuksista osoittautui varsin kuvaavaksi, koska käsite sisältää hengellisen vivahteen, joka oli havaittavissa usean vanhemman selviytymistarinaan ja aiemmin kuvatuista elämän ja kuoleman merkityksistä.

Kohdistan ensin tarkasteluni varjelevien tekijöiden läsnäoloon nuoren elämän näkökulmasta, jolloin huomio kiinnittyy niiden tekijöiden paikantamiseen, jotka rakentavat ja tukevat nuoren hyvinvointia sekä turvallista ja tasapainoista kehitystä (vrt. Stanley 2005). Nuoren elämään pohjautuvan tarkastelun jälkeen kokoon yhteen vanhempien kokemuksia omasta surustaan ja selviytymisestään, jotka muodostavat selviytymistarinan juonen. Nämä kokemukset nousivat merkittävään asemaan itsemurhien ehkäisytyön kannalta. Varjelevien tekijöiden tulkinnassa oleelliseksi nousee ympäristö-, yhteisö- ja yksilötason tarkastelu sekä näiden tasojen toimiminen kokonaisuutena. Koska vanhemmat eivät ottaneet kantaa laajempiin yhteiskunnallisiin tekijöihin tai ilmiöihin varjelevien tekijöiden näkökulmasta, uloimmaksi tasoksi määrittyy nimenomaan ympäristö esimerkiksi yhteiskunnan sijaan.

Olen havainnollistanut nuoren elämän aikaisesta ja kuoleman jälkeisestä ajasta rakentuvien varjelevien tekijöiden kokonaisuutta kuviossa 8, johon alaluvun käsittely pohjautuu.

Kuvio 8 - Varjelevien tekijöiden läsnäolo nuoren elämän aikana ja kuoleman jälkeen

Kaikki tarinat pohjautuvat siihen, millainen todellisuus ympäristössä vallitsee ja millaisten toimintaperiaatteiden mukaan elämää on mahdollista toteuttaa. Tarinat johtavat haivaintoon nuorten ja aikuisten todellisuuksien lähentämisen tärkeydestä. Vaikka nuoren suhde omaan vanhempaan oli ollut läheinen, tai ehkä juuri siitä johtuen, uskoutuminen vanhemmalle tunnepitoisimmista asioista oli voinut olla vaikeaa. Moni vanhempi pohtikin, että nuorella tulisi olla tila, jossa tämä voisi miettiä ulkopuolisen luotettavan aikuisen kanssa elämän peruskysymyksiä, omaa tulevaisuuttaan ja paikkaansa maailmassa. Kokemusten perusteella nuorten ja aikuisten keskustelumahdollisuuksien ja -yhteyksien löytäminen on tärkeää, sillä nuoren identiteetti rakentuu oikeanlaisten peilien kautta.

-- että eihän myös sitä omaa erillisyyttä varmaan löytänyt --

Todellisuuksien lähemmäksi saattaminen edellyttää ajan ja tilan luomista yhteyksien löytämiseksi, mutta myös asioiden toisenlaista arvottamista yhteisöissä ja arjessa. Mikä-

li todellisuudet ovat kaukana toisistaan, asioiden jakaminen voi näyttäytyä nuoresta vaikealta ja toisaalta aikuiset eivät ehkä kykene tulkitsemaan tilanteita oikein. Tämä merkitsee sukupolvien välistä ohipuhumista (Anttila 2010). Lisäksi aikuisten ymmärryksen lisääminen nuoruudesta kehitysvaiheena määrittyy tärkeäksi (ks. Stanley 2005). Yksi vanhemmista pohti nuoren tunnemaailman merkitystä hänen toimintansa ja yhteisöön kuulumisen kannalta. Omaan lapseensa viitaten vanhempi koki, että itsemurha on näyttäytynyt tälle helpompana vaihtoehtona kuin yhteisöön palaaminen koetun epävarmuuden, epäonnistumisen ja nöyryytyksen jälkeen.

-- ennen sitä [tapahtumaa] niin varmasti se [nuoren nimi] ollut tunne siitä, että pitäisi palata siihen yhteisöön ja olla niin kuin näin, se on ollut niin suuri [se tunne], että on ollut helpompi silloin ampua kuula kalloon.

Ympäristössä olevan todellisuuden kannalta oleelliseksi nousee myös perusturvallisuuden tunteen luominen nuorelle. Moni vanhempi viittasi kertomuksessaan siihen, että nuoren kokemien kielteisten tunteiden tunnustaminen on tärkeää, mutta se edellyttää riittävää perusuuttamusta. Koska potentiaalisen itsemurhan tekijän tunnistaminen on vaikeaa, oleellista on vahvistaa turvallisuuden, huolenpidon ja kuuluvuuden tunnetta itsetuolta varjelemiseksi. Vornanen (2006, 120; 138) toteaa, että perinteisesti perhettä on pidetty tällaisena turvallisuuden tyysijana, joka tarjoaa yksilölle suojan pahaa maailmaa vastaan ja toimii puskurina ulkopuolisen maailman paineille. Hän kuitenkin muistuttaa, että perhe voi tarjota turvallisuudelle puitteet ja peruselementit, mutta se ei voi taata turvallisuutta. Perhe voi tarjota nuorelle perusturvallisuuden, jonka varassa hän voi uskoa omaan selviytymiseensä. Tarinoiden perusteella usealla nuorella perusturvallisuuden tunne oli järkkynyt ja vaikka se ei ole itsessään ollut syy itsemurhalle, se on mahdollistanut kielteisen kehityspolun alkamisen tai etenemisen.

Mä sen silloin olin jo huomannut, lasten käyttäytymisestä, että milloin elämämpiiri alkoi laajentua [kotoa], että kyllä tällainen perusturvattomuus- Kyllä me on sitä ajateltu, että tää perusturvallisuuden tunne jotenkin järkkyy. -- Varmasti molemmilla lapsilla näiden [muutosten] myötä.

Se turvallisuuden tuominen, okei okei, susta tuntuu toltta, mut nyt me ei anneta sun kuolla. Tätä viestiä meillä ei sano kukaan täällä.

Ympäristössä vallitsevien toimintaperiaatteiden eli elämää rakentavien ja ohjaavien lainalaisuuksien muuttaminen aktiivisemmiksi ja huomioivimmiksi nousi tarinoissa esiin eri tavoin. Ne pohjautuivat kuitenkin samaan merkitykseen eli siihen, että järjestelmässä jokaisesta tulisi pitää huolta. Vanhempien henkilökohtaisissa kokemuksissa, mutta myös yleisissä pohdinnoissa korostuivat ajatukset siitä, että oireilevan henkilön

lisäksi yhtäläillä tulisi nähdä tämän läheiset tilanteessa osallisina tai itse avuntarvitsijoina. Järjestelmän tulisi mahdollistaa läheisten mukana olo, mutta tarvittaessa olla myös luonteeltaan pakottava, jos nuoren todellisuuden taju on hämärtynt.

-- itsemurhaa hautovan ihmisenkin niin systeemin pitäisi se pakottaa siitä hiton vapaaehtoisen hoidon ympärystä. Sehän haluaa kuolla, se ei halua mitään hoitoa, eikä mitään apua. Se haluaa kuolla niin se pitää meidän systeemin pakottaa [hoitoon]. Okei, mut sä kerkeät tekemään sen myöhemminkin, nyt sitä ei tehdä, tällä viikolla eikä tässä kuussa, eikä minun vastaanotollani, eikä minun hoitosuhteeni aikana. Tee se sit joskus myöhemmin, mut ei nyt. Piste.

Tietysti se nyt jollakin tapaa täytyy kunnioittaa sen ihmisen omaakin tahtoa, mutta et kun hänen oma tahtonsa on kuolla, niin onks se nyt tosi reilua sit meille muille, että me vaan katsellaan tässä sivussa ja sit vaan, kun hän pääsee sen toteuttamaan. Mun mielestäni sit pitäisi ainakin ihan jopa jälkeensä jääviä ajatellen antaa heille se mahdollisuus, tehdä se mihin he ylettyisi, koska enempiä ei voi tehdä ja se ei sit vaan riitä. Se voi olla semmoinen asia tässä maailmassa, että se ei sit vaan riitä. Ei sitä voi siltä ihmiseltä yhtään sen enempiä vaatia.

Toinen vanhempi puolestaan kuvasi ajatuksiaan ympäristön toimintaperiaatteista jäljelläjääneiden kannalta seuraavasti.

Mutta että se, että voidaan yrittää tehdä juuri esimerkiksi tämä, että jos sattuu näin [eli itsemurha] niin sitten pidettäis edes niistä lopuista huolta. Että tää systeemi lähtis oikeasti toimimaan. -- Niin se otettais semmoisena [käytäntönä]. Nytkin oli tuolla, mä aivan hämmästyin -- joku kriisiryhmä sanoi, että he ovat menneet sellaiseen [tilanteeseen], että kysyvät jos tarvitaan. Ei siihen vastaa kukaan [että tarvitsee], kaikki vastaa että en tarvitse. (Vrt. Marjamäki 2007, 30.)

H.K.: Ei siinä voi itse arvioida sitä tarvetta.

Ei todellakaan!

Siinä missä itsemurha määrittyi joidenkin vanhempien tarinoissa itsekkääksi teoksi, voidaan vanhempien ajatusta pakkohoidosta pitää nuoren näkökulmasta itsekkäänä ajatuksena. Järjestelmän pakottavuus asettuu vastakkain yksilön vapauden kanssa. Jos elämänhalu on kadonnut tai eläminen on käynyt sietämättömäksi, pitäisikö yksilöllä olla oikeus lähteä pois oman käden kautta. Itsemurhan ehkäisyn oikeutus voidaankin kyseenalaistaa. On esitetty, että interventioissa olisi kyse enemmän auttajan kuin autettavan motiiveista ja hyvästä. Jos henkilö haluaa kuolla, eikö tämä pyrkimys tulisi hyväksyä ja joissakin tapauksissa jopa tukea sen toteutumista. (Lönnqvist 2009.)

Nuoren kannalta monet merkitykselliset kokemukset olivat liittyneet tapahtumiin ja suhteisiin kouluyhteisössä. Koulu instituutiona sai oman roolinsa myös vanhempien varjeleviin tekijöihin liittyvissä pohdinnoissa. Moni vanhempi koki, että opettajat vierastavat tunnustaa kiusaamisen esiintymistä tai katsovat sitä helposti läpi sormien. Eräs

vanhempi epäili sen johtuvan siitä, että aihe on opettajillekin vaikea ja kiusallinen. Ylipäätään vanhempien kokemuksista välittyi, että kiusaamistapauksiin oli suhtauduttu kouluissa vähättelevästi (vrt. Hentilä, Ellonen, Paavilainen, Kääriäinen & Koivula 2010, 273). Kertomuksista ilmenivät suorat tai epäsuorat toiveet koulussa vallitsevien asenteiden muuttamisesta. Yksi vanhemmista totesi, että lapsen elämä olisi muodostunut erilaiseksi, jos tämä ei olisi joutunut kiusatuksi. Toinen vanhempi puolestaan kertoi, että lapsen kuoleman jälkeen koulusta oli paljastunut laaja viiltelemisongelma, joka oli havahduttanut koulutoimen henkilöstön puuttumaan nuorten pahoinvointiin.

Maininnan sai myös koululaitoksen perustehtävän kautta toteutettava itsemurhien ehkäisytyö, kun kouluissa toteutettavan valistustyön tärkeys nousi esiin erään äidin kannanotoissa. Hänen mielestään kouluissa tulisi kertoa enemmän nuorille murrosikään liittyvistä psyykkisistä prosesseista, mutta myös kohdennetusti itsetuhoisuudesta ja sen ilmenemismuodoista, että nuoret havahtuisivat sen yleisyydestä ja saisivat reagointitapoja sen kohtaamiseen ikäoverisuhteissa. (Vrt. Hentilä ym. 2010, 273.)

Et se olis niin kuin semmoinen asia, mihin tarvitsisi, tarvitsisi niin kuin panostaa, että jo tonne vitos kutosille, koska nuoret aikuistuu entistä nuorempana, mut ei ne aivot siitä miksikään muutu. Sinne vaan tupataan nykyään enemmän tavaraa ja sit tulee näitä ahdistuksia. -- [Koulussa] on suoraan sanottuna paljon paskaa, millä tiedolla ei tee mitään. Niin sen, että kerrottaisiin siitä, mitä siellä mielessä ihan oikeasti tapahtuu ja se, että jotenkin mä mietin sitä [lapsenikin], [nuoren nimi] juttua, että on se sit mistä johtuvaa hyvänsä, masennushan siellä varmaan on pohjalla ollut, mut se että, että ne tietäis ne vitos kutosetkin jo, mikä se masennus on.

Nuoren ystävien muodostamaa yhteisöä ei juurikaan mainittu vanhempien varjeleviin tekijöihin liittyvissä pohdintoissa, vaikka ystävyysuhteet saivat tarinoissa muuten merkittävän aseman. Se ei tarkoita sitä, etteivätkö vanhemmat olisi kyenneet nimeämään myös ystävien muodostamasta yhteisöstä merkityksellisiä tekijöitä. Vaikeneminen on ehkä pikemminkin liittynyt vanhempien varovaisuuteen ja siihen, etteivät nämä ajatukset tulisi tulkituksi syyttämisen näkökulmasta. Myös ydinperheeseen liittyvät pohdinnat yhteisönä jäivät hyvin vähäisiksi itsemurhien ehkäisytyön yhteydessä. Sen sijaan tarinoissa korostui nimenomaan vanhemman toimijuus. Ydinperhenäkökulman sivuuttamista saattaa selittää nuoren sisarusten varjeleminen.

Useampi vanhemmista korosti yksilöllisen työskentelyn, yhteyden ja luottamuksellisen suhteen luomisen tärkeyttä nuoren ja ammattiauttajan välillä. Esiin nousi asioiden integroimisen vaikeus ja se, millä tavalla hoitotaho pystyisi tukemaan sen saavuttamista ja kokonaistilanteen huomioimista. Tiedetään, että lähipiirissä tapahtunut itsemurha tai sen

yrittäjä lisää yksilön itsetuhoon riskiä. Eräs vanhemmista ihmetteli, että siitä huolimatta heidän perheensä kohdalla yhteydet katkottiin vanhempien rauhoittamisen takia. Eräs isä puolestaan pohti, onko itsetuhoisuus viranomaisillekin niin vaikea asia, että sen vuoksi toimintamallit sen kohtaamiseen ovat vajavaiset ja epäselvät, toisin kuin monissa muissa elämän kriisitilanteissa.

-- että jos sä jotain työlläsi saisit aikaiseksi [että se muuttuisi].

Hädän keskellä kokemus asiantuntevasta ammattiauttajasta, luottamisen mahdollisuudesta ja järjestelmän toimivuudesta on tärkeä. Eräs äiti toivoi lähestymis- ja kohtaamistapojen uudenlaista arvottamista. (Vrt. Grad ym. 2004.)

-- Että jotenkin sitä semmoista tutkivaa otetta ja kuuntelevaa otetta ja eläytyvää otetta niin kuin näihin hoitokuvioihin, eikä niin kuin jotenkin sitä tämän maailman mallin mukaista, että mistä nämä nuoretkin kärsii, jotenkin siitä suorituskeskeisyydestä. Että jotenkin se, se pysähtymisen merkitys tai kokemisen ja tunteitten merkitys, eikä jotenkin se porskuttaminen.

Tutkiva, kuunteleva ja eläytyvä ote vaatii ammattiauttajilta tilan antamista kokemuksille ja tunteille sekä aitoa pysähtymistä kuulemansa äärelle.

Toimija kuuluu samanaikaisesti useampaan itsensä kannalta merkitykselliseen yhteisöön ja roolit niissä voivat vaihdella. Erytisesti nuorelle yhteisöjen merkitys on suuri ja kokemus niihin kuulumisesta tärkeä. Varjeleviin tekijöihin liittyvässä tarkastelussa toimijoiden roolit määrittyivät tarinoissa kunkin toimijan edustaman viiteryhmän mukaisesti eli nuorena, vanhempana ja viranomaisena tai ammattiauttajana. Nuoren subjektiivisesti kokemat varjelevat tekijät rajautuivat vanhempien kertomuksista kokonaan pois. Aiemmin elämäntarinat kuitenkin osoittivat, että usealla nuorella oli ollut intensiivinen harrastus urheilun, musiikin tai taiteen parissa. Lisäksi muutama nuori oli ollut esimerkiksi seurakunnan toiminnassa mukana. Nuoren näkökulmasta edellä mainituilla on todennäköisesti ollut elämän sisältöä rikastuttava vaikutus ja niissä mahdollisesti koetut onnistumiset tai elämykset ovat vaikuttaneet positiivisesti itsetuntoon.

Järjestelmän pakottavuuden rinnalle tai sen vaihtoehdoksi nousi ongelmista kärsivän nuoren oma vastuu avun pyytämisessä ja siihen sitoutumisessa. Niiden tarinoiden perusteella, joissa nuori ei ollut sitoutunut psykiatriseen tai terapeuttiseen hoitoon, voidaan miettiä, sallivatko yhteisöt ongelmien ulkoistamisen liian helposti. Tarkoituksenmukaisempaa joissakin tilanteissa on, että yksilöä tuetaan ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan. Se saattaa synnyttää myös motivaatiota hoitoon sitoutumiseen tai toiminnan muutokseen.

Paranemisen pitää lähteä itsestä. [Nuoren nimi] toipui ensimmäisestä [romahduksesta], koska hän halusi myös itse parantua. -- Vanhemmat eivät kauhean paljon pysty tekemään isetuhaisen lapsensa auttamiseksi. Voi yrittää kannustaa ja luoda uskoa elämän kantavuuteen ja vakuuttaa, että eläminen kannattaa. Jos joku on kuitenkin päättänyt lähteä, niin siihen on vaikea puuttua ja keinot ovat vähäiset.

Vanhemman vaikeus auttaa lastaan liittyi nimenomaan olosuhteisiin, jossa nuorella oli ollut havaittavissa selvää kuolemanhalua ja myös pyrkimystä sen toteuttamiseen pidemmän aikaa. Tarinoissa, joissa nuoren vaikeuksiin ei ollut ainakaan näkyvästi sisällynyt kuolemanhalua, vanhemman rooli tilanteessa voi olla merkittävä. Perusteena tälle oli, että viime kädessä vanhempi kuitenkin tuntee lapsensa parhaiten ja ymmärtää tämän toimijuutta, vaikka kaikkia puolia tästä ei tavoittaisikaan. (Vrt. Stanley 2005.) Konkreettisiin tilanteisiin liittyen eräs isä korosti vanhemman herkkyyden merkitystä ja totesi, että kaikkiin epäilyttäviin asioihin pitää tarttua ja jos ei ole itse siihen kykenevä, tulee kääntyä ammattiauttajan puoleen ja kysyä tältä neuvoa asioiden käsittelemiseksi.

-- asiaa ei saa jättää. Aika ei sitä hoida, tai aika hoitaa, hoitaa sen varmasti ja saattaa hoitaa hyvin dramaattisella tavalla.

Aika muuttuu viime kädessä toimivaksi subjektiksi, jos toimijuus jää muuten toteutumatta. Toinen isä totesi samaan ajatukseen liittyen, että vanhemman pitää ottaa lapsen kanssa puheeksi kaikki mieltä painavat ja huolta herättävät asiat.

Mä kirjoitin [nuoren nimi] kirjeitä mielessäni, mutta en koskaan kirjoittanut niin, että olisin vienyt ja mietin, että mun pitää kirjoittaa ja viedä ja aina jäi ja jäi. Kun työelämässä on kiinni, niin tavallaan se vie sitä aikataulua ja sitten nää asiat vaan vaivaa mieltä koko ajan.

-- mä en ollut ottanut sitä asiaa puheeksi. [Vaimo] sanoi mulle monta kertaa, että sun pitää ottaa se asia puheeksi [nuoren nimi] kanssa. -- Ja mä en sitä vaan osannut, sopivaa hetkeä ottaa, että miten.

Huolen jakaminen ja muihin tukeutuminen oman jaksamisen ja nuoren tilanteen muuttamisen kannalta koettiin tärkeäksi, vaikka niin ei aina ollut toimittu. Avun pyytämisen vaikeuteen oli saattanut liittyä häpeä oman vanhemmuuden epäonnistumisesta. Kuitenkin ongelmien yhteisöllinen kohtaaminen määrittyi vanhempien pohdinnoissa nuorta tukevaksi lähestymistavaksi (vrt. Chung 2012).

Et semmoinen tietoisuus siinä lähipiirissä, että meillä on nyt tällöinen huoli.

Edellä olevat otteet vanhempien kertomuksista liittyvät kokemuksiin, joissa jonkinasteinen huoli nuoresta oli jo syntynyt. Nuoren kehitykseen yleisesti liittyvinä ja sitä tukevana tekijöinä nousivat puolestaan esiin vanhemman fyysisen ja henkisen läsnäolon sekä

luottamuksellisen suhteen tärkeys varhaislapsuudesta lähtien, jolloin lapsen ja vanhemman roolit sekä sukupolvien välinen ero jäsentyvät selvinä (vrt. Stanley 2005; Bridge, Goldstein & Brent 2006; Jones, Schinka, van Dulmen, Bossarte & Swahn 2011).

-- pitäisi olla ilman muuta semmoinen järjestelmä meillä, että meillä olisi automaattisesti jonkinlaisia tukipalveluita ja sijaisperheitä tai tukiperheitä tai leirejä tai jotain niille lapsille, joilla ei tapaamiset toteudu [toisen vanhemman] kanssa tai sukulaisten kanssa, koska 24/7 omien lasten kanssa oleminen sen jatkeeksi, että sä teet [vaativaa työtä] niin se on ilman muuta ollut se tunnelma se, että jälkeensä olen senkin ajatellut, että varmasti olen laiminlyönyt omia lapsiani sillä tavalla henkisesti -- siinä heidän kehitysvaiheessaan --

Ja tavallaan niin kuin, en mä katkera siitä ole, mutta mä niin kuin ajattelen sitä, että kuinka paljon mun niin sanotusti biologisesti omat lapset on jääneet paitsi siitä mun [vanhemmuudesta], kun mä olen vetänyt sitä [uusperhettä], mut toisaalta mä ajattelen, että onhan se ollut hirveä rikkauskin, että onhan ne saanut siitä paljon ja ne on ollut onnellisia.

Enkä mä koskaan niin kuin varmaan osannut olla tämmöinen niin sanottu kasvat-taja. -- Mulla on semmoinen kyky kyllä nyt olla isällinen, mutta mun ei tarvinnut olla isällinen siis silloin tai mä en osannut. Ei mulle tullut edes mieleen, että mun tarvii olla. Siitä on kyllä jäänyt vähän semmoinen paha syyllisyyskin itselle siitä, että olisi tavallaan pitänyt olla, osata olla kumminkin [lapsille] enemmän niin kuin tämmöinen turvallinen isähahmo, paremminkin kuin kaveri. -- enkä mä usko, että tällä tavallaan muuten on -- tähän kohtaloon sitten ollut vaikutusta -- Mut siis tästä tää mun oma syyllisyys on aika raskas siinä mielessä, että kun -- kävi näin kuin kävi, niin mä voin hyvinkin ajatella, että mun välinpitämättömyys [eli kaverillisuus ja vapauden antaminen] on heijastunut tai tuntunut -- että mä en välitä, että mulle on ihan sama.

Jokaisen vanhemman suru ja selviytyminen lapsen itsemurhasta on ollut yksilöllistä (vrt. Reed & Greenwald 1991; Reed 1993; Diedrich & Warelw 2002). Toisaalta surun ja selviytymisen prosesseihin on vaikuttanut myös se, kenen menetys on ollut kyseessä. Tarinoiden perusteella äidin ja isän kokemukset voivat olla varsin erilaisia, jolloin surusta ja selviytymisestä tulee sukupuolistunutta. (Vrt. väkivallan sukupuolittuneisuus Kurz 1997.) Kokemusten erilaisuus paljastuu tutkimukseni vanhempien selviytymistari-noista, mutta myös heidän näkemyksistään puolisonsa selviytymisestä. Lapsen itsemurhamenetystä kuvastaa kokemuksena ristiriitaisuus, joka sisältää vanhempia puolisoina erottavia ja yhdistäviä tekijöitä. (Vrt. Diedrich & Warelw 2002.)

Välillä [syyllisyys] aina tunkee päälle, mutta kyllä me sitten kuitenkin ollaan oltu toistemme suurimmat tukijat. Kyllä meidän yhteinen murhe- Molemmat kokee syyllisyyttä omista tekemisistään tai tekemättömyyksistään. Että se on aika vaikea yhtälö eli tavallaan se ristiriita on olemassa edelleenkin, mutta ollaan hyvät kaverit.

Jotkut tutkimukseni vanhemmista olivat päätyneet avioeroon lapsen kuoleman jälkeen. Toisten kohdalla suhde oli kriisiytynyt tai muuttanut muotoaan. Odotukset puolison samanlaisesta suremistavasta ja erilaisuuden aiheuttama pettymys ovat olleet merkittäviä vanhempia puolisoina erottava tekijä. Se oli synnyttänyt joidenkin vanhempien kohdalla tarpeen rakentaa omaa elämäänsä eri suuntaan ja luopua suhteesta. (Vrt. Dunn & Morris-Vidners 1987–1988.) Vanhempien surukokemuksia karkeasti kuvastavana jakona, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta, on ollut äidin tarve puhua menetyksestä ja isän halu käsitellä menetystä tekemisen ja työn kautta. Lisäksi on huomattava, että perheeseen mahdollisesti kuuluneiden muiden lasten suru ja selviytyminen poikkeaa vanhemman kokemuksista. Vanhemman omaan tuskaan on tuolloin liittynyt huoli ja vastuu muiden perheen lasten selviytymisestä tilanteessa, jossa omat resurssit ovat olleet vähäiset.

Nuoren kuoleman jälkeiseen aikaan sijoittuvissa tarinoissa vanhemman syyllisyyteen ja muiden syyttämiseen perustuvien positioiden rinnalle asettui kirjo muita tunteita. Lapsen itsemurhasta oli tullut vanhemmille pysyvä arpi (ks. Cullberg 1980, 23–29) ja osa elämää. Viha, pettymys, häpeä ja huoli toistui tarinoissa. Viha kohdistui lapsen itsemurhatekoon, elämän epäreiluteen ja siihen, miten nuori oli palvelujärjestelmässä kohdattu. Vihan tunteisiin kietoutui myös pettymys.

-- kun siinä surussa on niin läsnä se pettymys ja aggressio -- Ja sit se, että varmaan keskimäärin näihin kokemuksiin liittyy myös sitten aika paljon jotenkin häpeää.

Häpeän tunteen vanhemmat liittivät omaan epäonnistumiseensa vanhempana. Eräs äiti kuvasi, että lapsen kuoleman jälkeen häpeä oli vallannut hänet pysyvästi, vaikkakin syyllisyyden hän koki häpeän tunnetta musertavammaksi. (Vrt. Vornanen 2006, 123.) Huoli puolestaan merkityksellistyi tarinoissa vanhemman oman perusturvallisuuden tunteen järkkymiseen ja siihen, miten läheiset selviävät nuoren kuolemasta.

Minulla oli niistä niin hirveä huoli, että sitä ei voi sanoin kuvailla. Että se elämä ei enää ikinä- Että luottamus siihen elämään tulisi.

Eräs vanhemmista totesi, että hänen suurin huolensa liittyi perheen lapseen, joka oli löytänyt sisaruksensa kuolleena. Huoli muiden lasten selviytymisestä tuli ilmi jokaisen vanhemman kertomuksessa, jos heillä oli muita lapsia itsemurhan tehneen nuoren lisäksi. Huoli kiinnittyi useimmiten vaikenemisen ilmapiiriin nuoren kuoleman jälkeen. Osassa perheistä puhumattomuus oli pysyvää, toisissa se oli ajoittunut välittömään menetyksen jälkeiseen aikaan. Vaikeneminen oli lähtöisin joko vanhemmasta, menetety-

nuoren sisaruksesta tai molemmista. Eräs vanhemmista kuvasi, ettei ollut menetyksen alkuaikoina pystynyt puhumaan lapsen kuolemasta tämän sisarusten kanssa, minkä vuoksi ulkopuolisen avun järjestäminen näille oli ollut tärkeää. Toinen vanhempi puolestaan kertoi, että vaikka lapsen kuolemasta oli jo useita vuosia, hän ei ollut vielääkään pystynyt puhumaan itsemurhaan liittyneistä tapahtumista ja menetyksestä jäljellejääneen lapsensa kanssa. (Vrt. Diedrich & Warelow 2002; Uusitalo 2006.)

Vastakohtaisesti eräs vanhemmista kertoi, miten jäljellejäänyt lapsi oli vasta vuosia sisaruksen kuoleman jälkeen alkanut vähitellen kertoa tunteistaan, joita itsemurha oli aiheuttanut. Toinen vanhempi totesi, että jäljellejääneen lapsen elämänsuunta on muuttunut täysin sisaruksen itsemurhan jälkeen ja suruprosessi on ollut todella vaikea. Sama vanhempi kertoi itse järkyttyneensä siitä, kuinka hän oli jossain vaiheessa tiedostanut *”eläneensä niin monta vuotta kuolleelle ja niin vähän elävälle lapselle”*. Eräs vanhemmista kertoi mielipahastaan, miten nuoren kuoleman jälkeen välit jäljellejääneisiin lapsiin olivat muodostuneet etäisiksi.

Tarinoiden perusteella on todettavissa, että nuoren itsemurha voi muuttaa perheen sisäisiä vuorovaikutussuhteita siten, että itsemurhasta tulee perheessä vaiettu asia. Näin puhuminen ja asioiden käsittely perheessä merkityksellistyivät tarinoissa tärkeiksi niin nuoren elämän aikaisessa kuin kuoleman jälkeisessä ajassa. (Vrt. Diedrich & Warelow 2002.) Uusitalo (2006) toteaaakin, että parhaiten itsemurhamenetykseen sopeutuvat perheet, joissa avoin keskustelu ja tunteiden ilmaiseminen on sallittu. Nuoren kuoleman jälkeen auttamistyön kannalta määrittäytyä oleelliseksi, että puhumattomuuteen johtavat kehityspolut saadaan katkaistua jäljellejääneiden varjelemiseksi itsetuholta. Nuoren kannalta itsetuhon riski konkretisoitui Petrin elämäntarinassa. Hän oli päättänyt itsemurhaan joitakin vuosia siskonsa itsemurhan jälkeen. Petri ja vanhemmat eivät olleet kyenneet puhumaan siskon kuolemasta. Myös Maaritin itsemurhaa oli edeltänyt sisaruksen itsemurhayritys, jonka käsittelemiseen Maaritille oli ollut puutteelliset mahdollisuudet äidin kertomuksen perusteella. Tarun ja Petrin vanhemmat sekä Maaritin äiti nostivat kertomuksissaan varovaisena ajatuksena esiin itsetuhon tarttumisen ja siihen liittyvän mallikäyttäytymisen. Heidän lisäksi eräs muu vanhempi mainitsi, miten lapsen itsemurhan jälkeen tämän moni ystävä oli ruvennut voimaan pahoin ja koulussa pari oppilasta oli tehnyt itsemurhan.

Kaksi vanhempaa kertoi omista itsetuhoisista ajatuksistaan, joita heillä oli ollut suruprosessin jossain vaiheessa. He tunnustivat oman kuoleman näyttäytyneen vaihtoehtona.

Mut että, jotenkin niin kuin on saanut kokea sen, miltä se tuntuu tavallaan se, että kun ajattelee, että tekee itsemurhan. Että minkälainen se ajatus on. Ei ollut enää millään mitään väliä ja sitten ajatus oli se, että tästä pääsee eroon, kaikista näistä kuvioista. Niin ja myöskin semmoinen, että tavallaan kokee sen semmoisena helpotuksena, että tää loppuu.

Lisäksi on huomattava, että mikäli nuoren itsemurhasta tulee perheessä vaiettu asia, sillä voi olla välitöntä ydinperhettä laajemmat seuraukset. Itsemurha voi muodostua sukupolvissa kulkeväksi perhesalaisuudeksi. (Vrt. Werbart Törnblom ym. 2013, 249–250.)

Sukupolviteema johtaa tarkastelemaan itsetuhoprosessia ilmiönä, johon aiemmat sukupolvet vaikuttavat erilaisten yhteyksien kautta. Sukupolvi määrittyykin vanhempien kertomuksissa sukupuolta merkittävämmäksi käsitteeksi. Teema nousi esiin parin ensimmäisen haastattelun yhteydessä, minkä jälkeen ymmärsin seuraavissa haastatteluissa tarttua siihen, mikäli vanhempi sivusi sukupolvien merkitystä kerronnassaan. Varjelevien tekijöiden näkökulmasta sukupolvi merkityksellistyi tarinoissa kolmen juonen kautta, joita ovat biologinen perimä, käyttäytymismallin siirtyminen ja menneiden traumojen läsnäolo nykyisyydessä. Kaikissa juonissa oleellista on menneen vaikutus nykyisyyteen ja sen tunnistamisen tärkeys.

Yli puolet vanhemmista kykeni löytämään suvun aiemmista sukupolvista mielenterveysongelmia, kuten masennusta tai kaksisuuntaista mielialahäiriötä, päihdeongelmia ja/tai itsetuhoisuutta, joka oli ilmennyt itsemurha-aikeina, -uhkauksina tai itsemurhina. Joistakin itsemurhakuolemista vanhemmilla oli varmaa tietoa. Toiset tapaukset olivat puolestaan jääneet suvussa hiljaisiksi kuolemiksi, joista vanhemmat saattoivat esittää vain arvailuja. Kaksi vanhempaa pohti, mikä merkitys vaietulla tai erityisellä kuolemalla on ydinperheen kokemus- ja tunneilmapiiriin. Perimän vaikutus itsemurhaan oli tekijä, jota moni vanhempi kertoi miettineensä nuoren kuoleman jälkeen. Eräs vanhempi pohti *”itsetuhogeenin”* mahdollisuutta, vaikka järjellisesti ajateltuna hän ei siihen uskonutkaan.

Pari vanhempaa osaltaan kertoi suvun historiaan liittyneistä sodan aikaisista tapahtumista, jolloin mennyt aika merkityksellistyi traumojen kulkemiseen sukupolvissa ja niiden vaikutukseen nykyisyydessä. Eräs vanhemmista puolestaan kertoi pohtineensa, oliko hän itse antanut lapselle masennuksen mallin. Toinen vanhempi mietti, kulkiko suvussa aiemmassa sukupolvessa tapahtuneiden traagisten kuolemantapahtumien vuoksi eräänlainen riippuvuus masennukseen, mikä olisi vaikuttanut siihen, millaisia tunteita perheessä oli ollut mahdollista näyttää. Vanhempien ajatukset ydinperheen tarkastelemises-

ta useampien sukupolvien kautta muodostavat eräänlaisen psykologisoivan narratiivin, jolloin vanhempi siirsi osittain syyllisyyttä ja vastuuta nuoren kuolemasta aiemmille sukupolville. Palvelujärjestelmän ja ammattiauttajien kannalta psykologisoiva narratiivi nostaa esiin ylisukupolviset kohtalot ja ongelmien sosiaalisen perimän (esim. SMS & Vihula 2007; Holmila, Bardy & Kouvonen 2008) tunnistamisen tärkeyden niin nuoren elämän aikaisessa kuin kuoleman jälkeisessä ajassa.

Vanhempien ja perheiden polut nuoren kuoleman jälkeen ovat olleet vaihtelevia. Vanhempien yksilölliset ja sukupuolistuneet kokemukset ovat määrittäneet sitä, millaista apua vanhempi oli lapsen itsemurhan jälkeen tarvinnut ja hakenut. Aika menetystä kontekstoivana tekijänä on puolestaan vaikuttanut siihen, millaista apua vanhemman ja perheen on ollut mahdollista saada ja miten itsemurhamenetykseen on ympäristössä suhtauduttu. Vanhempien kokemukset yhteiskunnan ja ammattiauttajien tarjoamasta avusta ovat olleet varsin vaihtelevia. Yhden ääripään kertomuksissa perheelle ei ollut tarjottu minkäänlaista apua tai heitä ei ollut ohjattu minkään palvelun piiriin nuoren itsemurhan jälkeen. Tällaisia kokemuksia oli noin puolella vanhemmista. Kuitenkin tiedetään, että empaattinen ammatillinen tuki on jäljellejääneiden kannalta olennainen itsemurhamenetyksen jälkeen (Maple, Plummer, Edwards & Minichiello 2007; McMenemy, Jordan & Mitchell 2008). Lisäksi merkille pantavaa on, että tarinoiden perusteella itsemurhan tehneen nuoren sisaruksia ei ollut juurikaan huomioitu erityisinä avuntarvitsijoina. Avun järjestäminen heille oli jäänyt vanhemman vastuulle.

Kukaan ei tarjonnut yhtään mitään kenellekään.

Kyllähän me oltiin ihan tuuliajoilla kaikki.

Ei saatu mitään apua nuorisopsykiatriselta, mutta sieltä tuli näistä kavereista se apu.

Muutama vanhempi koki, että omasta professionaalisuudesta on ollut viimekädessä se hyöty, että oli osannut hakea apua itselle ja perheelle, kun sitä ei muuten ollut tarjottu.

Itse on tietysti silleen, tietoinen ollut asioista, siihen varmaan sit luotettiin. Järjestä itsellesi apua.

Vain pari vanhempaa pystyi selkeästi mainitsemaan, että perheelle oli tarjottu riittävästi tukimuotoja nuoren kuoleman jälkeen. Näistä kokemuksista muodostuu tarinoiden toinen ääripää. Ääripäiden väliin sijoittuvat tarinat ammattiauttajien epämääräisistä, ei niin aktiivisista avuntarjoamisyrityksistä, joiden tosiasiallinen toteutuminen jäi minulle epäselväksi.

Valtaosassa tarinoista avun järjestyminen nuoren kuoleman jälkeen on siis perustunut vanhemman omaan aktiivisuuteen, avun etsimiseen ja sen pyytämiseen tai vaatimiseen. Aiemman tutkimuksen perusteella on todettavissa, että itsemurhamenetyksen jälkeen omaiset ennen kaikkea toivovat ammattiauttajilta aktiivisuutta yhteydenotossa (esim. Saarinen ym. 2001). Palvelujärjestelmän kehitysaste on puolestaan määrittänyt, millaisia interventiomuotoja perheenjäsenten on kriisin eri vaiheissa ollut mahdollista saada (vrt. Saari 2014). Tarinoiden valossa aikaan ja paikkaan liittyvien yhteyksien tarkka erittely on kuitenkin vaikeaa. Yleisenä huomiona on todettavissa, että mikäli nuoren itsemurha oli tapahtunut 1990-luvun lopulla tai sen jälkeen, jäljellejääneellä perheellä on ollut paremmat mahdollisuudet saada apua kuin jos itsemurha oli tapahtunut aiemmin. Käytännössä paremmat mahdollisuudet avun saamiseksi on merkinnyt, että vaihtoehtoisia avun muotoja on ollut tarjolla enemmän.

Mikäli nuoren itsemurha oli ajallisesti läheisempi, muutama vanhempi kertoi perheen ja mahdollisesti nuoren ystävien osallistuneen debriefingiin eli psykologiseen jälkipuintiin välittömän shokin jälkeen. Mikäli menetys oli puolestaan ajallisesti kaukaisempi, psykologisen läpikäynnin mahdollisuutta ei ollut. Jokainen tutkimukseni vanhemmista oli jäänyt sairauslomalle nuoren kuoleman jälkeen, mutta niiden pituudet vaihtelivat vain muutamista päivistä useisiin kuukausiin.

Kriisin työstämis- ja käsittelyvaiheen interventiomuotoina vanhemmat mainitsivat tarinoissa erilaiset kriisi- ja traumaterapiat, sururyhmät ja vertaistuen. Eräs äiti kertoi hakeutuneensa miehensä kanssa yksityiselle perheterapeutille, mutta he olivat päätyneet pian sen lopettamiseen. Toinen äiti kertoi ohjautuneensa miehensä kanssa terapeutin vastaanotolle perheneuvottelukeskukseen, mutta kontaktin kesto jäi tarinassa epäselväksi. Puolison kanssa yhteinen terapia tuli esiin vain näiden kahden äidin kertomuksissa. Sen sijaan noin puolet vanhemmista kertoi hakeutuneensa pitkäkestoiseen yksilöterapiaan ja kokemukset niistä oman selviytymisen kannalta olivat pääsääntöisesti positiivisia. Muutama vanhempi oli hakeutunut Mielenterveysseuran tai Kelan tarjoamille kursseille ja/tai leireille, jotka oli tarkoitettu lapsen itsemurhakuoleman kokeneille vanhemmille. Lisäksi valtaosa vanhemmista oli ainakin jonkin aikaan osallistunut Surunauhan vertaisryhmiin ja mahdollisesti muuhun toimintaan.

Tutkimukseni vanhemmista vain yksi äiti oli jättäytynyt kokonaan ammattiavun ja vertaistuen ulkopuolelle. Hän kertoi saaneensa tarvitsemansa avun ystävyysuhteistaan. Myös muutama muu vanhempi totesi saaneensa merkittävää tukea ystäviltaan. Jotkut

vanhemmat kertoivat avoimesti heille määrätystä uni- ja/tai masennuslääkityksestä ja joillakin oli voimassa oleva lääkitys myös haastatteluhetkellä. Muutamalle vanhemmalle työelämässä jatkaminen normaalisti sairausloman jälkeen oli muodostunut mahdolliseksi, jolloin he olivat siirtyneet osa-aikaiselle tai kokoaikaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle. Vastakohtaisesti muutama muu vanhempi puolestaan kertoi, miten työnteko oli pitänyt elämän syrjässä kiinni ja mahdollistanut vähitellen tunteen arjen jatkuvuudesta.

Nuoren jäljellejääneiden sisarusten yksilökontaktit tulivat selkeästi esiin vain muutaman vanhemman kertomuksissa. Vanhemmat keskittyivät ennemminkin kuvaamaan omia pelon ja avuttomuuden tunteitaan, joita jäljellejääneiden lasten selviytymisestä huolehtiminen oli heissä aiheuttanut. Eräs vanhempi kertoi lapsen saaneen apua koulukuraattorin tapaamisista. Toinen vanhempi puolestaan kertoi lapsen olleen pitkäkestoisessa terapiassa. Useamman vanhemman kertomuksista kuvautui suoraan tai epäsuoraan ilmaistuna toivottomuus, jota vanhempi oli kokenut avun järjestämisessä menetetyn nuoren sisaruksille. Nuoren itsemurhan myötä vanhemman luottamus ja arvostus hoitojärjestelmää kohtaan oli saattanut murentua, jolloin muita lapsia oli ollut vaikea uskoa järjestelmän piiriin.

Minä olen niin karkeasti jotenkin pettynyt ja uskoni menettänyt siihen julkiseen puoleen.

Mulla tuli kyllä niin vaivautunut olo siellä [nuorisopsykiatrialla] niin mä ajattelin, että miten mä voin ikinä sinne, kuvitella että mä saisin lapsistani ketään siihen paikkaan.

Sit mun [lapsen] kohdalla niin me haluttiin kauheasti apua, mut me ei tiedetty enää, minkälaista apua me haetaan meille itselle, kun me ei luoteta enää niihin psykologeihin ja psykiatreihin.

-- meillä oli oikeasti semmoinen olo, että nyt ei ole enää ketään, joka voi meitä auttaa.

Kokoavasti vanhempien kokemuksia nuoren itsemurhan jälkeen on kuvastanut huomattavan usein yksinjäätminen suhteessa ammattiapuun, mikä on koskenut vanhempaa, mutta myös muuta perhettä. Lisäksi järjestynyt apu on perustunut surun ja menetyksen kohtaamiseen yksilönä sen sijaan, että perhettä olisi tuettu käsittelemään menetystä perheenä. Tulkittavissa on, että kokemus yksinjäätämisestä vahvistaa entisestään itsemurhamenetykseen liittyviä häpeän ja syyllisyyden tunteita. Mikäli apua ei tarjota, menetyksen kokenut voi määritellä omaa syyllisyyttään ja arvoaan siihen verraten. Voi syntyä kokemus, ettei ole oikeutettu apuun.

Hiljaisuus on se kaikista pahin, mitä voi tehdä ihmiselle. -- Senhän voisi pistää vaikka [tutkimuksesi] kanteen. Sanoisi, että älkää jättäkö näitä ihmisiä yksin. Ihan oikeasti ihmiset ei tajua sitä-

Lisäksi tarinoiden perusteella suruun ja selviytymiseen liittyvien yksilöllisten kokemusten ja tunteiden ymmärtäminen on tärkeää avun suuntaamisen ja tavoitavuuden kannalta.

Siinä missä lapsen itsemurhakuolema on erityisen traumaattinen tapahtuma vanhemmalle, on työntekijöiden näkökulma huomioiden tulkittavissa, että menetyksen kokeneet vanhemmat muodostavat myös erityisen haastavan ryhmän ammattiauttajille. Tarinoissa tämä merkityksellistyi vanhempien yleisinä asenteina ja odotuksina, jotka sävyttivät kerrontaa. Kun on kohdannut vanhempana suuren tuskan, on myös tietynlainen oikeus vaatia ympärillä olevilta toimijoilta paljon.

Siis surussa on kyllä se, että siinä tulee ihan hirmu kriittiseksi ja on kauhean haa-voittuvainen. Siis ihan oikeasti joku, eihän se [perheterapeutti] nyt tyhmä ole, mut siinä kohti hän vain sanoi niin että se ärsytti meitä niin suunnattomasti. Se kolahti johonkin sellaiseen, josta me aateltiin, että onhan meillä oikeus. Älä yritä tällaista meiltä ottaa pois. -- No sit me ei vaan viitsitty eikä jaksettu [käydä].

-- kuoleman jälkeen, kävin viisi kertaa siellä, kävin vastaamassa, kun psykologi kysyi, että no miltä susta nyt tuntuu. Mä tunsin itseni ihan pimeäksi, se kysyi samalla tavalla joka kerta. -- mua alkoi ärsyttää se lause ja siinä vaiheessa me oliin alettu jo epäilemään tätä [lapsen saaman] hoidon järkevyyttä ja sitä kuin huonosti se oli tehty. Mä lopetin sen käymisen. Mä en nähnyt siitä olevan mulle mitään hyötyä.

Vanhempien kokemukset osakseen saamasta suhtautumisesta nuoren itsemurhan jälkeen ovat olleet erilaisia. Eräs vanhempi kertoi, miten lapsen itsemurhan aikaan yleinen vaade oli ollut, että itsemurhaa ei olisi saanut surra kauan.

-- se suhtautuminen oli kyllä aika rajua. Kyllä sitä aikalailta yksin jäi, kun sitä ensin perhe hajosi, kaikki suri yksinään omassa nurkassaan niin sitten vielä niin ympäristö sitten ei, et siitä ei saanut puhua ja aika pian se piti unohtaa. -- monet todella ihan niin kuin hylkäsi meidät, ihan tuttavatkin. -- tätä oli semmoinen tabu.

Vanhemman kokemuksesta erityisen raskaan oli tehnyt, että uskonnollisena ihmisenä hän koki saaneensa voimaa uskostaan, mutta muiden tavoin seurakunta ja kirkko olivat hylänneet perheen. Vanhempi oli hyvillään, että hän ehti elämänsä aikana kokemaan myös ilmapiirin muutoksen, jossa itsemurhaa ei uskonnollisissa piireissä pidetty enää syntinä. Eräs isä ja äiti puolestaan kertoivat, miten osa ystäväpiiristä oli hävinnyt lapsen itsemurhan jälkeen.

Ihmisten on niin vaikea puhua, mutta on meillä semmoisia ystäviä, joitten kanssa ihan oikeasti voi puhua [lapsesta] ihan niin kuin kenestä tahansa.

Se on järkyttävää, että ihmiset ei esimerkiksi uskalla ottaa puheeksi, jotkut ihmiset ei uskalla ottaa puheeksi, jotain [lapsen nimi] asioita tai kuolemaa, kun ne pelkää, että ne pahoittaa meidän mielen tai jotenkin palaa mieleen näitä muistoja.

Isä totesi, että joihinkin ihmisiin suhteet katkeavat automaattisesti lapsen itsemurhan jälkeen, koska ei tarvitse hyväksyä sellaista suhtautumista, mitä ei arvosta. (Vrt. Dunn & Morrish-Vidners 1987–1988; Uusitalo 2006; Maple ym. 2010.)

Vaikka tarkoituksella eivät ehkä teekään, mutta kumminkin jos ymmärtämättömyyttään tekee, mutta ei ymmärrä katsoa peiliin.

Vastakohtaisesti eräs äiti puolestaan kertoi, että on kokenut oman selviytymisensä kannalta merkittäväksi, että on voinut jutella lapsen itsemurhasta ystävilleen ja nämä ovat suhtautuneet kuulemaansa aidon vilpittömästi (vrt. Maple ym. 2010). Toinen äiti kuvasi ”mielettömäksi jutuksi”, miten paljon perhe oli saanut tukea kyläyhteisöltä lapsen kuoleman jälkeen.

Moni vanhempi palasi muistoissaan arjen tilanteisiin ja ihmisten reaktioihin, jotka olivat jääneet vanhemman mieleen joko kielteisinä tai myönteisinä. Yksittäisillä teoilla ja tapahtumilla on voinut olla vanhemman selviytymisen kannalta suuri vaikutus, vaikka tilanteessa osalliset toimijat eivät ole ehkä sitä tiedostaneetkaan. Kyse voi olla siitä, että vanhemman kokemaa syyllisyyttä johtaa tulkitsemaan muiden toimintaa ylikorostuneesti, jolloin yksittäiset asiat saavat helposti kielteisen tai positiivisen leiman. Tämä asettaa haasteen ammattiauttajille. Nuoren itsemurha voi herättää myös työntekijässä vahvoja tunteita ja asenteita, tiedostamattomiakin, jolloin työntekijän täytyy olla erityisen herkkä sille, miten nämä vaikuttavat hänen puheeseensa ja toimintaansa kohdatessaan menetyksen kokeneen vanhemman (vrt. Pohjola 2006). Lapsen itsemurhan jälkeen vanhemman todellisuus rakentuu aiempaan nähden eri tavalla, jolloin myös merkitysten anto asioille muuttuu.

Alkoi uusi ajanlasku.

Maailmankaikkeus meni uusiksi.

Lapsen itsemurhasta selviytyminen merkitsee vanhemmille eri asioita, jolloin myös selviytymistarinan muodostuminen on ollut vanhemmasta riippuvainen. Selviytymistarina rakentuu ajallisena jatkumona elämän- ja tragedian tarinoille. Tutkimuksen eettisyyden kannalta on ollut tärkeää, että kunkin vanhemman kertomus päättyi jonkinlaiseen juonelliseen episodiin toipumisesta tai selviytymisestä. Koska eri tarinoiden siirtymäkohdat hämäryivät kerronnassa, elämän, kuoleman ja selviytymisen muodostama juonellinen tarinakokonaisuus on voinut olla vanhemmalle tietoinen valinta haastatteluun orientoi-

tumisessa ja kerrontansa rakentamisessa. Myös Owensin ym. (2008; ks. myös Beskow, Runeson & Åsgård 1991; Werbart Törnblom ym. 2013) tutkimuksessa vanhemmat käyttivät haastattelua näyttämönä, jossa he rakensivat itsemurhan tehneen poikansa ja omaa elämäntarinaansa yhdeksi tarinalliseksi kokonaisuudeksi, joka mahdollisti heille menneen kohtaamisen, mutta myös oman tulevaisuutensa näkemisen. Tarinallinen kokonaisuus merkityksellistyi tutkimuksessa selviytymistyökaluksi (mt.). Selviytymistarina käsitteellistyy lapsen itsemurhamenetykseen liittyvien tapahtumien, tunteiden ja surun yksilölliseksi kohtaamiseksi, niiden läpikäymiseksi ja lopulta itsemurhan jonkinasteiseksi hyväksymiseksi.

Olen mennyt kipua kohti. -- Ja kivun kestää.

Me ollaan koko ajan menty tulta päin.

Se mikä ei tapa niin vahvistaa.

Vanhemmat ovat suhteuttaneet selviytymistään elämään ja vallitseviin asiantiloihin. Yhdelle se on merkinnyt, että oman elämän jatkaminen jonkinlaisena on ylipäätään ollut mahdollista.

Tämmöinen asiahan, mä vien tän hautaan mukaanani, en mä ikinä selviä tästä.

Se on kaikista niin kuin, vaativin ja vaikein se tulevaisuus, kun niin sanotusti tulevaisuus [lapsen kuoleman myötä] viedään pois.

Toinen on rinnastanut selviytymistä kykyynsä jatkaa työelämässä ja jäljellejääneen perheen yhdessä pysymiseen. Kolmannelle selviytyminen on tarkoittanut, että elämä on muovautunut lopulta sellaiseksi, että siitä kykenee jälleen löytämään ilonaiheita lapsen kuolemasta huolimatta. Vanhempien selviytymiskokemukset ovat erilaisia, mutta kaikkien niiden takana on jonkinlainen eheytyminen.

Mut kyllä mä ajattelen sillä tavalla, että tää on ollut ihan hirmu iso koulu, mutta että tän kanssa voi selvitä. Ja siis myös se, että se voi asettua johonkin kuitenkin niin kuin suhteellisen neutraaliin. Minulla on lapsi, joka on kuollut. Kyllä mä joskus mietin, että jos mä en tästä selviä niin miten ihmiset selviää, esimerkiksi jotka tulee tuolta Jugoslavian sodasta, jossa niinku on tapettu ja raiskattu ja kidutettu ja siis niin kuin, jotenkin se, että minähän olen vain menettänyt. Minun koko elämä ei ole kaatunut siihen, että vaikka se on kuinka kipeä, niin kuinka paljon isoimmista jutuista ihmiset joutuu selviytymään.

Selviytymisen erilaisuus asettuu ympäristön tunnustettavaksi ja hyväksyttäväksi vanhemman elämän jatkuessa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Keskeiset tutkimustulokset

Itsemurha on aikaan ja paikkaan kiinnittyvä prosessi. Kertomuksissa nuoren ja vanhemman elämä yhdistyvät toisiinsa, mikä mahdollistaa tarinallisen kiertokulun toteutumisen sekä elämäntarinan, tragedian tarinan ja selviytymistarinan välisen jatkumon. Myös Owensin ym. (2008; vrt. myös Werbart Törnblom ym. 2013) tutkimus osoitti, että poikansa itsemurhakuoleman kokeneet vanhemmat rakensivat tapahtumista tarinan, joka mahdollisti heidän oman elämänsä jatkumisen. Tarinat antoivat kokemuksille mielen ja vanhemmille luvan jatkaa elämäänsä (mt.).

Tutkimukseni liittää tarinat toisiinsa ja kiteytyy ajalliseksi ja juonelliseksi kertomuksien kertomukseksi. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia sisältöjä ja merkityksiä nuoren elämä ja itsemurha saavat vanhempien kertomuksissa. Haastatteluissa korostui vanhemman puhe nuoren elämästä. Myöskään itsemurha ei näyttäytynyt sanana merkityksellisenä, vaan merkitystenanto liittyi itsetuhoa yleisemmällä tasolla kuolemaan kuolintapaa korostamatta. Koettu syyllisyys raamitti jokaisen vanhemman kerrontaa.

Elämä ja kuolema ovat toistensa vastakohtia, mutta ne näyttäytyivät myös tiloina, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Suhteen dynaamisuutta kuvastaa se, että tarinoiden perusteella elämän ja kuoleman välinen tasapaino oli helposti järkytettävissä yksittäisellä ärsykkeellä eli laukaisevalla tekijällä. Toisaalta elämäntarinoissa oli nähtävissä viimeiseen päätökseen vaikuttavien tekijöiden kasautumista ja ennen kaikkea niiden yhteenliittymistä ja toisiinsa kietoutumista. Kuolemassa ja itsensä surmaamisessa merkityksellistyi myös vahvasti tavoitteellinen toiminta, jolla oli korostuneesti yhteys nuoren välittömään sosiaaliseen ympäristöön suhteineen ja tapahtumineen.

Nuoren itsemurhassa ei kuitenkaan ole välttämättä ollut kyse elämänhalun vastakohtana kuolemanhalusta, vaan pikemminkin päämääränä ja tavoitteena on voinut olla hetkeksi lepoon tai pakoon pääseminen vallitsevasta epätoivoisesta olotilasta. Vaikka elämä ja kuolema tavoitteellisina olomuotoina eivät muodostaisikaan toistensa vastakohtia, niin niiden tulkinnallisista merkityssisällöistä oli löydettävissä toisilleen vastinparit tai kääntöpuolet. Elämän merkitykset olivat kuvattavissa kuoleman merkitysten kautta. Pää-

sääntöisesti elämän ja kuoleman kysymykset olivat jollakin lailla koskettaneet nuorta jo tämän eläessä.

Kuulemieni tarinoiden perusteella valtaosa nuorista oli tavoitellut kuolemaa, mutta ei niinkään sen itsensä takia, vaan kuoleman oli uskottu tarjoavan pois pääsyn lopulliselta tuntuneesta toivottomuuden tilasta. Näin nähtynä tietoisuus sellaisena, kuin lähiympäristö oli sen kokenut, oli nuorelta ollut hämärtyneenä ennen viimeistä tekoa. Kertomuksiin tukeutuen oli tulkittavissa, että vaakakupin kallistumista elämästä kuolemaan oli edeltänyt nuoren jonkinluonteinen mielen järkkäminen. Se oli johtanut todellisuuden hämärtymiseen ja yhteyden menettämiseen itseensä ja ympäristöön, joka määrittyi erityisesti sosiaalisiksi suhteiksi.

Voi ajatella, että nuoren kokemuksissa yhteyden menettäminen oli merkinnyt turvattomuutta, äärimmäistä ulkopuolisuutta ja yksin jäämistä. Turvattomuuden kokemus voi sisältää epävarmuutta, suojattomuutta ja ahdistusta (Vornanen 2006, 120). Vanhempi oli puolestaan saattanut ajatella nuoren olevan kovin lähellä itseään. Perhe ja läheiset eivät kuitenkaan takaa suojaa yksinäisyyden kokemiselle. Merkityksen voi kiteyttää sanotaan *”ei se ole yksin, joka yksin on yksin, mutta se, joka kaksin on yksin, on todella yksin.”* Läheisten tulkinnat asiantilasta olivat mahdollisesti poikenneet suuresti nuoren sen hetkisestä tietoisuudesta, jolloin ymmärryksen ja hyväksynnän saavuttaminen tapahtumista ja teosta on jälkikäteen voinut olla vaikeaa.

Toinen tutkimuskysymys liittyi ennusmerkkien ja varjелеvien tekijöiden läsnäoloon vanhempien kertomuksissa. Mitä suunnitellumpi nuoren itsemurha on ollut, sitä enemmän on ollut havaittavissa myös kuolemaa edeltäviä ennusmerkkejä nuoren toiminnassa ja käyttäytymisessä. Nuoren omaan toimijuuteen lukeutuvat ennusmerkit olivat liittyneet sairastavuuteen, oireilevaan käyttäytymiseen tai kielteisiin muutoksiin toiminnassa, jotka olivat voineet olla seurausta pidemmän aikavälin prosesseista tai ilmetä kuolemaa edeltävinä viimeisinä vaiheina. Ennusmerkkien puuttuminen puolestaan viittaa siihen, että joidenkin nuorten kohdalla masennusta ei ollut tunnistettu, nuori oli peitelty pahaa oloaan vanhemmalta tai tämä oli kertonut itsemurha-ajatuksistaan tai -suunnitelmistaan jollekin toiselle kuin vanhemmalle.

Sosiaalisen ympäristön tapahtumat merkityksellistyivät ennusmerkkeinä siten, että tapahtumista oli voinut seurata nuorelle pettymyksen ja nöyryytyksen tai umpikujan ja ahdingon kokemuksia. Nuoren oma toimijuus oli vaikuttanut myös sosiaalisen ympäris-

tön tapahtumiin eikä niitä voi tarkastella toisistaan irrallisina. Yhteiskunnallisesta järjestyksestä ja ilmapiiristä nousseet odotukset ja vaatimukset olivat puolestaan johtaneet nuoren tarkastelemaan tulevaisuuttaan toisenlaisena, kuin millaiseksi nuori olisi halunnut ja kyennyt elämäänsä rakentaa.

Ennusmerkit eivät näin ollen niinkään liittyneet yksittäisiin konkreettisiin tilanteisiin tai seikkoihin, joiden perusteella voitaisiin osoittaa selkeät kohdat, jotka olisi pitänyt havaita ja joiden tunnistamisella itsemurha olisi ollut estettävissä. Sen sijaan ennusmerkit liittyivät useisiin samanaikaisesti tapahtuneisiin prosesseihin, joissa elämään yleisesti liittyvät osa-alueet olivat yhdistyneet toisiinsa ja sekoittuneet keskenään.

Sukupuolen mukaiset erot itsetuhoisuudessa määrittivät tarinoiden perusteella vähäisiksi. Sukupuoli ei ollut juurikaan vaikuttanut asioihin, joita nuoren elämän aikana oli ollut mahdollista ennakoita. Tosin nuorten naisten itsemurhayritykset korostuivat tarinoissa jossain määrin. Puuttumattomuus itsemurhayrityksiin muodostikin tarinoiden yhden kriittisen kohdan.

Siinä missä oman syyllisyyden käsittely ja sietäminen on ollut olennainen osa vanhemman selviytymisprosessia, sitä on ollut myös lapsen elämänvaiheiden selvittely tämän kuoleman jälkeen ja paljastuneiden asioiden perusteella tapahtunut jossittelun. Nuoren elämästä jälkeensä selvinneet asiat muodostivat kokonaisuuden, jotka olisivat olleet tulkittavissa ennusmerkeiksi, jos vanhempi olisi ollut niistä tietoinen nuoren eläessä. Toisin näkeminen olisi mahdollistanut toisin toimimisen eli itsemurhalta varjelemisen.

Varjelevat tekijät rakentuivat ennusmerkkien kääntöpuolina eli sisältöinä, joita vanhemman näkökulmasta nuoren eläessä olisi pitänyt tapahtua. Kyse voi olla myös seikoista, joista vanhempi oli jälkeensä pohtinut, että tämä jonkun olisi pitänyt ymmärtää tai tehdä toisin. Negatiiviset käänteet nuoren elämästä kääntyvät varjelevien tekijöiden tulkinnassa asiantiloiksi, joilta tavoiteltava todellisuus näyttäytyy tarinoiden perusteella itsemurhien ehkäisytyön kannalta. Huomattava on, että itsemurhien ehkäisytyö ja näin ollen varjelevat tekijät eivät liity pelkästään nuoreen, vaan myös jäljellejääneisiin, joita nuoren kuolema on koskettanut. Varjelevien tekijöiden tulkinnassa oleelliseksi nousi ympäristö-, yhteisö- ja yksilötason tarkastelu sekä näiden tasojen toimiminen kokonaisuutena. Merkityksellistä on, miten vuorovaikutuksellisuus sisältyy kunkin tason varjelevien tekijöiden sisältöihin, mutta se sitoo myös eri tasot toisiinsa. Pyrkimys ymmärtää itsetuho prosessia ja varjella siltä, edellyttää jokaisen tason sekä niiden sisäisen ja väli-

sen vuorovaikutuksellisuuden huomioimista. Yhdeksi merkittäväksi varjelevaksi tekijäksi tarinoissa muodostui puhuminen ja asioiden käsittely perheessä niin nuoren elämän aikaisessa kuin kuoleman jälkeisessä ajassa.

Kolmannen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää, miten auttamistyö merkityksellistyy osana ennusmerkkeihin ja varjeleviin tekijöihin liittyviä kertomuksia. Vanhempien hoitokontakteihin liittyneitä kokemuksia hallitsi negatiivinen, syyllisyyteen ja syyttämiseen perustuva positio positiivisten näkemysten jäätyä hyvin vähäisiksi. Kriittikki suuntautui erityisesti palvelujärjestelmään ja auttamistyötä toteuttaneiden tahojen toimintaan. Lapsella olleista palvelukontakteista kertoessaan vanhempien kertomuksissa toistuvat kielteisten huomioiden esittäminen, arvostelu ja joissain tarinoissa myös eri tahojen tuomitseminen. Kielteisten kokemusten aste vaihteli epäasiallisuuden, epäkohtien ja hoitovirheiden välillä. Epäasiallisuus liittyi nimenomaan kohtaamistilanteisiin. Epäkohdat puolestaan liittyivät yleisemmällä tasolla kokemuksiin hoitokäytännöistä ja järjestelmän toiminnasta. Erityisesti oman läsnäolon ongelmallisuus toistui vanhempien kertomuksissa. Toisen ääripään kokemukset paljastuivat tarinoista, joissa vanhempi oli kokenut, että vastuu lapsen tilanteesta ja hoidosta oli sysätty jollakin tavoin hänelle.

Se, millaisen polun päätepiste nuoren itsemurha oli ollut, oli vaikuttanut tilanteisiin, joissa nuori oli tullut kohdatuksi. Noin puolella nuorista itsemurhaa edeltäneisiin olosuhteisiin oli kuulunut jokin kontakti palvelujärjestelmässä. Julkisen sektorin erikoissairaanhoidon nuoriso- ja aikuispsykiatrinen poliklinikka sekä psykiatrinen osastohoito saivat tarinoissa suuren roolin. Tämä selittyy sillä, että usealla nuorella oli jossain elämänvaiheessa diagnosoitu masennus ja määrätty lääkehoito. Masennus- tai ahdistushäiriödiagnoosi oli vaikuttanut nuoren kohtaamiseen hoitokontaktissa siten, että häntä oli tarkasteltu diagnoosin ilmaiseman viiteryhmän edustajana, tuntevan, ainutlaatuisen ja kokonaisvaltaisen yksilön sijaan. Tuolloin nuori oli kadotettu masennuksen ja ahdistuksen taakse.

Nuoren kuolemaa edeltäneistä olosuhteista ja viimeisistä vaiheista riippumatta nuori oli kohdattu varsin usein joko erityis- tai peruspalveluiden piirissä. Siitä huolimatta usean nuoren itsemurha oli tullut ympäristölle yllätyksenä, vaikka selkeitä itsetuhoa ennakoineita merkkejä oli ollut läsnä. Palvelujärjestelmän ongelmakohdat paikantuivat niin korjaaviin kuin arjen peruspalveluihinkin. Huolta herättävät tilanteet, joissa nuoren masennusta ei ollut tunnistettu ja tämän vuoksi hän ei ollut ohjautunut asianmukaisten palveluiden piiriin.

Nuoren rakentamat elämän kulissit olivat osaltaan vaikeuttaneet kohtaamisia palvelujärjestelmässä ja avun suuntaamista. Nuoresta oli ollut usein nähtävissä vain jokin tämän valitsema puoli, jolloin huolenaiheet olivat näyttäneet ammattiauttajille yksittäisinä ilmeten erilaisina eri konteksteissa. Huolien muodostamaa kokonaisuutta ei ollut tunnistettu ja tilanteen vakavuutta ehkä ymmärretty. Itsemurhan oltua pitkään jatkuneen prosessin päätepiste, nuori oli kohdattu useiden ammattilaisten toimesta eri konteksteissa. Kohtaamisia oli leimannut irrallisuus, työntekijöiden vaihtuvuus ja kokonaisvastuun puuttuminen nuoren tilanteesta. Nuori oli mennyt järjestelmän läpi tai jatkanut siinä kiertämistä. Moni nuori oli pudonnut varsinkin kouluterveydenhuollon läpi.

Tutkimuksen merkitys ammattikäytännöille

Haastatteluaineisto ja vanhemmilta saamani oheisaineisto ovat ammatillisesti mielenkiintoisia. Eettisesti ei ole kuitenkaan oikein arvioida aineistoa siten, eikä se ole tutkimustyön kannalta perusteltua. Sen sijaan elämäntarina ja tragedian tarina mahdollistavat ammattikäytäntöjen kannalta tärkeän *sosiaalisen ruumiinavauksen* (vrt. psykologinen ruumiinavaus), joka merkityksellistyy löydökseksi itsemurhien ehkäisytyön kannalta. Psykologinen ruumiinavaus tarjoaa yhden narratiivin itsemurhailmiöön. Sosiaalinen ruumiinavaus asettuu toiseksi, sitä täydentäväksi kertomukseksi, joka lisää ymmärrystä itsetuho prosessista. Sosiaalinen ympäristö ja vuorovaikutuksellisuus eri merkityksissä nousivat keskeisiksi tekijöiksi itsemurhaproessin syntymisessä. Sosiaalisen ruumiinavauksen kautta voidaan lisäksi pyrkiä ymmärtämään, miten nuoren masennuksen syntyminen on yhteydessä sosiaaliseen ympäristöön ja sen välittämiin ihmissuhteisiin.

Myös itsemurhien ehkäisyssä tarinoiden ja vuorovaikutuksen merkitys on suuri. Werbart Törnblom ym. (2013) esittävät, että on elämän ja kuoleman kysymys, kuka vastaanottaa itsemurhauhkauksen/-puheen, kuinka se tulkitaan ja miten sen perusteella toimitaan. Esimerkiksi jos nuori uskoutuu itsetuhoisista ajatuksistaan ystävälle, tulisi tiedon kulkeutua ystävältä vanhemmille tai ammattiauttajalle. Myös vanhempien tulisi olla herkempiä tulkitsemaan nuoren puheentasolla esiintyviä vihjeitä ja toimimaan niiden perusteella. (Mt.) Suuri osa nuorista oli kertonut itsetuhoisista ajatuksistaan ystävälle tai sisarukselle, mutta tieto oli jäänyt kahdenkeskiseksi. Moni nuorista oli puhunut kuolemasta myös vanhempien kuullen. Tutkimukseni paikantaa samat vuorovaikutuskatko-

set nuoren ja vanhempien, vanhempien ja ammattilaisten sekä vanhempien ja ystävien tai sisarusten välillä kuin Werbart Törnblomin ym. tutkimus.

Koulusurmien ehkäisyssä keskeistä on saada murrettua nuorten hiljaisuuden koodi, minkä myötä nuorten tieto tulee luotettavien aikuisten tietoon. Lisäksi koulukulttuurin muuntaminen koulun nuorten ja aikuisten välistä vuoropuhelua lisäämällä on keskeinen turvallisuustekijä. (Kiilakoski 2009.) Luottamuksellisen suhteen muodostuminen nuoren ja aikuisen välillä on keskeinen tekijä myös nuorten itsemurhien ehkäisyssä. Se auttaa tunnistamaan nuoren itsetuhoa ennakoivia merkkejä (vrt. Kiilakoski 2009).

Tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että se millaisena yksilö näyttäytyy ympäristössä, riippuu katsojasta. Tarkoitin tällä lähiyhteisön ja hoitotahojen näkemisen eroja yksilöllisissä tilanteissa, jolloin itsemurhan ennusmerkitkin näyttäytyvät erilaisina ja tahojen mahdollisuudet puuttua tilanteisiin muodostuvat vaihteleviksi. Kenen vastuulle ennusmerkkien havaitseminen ja havaintojen perusteella toimiminen viimekädessä jää? Pohdittavaksi nousee myös, miten paljon vanhempi tai aikuinen voi tavoittaa nuoren kokemuksellisuutta ja miten paljon auttamistyön suhteissa voidaan tavoittaa potilaan tai asiakkaan kokemusmaailmaa. Entä miten toimia tilanteissa, joissa nuori on sulkeutunut ja kokemusmaailmaan pääsy kokonaan estetty?

Koska itsemurhien taustalta löytyy usein mielenterveysongelmia ja persoonallisuushäiriöitä, on Uusitalon näkemystä mukaillen perustelua suunnata resursseja masennuksen tunnistamiseen ja hoitoon sekä psykiatriseen sairaanhoitoon. Hoitosuhteissa on tärkeää mahdollistaa apua tarvitsevan lähipiirin tiivis mukanaolo hoidossa ja nuorta autettaessa keskeistä on, että hänen läheisensä osallistuvat siihen. (Uusitalo 2006, 342–343.) Psykiatrisen hoitotyön perhekeskeisissä hoitomalleissa (esim. Seikkula & Arnkil 2005) huomioidaankin hoidon ja avun kohteena olevan ihmisen koko sosiaalinen verkosto. Hoidollinen, lääketieteelliseen viitekehykseen perustuva kohtaaminen ei kuitenkaan riitä, vaan tarvitaan ongelmien laaja-alaista ymmärrystä ja moniammatillisuutta. Sosiaalityöntekijöiden asiantuntemus mahdollistaa inhimillisen ja ymmärtämiseen pyrkivän otteen sekä kokonaisvaltaisen, sosiaalisen ja psyykkisen näkökulman huomioimisen ammatillisissa käytännöissä. Edellä oleva nostaa esiin psykososiaalisen työn tärkeyden. Perheen ja sosiaalisen verkoston voimavarojen sekä ammattiauttajien taidon ja kokemuksen yhdistäminen on tärkeää (Uusitalo 2006, 343). Toimivien hoitomallien ja käytäntöjen kehittämiseksi ja toteuttamiseksi on oltava resursseja.

Nuoret kuvautuivat vanhempien kertomuksissa herkkinä, kognitiivisesti lahjakkaina ja moni myös taiteellisena (ks. elämän merkitykset *liallinen hyvyys* ja *hukkaan meno*). Kyseiset piirteet luovat pohjaa ja edellytyksiä psykososiaaliselle työskentelylle. Voidaan ajatella, että nuorella olisi usein resursseja ja luontaista taipumusta syvälliseen, terapeutiseen keskusteluun sekä kykyä ymmärtää ja käsitellä elämäntapahtumien merkitystä itselleen ja muille, mikäli häntä tuettaisiin asioiden työstämisessä. Tarkoituksenmukaista on myös hyödyntää toiminnallisia menetelmiä psykososiaalisessa työskentelyssä. Mikäli nuorelle ei anneta tilaisuutta käsitellä asioita kykyjensä mahdollistamalla tavalla, se voi johtaa kokemukseen, ettei hänen ajatuksillaan ja tunteillaan ole merkitystä. Lisäksi nuoren ystäviä ja sisarusia tulisi ottaa herkemmin mukaan työskentelyyn, sillä heillä voi olla merkittävä rooli nuoren hädän kuulijoina ja näkijöinä. Nuoren kokemusta hädän kuulemisesta ja välittämisestä voitaisiin vahvistaa hoitokontakteissa siten, että työntekijä pyrkisi olemaan empaattisesti läsnä nuoren elämässä myös varsinaisten ajanvarausten ulkopuolella. Tämä voi konkretisoitua pienin elein, kuten esimerkiksi tekstiviestien lähettämällä ja puhelinkeskusteluilla työntekijän aloitteesta.

Vanhemmalle olisi puolestaan tarjottava tila, jossa tämä saisi kertoa huolensa tilanteesta nuoren kuullen sekä kysyä nuorelta itseltään ja ammattiauttajilta, miten hän voisi osallistua nuoren tukemiseen. Näin vanhemmalle mahdollistuu kokemus, että hän on yrittänyt päästä osalliseksi nuoren hoidollisiin prosesseihin, vaikka tämä toimijana torjuisikin vanhemman mukaan pääsyn. Vanhemman kannalta tilan tarjoaminen voi edesauttaa käsittelemään tunteita, joita nuoren ja perheen tilanteessa esiintyvät ongelmat aiheuttavat.

Vanhempien kertomukset osoittavat, että auttamisjärjestelmässä on puutteita myös jäljellejääneiden kannalta. Useampi vanhempi oli jäänyt kriisiavun tai pitkäjänteisen avun ulkopuolelle. Lisäksi moni vanhemmista kuvasi, että avun järjestäminen oli perustunut omaan aktiivisuuteen. Ei voida edellyttää, että traumaattisissa kriiseissä olevat ihmiset kykenisivät objektiivisesti arvioimaan tilannettaan. Esimerkiksi kriisiavun tarve pitäisi itsemurhissa nähdä aina itsestään selvänä. (Ks. Uusitalo 2006, 334.) Menetyksen pidempiaikaisessa työstämisessä ammattiauttajien on huomattava, että jäljellejääneitä on tuettava käsittelemään surua yksilö- ja systeemitasolla. Nuoren kuolema on kriisi jokaiselle perheenjäsenelle, mutta se on kriisi myös perheelle. Sen estäminen, ettei perheessä synny nuoren itsemurhan jälkeen vaikenemisen ilmapiiriä, edellyttää jokaisen henkilökohtaisen surun ja perheen surun käsittelyä. Koska perheenjäsenten yksilöllinen tuki voi

perustua eri ammatillisiin konteksteihin, työntekijöiden on pyrittävä verkostoitumaan perhesysteemin tukemiseksi.

Suorien haastattelukysymysten asettamisen sijaan nuoren elämäntarinan kertominen mahdollisti vanhemmalle niiden asioiden esiin nostamisen, jotka hän koki tärkeiksi. Vanhempien kertomukset voidaan käsitteellistää *toiseksi tiedoksi*, joka on yksityiskoh- taista, kokemuksellista ja paljastavaa. Sen avulla voidaan kiistää, haastaa tai täydentää vakiintunutta tietoa ja perinteisiä tiedon tuottamisen muotoja. Toinen tieto voidaan ym- märtää täydentäväksi, jopa korjaavaksi vaihtoehdoksi instituutioiden *viralliselle tietämi- selle*. Virallinen tieto katsoo kohteitaan kaukaa ja silloin, kun se haluaa heitä kuulla. Tällöin viranomaiset muotoilevat tutkittavaksi asetetut ongelmat ja kysymykset, minkä seurauksena ongelmasta annettu kuva on valmiiksi kehystetty. (Hänninen, Karjalainen & Lahti 2005.) Voidaan ajatella, että psykologiseen ruumiinavaukseen perustuva itse- murhatutkimus nojaa viralliseen tietoon. Tarkasteltaessa itsetuhoa inhimillisen ja sosiaa- lisen ulottuvuuden kautta, oleelliseksi nousee nimenomaan toinen tieto.

Vanhempien kriittinen toimijuus on tehnyt näkyväksi yksilön ja yhteiskunnan välisen kompleksisen suhteen, jolla on yhteys nuoren elämään, mutta myös vanhemman selviy- tymiseen. Normaalius ja hyväksyttävä elämä määrittävät yhteiskunnallisten ehtojen sanelemana. Yksilön on vaikea toteuttaa elämää, jos se on ristiriidassa yhteiskunnallis- ten arvojen kanssa. Yhteentörmäys yhteiskunnallisiin ehtoihin aiheuttaa yksilölle pa- hoinvointia. Sama yhteentörmäys on löydettävissä aikuisten ja nuorten välisestä maa- ilmasta. Aikuiset määrittävät sen, millainen on tavoiteltava tulevaisuus. Jos se on risti- riidassa nuoren omien haaveiden kanssa tai aikuistuminen tuottaa epävarmuutta, voivat tavoitteet näyttäytyä vaatimuksina ja aiheuttaa kokemuksen riittämättömyydestä.

Palvelurakenteet ja ammattikäytännöt suunnitellaan ja toteutetaan vallitsevien yhteis- kunnallisten ehtojen ja asenteiden mukaan. Suunnittelu ja toteutus nojaavat viralliseen tietoon. Taloudellisuuden, tehokkuuden ja tuloksellisuuden näkökulma sivuuttaa usein inhimillisyyden. Se voi aiheuttaa yksilölle kokemuksen, että häntä ei kohdata aidosti ammatillisissa konteksteissa. Tuolloin apu ei tavoita yksilöä. Syntyvä tilanne ei ole myöskään yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukainen.

Kokemuksellisen eli toisen tiedon merkitys palvelujärjestelmässä ja auttamiskäytän- nöissä määrittäytyy siis suureksi. Pohdittaessa yleisellä tasolla, miten kokemuksellinen tieto tehdään näkyväksi palvelupoluissa ja sen hyödyntäminen mahdollistuu, oleelliseksi

nousee laadullisen arvioinnin arvon tunnustaminen ja käyttäminen hyvinvointipalveluissa. Tuolloin palveluprosessien parantamista tavoitellaan laadullista arviointitietoa hyödyntämällä, jolloin työntekijöiden rinnalle arvioinnin ja työn kehittämisen osapuoleksi asettuvat asiakkaat. Kehitystyön tulisi olla jatkuvaa, koska myös sosiaaliset ongelmat ja ihmisten ongelmalliset elämäntilanteet elävät kaiken aikaa. Laadullinen arviointi kohdistuu toimijoiden, myös asiakkaiden, tietämykseen palvelutoiminnasta ja sen prosesseista. Käytännössä tämä merkitsee kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmien ja kriittis-reflektiivisen ajattelun luovaa soveltamista tiedon tuottamiseen palvelutyön ydinprosesseista. (Satka 2011; ks. myös Shaw 2011.) Laadullinen arviointi palveluissa mahdollistaa myös eettisen ja inhimillisen näkökulman toteutumisen. Voidaan ajatella, että tutkimukseni kautta välittyvät nuorten ja vanhempien subjektiiviset kokemukset tukevat osaltaan tätä ajatusta tutkimuksen ja käytännön palvelutyön välisen suhteen tärkeydestä.

Tutkimuksen merkitys sensitiivisille tutkimusaiheille ja jatkotutkimustarpeet

Aloittaessani tutkimusta pohdin paljon tutkimustehtäväni eettistä kestävyyttä ja osaamistani kohdata menetyksen kokeneita vanhempia. Haastatteluihinkin itsemurhasta puhuminen oli minulle vaikeaa, ajoittain kiusallistakin. Lapsen elämästä ja itsemurhasta kertominen on epäilemättä ollut raskasta myös tutkimukseni vanhemmille omiin kokemuksiin liittyneiden voimakkaiden tunteiden vuoksi. Sen sijaan itse puhuminen ei ollut heille vaikeaa. Monella vanhemmalla näytti olevan siihen jopa tarve.

Voidaan ajatella, että siinä missä sensitiivisiin aiheisiin tarttuminen ja niistä puhuminen on tutkijalle vaikeaa, on kipeistä asioista kertominen niiden kokijalle tärkeää ja merkityksellistä. Omiin tutkimuskokemuksiini perustuen pidän tähdellisenä, että tutkijoilta löytyy uskallusta tarttua sensitiivisiin ja tabuluonteisiin aiheisiin. Tärkeänä näen myös sen, että kohtaamisissa tutkija kykenee puhumaan suoraan ja vapautuneesti haastateltavien mahdollisesti traumaattisistakin kokemuksista. Uskon, että tällaista asennetta he arvostavat ja se rohkaisee heitä kertomaan. Voidaan jopa pitää eettisesti suotavana toteuttaa tutkimuksia sensitiivisistä aiheista; ihmisillä voi olla suuri tarve ja halu puhua kipeistä kokemuksistaan. He etsivät itselleen merkityksellisiä väyliä niistä kertoakseen. Narratiivisuus puolestaan tarjoaa antoisan ja turvallisen lähestymistavan kokemuksista kertomiselle. Ammattikäytäntöjen kannalta tarve kertoa traumaattisista kokemuksista ja läpikäydä niitä muistuttaa psykodynaamisen viitekehyksen tärkeydestä sosiaalityössä

(vrt. Granfelt 1993). Psykodynaamisen viitekehyksen huomioimista esimerkiksi alan koulutuksessa voisi olla syytä tehostaa.

Vanhempien kertomukset tekevät näkyväksi itsemurhan inhimillisen ja kokemuksellisen luonteen. Kertomuksissa korostuu itsemurhan vahva sidos aikaan ja paikkaan sekä elämän ja kuoleman sosiaalinen ja vuorovaikutuksellinen ulottuvuus. Laadullisen kulttuurisen kontekstin huomioivan itsemurhatutkimuksen tarve on suuri. Sosiaalitieteellisellä tutkimuksella kyetään tavoittamaan itsemurhailmiön sosiaalinen puoli.

Havaintojeni perusteella isät rakensivat kertomustaan korostuneesti syyllisyyteen ja äidit muiden syyttämiseen perustuneesta positioista. Koska tutkimukseeni osallistui vain kolme isää, kattavaa tulkintaa isien ja äitien kokemusten erilaisuudesta ei ollut mahdollista tehdä. Mielekästä olisi vertailla yleisellä tasolla, miten isien ja äitien kokemukset nuoren elämästä ja kuolemasta sekä perheen olosuhteista asettautuvat toisiinsa nähden. Tutkimuksella voitaisiin esimerkiksi selvittää, miten isyys ja äitiys merkityksellistyvät nuoren itsetuho-prosessissa tai miten perhedynamiikka merkityksellistyy äitien ja isien kokemuksissa ennen ja jälkeen nuoren itsemurhan. Useamman tapaustutkimuksen kautta voitaisiin myös tarkastella, miten vanhemmat rakentavat nuoren elämäntarinaa; kuinka äidin ja isän tarinat poikkeavat toisistaan saman nuoren kohdalla eli eroavatko äidin ja isän näkemisen tavat.

Lisäksi jatkotutkimuksia voitaisiin toteuttaa haastattelemalla itsemurhan tehneen nuoren sisarusia, ystäviä ja seurustelukumppaneita tutkimukseni kaltaisella asetelmalla. Elämäntarinoiden ja tragedian tarinoiden perusteella he olivat olleet usein hädän narratiivien kuulijoina ja nuoren itsemurhaa edeltäneissä tapahtumissa osallisina. Heidän kokemuksensa nuoren elämästä ja kuolemasta mahdollistaisivat pääsyn nuorten kokemusmaailmaan. Syvemmän ymmärryksen saamiseksi nuorten itsetuhoisuudesta, voitaisiin lisäksi haastatella henkilöitä, jotka ovat nuorena yrittäneet itsemurhaa siinä kuitenkaan onnistumatta. Heidän kokemuksistaan voitaisiin kartoittaa, millaista väliintuloa he olisivat toivoneet ennen itsemurhayritystään ja mikä on mahdollistanut elämässä pysymisen epäonnistuneen yrityksen jälkeen. Tärkeää olisi selvittää, mitä heidän kokemuksissaan on tapahtunut käsitteellistämässäni itsemurhaa edeltäneessä väli-tilassa; millaiseksi he kuvaavat vallinneen olotilansa ja olosuhteet ennen itsemurhayritystään.

Auttamisjärjestelmä sai paljon kritiikkiä vanhempien kertomuksissa ja Kalevin kirjoituksissa. Kritiikki nostaa esiin tarpeen tutkia ammattiauttajien näkökulmaa; miten he

ovat kokeneet nuoren itsemurhaa edeltäneen hoitosuhteen, millaisia kokemuksia heillä on nuoren potilaan/asiakkaan auttamisesta ja tukemisesta huomioiden hoitosuhteessa esiintyneet vaikeudet, onnistumiset ja erilaiset reunaehdot. Auttamistarinoiden avulla voitaisiin kehittää auttamisjärjestelmää ja työntekijöiden ammattitaitoa. (Vrt. Uusitalo 2006, 350.)

Kiinnostukseni kohdistui vanhempien kertomusten kokemussisältöihin. Jatkotutkimuksissa voitaisiin selvittää, *miten* vanhemmat kertovat nuoren elämästä ja kuolemasta sekä selviytymisestään. Diskurssianalyttisellä tutkimuksella voitaisiin kehittää itsemurhasta puhumisen tapoja auttamistyössä. Vanhemmat kritisoiivat kertomuksissaan, että ihmisiltä puuttuu rohkeus avoimesti keskustella itsemurhasta menetyksen kokeneiden kanssa. Puhuminen näyttäytyi kuitenkin usein merkittävänä tekijänä selviytymisessä.

Tarinoiden perusteella surua leimasi sukupuolistunut luonne ja sivujuonteena tuli esiin myös sisarusten vaikea polku nuoren itsemurhan jälkeen. Eräiden vanhempien kertomuksissa korostui, että itsemurhien ehkäisyn kannalta hoidon järjestyminen itsemurhan tehneen läheisille ja sen seuranta on ensiarvoisen tärkeää. Yksi vanhemmista totesi, että ammattiauttajilta puuttuu ymmärrys itsemurhamenetyksen kokeneiden surutyön erityisyydestä ja taito kohdata heidän surunsa. Jäljellejääneille suunnatun avun kehittämiseksi tarvitaan lisää tietoa perheenjäsenten erilaisista selviytymistarinoista. Ammattikäytäntöjen kannalta tähdellistä on huomata, että moni vanhempi kertoi saaneensa selviytymisprosessissaan merkittävämmän avun tai tuen muusta kuin ammattiavusta. Selviytymistarinat paljastavatkin ”*lohdun*” teeman, joka merkityksellistyi usein vanhemman saavuttamaksi ajattelumalliksi elämästä ja itsemurhasta. Vanhempi on ehkä tarvinnut itselleen jonkin kantavan voiman, jolla kestää ikävä, suru ja syyllisyys. Lohtuun perustuva ajatus on tarjonnut vanhemmalle rauhaa.

Mua kauheasti lohdutti, kun mä luin Albert Camus'ta niin hän kirjoitti, että itsemurha on ihmiskunnan suurin mysteeri. Se on paljon suurempi kuin kosmoksen mysteeri. Musta se oli jotenkin niin kuin, että onhan se, siis ihminen jolle on annettu niin hengissä säilymisen vietti, niin kuin sit yks kaks niin kuin kuoleman vietti voittaakin sen.

Päätän työni katkelmaan, jonka eräs vanhemmista jakoi minulle haastattelun päätteeksi. Katkelmaan kiteytyy tapa, jolla vanhempi halusi menetyksestään ajatella. Se kuvastaa mielestäni sävyä, jolla tutkimukseni vanhemmat kertoivat lapsestaan ja nykyisestä elämästään.

”Kuolema ei merkitse mitään, olen vain hiljaa siirtynyt seuraavaan paikkaan.

Minä olen minä ja sinä olet sinä. Mikään ei ole välillämme muuttunut.

Kutsu minua entisillä tutuilla nimilläni, puhu minulle yhtä luontevasti kuin ennenkin, älä muuta äänenpainoasi, älä käytä teennäisen kunnioittavaa tai murheellista sävyä.

Naura niin kuin me aina nauroimme yhdessä huvittaville pikkujutuille.

Rukoile, hymyile, ajattele minua.

Anna nimeni olla mukana kaikessa niin kuin se aina oli luonnollisena osana elämää, lailla varjon häivää.

Elämä on yhtä tärkeää kuin aina ennenkin. Se on alati sama, se jatkuu keskeytyksittä.

Miksi unohtaisit minut, vaikka et näe minua?

Odotan sinua kunnes tulet. Jossakin hyvin lähellä, aivan nurkan takana.

(Henry Scott Holland.)”

LÄHTEET

- Aalberg, Veikko (1983) Itsetuhokäyttäytyminen. Teoksessa Hannu Jokela, Leena Mensola, Bruno Taajamaa & Leena Taajamaa (toim.) *Akuutti psykiatria*. Espoo: Recallmed, 45–54.
- Achté, Kalle; Lindfors, Olavi; Lönnqvist, Jouko & Salokari, Markku (1989a) Itsetuhoisuuden ilmenemismuodot. Teoksessa Kalle Achté, Olavi Lindfors, Jouko Lönnqvist & Markku Salokari (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Helsinki: Yliopistopaino, 11–20.
- Achté, Kalle; Lindfors, Olavi; Lönnqvist, Jouko & Salokari, Markku (1989b) Itsemurha eri ikäkausina. Teoksessa Kalle Achté, Olavi Lindfors, Jouko Lönnqvist & Markku Salokari (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Helsinki: Yliopistopaino, 21–30.
- Achté, Kalle; Lindfors, Olavi; Lönnqvist, Jouko & Salokari, Markku (1989c) Näkemyksiä suomalaisesta identiteetistä ja itsemurhista. Teoksessa Kalle Achté, Olavi Lindfors, Jouko Lönnqvist & Markku Salokari (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Helsinki: Yliopistopaino, 65–82.
- Achté, Kalle; Lindfors, Olavi; Lönnqvist, Jouko & Salokari, Markku (1989d) Kypsimmäkö puhumaan itsemurhista? Teoksessa Kalle Achté, Olavi Lindfors, Jouko Lönnqvist & Markku Salokari (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Helsinki: Yliopistopaino, 227–228.
- Acker, Joan; Barry, Kate & Esseveld, Joke (1983) Objectivity and Truth: Problems in Doing Feminist Research. *Women's Studies International Forum*, 6 (4), 423–435.
- Alaräisänen, Antti (2010) Itsemurhan riskitekijät ja siihen johtavat kehityspolut erityisesti skitsofreniassa. Pohjois-Suomen vuoden 1966 syntymäkohorttitutkimus. *Acta Universitatis Ouluensis. D, Medica*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Alasuutari, Pertti (1999) *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, Anu-Hanna (2010) Ohipuhuminen sukupolvien välisenä kysymyksenä. Teoksessa Anu-Hanna Anttila, Kristiina Kuussaari & Tiina Puhakka (toim.) *Ohipuhuttu nuoruus? Nuorten elinolot – vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 6–12.

- Apo, Matti; Lönnqvist, Jouko & Achté, Kalle (1973) Yleistä itsemurhista. Teoksessa Kalle Achté, Liisa Ollikainen, Irja Rantanen & Jouko Sihvo (toim.) Itsemurhat ja niiden ehkäisy. Suomen Mielenterveysseuran julkaisuja. Helsinki: WSOY, 1–13.
- Appleby, Louis & Turnbull, Gill (1995) Parasuicide in the first postnatal year. *Psychological Medicine*, 25 (5), 1087–1090.
- Aguilera, Donna & Messick, Janice (1982) Kriisihoito: teoria ja käytäntö. Helsinki: WSOY.
- Arnstberg, Karl-Olov (2007) Svenska tabun. Stockholm: Carlsson.
- Aula, Maria (2007) Nuorten itsemurhat Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2:2007. Sosiaali- ja terveysministeriö: Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Esipuhe.
- Baechler, Jean (1979) *Suicides*. New York: Basic Books.
- Bailey, Steven E.; Kral, Michael J. & Dunham, Katherine (1999). Suicide survivors do grieve differently: Empirical support for a common sense proposition. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 29 (3), 256–271.
- Barthes, Roland (1977) Introduction to the Structural Analysis of the Narrative. Teoksessa Stephen Heath (ed.) *Image, Music, Text*. New York: Hill and Wang, 79–124.
- Beautrais, Annette L. (1996) Serious suicide attempts in young people: A case control study. PhD Thesis. New Zealand: University of Otago.
- Beautrais, Annette L.; Joyce, Peter R. & Mulder, Roger T. (1996) Risk factors for serious suicide attempts among young youths aged 13 through to 24 years. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35 (9), 1174–1182.
- Beautrais, Annette (1998) A Review of Evidence: In Our Hands. The New Zealand Youth Suicide Prevention Strategy. Wellington: New Zealand Ministry of Health.
- Beautrais, Annette L. (2000) Restricting Access to Means of Suicide in New Zealand: A Report Prepared for the Ministry of Health on Methods of Suicide in New Zealand 1977-1996. Wellington, New Zealand: Ministry of Health.
- Beautrais, Annette L. (2002) Gender issues in youth suicidal behaviour. *Suicide Prevention Series. Emergency Medicine*, 14 (1), 35–42.

- Beck, Aaron T. (1976) *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York: International Universities Press.
- Bell, Holly (2008) Vicarious traumatization. Teoksessa Claire M. Renzetti, & Jeffrey L. Edleson (eds.) *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 732–733.
- Beresford, Peter (2008) Esipuhe suomenkieliseen laitokseen. Suomentaneet Markku Salo ja Eeva Varner. Teoksessa Peter Beresford & Markku Salo (toim.) *Kokemuksen muodonmuutos: kohti palveluiden käyttäjien omaa tutkimustoimintaa*. Helsinki: Mielenterveyden keskusliitto, 9–14.
- Berman, Alan L. & Jobes, David A. (1995) Suicide prevention in adolescents (age 12–18). *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 25 (1), 143–154.
- Beskow, Jan (1979) Suicide and mental disorder in Swedish men. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 277 (Supplement), 1–138.
- Beskow, Jan; Runeson, Bo & Åsgård, Ulf (1990) Psychological Autopsies: methods and ethics. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 20 (4), 307–323.
- Beskow, Jan; Runeson, Bo & Åsgård, Ulf (1991) Ethical aspects of psychological autopsy. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 84 (5), 482–487.
- Blatt, Sidney J. (1995) The destructiveness of perfectionism. *American Psychologist*, 50 (12), 1003–1020.
- Borowsky, Iris Wagman; Resnick, Michael D.; Ireland, Marjorie & Blum, Robert W. (1999) Suicide attempts among American Indian and Alaska Native youth: risk and protective factors. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 153 (6), 573–580.
- Brent, David A.; Perper, Joshua A.; Goldstein, Charles E.; Kolko, David J.; Allan, Marjorie J.; Allman, Christopher J. & Zelenak, Janice P. (1988) Risk factors for adolescent suicide: A comparison of adolescent suicide victims with suicidal inpatients. *Archives of General Psychiatry*, 45 (6), 581–588.
- Brent, David A.; Perper, Joshua A.; Kolko, David J. & Zelenak, Janice P. (1988) The psychological autopsy: methodological considerations for the study of adolescent

- suicide. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 27 (3), 362–366.
- Brent, David A.; Perper, Joshua A.; Moritz, Grace; Allman, Chris.; Friend, Amy.; Roth, Claudia; Schweers, Joy; Balach, Lisa & Baugher, Marianne (1993) Psychiatric Risk Factors for Adolescent Suicide: A Case-Control Study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32 (3), 521–529.
- Bridge, Jeffrey A.; Goldstein, Tina R. & Brent, David A. (2006) Adolescent suicide and suicidal behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47 (3/4), 372–394.
- Briere, John & Runtz, Marsha (1988) Post Sexual Abuse Trauma. Teoksessa Gail Elizabeth Wyatt & Gloria Johnson Powell (eds.) *Lasting Effects of Child Sexual Abuse*. Newbury Park, CA: Sage, 85–99.
- Briere, John (2004) Assessment of Traumatic Events. Teoksessa John Briere (ed.) *Psychological assessment of adult posttraumatic states: Phenomenology, diagnosis, and measurement*. Washington, DC: American Psychological Association, 107–120.
- Bromberg, Walter & Schilder, Paul (1933) Death and Dying: A Comparative Study of the Attitudes and Mental Reactions toward Death and Dying. *Psychoanalytic Review*, 20, 133–185.
- Bruner, Jerome (1986) *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome (1987) Life as Narrative. *Social Research*, 54 (1), 11–32.
- Bruner, Jerome (1996) *The Culture of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Cacciatore, Raisa; Kortenien-Poikela, Erja & Huovinen, Maarit (2009) *Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa*. Helsinki: WSOY.
- Calhoun, Lawrence G.; Selby, James W. & Abernathy, Carol B. (1984) Suicidal death: social relations to bereaved survivors. *Journal Psychology*, 116 (2d Half.), 255–261.
- Canetto, Silvia Sara & Sakinofsky, Isaac (1998) The Gender Paradox in Suicide. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 28 (1), 1–23.

- Cantor, Christopher H. (2000) Suicide in the Western World. Teoksessa Keith Hawton & Kees van Heeringen (eds.) *The International Handbook of Suicide and Attempted Suicide*. New York: John Wiley & Sons, Ltd, 9–28.
- Cantor, Christopher H. (2001) Drop in suicide rates for 1999. *Australian Institute of Family Studies: Youth Suicide Prevention Bulletin*. No. 5, 3.
- Cavan, Ruth Shonle (1928) *Suicide*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cerel, Julie; Jordan, John R. & Duberstein, Paul R. (2008) The Impact of Suicide on the Family. *Crisis*, 29 (1), 38–44.
- Chang, Shu-Sen; Stuckler, David; Yip, Paul & Gunnell, David (2013) Impact of 2008 global economic crisis on suicide: time trend study in 54 countries. [online]. <http://www.bmj.com/content/347/bmj.f5239>. (luettu 11.10.2013)
- Chung, Irene (2012) Sociocultural study of immigrant suicide-attempters: An ecological perspective. *Journal of Social Work*, 12 (6), 614–629.
- Clandinin, D. Jean & Connelly, F. Michael (2000) *Narrative Inquiry. Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Clark, David C. & Horton-Deutsch, Sara L. (1992) Assessment in absentia: the value of the psychological autopsy method for studying antecedents of suicide and predicting future suicides. Teoksessa Ronald W. Maris, Alan L. Berman, John T. Maltzberger & Robert I. Yufit (eds.) *Assessment and Prediction of Suicide*. New York: Guilford Press, 144–182.
- Cleiren, Marc ; Grad, Onja; Zavasnik, Anka & Diekstra, Rene (1996) Psychosocial impact of bereavement after suicide and fatal traffic accident: a comparative two-country study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 94 (1), 37–44.
- Clements, Paul T.; DeRanieri, Joseph T.; Vigil, Gloria J. & Benasutti, Kathleen M. (2004) Life after death: Grief therapy after the sudden traumatic death of a family member. *Perspectives in Psychiatric Care: The Journal for Advanced Practice Psychiatric Nurses*, 40 (4), 149–154.
- Cockerham, William (1983) The state of medical sociology in the United States, Great Britain, West Germany and Austria: applied vs pure theory. *Social Science and Medicine*, 17 (20), 1513–1527.

- Constantino, Rose E.; Sekula, L.Kathleen; Lebish, Jeanne & Buehner, Elizabeth (2002) Depression and Behavioral Manifestations of Depression in Female Survivors of the Suicide of their Significant Other and Female Survivors of Abuse. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 8 (1), 27–32.
- Conwell, Yeates (1992) Suicide in the elderly. *Crisis*, 13 (1), 6–8.
- Cook, Alicia S. (1995) Ethical Issues I Bereavement Research: An Overview. *Death Studies*, 19 (2), 103–122.
- Cook, Alicia S. (2001) The dynamics of ethical decision making in bereavement research. Teoksessa Margaret S. Stroebe, Robert O. Hansson, Wolfgang Stroebe & Henk Schut (eds.) *Handbook of Bereavement Research. Consequences, Coping, and Care*. Washington, DC: American Psychological Association, 119–142.
- Cronström-Beskov, Solveig (1989) Miten puhua itsemurhasta. *Alkuteos: Samtal om självmord*. Suom. Ullan Arkki Oy/Ulla Ropponen. Espoo: Weilin+Göös.
- Cullberg, Johan (1980) Psykkinen trauma. Kriisiteoriasta ja kriisipsykoterapiasta. A-klinikkasäätiön julkaisu n:o 5. Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Cullberg, Johan (1991) Tasapainon järkkyyssä: psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma. Helsinki: Otava.
- Cvinar, Jacqueline G. (2005) Do suicide survivors suffer social stigma: A review of the literature. *Perspectives in Psychiatric Care*, 41 (1), 14–21.
- de Groot, Marieke H.; de Keijser, Jos & Neeleman, Jan (2006) Grief Shortly After Suicide And Natural Death: A Comparative Study Among Spouses and First-Degree Relatives. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 36 (4), 418–431.
- De Vries, Brian; Dalla Lana, Rose & Flack, Vilma T. (1994) Parental bereavement over the life course. A Theoretical Intersection and Empirical Review. *Omega*, 29 (1), 47–69.
- De Vries, Brian; Davis, Christopher; Wortman, Camille & Lehman, Darrin (1997) Long-term psychological and somatic consequences of later life parental bereavement. *Omega*, 35 (1), 97–117.
- Diedrich, Carla & Warelow, Philip (2002) Suicide: a personal reflection. *Journal of Psychiatric and Mental Nursing*, 9 (2), 169–173.

- Diekstra, Rene F.W. (1987) The suicide of an adolescent girl. Teoksessa Rene F.W. Diekstra & Keith Hawton (eds.) *Suicide in Adolescence*. Dordrecht, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 25–75.
- Diekstra, Rene F.W. & Mortiz, B.J.M. (1987) Suicidal behavior among adolescents: an overview. Teoksessa Rene F.W. Diekstra & Keith Hawton (eds.) *Suicide in Adolescence*. Dordrecht, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 7–24.
- Doka, Kenneth J. (2005) Ethics, end-of-life decisions and grief. *Mortality*, 10 (1), 83–90.
- Douglas, Jack D. (1967) *The social meaning of suicide*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Dunn, Robert G. & Morrish-Vidners, Donna (1987–1988) The psychological and social experience of suicide survivors. *Omega*, 18 (3), 175–215.
- Durkheim, Émile (1985) [1897] *Itsemurha*. Sosiologinen tutkimus. Suomentanut Seppo Randell. Helsinki: Tammi.
- Durkheim, Émile (1974) [1898] Individual and collective representations. Teoksessa *Sociology and Philosophy*. Ranskasta englanniksi kääntänyt D.F. Pocock. New York: The Free Press, 1–34.
- Dutton, Yulia & Zisook, Sidney (2005) Adaptation to bereavement. *Death Studies*, 29 (10), 877–903.
- Dyregrov, Atle (1994) *Katastrofipsykologian perusteet*. Alkuteos: *Katastrofepsykologi*. Suomentanut Tarja Teva. Tampere: Vastapaino.
- Ehrenberg, Alain (2007) Itseksi tulemiseen uupuminen. Yhteiskunnallis-historiallinen näkökulma masennukseen. Suomentanut Lotta Hautamäki. *Tiede ja edistys*, 32 (2), 89–102.
- Eisele, John W.; Frisino, Joe; Haglund, William & Reay, Donald T. (1987) Teenage suicide in King County, Washington II. Comparison with adult suicides. *Am J Forensic Med Pathol*, 8 (3), 210–216.
- Elliot, Jane (2005) *Using narrative in social research*. Qualitative and quantitative approaches. London: SAGE.

- Erkkilä, Raija (2008) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 195–226.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa: narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. *Acta Universitatis Tamperensis* 1713. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eurostat (2010) Suicide death rate, by age group. [online].
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdph240>. (luettu 15.10.2013)
- Farberow, Norman L.; Gallagher-Thompson, Dolores; Gilewski, Michael & Thompson, Larry (1992) Changes in grief and mental health of bereaved spouses of older suicides. *Journal of Gerontology*, 47 (6), 357–366.
- Fergusson, David M.; Horwood, L. John & Lynskey, Michael T. (1993) Prevalence and comorbidity of DSM–III–R diagnoses in a birth cohort of 15 year olds. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 32 (6), 1127–1134.
- Fergusson, David M. & Lynskey, Michael T. (1995) Suicide Attempts and Suicidal Ideation in a Birth Cohort of 16-Year-Old New Zealanders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34 (10), 1308–1317.
- Fergusson, David M.; Woodward, Lianne J. & Horwood, L. John (2000) Risk factors and life processes associated with the onset of suicidal behaviour during adolescence and early adulthood. *Psychological Medicine*, 30 (1), 23–39.
- Fergusson, David M. & Horwood, L. John (2002) Male and female offending trajectories. *Development and Psychopathology*, 14 (1), 159–177.
- Fine, Carla (1997) *No Time to Say Goodbye. Surviving the Suicide of a Loved One*. New York: Broadway Books.
- Fowler, Richard; Rich, Charles & Young, Deborah (1986) San Diego Suicide Study II. Substance Abuse in Young Cases. *Archives of General Psychiatry*, 43 (10), 962–965.

- Frank, Arthur W. (2002) Why study people`s stories? The dialogical ethics of narrative analysis. *International Journal of Qualitative Methods*, 1 (1), 1–20.
- Freeman, Mark (1998) Experience, narrative, and the relationship between them. *Narrative Inquiry*, 8 (2), 455–466.
- Freud, Sigmund (1914) On narcissism: an introduction. Teoksessa Angela Richards (1984) (ed.) *On metapsychology: the theory of psychoanalysis*. Vol. 11. Aylesbury: The Pelican Freud Library, 59–97.
- Freud, Sigmund (1915a) Instincts and their vicissitudes. Teoksessa Angela Richards (1984) (ed.) *On metapsychology: the theory of psychoanalysis*. Vol. 11. Aylesbury: The Pelican Freud Library, 105–138.
- Freud, Sigmund (1915b) Repression. Teoksessa Angela Richards (1984) (ed.) *On metapsychology: the theory of psychoanalysis*. Vol. 11. Aylesbury: The Pelican Freud Library, 139–157.
- Freud, Sigmund (1915c) The Unconscious. Teoksessa Angela Richards (1984) (ed.) *On metapsychology: the theory of psychoanalysis*. Vol. 11. Aylesbury: The Pelican Freud Library, 159–209.
- Freud, Sigmund (1915d) Mourning and melancholia. Teoksessa Angela Richards (1984) (ed.) *On metapsychology: the theory of psychoanalysis*. Vol. 11. Aylesbury: The Pelican Freud Library, 245–268.
- Freud, Sigmund (1920) Beyond the pleasure principle. Teoksessa Angela Richards (1984) (ed.) *On metapsychology: the theory of psychoanalysis*. Vol. 11. Aylesbury: The Pelican Freud Library, 269–338.
- Gauffin, Katri (2012) *Sijaishuollon aikainen sosiaalityö äitien kokemana*.
Lisensiaattitutkimus. Sosiaalityön erikoistumiskoulutus. Turku: Turun yliopisto.
- Gavin, Mike & Rogers, Anne (2006) Narratives of suicide in psychological autopsy: bringing lay knowledge back in. *Journal of Mental Health*, 15 (2), 135–144.
- Gergen, Kenneth J. (1994) *Realities and Relationships*. Soundings in Social Construction. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gergen, Kenneth J. (1999) *An Invitation to Social Construction*. London: Sage Publications.

- Gibson, Joan; Gallagher, Mary & Jenkins, Mary (2010) The Experiences of Parents Readjusting to the Workplace Following the Death of a Child by Suicide. *Death Studies*, 34 (6), 500–528.
- Giddens, Anthony (1971a) Introduction. Teoksessa Anthony Giddens (ed.) *The Sociology of Suicide*. London: Frank Cass, ix–xviii.
- Giddens, Anthony (1971b) The Suicide Problem in French Sociology. Teoksessa Anthony Giddens (ed.) *The Sociology of Suicide*. London: Frank Cass, 36–51.
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giele, Janet Z. & Elder, Glen H. (1998) Life course research: development of a field. Teoksessa Janet Z. Giele & Glen H. Elder (eds.) *Methods of life course research: qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage, 5–27.
- Gilbert, Kathleen R. (2002) Taking a narrative approach to grief research: finding meaning in stories. *Death Studies*, 26 (3), 223–239.
- Goldney, Robert D. (2002) Qualitative and quantitative approaches in suicidology: Commentary. *Archives of Suicide Research*, 6 (1), 69–73.
- Gordon, Tuula (2005) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- Gould, Madelyn; Fisher, Prudence; Parides, Michael; Flory, Michael & Shaffer, David (1996) Psychosocial risk factors of child and adolescent completed suicide. *Archives of General Psychiatry*, 53 (12), 1155–1162.
- Gould, Madelyn S. & Kramer, Rachel A. (2001) Youth suicide prevention. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 31 (Issue Supplements 1), 6–31.
- Gould, Madelyn; Jamieson, Patrick & Romer, Daniel (2003) Media Contagion and Suicide Among the Young. *American Behavioral Scientist*, 46 (9), 1269–1284.
- Grad, Onja T.; Clark, Sheila; Dyregrov, Kari & Andriessen, Karl (2004) What helps and what hinders the process of surviving the suicide of somebody close? *Crisis*, 25 (3), 134–139.

- Granfelt, Riitta (1993) Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 175–227.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Toimituksia 702. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Granfelt, Riitta (2009) Syyllisyyden sanoja. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino, 164–176.
- Hakanen, Jari & Upanne, Maila (1999) Itsemurhien ehkäisyn käytännöt Suomessa. Itsemurhien ehkäisyprojektin seuranta ja arviointi. *Stakes raportteja* 228. Helsinki: Stakes.
- Hakko, Helinä (2000) Seasonal variation of suicides and homicides in Finland: with special attention to statistical techniques used in seasonality studies. *Acta Universitatis Ouluensis. Series D, Medica* 583. Oulu: Oulun yliopisto.
- Halla, Tapio (2007) Psykkisesti sairastunut maahanmuuttaja. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 123 (4), 469–475.
- Harvey, John H. & Chavis, Alexis Z. (2006) Stilled but unquiet voices: the loss of a parent. *Journal of Loss and Trauma*, 11 (2), 181–199.
- Hatch, J. Amos & Wisniewski, Richard (1995) Life History and narrative: Questions, Issues, and Exemplary works. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (eds.) *Life History and narrative*. London: Falmer Press, 113–133.
- Hauser, Mark J. (1987) Special Aspects of Grief After a Suicide. Teoksessa Edward J. Dunne, John L. McIntosh & Karen Dunne-Maxim (eds.) *Suicide and Its Aftermath. Understanding and Counseling the Survivors*. New York: W. W. Norton & Company, 57–70.
- Hawton, Keith (1986) *Suicide and Attempted Suicide Among Children and Adolescents*. Developmental clinical psychology and psychiatry series, Vol. 5. Beverly Hills, California: SAGE.
- Hawton, Keith (1998) Why has suicide increased in young males? *Crisis*, 19 (3), 119–124.

- Hawton, Keith; Appleby, Louis; Platt, Steve; Foster, Tom; Cooper, Jayne; Malmberg, Aslög; Simkin, Sue (1998) The psychological autopsy approach to studying suicide: a review of methodological issues. *Journal of Affective Disorders*, 50 (2–3), 269–276.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2002) Whatever is Narrative Research? Teoksessa Raimo Huttunen, Hannu L.T. Heikkinen & Leena Syrjälä (eds.) *Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers. SoPhi*, 67. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 13–28.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2007) Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 142–158.
- Heikkinen, Martti (1994) Life events and social support in suicide. *Publications of the National Public Health Institute. A*, 7. Helsinki: National Public Health Institute.
- Heilä, Hannele (1999) Suicide and schizophrenia: a nationwide psychological autopsy study in Finland. *Publications of the National Public Health Institute. A*, 4. Helsinki: National Public Health Institute.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (2006) (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskanen, Tarja (2007) *Viimeinen ratkaisu. Kokemuksia ja näkemyksiä itsemurhan syistä, ehkäisystä, avunsaannista ja asenteista*. Suomen Mielenterveysseura. Helsinki: SMS-tuotanto.
- Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta. Sosiaali- ja terveystieteen tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123*. Helsinki: Stakes.
- Henderson, David K. (1938) Suicide. *Edinburgh Medical Journal*, 45 (4), 245–263.
- Henriksson, Markus (1996) *Mental disorders in suicide: a comorbidity approach*. *Publications of the National Public Health Institute. A*, 15. Helsinki: National Public Health Institute.
- Hentilä, Sabina; Ellonen, Noora; Paavilainen, Eija; Kääriäinen, Juha & Koivula, Tanja (2010) Pieniin lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun tilanteet vanhempien kuvaamana. *Janus*, 18 (3), 260–276.

- Hider, Phil (1998) Youth Suicide Prevention by Primary Healthcare Professionals: A Critical Appraisal of the Literature. NZHTA Report 4. NZHTA Clearing House, Christchurch School of Medicine, Christchurch NZ.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hjelmeland, Heidi & Knizek, Birthe Loa (2010) Why We Need Qualitative Research in Suicidology? *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 40 (1), 74–80.
- Holmila, Marja; Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra (2008) Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 73 (4), 421–432.
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (1995) *The Active Interview. Qualitative Research Methods*. Vol. 37. London: SAGE.
- Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi (1991) Kirjoittaen kuolemaan. Ikuiseen uneen nukahtava nainen pyytää anteeksi lähimmäisiltä. Väkivaltaisesti lähtevä mies uhkaa palata kummituksena. *Helsingin Sanomat* 15.6.1991.
- Houston, Kelly; Hawton, Keith & Shepperd, Rosie (2001) Suicide in young people aged 15–24: a psychological autopsy study. *Journal of Affective Disorders*, 63 (1–3), 159–170.
- Howe, David (1993) *On being a Client. Understanding the process of counselling and psychotherapy*. London: SAGE.
- Hubble, Mark A.; Duncan, Barry L. & Miller, Scott D. (1999) *The heart & soul of change: what works in therapy*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Huh, G.Y.; Jo, G.R.; Kim, K.H.; Ahn, Y.W. & Lee, S.Y. (2009) Imitative suicide by burning charcoal in the southeastern region of Korea: The influence of mass media reporting. *Legal Medicine (Tokyo, Japan)*, 11 (Supplement 1), 563–564.
- Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta: lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.
- Hydén, Lars-Christer & Brockmeier, Jens (2008) Introduction. Teoksessa Lars-Christer Hydén & Jens Brockmeier (eds.) *Health, Illness and Culture. Broken Narratives*. New York: Routledge, 1–15.

Hyvärinen, Matti (2005) Kertomuksen tuolla puolen. Teoksessa Urpo Kovala, Katarina Eskola, Kimmo Jokinen, Vesa Niinikangas & Esa Sironen (toim.) Tarkkoja siirtoja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1–17.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189–222.

Hyvärinen, Matti (2006) Kerronnallinen tutkimus. [online].

http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf. (luettu 26.8.2010)

Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 90-118.

Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (2005) (toim.) Toinen tieto: kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.

Häsänen, Mervi (1973) Itsemurhat sosiologisen tutkimuksen kohteena.. Teoksessa Kalle Achté, Liisa Ollikainen, Irja Rantanen & Jouko Sihvo (toim.) Itsemurhat ja niiden ehkäisy. Suomen Mielenterveysseuran julkaisuja. Helsinki: WSOY, 125–137.

Isometsä, Erkki (1994) Suicide in major mood disorders. Publications of the National Public Health Institute. A, 5. Helsinki: National Public Health Institute.

Itsemurhatoimikunnan mietintö (1974) Komiteamietintö 1974:66. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Jacobsson, Lars; Gustafsson, Lennart & Salander-Renberg, Ellinor (1988) Om självmord – ett diskussionsinlägg från en psykiatrisk klinik. Kristianstad: RABÉN & SJÖGREN.

Janov, Arthur (1970) The Primal Scream. Primal Therapy: The Cure for Neurosis. United States: Dell Publishing Company.

- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2002) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. 2. painos. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jones, Angela C.; Schinka, Katherine C.; van Dulmen, Manfred H.M.; Bossarte, Robert M. & Swahn, Monica H. (2011) Changes in loneliness during middle childhood predict risk for adolescent suicidality indirectly through mental health problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 40 (6), 818–824.
- Jordan, John R. & McIntosh, John L. (2011) (eds.) Grief after suicide: Understanding the consequences and caring for the survivors. New York: Routledge.
- Juvonen, Tarja (2013) Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Teoksessa Merja Laitinen & Tarja Pösö (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 327–356.
- Juvonen, Tuula (2002) Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotienjälkeisessä Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Jyrkämä, Jyrki (2007) Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 195–217.
- Jähi, Rita (2004) Työstää, tarinoida, selviytyä: vanhemman psyykinen sairaus lapsuudenkokemuksena. *Acta Universitatis Tamperensis* 1015. Tampere: Tampere University Press.
- Jäppinen, Maija (2013) Lähisuhdeväkivallan kokemus ja toimijuuden jännitteet – etnografinen tutkimus naisista venäläisten sosiaalikeskusten kriisiosastoilla. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) Varjoja naiseudessa. Kuopio: Unipress, 148–175.
- Järventie, Irmeli; Perä-Rouhu, Esa; Palonen, Kirsti & Lönnqvist, Jouko (1990) Elämää ennen kuolemaa? Itsemurhan yhteiskunnallista ja sosiaalista taustaa. Itsemurhat Suomessa 1987 –tutkimusprojekti. Lääkintöhallituksen tutkimuksia 54. Helsinki: Sosiaalihalitus.

- Järventie, Irmeli (1993) Selviytyä hengiltä. Sosiaalipsykologinen ja sosiaalipsykiatrinen näkökulma itsemurhiin. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Stakes tutkimuksia 34. Helsinki: Stakes.
- Järvikoski, Aila; Martin, Marjatta; Autti-Rämö, Ilona & Härkäpää, Kristiina (2013) Shared agency and collaboration between the family and professionals in medical rehabilitation of children with severe disabilities. *International Journal of Rehabilitation Research*, 36 (1), 30–37.
- Järvinen, Liisa (1977) Personality characteristics of violent offenders and suicidal individuals. *Annales Academiae scientiarum Fennicae. Dissertationes humanarum litterarum* 11. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Karlsson, Linnea; Pelkonen, Mirjami & Marttunen, Mauri (2007) Nuorten itsetuhokäyttäytymisen tunnistaminen ja arviointi. Tietoa nuorten kanssa työskenteleville. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B8/2007. [online]. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78212/2007b08.pdf?sequence=1>. (13.10.2014)
- Keskitalo-Foley, Seija (2004) Kohti kuulemisen maisemia. Toimijuuden tilat ja paikat lappilaisen maaseudun naisten elämäkertoissa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 78. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kiilakoski, Tomi (2009) Viiltoja. Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 28. [online]. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/viiltoja.pdf>. (luettu 5.12.2013)
- Kilpimaa, Marita (2008) Miten luoda toivoa ja turvallisuutta itsetuhoisille lapsille ja nuorille? Teoksessa Kaarina Määttä & Tuula Uusitalo (toim.) Kasvatuspsykologian näkökulmia ihmisen voimavarojen tueksi. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 75–91.
- Kilpinen, Pekka (1996) Väärin kuoltu. Yliopisto 14/1996. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kiuru, Hanna (2009) Nuorten miesten itsemurhat ja itsemurhayritykset lehdistön silmin vuosina 1990–1991 ja 2005–2006. Itsetuho tuomitsemattomana ratkaisuna umpikujan. Pro gdaru –tutkielma. Turun yliopisto.
- Knieper, Audra J. (1999) The suicide survivor's grief and recovery. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 29 (4), 353–364.

- Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä: suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Kotila, Leena & Lönnqvist, Jouko (1987) Adolescent suicide attempts 1973–1982 in the Helsinki Area. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 76 (4), 346–354.
- Kotila, Leena & Lönnqvist, Jouko (1988) Adolescent suicide attempts: Sex differences predicting suicide. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 77 (3), 264–270.
- Kotila, Leena (1989) *Adolescent suicide attempts in the Helsinki area*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Koverola, Catherine; Pound, Joseph; Heger, Astrid & Lytle, Carolyn (1993) Relationship of Child Sexual Abuse to Depression. *Child Abuse and Neglect*, 17 (3), 393–400.
- Krug, Etienne G; Dahlberg, Linda L.; Mercy, James A.; Zwi, Anthony B. & Lozano, Rafael (2005) (toim.) *Väkivalta ja terveys maailmassa: WHO:n raportti*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kurz, Demie (1997) Violence against women or family violence? Current debates and future directions. Teoksessa Laura L. O’Toole & Jessica R. Schiffman (eds.) *Gender Violence. Interdisciplinary Perspectives*. New York: New York University Press, 443–453.
- Kusch, Martin (1988) *Kertova minä*. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Petri Stenman (toim.) *Minä*. Suomen filosofinen yhdistys. Helsinki: Suomen filosofinen yhdistys, 152–164.
- Kuula, Arja (2006) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kvale, Steinar (1996) *An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Labov, William (1997) Some further steps in narrative analysis. *Journal of Narrative and Life history*, 7 (1–4), 395–415.
- Lahti, Anniina (2014) *Epidemiological study on trends and characteristics of suicide among children and adolescents in Finland*. *Acta Universitatis Ouluensis. Series D, Medica* 1257. Oulu: Oulun yliopisto.

- Laitinen, Merja (2004) *Häväistyt ruumiit, rikutut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä.* Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus*, 15 (4), 316–332.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä.* Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–151.
- Laitinen, Merja (2009) *Ajan tabut.* Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Tabujen kahleet.* Tampere: Vastapaino, 5–15.
- Lakeman, Richard & FitzGerald, Mary (2008) How people live with or get over being suicidal: a review of qualitative studies. *Journal of Advanced Nursing*, 64 (2), 114–126.
- Lazarus, Richard S. (1966) *Psychological Stress and the Coping Process.* New York: McGraw-Hill.
- Lazarus, Richard S. & Folkman, Susan (1984) *Stress, Appraisal and Coping.* New York: Springer Publishing Company.
- Lee, Raymond M. & Renzetti, Claire M. (1993) The Problems of Researching Sensitive Topics. An Overview and Introduction. Teoksessa Claire M. Renzetti & Raymond M. Lee (eds.) *Researching Sensitive Topics.* California: Sage, 3–13.
- Leenaars, Antoon A. (2002a) The quantitative and qualitative in suicidological science: An editorial. *Archives of Suicide Research*, 6 (1), 1–3.
- Leenaars, Antoon A. (2002b) In Defense of the Idiographic Approach: Studies of Suicide Notes and Personal Documents. *Archives of Suicide Research*, 6 (1), 19–30.
- Lehtinen, Ullaliina (1993) Feelings are “Patterns in the Weave of Our Life” – not a Basis for a Feminist Epistemology. *Nora – Nordic Journal of Women’s Studies*, 1 (1), 39–50.
- Lehtinen, Ullaliina (1995) Shame – an Overview. Teoksessa Åsa Andersson & Hildur Kalman (eds.) *Knowing Women. Proceedings of Nordic Network for Postgraduate*

- Students in Feminist Epistemology and Feminist Philosophy of Science. Umeå: UmU, Umeå Universitetstryckeri, 4–27.
- Lester, David (2002) Qualitative Versus Quantitative Studies in Psychiatry: Two Examples of Cooperation from Suicidology. *Archives of Suicide Research*, 6 (1), 15–18.
- Lester, David (2004) Denial in Suicide Survivors. *Crisis*, 25 (2), 78–79.
- Lester, David (2005) On Being Happy That Someone Has Committed Suicide. *Crisis*, 26 (2), 95–96.
- Levinson, Daniel J.; Darrow, Charlotte N.; Klein, Edward B. & Levinson, Maria H. (1978) *Seasons of a Man's Life*. New York: Random House.
- Lieblich, Amia; Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar (1998) *Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation*. Applied Social Research Methods Series. Vol. 47. Thousand Oaks, Ca.: Sage.
- LIFE (2000) *Living is for everyone. A framework for prevention of suicide and self-harm in Australia*. Canberra: Commonwealth of Australia.
- Lindemann, Erich (1950) *Annual Conference of the Milbank Memorial Fund*. New York.
- Lindqvist, Martti (2002) *Hyvä, paha ja pyhä: kirja eloonjäämisestä*. Helsinki: Otava.
- Lindqvist, Per; Johansson, Lars & Karlsson, Urban (2008) In the aftermath of teenage suicide: A qualitative study of the psychosocial consequences for the surviving family members. *BMC Psychiatry*, 26 (8). [online].
<http://www.biomedcentral.com/1471-244X/8/26>. (luettu 3.2.2014)
- Linehan, Marsha M. (1973) Suicide and attempted suicide: Study of perceived sex differences. *Perceptual and Motor Skills*, 37 (1), 31-34.
- Lord, Janice Harris (2000) *No Time for Goodbyes. Coping with Sorrow, Anger and Injustice After a Tragic Death*. CA: Pathfinder Publishing of California. New fifth edition.
- Lähdesmäki, Kaija (1989) *SOS. Kuka auttaisi Piiä?* Helsinki: WSOY.

- Lönnqvist, Jouko (1977) *Suicide in Helsinki: an epidemiological and socialpsychiatric study of suicides in Helsinki in 1960-61 and 1970-71*. Helsinki: Psychiatria Fennica.
- Lönnqvist, Jouko (1988) *National Suicide Prevention Project in Finland. A research phase of the project*. Psychiatria Fennica. Vol. 19, 125–132.
- Lönnqvist, Jouko (1989) *Itsemurhakuolleisuus ja itsemurhien ehkäisy Suomessa*. Teoksessa Kalle Achté, Olavi Lindfors, Jouko Lönnqvist & Markku Salokari (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Helsinki: Yliopistopaino, 175–187.
- Lönnqvist, Jouko; Aro, Hillevi & Marttunen, Mauri (1993) *IMS-87 -projekti: yhteenvetoa, kokemuksia ja keskeisiä näkökohtia*. Teoksessa Jouko Lönnqvist, Hillevi Aro & Mauri Marttunen (toim.) *Itsemurhat Suomessa 1987 –projekti. Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia*. Stakes tutkimuksia 25. Helsinki: Stakes, 161–170.
- Lönnqvist, Jouko; Aro, Hillevi; Marttunen, Mauri & Palonen, Kirsti (1993) *Itsemurhat Suomessa 1987 –projektin suunnittelu ja toteutus*. Teoksessa Jouko Lönnqvist, Hillevi Aro & Mauri Marttunen (toim.) *Itsemurhat Suomessa 1987-projekti. Toteutus, aineisto ja tutkimustuloksia*. Stakes tutkimuksia 25. Helsinki: Stakes, 1–13.
- Lönnqvist, Jouko (1994) *Psykologinen ruumiinavaus on tutkimusmenetelmä*. Kansanterveyslaitoksen tiedotuslehti. Kansanterveys 8/1994, 5.
- Lönnqvist, Jouko (2005) *Itsemurhat*. Teoksessa Arpo Aromaa, Jussi Huttunen, Seppo Koskinen & Juha Teperi (toim.) *Suomalaisten terveys*. Helsinki: Duodecim, 185–189.
- Lönnqvist, Jouko (2009) *Itsemurhat. Sairauksien ehkäisy*. [online].
http://www.terveysportti.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=seh00158&p_haku=itsedurhat. (luettu 21.7.2014)
- Löytönen, Teija (2010) *Minäkö tutkija? Narratiivinen tutkimusote*. [online].
<http://www.xip.fi/tutkija/0402.htm>. (luettu 26.8.2010)
- Malinen, Ben (2012) *Häpeän monet kasvot*. Helsinki: Kirjapaja.
- Mankinen, Tarja; Ewvaraye, Ari & Vertio, Kia (2012) *Miksi nuori surmaa?* Yhteenveto nuorten tekemistä suunnitelmallisista henkirikoksista ja niiden taustoista. Sisäasiainministeriön julkaisuja 44/2012. [online].

- http://www.intermin.fi/download/38931_44_2012_miksi_nuori_surmaa.pdf. (luettu 8.2.2014)
- Maple, Myfanwy; Plummer, David; Edwards, Helen & Minichiello, Victor (2007) The effects of preparedness for suicide following the death of a young adult child. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 37 (2), 127–134.
- Maple, Myfanwy; Edwards, Helen; Plummer, David & Minichiello, Victor (2010) Silenced voices: Hearing the stories of parents bereaved through the suicide death of a young adult child. *Health & Social Care in the Community*, 18 (3), 241–248.
- Maple, Myfanwy; Edwards, Helen; Minichiello, Victor & Plummer, David (2013) Still part of the family: The importance of physical, emotional and spiritual memorial places and spaces for parents bereaved through the suicide death of their son or daughter. *Mortality*, 18 (1), 54–71.
- Maris, Ronald W. (1988) Preface: Overview and Discussion. Teoksessa Ronald Maris (ed.) *Understanding and Preventing Suicide. Plenary Papers of the First Combined Meeting of the AAS and IASP*. New York: Guilford, vii–xxiii.
- Marjamäki, Märta (2007) Seurantatutkimus itsemurhan tehneiden henkilöiden puolisoitten selviytymisprosessista. Turun yliopiston julkaisuja. *Annales Universitatis Turkuensis*. Sarja C, osa 260. Turku: Turun yliopisto.
- Marttunen, Mauri; Aro, Hillevi; Henriksson, Markus & Lönnqvist, Jouko (1991) Mental Disorders in Adolescent Suicide: DSM-III-R Axes I and II Diagnoses in Suicides Among 13- to 19-Year-Olds in Finland. *Archives of General Psychiatry*, 48 (9), 834–839.
- Marttunen, Mauri (1994) *Adolescent Suicide in Finland*. Publications of the National Public Health Institute. A, 2. Helsinki: National Public Health Institute.
- Matela, Kari (2012) Sukupuoli- ja ikäsensitiivisyys ensi- ja turvakodin sosiaalityössä. Teoksessa Minna Strömberg-Jakka & Teija Karttunen (toim.) *Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 74–102.
- McMenamy, Janette; Jordan, John & Mitchell, Ann (2008) What do suicide survivors tell us they need? Results of a pilot study. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 38 (4), 375–389.

- McNiel, Dale E.; Hatcher, Chris & Reubin, Richard (1988) Family survivors of suicide and accidental death: consequences for widows. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 18 (2), 137–148.
- Metsämuuronen, Jari (2002) Laadullisen tutkimuksen perusteet. *Metodologia-sarja* 4. 2. painos. Helsinki: International Methelp.
- Metteri, Anne (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. *Acta Universitatis Tamperensis* 1778. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Mishler, Elliot G. (1986) The analysis of interview-narratives. Teoksessa Theodore R. Sarbin (ed.) *Narrative Psychology. The storied nature of human conduct*. New York: Praeger, 233–255.
- Morris, Charles W. (1972) George H. Mead as social psychologist and social philosopher. Teoksessa George H. Mead (ed.) *Mind, self and society*. London: The University of Chicago Press, ix–xxxv.
- Murphy, George E. (1998) Why Women Are Less Likely Than Men to Commit Suicide. *Comprehensive Psychiatry*, 39 (4), 165–175.
- Moscicki, Eve K. (1994) Gender differences in attempted and completed suicides. *Annals of Epidemiology*, 4 (2), 152–158.
- MTKL (*Mielenterveyden keskusliitto*) (2013) Itsemurhat. [online]. <http://www.mtkl.fi/vaikeat-asiat-puheeksi/itsetuhoisuus/itsemurhat/>. (luettu 1.12.2013)
- Mykkänen, Johanna (2010) Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. Jyväskylän yliopiston julkaisuja. Jyväskylä *Studies in Education, Psychology and Social Research* 382. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mäkelä, Päivi (1989) Suomalaisten miesten itsemurhatyypit. Teoksessa Kalle Achté, Olavi Lindfors, Jouko Lönnqvist & Markku Salokari (toim.) *Suomalainen itsemurha*. Helsinki: Yliopistopaino, 188–209.
- Mäki, Netta (2010) Not in all walks of life? Social Differences in Suicide Mortality. *Research Reports, Discipline of Sociology, University of Helsinki*. No. 262. Helsinki: University of Helsinki.

- Mäntysaari, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Sosiaalityön aika ja asiakastutkimus. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 19–30.
- Narumo, Reija (2010) Itsemurhan tehneiden läheisten ammatillisesti ohjatut vertaistukiryhmät – vuorovaikutuksen tarkastelua narratiivisuuden ja dialogisuuden valossa. *Perheterapia*, 26 (3), 6–21.
- NASP (*Nationellt centrum för suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa*) (2005) Att förebygga självmord och självmordsförsök hos skolelever. Världshälsoorganisations stödmaterial för lärare och annan skolpersonal anpassat till svenska förhållanden. Stockholm: Edita Ljunglöfs AB.
- Neimeyer, Robert A.; Prigerson, Holly G. & Davies, Betty (2002) Mourning and Meaning. *American Behavioral Scientist*, 46 (2), 235–251.
- New Zealand Health Information Service (2001) Suicide trends in New Zealand 1978–98. Wellington: New Zealand Ministry of Health.
- Nikunen, Minna (2005) Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nissilä, Kalervo (1995) Itsetuhoisen ihmisen käsitys omasta kuolemastaan. Haastattelututkimus itsemurhayrityksen tehneiden henkilöiden toiminnan tavoitteista, heidän sekä traumapotilaiden kuolema- ja kuolemattomuuskäsityksistä. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 198. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Nissinen, Leena (2007) Auttamisen rajoilla: Myötätuntouppumisen synty ja ehkäisy. Helsinki: Edita.
- Nuorisolaki 27.1.2006/72.
- Nykopp, Maija (2013) Musta kevät. Kevät on monelle itsetuhoisille vuoden rankinta aikaa. *CITY-lehti*. 2.4.2013. [online]. <http://www.city.fi/ilmiot/musta+kevat/5749>. (luettu 3.3.2014)
- Nyqvist, Leo (2001) Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

- Ojala, Hanna; Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa – Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Ojansuu, Johannes (2004) Pyhyys. Rajalla oleva ihminen. Helsinki: WSOY.
- Ojuri, Auli (2004) Väkivalta naisten elämän varjona: tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. Acta Universitatis Lapponensis 77. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Ollikainen, Liisa (1973) Muut elämän vaikeudet. Teoksessa Kalle Achté, Liisa Ollikainen, Irja Rantanen & Jouko Sihvo (toim.) Itsemurhat ja niiden ehkäisy. Suomen Mielenterveysseuran julkaisuja. Helsinki: WSOY, 174–185.
- Ollikainen, Liisa (1994) Message from the Point of No Return: a Conceptual and Empirical Analysis of Suicide Notes Left by Suicide Victims. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja D, Medica-Odontologica 164. Turku: Tutun yliopisto.
- Opetus- ja kulttuuriministeriön lausunto 28.10.2011. Perusopetuslain mukaisen oppilashuollon toteutuminen peruskouluissa (OKM/39/022/2011).
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.
- Orbach, Israel (1997) A Taxonomy of Factors Related to Suicidal Behavior. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 4 (3), 208–224.
- Owens, Christabel; Lambert, Helen; Lloyd, Keith & Donovan, Jenny (2008) Tales of biographical disintegration: how parents make sense of their sons' suicides. *Sociology of Health & Illness*, 30 (2), 237–254.
- Palonen, Kirsti (1989) Suomalaisten naisten itsemurhat. Teoksessa Kalle Achté, Olavi Lindfors, Jouko Lönnqvist & Markku Salokari (toim.) Suomalainen itsemurha. Helsinki: Yliopistopaino, 210–224.
- Parker, Ian (2005) *Qualitative Psychology: Introducing Radical Research*. Maidenhead: Open University Press.
- Patros, Philip & Shamoo, Tonia (1988) Depression and suicide in children and adolescents. Prevention, intervention and postvention. Boston: Allyn and Bacon, Inc.

- Pearson, Geoffrey (1988) Introduction: Social Work and the Legacy of Freud. Teoksessa Geoffrey Pearson, Judith Treseder & Margaret Yelloly (eds.) *Social Work and the Legacy of Freud: Psychoanalysis and its Uses*. Basingstoke: MacMillan Education.
- Pelkonen, Mirjami (1997) Adolescent psychiatric patients: characteristics, suicidal tendencies and outcome. *Acta Universitatis Tamperensis* 568. Tampere: University of Tampere.
- Pentikäinen, Juha (1990) Suomalaisen lähtö. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 530. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Perttula, Juha (1993) Fenomenologinen psykologia. Kokemuksen systemaattista tutkimusta. *Psykologia* 28 (4), 267–274.
- Perttula, Juha (2006) Yksilön ja yhteisön vaikea suhde. Humanistisen ja eksistentiaalisen ihmiskäsityksen oletuksia pahasta. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 142–167.
- Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115–162.
- Pesonen, Tuula (2006) Trends in Suicidality in Eastern Finland, 1988-1997. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja. D, Lääketiede 392. Kuopio: University of Kuopio.
- Peters, Debra K. & Range, Lillian M. (1995) Childhood Sexual Abuse and Current Suicidality in College Women and Men. *Child Abuse and Neglect*, 19 (3), 335–341.
- Phillips, David P. & Carstensen, Lundie L. (1988) The Effect of Suicide Stories on Various Demographic Groups, 1968–1985. Teoksessa Ronald Maris (ed.) *Understanding and Preventing Suicide. Plenary Papers of the First Combined Meeting of the AAS and IASP*. New York: Guilford Press, 100–114.
- Pirkola, Sami (1999) Alcohol and other substance misuse in suicide. Publications of the National Public Health Institute. A, 14. Helsinki: National Public Health Institute.

- Pohjola, Anneli (1991) Ajattomuudesta aikaan. *Sosiologia*, 28 (4), 250–258.
- Pohjola, Anneli (2003) Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47*. Rovaniemi, 53–67.
- Pohjola, Anneli (2006) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 42–62.
- Pohjola, Anneli (2010) Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 19–74.
- Polkinghorne, Donald (1983) *Methodology for the human sciences. Systems of inquiry*. Albany: State University of New York Press.
- Polkinghorne, Donald (1988) *Narrative Knowing and the Human Sciences*. Albany: State University of New York Press.
- Polkinghorne, Donald (1995) *Narrative Configuration in Qualitative Analysis*. Teoksessa Amos J. Hatch & Richard Wisniewski (eds.) *Life History and Narrative*. London: Falmer Press, 5–23.
- Polkinghorne, Donald (2004) *Narrative Therapy and Postmodernism*. Teoksessa Lynne E. Angus & John McLeod (eds.) *The Handbook of Narrative and Psychotherapy. Practice, Theory and Research*. Thousand Oaks: SAGE, 53–67.
- Provini, Celine; Everett, Jessica R. & Pfeffer, Cynthia R. (2000) Adults mourning suicide: self-reported concerns about bereavement, needs for assistance, and help-seeking behavior. *Death Studies*, 24 (1), 1–19.
- Punamäki, Raija-Leena; Tirri, Kirsi; Nokelainen, Petri & Marttunen, Mauri (2011) *Koulusurmat – Yhteiskunnalliset ja psykologiset taustat ja ehkäisy. Suomalaisen tiedeakatemian kannanottoja 2/2011*. [online].
<http://www.acadsci.fi/kannanottoja/koulusurmat.pdf>. (luettu 9.2.2014)
- Ratnarajah, Dorothy & Maple, Myfanwy (2011) Learning from the bereaved by suicide in the face of stigma. Teoksessa Kathy McKay & Jann E. Schlimme (eds.) *Making sense of suicide*. Oxford: Interdisciplinary Press, 105–112.

- Rauhala, Lauri (1983) *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rauhala, Lauri (1989) *Ihmisen ykseys ja moninaisuus*. Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Rauhala, Lauri (1993) *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä. Maailmankuvan kokonaisrakenteen erittelyä ihmistä koskevien tieteiden kysymyksissä. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta. Vol. 41*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Raunio, Kyösti (1982) *Itsemurhat ja suhdannevaihtelut Suomessa vuosina 1950–1978. Sosiaalipolitiikan julkaisuja. Sarja A:6*. Turku: Turun yliopisto.
- Raunio, Kyösti (2009) *Olellainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Reed, Mark D. & Greenwald, Jason Y. (1991) Survivors-victim status, attachment and sudden death bereavement. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 21 (4), 385–401.
- Reed, Mark D. (1993) Sudden death and bereavement outcomes: the impact of resources on grief symptomatology and detachment. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 23 (3), 204–220.
- Rich, Charles L.; Sherman, Miriam & Fowler, Richard C. (1990) San Diego Suicide Study: The Adolescents. *Adolescence*, 25 (100), 855–865.
- Riessman, Catherine Kohler (1993) *Narrative Analysis*. A Sage university paper, Qualitative research methods series. Vol. 30. Newbury Park, CA: Sage.
- Riessman, Catherine Kohler (2001) *Personal Troubles as Social Issues: A Narrative of Infertility in Context*. Introducing qualitative methods. Teoksessa Ian Shaw & Nick Gould (eds.) *Qualitative Research in Social Work*. London: Sage, 73–82.
- Riessman, Catherine Kohler (2008) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Rissanen, Marja-Liisa (2009) *Helping adolescents who self-mutilate: a practice theory*. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, Yhteiskuntatieteet 176. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Romakkaniemi, Marjo (2011) *Masennus. Tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisesta*. Acta Universitatis Lapponiensis 209. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

- Romanoff, Bronna D. (2005) *Research as Therapy: The Power of Narrative to Effect Change*. Teoksessa Robert A. Neimeyer (ed.) *Meaning Reconstruction & the Experience of Loss*. 4th edition. Washington DC: American Psychological Association, 245–257.
- Ronkainen, Suvi (1999) *Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä*. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 131–154.
- Ronkainen, Suvi (2006) *Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus*. Teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.) *Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus*. Helsinki: Talentum, 531–550.
- Rosenthal, Gabriele (2003) *The healing effects of storytelling: on the conditions of curative storytelling in the context of research and counseling*. *Qualitative Inquiry*, 9 (6), 915–933.
- Rosenthal, Gabriele (2004) *Biographical Research*. Teoksessa Clive Seale, Giampetro Gobo, Jaber F. Gubrium & David Silverman (eds.) *Qualitative research practice*. London: Sage, 48–64.
- Rudestam, Kjell Erik & Agnelli, Paul (1987) *The Effect of the Content of Suicide Notes on Grief Reactions*. *Journal of Clinical Psychology*, 43 (2), 211–218.
- Ruishalme, Outi (2010) *Puolet itsemurhasta voitaisiin estää*. *Turun Sanomat* 13.9.2010.
- Runeson, Bo (1989) *Mental disorder in youth suicide. DSM-III-R Axes I and II*. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 79 (5), 490–497.
- Saarenheimo, Marja (2001) *Narratiivinen tutkimus ja kertomisen käytännöt asiakastyössä*. Teoksessa Merja Korhonen & Birgitta Puustinen (toim.) *Elämä tarinoina. Life and Counselling in Context –seminaarin julkaisu*. Joensuun yliopisto.
- Saari, Salli (2003) *Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen*. 3.p. Helsinki: Otava.
- Saari, Salli (2014) *Akuutin kriisityön perusteet*. Luentomateriaali 4.2.2014. Nousiainen.
- Saarikko, Kimmo (1981) *Tieteensosiologinen näkökulma durkheimilaiseen itsemurhatutkimukseen. Sosiologiaa tutkimuksia/Turun yliopisto* 104. Turku: Turun yliopisto.

- Saarinen, Pirjo (1995) Itsemurhavaaran tunnistaminen terveydenhuollossa. Kuopion yliopiston julkaisuja. D, Lääketiede 73. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Saarinen, Pirjo; Viinamäki, Heimo; Lehtonen, Johannes & Lönnqvist, Jouko (1997) Omaisten psyykinen tilanne ja ammattiavun tarve läheisen itsemurhan jälkeen. Suomen Lääkärilehti, 52 (9), 981–986.
- Saarinen, Pirjo; Hintikka, Jukka; Viinamäki, Heimo; Lehtonen, Johannes & Lönnqvist, Jouko (2000) Is it possible to adapt to the suicide of a close individual? Results of a 10-year prospective follow-up study. International Journal of Social Psychiatry, 46 (3), 182–190.
- Saarinen, Pirjo; Hintikka, Jukka; Lehtonen, Johannes & Lönnqvist, Jouko (2001) Läheisen itsemurhaan sopeutuminen. Duodecim, 117 (14), 1436–1440.
- Saarinen, Pirjo; Hintikka, Jukka; Lehtonen, Johannes; Lönnqvist, Jouko & Viinamäki, Heimo (2002) Mental health and social isolation among survivors ten years after a suicide in the family: a case-control study. Archives of Suicide Research, 6 (3), 221–226.
- Saastamoinen, Mikko (1999) Narratiivinen sosiaalipsykologia – teoriaa ja menetelmiä. Teoksessa Jari Eskola (toim.) Hegelistä Harréen, narratiivista Nudistiin. Kuopion yliopiston selvityksiä. E, Yhteiskuntatieteet 10. Kuopio: Kuopion yliopisto, 165–192.
- Sainsbury, Peter (1955) Suicide in London: an ecological study. Maudsley monographs. No.1. London: Chapman & Hall.
- Sanders, Catherine M. (1993) Risk factors in bereavement outcome. Teoksessa Margaret Stroebe, Wolfgang Stroebe & Robert Hansson (eds.) Handbook of bereavement: Theory, research and intervention. New York: Cambridge University Press, 255–267.
- Sarbin, Theodore R. & Kitsuse, John I. (1994) A Prologue to Constructing the Social. Teoksessa Theodore R. Sarbin & John I. Kitsuse (eds.) Constructing the Social. London: Sage Publications, 1–8.
- Saresma, Tuija (2007) Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Satka, Mirja (2011) Kvalitatiivinen arviointi ja sosiaalipalvelutyön vaikuttavuuden osoittaminen. Teoksessa Camilla Granholm, Tarja Juvonen & Maija Jäppinen (toim.) Sosiaalityön paikka tieteessä ja yhteiskunnassa. Talentia-lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura, 4–10. [online].
http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Tutkiva%20sosiaalityo/Tutkiva_sosiaalityo_2011.pdf. (luettu 8.2.2014)
- Sauri, Pekka (2010) Kansallinen itsemurhien ehkäisyhanke käynnistettävä välittömästi. [online]. <http://www.mtkl.fi/tiedotteet/?x752338=752344>. (luettu 9.10.2013)
- Schütze, Fritz (1977) Die Technik des narrativen Interviews in Interaktionsfeldstudien, dargestellt an einem Projekt zur Erforschung von kommunalen Machtstrukturen. Manuskript der Universität Bielefeld, Fakultät für Soziologie.
- Scourfield, Jonathan (2005) Suicidal Masculinities. *Sociological Research Online*, 10 (2). [online]. <http://www.socresonline.org.uk/10/2/scourfield.html>. (luettu 2.3.2014)
- Seidman, Irving (1998) *Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education and Social Sciences*. 2nd ed. New York: Teachers College Press.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2005) *Dialoginen verkostotyö*. Helsinki: Tammi.
- Shaffer, John W.; Perlin, Seymour; Schmidt, Chester W. & Himelfarb, Margaret (1972) Assessment in absentia: new directions in the psychological autopsy. *Johns Hopkins medical journal*, 130 (5), 308–316.
- Shaffer, David (1974) Suicide in childhood and adolescence. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 15 (4), 275–291.
- Shaffer, David; Garland, Ann; Gould, Madely; Fisher, Prudence & Trautman, Paul (1988) Preventing teenage suicide: a critical review. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 27 (6), 675–687.
- Shaffer, David; Gould, Madely; Fisher, Prudence; Trautman, Paul; Moreau, Donna; Kleinman, Marjorie & Flory, Michael (1996) Psychiatric Diagnosis in Child and Adolescent Suicide. *Archives of General Psychiatry*, 53 (4), 339–348.
- Shaffer, David (1996) Discussion of: “Predictive Validity of the Suicide Probability Scale among Adolescents in Group Home Treatment”. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35 (2), 172–174.

- Shaw, Ian (2011) *Evaluating in Practice*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Shneidman, Edwin (1981) The psychological autopsy. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 11 (4), 325–340.
- Shneidman, Edwin (1985) *Definition of suicide*. New York: John Wiley & Sons.
- Shneidman, Edwin (1989) *Overview: A multidimensional approach to suicide*. Teoksessa Douglas Jacobs & Herbert N. Brown (eds.) *Suicide understanding and responding*. Harvard medical school perspectives. Connetticut: International Universities Press, 1–30.
- Silverman, Eden J.; Range, Lillian M. & Overholser, James (1994) Bereavement from suicide as compared to other forms of bereavement. *Omega*, 30 (1), 41–51.
- Simonen, Jenni (2013) *Lähentyvätkö naisten ja miesten juomataivat? Kvalitatiivinen tutkimus sukupuolesta ja juomisesta*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimus 113. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Skaffari, Pia (2010) *Rajat ylittävä prostituutio – Tutkimus naisten kokemuksista pohjoisen itäprostituutiosta*. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 185. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Smith, B.J.; Mitchell, A.M.; Bruno, A.A. & Constantino, R.E. (1995) Exploring widows' experiences after the suicide of their spouse. *Journal of psychosocial nursing and mental health services*, 33 (5), 10–15.
- Smolin, Ann & Guinan, John (1993) *Healing After the Suicide of a Loved One*. New York: Fireside.
- SMS (*Suomen Mielenterveysseura*) & Vihula, Anna (2007) *Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa*. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.
- SMS (*Suomen Mielenterveysseura*) (2013) *Tiedotteet*. Mielenterveyspoliittinen neuvottelukunta: Työryhmä ehkäisemään itsemurhia. [online].
http://www.mielenterveysseura.fi/tiedotus_ja_julkaisut/tiedotteet/mielenterveyspoliittinen_neuvottelukunta_tyoryhma_ehkaisuun_itsemurhia.1784.news. (luettu 5.12.2013)

- Solomon, Andrew (2002) *Keskipäivän demoni. Masennuksen atlas. Suomentanut Arto Schroderus.* Helsinki: Tammi.
- Somers, Margaret R. (1994) The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach. *Theory and Society*, 23 (5), 605–649.
- Somers, Margaret R. & Gibson, Gloria D. (1994) Reclaiming the Epistemological Other: Narrative and The Social Constitution of Identity. Teoksessa Craig Calhoun (ed.) *Social Theory and The Politics of Identity.* Oxford: Blackwell, 37–99.
- Song, Jieun; Floyd, Frank J.; Seltzer, Marsha M.; Greenberg, Jan S. & Hong, Jinkuk (2010) Long-term effects of child death on parents` health-related quality of life: A dyadic analysis. *Family Relations*, 59 (3), 269-282.
- Sorri, Hannu (1993) *Itsemurha ja uskonnollisuus. Itsemurhan tehneiden jäsentyminen uskonyhteisöön.* Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A, nro 61. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Spirito, A.; Bond, A.; Kurkjian, J.; Devost, L.; Bosworth, T. & Brown, L. J. (1993) Gender differences among adolescent suicide attempters. *Crisis*, 14 (4), 178–184.
- Stack, Steven (2000) Suicide: A 15-Year Review of the Sociological Literature Part I: Cultural and Economic Factors. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 30 (2), 145–162.
- Stakes (1993) *Itsemurhan voi ehkäistä. Kouluttajan kansio. Itsemurhien ehkäisyprojekti 1992–1996.* Helsinki: Stakes.
- Stanley, Nicky (2005) Parents` Perspectives on Young Suicide. *Children & Society*, 19 (4), 304–315.
- Stengel, Erwin; Cook, Nancy & Kreeger, I.S. (1982) *Attempted Suicide. It`s Social Significance and Effects.* Westport, Connecticut. USA: Greenwood Press.
- STM (*Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö*) (2006) *Nuorten miesten tapaturmat ja väkivalta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön selvityksiä 2006:71.* Helsinki: Yliopistopaino.
- Sugrue, Joan Louise; McGilloway, Sinead & Keegan, Orla (2014) The Experiences of Mothers Bereaved by Suicide: An Exploratory Study. *Death Studies*, 38 (2), 118–124.

- Surunauha (2013) Puheenvuorot. [online]. <http://www.surunauha.net/puhevuor.html>.
(luettu 16.12.2013)
- Suutari, Minna (2001) Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa. Teoksessa Minna Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 153–186.
- Taylor, Steve (1988) *The Sociology of Suicide*. London: Longman.
- Taylor, Steven J. & Bogdan, Robert (1998) *Introduction to Qualitative Research Methods. A Guidebook and Resource*. 3rd ed. New York: John Wiley & Sons.
- Teinilä, Mari (2006) *Lopun elämää. Itsemurhan tehneiden läheiset kertovat*. Helsinki: Kirjapaja.
- Tilastokeskus (2006) *Kuolemansyyt*. [online].
<http://www.tilastokeskus.fi/til/ksyyt/index.html>. (luettu 18.3.2006)
- Tilastokeskus (2009) *Suomen virallinen tilasto: Kuolemansyyt. Liitekuvio 4. Itsemurhat sukupuolen mukaan 1985–2009*. [online].
http://www.stat.fi/til/ksyyt/2009/01/ksyyt_2009_01_2011-02-22_kuv_004_fi.html.
(luettu 30.11.2013)
- Tilastokeskus (2012a) *Kuolemansyyt. Itsemurhan tehneet iän ja sukupuolen mukaan 1921–2011*. [online]. http://193.166.171.75/database/StatFin/Ter/ksyyt/ksyyt_fi.asp.
(luettu 9.10.2013)
- Tilastokeskus (2012b) *Suomen virallinen tilasto: Kuolemansyyt. 6. Itsemurhien määrä vähenee edelleen*. Helsinki: Tilastokeskus. [online].
http://tilastokeskus.fi/til/ksyyt/2011/ksyyt_2011_2012-12-21_kat_006_fi.html.
(luettu 9.10.2013)
- Tolonen, Pekka (1996) (toim.) *Huomatkaa myös mut! Nuorten kirjoituksia itsetuhosta*. Oulu: Pohjoinen.
- Tuomaala, Salome (2004) *Kärsimyksen rajat ja vapauden mahdollisuudet aborttipuheessa*. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisesta nykypäivästä*. Tampere: Vastapaino, 139–165.

- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turell, Susan C. & Armsworth, Mary W. (2000) Differentiating Incest Survivors Who Self-Mutilate. *Child Abuse and Neglect*, 24 (2), 237–249.
- Turner, Jonathan H. & Stets, Jan E. (2005) *The sociology of emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turun Sanomat (2012) Nuorten itsemurhat puhuttavat Paraisilla. 10.3.2012. [online]. <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/320984/Nuorten+itsemurhat+puhuttavat+Paraisilla>. (luettu 23.2.2014)
- Upanne, Maila (1985) *Elämänvaikeudet ja ammattiapu*. Suomen mielenterveysseuran julkaisuja. Porvoo: WSOY.
- Upanne, Maila; Arinperä, Helena & Lönnqvist, Jouko (1992) *Itsemurhien ehkäisy Suomessa 1992–1995. Tavoite ja toimintaohjelman perusteet*. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 45. Helsinki: Vap-kustannus.
- Upanne, Maila; Hakanen, Jari & Rautava, Marie (1999) *Voiko itsemurhan ehkäistä? Itsemurhien ehkäisyprojekti Suomessa 1992–1996: toteutus ja arviointi*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 227. Helsinki: Stakes.
- Upanne, Maila (2001) *Professional paradigmas of suicide prevention: evolution and conceptual model*. Research Report 121. Helsinki: Stakes.
- Upanne, Maila & Lönnqvist, Jouko (2002) *Itsemurhien ehkäisyn haaste*. Teoksessa Ilkka Kangas, Ilmo Keskimäki, Seppo Koskinen, Kristiina Manderbacka, Eero Lahelma, Ritva Prättälä & Marita Sihto (toim.) *Kohti terveyden tasa-arvoa*. Helsinki: Edita, 135–147.
- Utriainen, Terhi (2004) *Suojaavat kehykset ja alaston kärsimys*. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Terhi Utriainen & Anna Leppo (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisesta nykypäivästä*. Tampere: Vastapaino, 226–252.
- Uusitalo, Tuula (2006) *Miten päästä yli mahdottoman? Narratiivinen tutkimus itsemurhamenetyksistä*. *Acta Universitatis Lapponiensis* 105. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

- Uusitalo, Tuula (2007a) Nuorten itsemurhat Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2:2007. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- Uusitalo, Tuula (2007b) Nuoren itsemurha. Teoksessa Kaarina Määttä (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Kirjapaja, 52–72.
- Uusitalo, Tuula (2009) Itsemurha – Vaiettu kuolema. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 117–149.
- Valkonen, Jukka (2007) Psykoterapia, masennus ja sisäinen tarina. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 77. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Valtonen, Hanna (2007) Suicidal Behaviour in Bipolar Disorder. Publications of the National Public Health Institute A3/2007. Helsinki: National Public Health Institute.
- Van Dongen, Carol J. (1991) Experiences of family members after a suicide. *The Journal of Family Practice*, 33 (4), 375–380.
- Van Dongen, Carol J. (1993) Social Context of Postsuicide Bereavement. *Death Studies*, 17 (2), 125–141.
- Venäläinen, Satu (2012) Viaton uhri vai vahva nainen? Väkivallan uhreina olleiden naisten sukupulistunut identiteetti väkivaltakertomuksissa. *Naistutkimus*, 25 (2), 5–15.
- Vilkko, Anni (1997) Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 663. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virokannas, Elina (2007) Sattumukset ja tutkimusprosessi. Teoksessa Merja Laitinen, Elina Virokannas, Kirsi Juhila, Ilse Julkunen & Antti Karisto (toim.) Suunniteltua ja sattumaa. Väitöskirjojen synty sosiaalityön tutkijakouluryhmässä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 57. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 41–63.
- Vornanen, Riitta (2006) Perhe - turvattomuutta vai turvaa? Teoksessa Liisa Hokkanen & Maritta Sauvola (toim.) Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 22. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 119–141.

- Vuori, Katariina & Pulkkinen, Jonna (2014) Kourallinen tabuja. Kertomuksia itsemurhasta. Jyväskylä: Atena.
- Väyrynen, Sanna (2007) Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huumeekuvioissa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Wahlbeck, Kristian (2010) Puolet itsemurhasta voitaisiin estää. *Turun Sanomat* 13.9.2010.
- Watson, Wendy L. & Lee, Debbie (1993) Is there life after suicide? The systemic belief approach for "survivors" of suicide. *Archives of Psychiatric Nursing*, 7 (1), 37–43.
- Wengraf, Tom (2000) Uncovering the general from within the particular. From contingencies to typologies in the understanding of cases. Teoksessa Prue Chamberlayne, Joanna Bornat & Tom Wengraf (eds.) *The turn to biographical methods in social science: comparative issues and examples*. London: Routledge, 140–164.
- Wengraf, Tom (2001) *Qualitative Research Interviewing. Biographic Narratives and Semi-structured Methods*. London: Sage.
- Werbart Törnblom, Annelie; Werbart, Andrzej & Rydelius, Per-Anders (2013) Shame behind the mask: The parents' perspective on their sons' suicide. *Archives of Suicide Research*, 17 (3), 242–261.
- WHO (*World Health Organization*) (2000) *Preventing Suicide. A Resource for General Physicians. Mental and Behavioural Disorders*. Department of Mental Health. Geneva: World Health Organisation.
- WHO (*World Health Organization*) (2012) Country reports and charts available. [online].
http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/country_reports/en/index.html.
 (luettu 30.11.2013)
- Wozencraft, Theresa; Wagner, William & Pellegrin, Alicia (1991) Depression and Suicidal Ideation in Sexually Abused Children. *Child Abuse and Neglect*, 15 (4), 505–511.

Wright, Theresa R. (1999) The impact of suicide during childhood on the mourning process and psychosocial functioning of child and sibling survivors. Dissertation Abstract International: Section B: The Sciences and Engineering, 59 (10-B), 5591.

Wroblewski, Adina (1990) Recovery from Bereavement after a Suicide. *American Journal of Psychiatry*, 147 (12), 1698.

Zilboorg, Gregory (1936) Differential diagnostic types of suicide. *Archives Neurology and Psychiatry*, 35 (2), 270–291.

LIITTEET

Liite 1 Surunauha ry:n jäsentiedotteen teksti

VÄITÖSKIRJATUTKIMUKSENI NUORTEN ITSEMURHISTA:

Kerro minulle lapsesi elämäntarina –

Oletko menettänyt lapsesi itsemurhalle hänen ollessaan nuori?

Suomessa tehdään vuosittain noin 1000 itsemurhaa, joista yli sata on nuoren tekemää. Kansainvälisesti vertailtuna suomalainen itsemurhakuolleisuus on korkea. Tämän lisäksi se on poikkeuksellinen myös väestörakenteellisesti tarkasteltuna. Nuoret päätyvät itsemurhiin aikuisia harvemmin lähes kaikkialla maailmassa. Suomessa nuoret tekevät itsemurhia kuitenkin jopa enemmän kuin aikuiset keskimäärin.

Itsemurhaa on ilmiönä tutkittu paljon. Aiempi tutkimus on erityisesti pyrkinyt selvittämään itsetuhokäyttäytymiseen liittyviä riskitekijöitä ja suojelevia tekijöitä tavoitteena itsemurhien ehkäisy. Tutkimuksissa on usein hyödynnetty isoja aineistoja, joissa elämät on muutettu numeroiksi. Sen sijaan itsemurhan yksilöllisen ratkaisun ymmärtäminen ja sen kokemuksellisuuden tavoittaminen on nähty vähemmän tärkeinä ja täten ne usein sivuutettu.

Itsemurha on ennen kaikkea kuitenkin inhimillinen tragedia, jolloin sitä tulisi myös sellaisenaan lähestyä. Jokainen itsemurha on teko, jonka vuoksi menetämme jonkun rakkaan joukostamme. Tekoa, jota ei olisi saanut tapahtua, on pyrittävä ymmärtämään, jotta sen toteutuminen jonkun toisen kohdalla voitaisiin estää.

Olen aloittamassa väitöskirjatutkimusta vanhempien kokemuksista, ketkä ovat menettäneet lapsensa itsemurhalle. Haluan yrittää ymmärtää juuri Sinun kokemuksiasi lapsesi elämästä ja teosta – millaisena Sinä koet lapsesi elämän hänen syntymästään pois-menoon, miksi hän ei jaksanut enää elää ja kenelle tästä kuuluu vastuu? Tärkeintä on, että kokemuksista kerrot Sinä, joka olet kokenut menetyksistä sen raskaimman. Kaiken saamani aineiston tulen käsittelemään täysin luottamuksellisesti. Kenenkään henkilöllisyys ei tule paljastumaan missään tutkimuksen vaiheessa.

Mikäli olet menettänyt lapsesi itsemurhalle hänen ollessaan lapsi/nuori ja haluat antaa kokemuksesi lapsesi elämästä toisten jaettavaksi, pyydän Sinua ottamaan minuun yhteyttä. Toivoisin voivani haastatella Sinua.

Voit myös kirjoittaa vapaamuotoisesti kokemuksistasi (esim. kuinka kuvailisit lastasi; millainen hänen lapsuutensa, nuoruutensa tai varhaisaikuisuutensa oli; oliko hänen vartumisessaan jotain erityistä huomioitavaa; mitkä asiat ovat erityisesti jääneet painamaan sinua; mitkä asiat ovat jääneet onnellisina mieleesi; mikä sinua huoletti, pelotti tai mihin luotit; saiko hän tukea tai apua; millaista tukea tai apua hän olisi mielestäsi tarvinnut ja milloin; millaisia tunteita olet joutunut käsittelemään; kenellä on mielestäsi vastuu siitä, ettei lapsesi jaksanut elää) tai lähettää minulle muuta materiaalia, jolla on merkitystä Sinulle.

II

Tutkimuksen kannalta minun olisi tärkeää tietää, minkä ikäinen lapsesi oli tehdessään itsemurhan ja oliko hän tyttö vai poika. Kerrothan myös oman ikäsi, oletko äiti vai isä ja kuinka kauan lapsesi itsemurhasta on.

Anna minun kuulla lapsesi elämäntarina.

Yhteydenottoasi odottaen,

Hanna Kiuru

hkkiur@utu.fi

puh. 040 737 6468

Liite 2 Narratiivisen haastattelun tukipaperi

Aluksi itsemurhaan liittyvistä taustatekijöistä (virittäytyminen kipeään aiheeseen)

Milloin ja missä lapsesi on syntynyt?

Milloin ja missä itsemurha tapahtui?

Minkä ikäinen lapsesi oli tehdessään itsemurhan?

Millainen perheenne kokoonpano ja tilanne oli tapahtuma-aikana?

Millaisella paikkakunnalla asuitte? Millaisella paikkakunnalla hän asui?

Miten itsemurha tapahtui?

Miten sait tietää tapahtumasta?

Jättikö hän itsemurhaviestiä?

Onko lähisuvussanne muita itsemurhatapauksia?

Millainen perheenne kokoonpano ja tilanne on nyt?

Minkä ikäinen olet itse nyt?

Yhden kysymyksen haastattelu (haastattelun ensimmäinen vaihe)

”Haluaisin sinun kertovan minulle lapsesi elämäntarinan, kaikkine tapahtumineen ja kokemuksineen, jotka ovat sinulle tärkeitä. Voit aloittaa, mistä haluat ja käyttää aikaa niin paljon kuin tarvitset. Kuuntelen sinua tässä alussa keskeyttämättä. Teen vain joitakin muistiinpanoja myöhempää keskustelua varten, älä anna sen häiritä.”

Tarkenna, jos ei tule ilmi riittävästi (haastattelun toinen vaihe)

Oliko hänen varttumisessaan mielestäsi jotain erityisesti huomioitavaa?

Kerro teidän välisestä suhteestanne.

Kerro asioita, jotka ovat erityisesti jääneet painamaan sinua.

Kerro asioita, jotka ovat erityisesti jääneet onnellisina mieleesi.

Kerro minulle huolesta, pelosta, luottamuksesta ja toivosta.

Millaista apua tai tukea saitte?

Millaista apua tai tukea hän olisi mielestäsi tarvinnut?

Kuka on mielestäsi vastuussa siitä, ettei lapsesi jaksanut elää?

Kerro minulle vihasta, syällisyydestä ja kiitollisuudesta.

Lopuksi (haastattelun kolmas vaihe)

Kuinka paljon olet yrittänyt ymmärtää lapsesi tekoa?

Miksi itsemurha mielestäsi tapahtui tämän hetkisen ymmärryksesi mukaan?

Onko tämä ymmärrys muuttunut, kun olet joutunut käsittelemään suruasi? Miten?

Näetkö asioita mielestäsi eritavalla nyt kuin hänen eläessään? Miten?

Millaisia ohjeita antaisit vanhemmille, jotka yrittävät auttaa itsetuhoista lastaan?

Mitä haluaisit sanoa lähiverkostolle, jotka ovat tekemisissä itsetuhoisen nuoren kanssa?

Mitä haluaisit sanoa ammattiauttajille, jotka ovat tekemisissä itsetuhoisen nuoren kanssa?

Jääkö jotain tärkeää ja olennaista käsittelemättä ja puhumatta?

Mitä haluaisit vielä sanoa?

Voinko ottaa yhteyttä, jos ilmenee jotain tarkennettavaa?